John . Hayes.

Ex Libris

1783

Thomas F. Torrance

BIBLIA SACRA
GVILIEL AMESII
MEDVLLA
THEOLOGICA
Editio Nouiſsima
Variis in locis emendatior, & orationibus duabus, nunquam hactenus editis, auctior.
Amſtelodami
Apud Ioannem Janſonium.
1656

EPISTOLA DEDICATORIA

Piis & benignis

MERCATORIBUS,

Qui variorum inopum Iuvenum ſtudia in ſacri miniſterii ſpem, ſuis ſumtibus liberaliter ſuſtentarunt:

D. Davidi Nuyts.
D. Davidi de Weert.
D. Johanni de Marees.
D. Antonio Gommaris.
D. Laurentio de Groot.
D. Guilielmo vander Elſt.
D. Michaëli Fais.
D. Petro de Vos.
D. Johanni Duyts.
D. Jacobo van Horen.
D. Johanni vander Marck.

& cæteris eadem gratia conjunctis,

NOn eſt mihi dubium (Viri obſervandi) quin plurimum apud vos valeat divina illa Domini noſtri admonitio: *Attendite ne juſtitiam veſtram exerceatis coram hominibus, ut ſpectemini ab eis. Quum præſtabis eleemoſynam, ne curato buccinâ cani coram te. Ne noverit ſiniſtra tua, quid faciat dextra tua.* Hinc mihi (ut verum fatear) ſcrupulum ſenſi injectum, & hæſitationem ſeriam, an in propatulum eſſet proferendum, quod vos (ex præſcri-

ſcripto Domini) feciſtis in occulto. Sed tamen quum primarius Domini Apoſtolus non dubitarit *notam facere omnibus gratiam Dei præſtitam Eccleſiis Macedonum*, 2 Cor. 8. & præſens Eccleſiæ conditio hoc flagitare videatur, ut iſta gratia omnibus modis promoveretur, nonnullam potius vim modeſtiæ veſtræ faciendam eſſe putavi, quam ab hoc officio abſtinendum, quo fieri forſan poteſt (quod Apoſtolus prædicat de Corinthiis) ut *ex vobis ortus Zelus provocaret complures*, 2 Cor. 9. 2. Splendor quidem, & ſpecies quæſtus mundani major eſt in vulgari aliqua negotiatione, ſed ſi omnia bene expendantur, neutrius Indiæ ſocietas comparari poteſt cum ſocietate hac cœleſti, ubi exponuntur carnalia caduca, & recipiuntur ſpiritualia, eaque in æternum permanſura, ſecundum illud Domini: *facite vobis amicos ex mammona injuſto, ut quum defeceritis, recipiant vos in æterna illa tabernacula.*

Causam justam dixi, quare nomina vestra in ista tabula volui comparere. Accedit tamen & illa, quod ante septennium nonnullos ex vestris alumnis meæ fidei commendastis, quæ prima fuit occasio medullam istam Theologiæ extrahendi; ut eorum usui posset inservire: cui etiam consilio successum omnem non defuisse, testatum vobis fecisse spero quorundam sub hac instituendi ratione progressus. Quum igitur (ex more) de aliqua hujus libelli inscriptione cogitabam, vobis eam deberi putabam, qui incepti hujus primi quasi authores fuistis. Quod ut æqui bonique consulatis, obnixe rogo.

2 Cor. 9. 10. 11. *Qui autem suppeditat semen serenti, & panem ad escam suppeditet, & multiplicet sementem vestram, & augeat fructus justitiæ vestræ, Vobis omni modo ditatis ad omnem benignitatem, quæ per nos efficit, ut gratiæ agantur Deo.*

Vestri studiosissimus

GUILIELMUS AMESIUS.

PRÆ-

PRÆMUNITIO BREVIS AUTHORIS,

De Consilii sui ratione.

Quamvis illud mihi non arrogem, ut omnes obloquutorum cogitationes animo meo complectar, varias tamen reprehensiones prævideo, in quas conatus iste (ab optimo certè animo profectus) pro sæculi genio est incursurus: quarum etiam præcipuis breviter occurrere decrevi.

Quibusdam, & eis quidem non indoctis, totum hoc displicet scribendi genus quo Theologiæ summa in compendium aliquod redigatur. Grandia scilicet volumina quærunt, in quibus laxè possint vel habitare, vel vagari. Quos ego

ego considerare vellem, omnibus non esse vel otium tam pingue, vel ingenium tam vastum, ut perdicem in montibus & sylvis persequerentur; sed postulare potius multorum conditionem, ut nidus ipse, aut sedes rei quam sectantur, sine ambagibus demonstretur.

Quidam autem id non totum reprehendunt, si præcipua capita oratorio modo tractentur, punctim autem in singulis particulis insistendum esse non arbitrantur. At verò quum fertur quasi torrens oratio, quamvis multa cujusque modi rapiat, parum tamen teneas, parum apprehendas, nusquam invenias in quo constanter acquiescas: sed quum certæ regulæ traduntur, habet semper Lector, ad singulos quasi passus, locum notatum, ubi pedem figat. Erunt etiam qui methodi & Lo-

gicæ

gicæ formæ curam; ut curiosam ac molestam damnabunt. Sed istis mens sanior est optanda: quoniam intelligentiæ, judicii ac memoriæ artem ab iis rebus amovent, quæ solæ ferè intelligi, sciri, ac memoriæ insigi merentur.

Non deerunt ex altera parte, qui majorem Logicæ artis accurationem desiderabunt. Quibus nec potui ego si voluissem, ex propria mea imperfectione, plane satisfacere, nec volui certe in omnibus quantum potui, propter aliorum defectus.

Non paucos futuros suspicor, quibus supervacaneum prorsus videbitur, & actum agere, institutiones hujusmodi edere, post tot summorum virorum in eodem genere labores. In quorum etiam sententiam & ego pedibus irem, si quidquam hujus generis exta-

ret,

ret, quod omnibus omni ex parte placeret. Quod tamen non ita accipi vellem, quasi unquam mihi in mentem venisset, tale quidquam de hoc scripto sperare; sed quod non desperem fieri posse ut duo saltem aut tres subinde in nostra incidant, qui hic aliquid inveniant aptius ipsis ad pietatem erudiendis & excitandis, quam in doctioribus aliorum scriptis observarunt. Quæ conjectura si non fallat, magnum operæ pretium fecisse me existimabo.

Obscuritatis ut arguar à minus exercitatis, non possum non exspectare. Quos vellem ego à Cyro didicisse, radiorum τὰς διαφάσεις latis luminibus non tam esse suaves. *Lumen certe contractum, quamvis exiguum videri possit, magis tamen illustrat (si quis propius accedat & attendat) quam quod*

quod nimia sua dilatatione quasi dissipatur.

Stili ariditas, & verborum quorundam asperitas vitio magno ab iisdem vertetur. Ego verò in illa hæresi profiteor me versari, ut quum propositum est docere, duobus verbis non dicendum esse putem, quod uno dici potest: & eligendam esse clavem quæ maxime aperit, quamvis sit lignea, si aurea non suppetat ejusdem efficaciæ.

Postremo si qui sint, qui practica quædam, præcipue in posteriore parte hujus Medullæ, latius vellent explicari, iis posthac (si Deus dederit) satisfacere studebimus peculiari tractatu, quem jam effectum habemus, de quæstionibus quæ Casus Conscientiæ *solent vocari.*

Qui alia adhuc vel culpant, vel

vel desiderant , rogatos eos velim , ut candide mihi cogitata sua impertire dignentur , aut apologiæ justæ , aut emendationi debitæ materiam optatam præbitura.

THEO-

THEOLOGIÆ LIBER PRIMUS.

CAP. I.

De Theologiæ definitione vel natura.

I.

THEOLOGIA est doctrina Deo vivendi. Ioh. 6. 68. *Verba vitæ æternæ.* Act. 5. 20. *Verba vitæ hujus.* Rom. 6. 11. *Colligite vos vivere Deo.*

2. *Doctrina* vocatur, non quasi aliena hic esset intelligentiæ, scientiæ, sapientiæ, artis, aut prudentiæ appellatio; hæc enim omnia cuilibet accuratæ disciplinæ, & præcipuè Theologiæ insunt: sed quia hæc disciplina non est ex natura, & indagine humana, (ut reliquæ,) sed ex revelatione & institutione divina, Isai. 51. vers. 4. *Doctrina à me prodibit.* Matth. 21. 25. *E cœlo: quare ergo non credidistis ei.* Ioh. 2. 29. *Nos scimus, Deum esse loquutum Mosi.* Gal. 1. 11, 12. *Euangelium non est secundum hominem. Neque enim ab homine id accepi, neque edoctus sum, sed per revelationem.* Ioh. 6. 45. [illegible] à Deo. Esa. 54, 13.

3. Reliquarum artium principia, nobis innata, sensu, observatione, experientia & inductione possunt excoli, & ad perfectionem deduci: sed Theologiæ principia solida, quæ studio & industria possint ad perfectionem promoveri, nobis non insunt à natura. Matth. 16. 17. *Caro & sanguis hoc non detexit tibi.*

4. Cum autem omnis ars consistat ex regulis,

quibus actus aliquis creaturæ dirigitur, & vita sit actuum omnium nobilissimus, circa aliud non potest propriè versari, quam circa *vitam.*

5. Quandoquidem verò illa creaturæ sit, vita perfectissima, quæ maximè ad Deum vivum, ac vivificantem appropinquat, idcirco Theologicæ vitæ natura est *vivere Deo.*

6. *Deo vivitur*, quando vivitur secundum voluntatem Dei, in gloriam Dei, Deo intus agente. 1 Petr. 4. 2. 6. *Vt voluntati Dei vivat: secundum Deum* Gal. 2. 19. 20. *Vt vivam Deo: vivit in me Christus*, 2 Cor. 4. 10. *Vt vita illa Iesu in corpore nostro manifesta fiat.* Phil. 1. 20. *Magnificabitur Christus in corpore meo, seu per vitam, seu per mortem.*

7. Vita hæc, una & eadem, quoad essentiam à suo principio permanet in æternum, Ioh. 3. 36. & 5. 24. *Qui credit in filium habet vitam æternam.* 1 Ioh. 3. 15. *Vitam æternam in se manentem.*

8. Quamvis autem in hac vita tam *beatè* quam *benè* vivere contineatur, potiores tamen sunt partes εὐζωΐας, quam εὐδαιμονίας: & illud quod præcipuè ac ultimo spectari debet, non est beatitudo, quæ respicit nostrum commodum, sed bonitas illa quæ ad Dei gloriam refertur. Rectius igitur definitur Theologia per vitam illam bonam, qua Deo vivimus, quam per beatam, qua nobis vivimus: sicut ab Apostolo per synecdochen vocatur *doctrina quæ est secundum pietatem.* 1 Tim. 6. 3.

9. Hæc porrò vita, cum sit spiritualis actus totius hominis, quo fertur ad Deum habendum, & secundum voluntatem ejus agendum, hæc autem propria voluntatis esse constat, sequitur primum & proprium Theologiæ subjectum esse voluntatem, Prov. 4. 23. *Ex corde prodeunt actiones vitæ*, 23 26. *Cedo cor tuum mihi.*

10. Cùm autem hæc vita, & voluntas sit verè & propriè praxis nostra perfectissima: Theologiam non communi tantum illa ratione, qua omnes disciplinæ pro fine habent suam ἐνέργειαν, sed

sed præcipuè, strictè, ac præ aliis omnibus esse *practicam*, non speculativam patet ex sese.

11. Neque revera quidquam est in Theologia, quod non ad finem ultimum, aut ad media illum finem spectantia refertur: cujus generis omnia directè tendunt ad praxin.

12. Praxis ista vitæ, tam perfectè in Theologia continetur, ut nullum sit in Oeconomicis, Ethicis, Politicis, aut Iuridicis, catholicæ veritatis præceptum, ad benè vivendum spectans, quod non propriè spectat ad Theologiam.

13. Theologia igitur est omnium artium ordine doctrinæ accuratæ, pro nostro proficiendi modo, ultima, sed dignitate prima, & quoad summum finem directrix, vel architectonica à Deo singulariter profecta, de Deo, & rebus divinis agens, & ad Deum tendens, hominemque deducens: quo respectu, non minus rectè θεοζωΐα vel θεουργία potest vocari, quam Theologia.

CAP. II.

De Theologiæ distributione; vel partibus.

THeologiæ duæ sunt partes; fides, & observantia. 2. Tim. 1. 13. *Expressam formam teneto sanorum sermonum, quos à me audisti, cum fide, & charitate.* 1 Tim. 1. 19. *Habens fidem, & bonam conscientiam.* Psal. 37. 3. *Confide in Iehova, & fac bonum.* Ex istis partibus constabat Theologia Pauli. Act. 24. 14, 15, 16. *Credo omnibus quæ scripta sunt, & spem habeo in Deo: & exercito me ad conscientiam habendam sine offensa.* Eædem partes fuerunt Theologiæ Abraham. Genes. 15. 6. & 17. 1. *Credidit Abraham Iehovæ. Indesinenter ambula coram me, & esto integer.* Easdem postulat Christus à suis discipulis, dum præter fidem, requirit, ut *observarent omnia quæ præcepit.* Matth. 28. 20. Easdem tractat Paulus in epistola ad Rom. qua summam Theologiæ continere constat. Easdem denique in Ecclesiis voluit doceri. Tit. 3. 8. *Hæc volo te asseverare*

ut qui crediderunt Deo, curent bene agendo praire,

2. Partitionis hujus proprium est (quod in genuina artis cujuslibet distributione requiritur) ut fluat ex objecti natura. Cum enim vitæ spiritualis (quod objectum proprium est Theologiæ) principium, & actus primus sit fides, & secundus actus, vel operatio ex illo principio emanans sit observantia, necessario sequitur, istas duas genuinas esse Theologiæ partes, nec ullas alias esse quærendas.

3. In veteri Testamento (accommodatè ad statum legalem, & servilem) videtur aliquando partitio quædam Theologiæ institui, in *reverentiam* Dei, & *observantiam* præceptorum ejus: secundum illud *Eccl.* 12.15. *Summa est: Deum ipsum reverere & præcepta ejus observa: quia hoc est totum hominis.* *Sed* metonymice includi in priore parte fidem, apparet ex *Prov.* 3.5. 7. *Fiduciam habe in Iehova, ex toto animo tuo, reverere Iehovam, & recede à malo.*

4. Partes istæ duæ, usu quidem, & exercitio, semper conjunguntur: natura, tamen, & præceptis distinguuntur.

5. Sic etiam distinguuntur, ordine naturæ, ut fides primum locum teneat, & observantia spiritualis posteriorem. Actiones enim vitales nullæ possunt elici, nisi principio vitæ prius ingenerato.

6. Ex duarum istarum partium reliquiis duæ apud Philosophos quosdam enatæ sunt Theologiæ. Metaphysica, & Ethica. Metaphysica enim est Peripateticorum fides, & Ethica est eorum observantia. Hinc utrique harum disciplinarum illud tribuunt, quod summum hominis bonum tradat. De Ethica hoc omnibus notum est. De Metaphysica autem, quam etiam *Theologiam* appellant, sic Suarez disp. 1. sect. 5. n. 43. *In perfectissimo actu metaphysicæ beatitudo hominis consistit. Contemplatur summum bonum, & ultimum finem simpliciter. Divina contemplatio formaliter, seu elicitive,* *ad*

ad hanc scientiam pertinet. Theologia igitur in istis partibus recte tradita, Metaphysica & Ethica sua sponte evanescunt, postquam ejus distributioni illustre testimonium præbuerunt.

CAP. III.

De Fide.

1. FIdes est acquiescentia cordis in Deo, tanquam in authore vitæ vel salutis æternæ: id est, ut per ipsum ab omni malo liberemur, & omne bonum consequamur. Ies. 10. 20. *Innitetur Iehova, sancto Israelis in fide.* Ps. 37. 5. *Devolve super Iehovam viam tuam, & confide in eo.* Ier. 17. v. 7. *Benedictus vir ille, qui fiduciam habet in Iehova, & cujus confidentia est Iehova.*

2. Credere vulgo significat actum intellectus, assensum testimonio præbentis; sed quoniam consequenter voluntas moveri solet, & extendere sese ad amplectendum bonum ita probatum, idcirco fides etiam hunc voluntatis actum designat satis apte: quomodo hoc in loco necessario intelligitur. Est enim receptio boni sub ratione boni, & intima unio cum eodem. Ioh. 1. 12. *Quotquot exceperunt eum: qui credunt.*

3. Hinc fides fertur in bonum, quod per istam fit nostrum, est actus electionis, est actus totius hominis, quæ actui intellectus nullo modo conveniunt. Ioh. 6. 35. *Qui venit ad me: qui credit in me.*

4. Quamvis igitur fides præsupponat semper notitiam Euangelii, nulla tamen datur in quoquam cognitio salutifera, & ab illa, quæ in quibusdam non salvandis reperitur, diversa, nisi consequenter ad actum istum voluntatis, & ab ipso dependens. Ioh. 7. 17. & 8 31, 32. 1 Ioh. 2. 3.

5. Fides illa vere Christiana, quæ locum habet in intellectu, nititur semper testimonio divino, qua est divinum: ita autem recipi nequit, nisi ex pio voluntatis affectu erga Deum, Ioh. 3. 33. *Qui recipit ejus testimonium, is obsignavit Deum veracem*

 esse,

esse. Rom. 4. 20. *Corroboratus fuit fide, tributa gloria Deo.*

6. Neque tamen quod testimonio solo nitatur, eò est incertior & magis dubia: sed certior quavis humana scientia, ex sua natura: quia in suum objectum sub formali ratione infallibilitatis fertur: quamvis propter imperfectionem habitus ex quo fluit fides, infirmior sæpè appareat assensus fidei, quam scientiæ in hoc vel illo subjecto.

7. Deus verò est objectum fidei, non ut in se consideratur, sed quatenus ipsi per ipsum, benè vivimus. 1 Tim. 4. 10. *Speramus in Deo vivo, qui est conservator omnium hominum, maxime vero fidelium.*

8. Christus quâ redemptor est fidei objectum mediatum, sed non ultimum: credimus enim per Christum in Deum. Rom. 6. 11. *Vivere Deo per Christum.* 1 Cor. 3. 4. *Fiduciam habemus, per Christum, apud Deum.* 1 Petr. 1. 21. *Per eum credentes in Deum.*

9. In Scripturis, vel promissionibus *enunciationes* continent & exhibent objectum fidei, vocanturque objectum fidei per Metonymiam adjuncti. *Bonum*, quod proponitur assequendum quà tale, est finis & effectum fidei, non propriè objectum ipsum. Illud verò, cujus vi nitimur, in assecutione boni, illud, est proprium objectum fidei 1 Cor. 1. 2, 3. *Prædicamus Christum*, & 2. 2. *non statui quicquam scire inter vos, nisi Iesum Christum.* 2 Cor. 5. 19. *Deus in Christo.*

10. Fide hac divina, quæ spectat ad voluntatem Dei & salutem nostram, nulli homini simpliciter credendum, sed soli Deo, Rom. 3. 4. *Omnis homo mendax.* 1 Corinth. 2. 5. *ne fides vestra consistat in sapientia hominum.*

11. Authoritas igitur Dei est propria & immediata ratio omnis veritatis hunc in modum credendæ: unde illud solenne apud Prophetas ubique, *Verbum Iehovæ. Sic dicit Iehova.*

12. Hinc

12. Hinc ultima resolutio fidei, quatenus denotat rem credendam, est in autoritatem Dei, vel divinam revelationem. 2 Pet. 1. 20, 21. *Si illud primum noveritis, nullam prophetiam Scripturæ esse propriæ explicationis, &c.* Ioh. 9. 29. *Nos scimus Deum esse loquutum Mosi.* Sicut ultima ejus resolutio, quatenus designat actum credendi, est in operationem & persuasionem internam Spiritus. S. 1 Cor. 12. 3. 11. *Neminem posse dicere Iesum Dominum, nisi per Spiritum sanctum.*

13. Fides ista, qua credimus non tantum Deum, aut Deo, sed in Deum, est vera ac propria fiducia: non qua hac voce notatur certa & absoluta persuasio de bono futuro, sed qua significat electionem & apprehensionem sufficientis ac idonei medii, ac in quo persuasio & expectatio talis fundatur. Quo sensu dicuntur homines fiduciam habere in sapientia, potentia, amicis ac opibus suis. Psal. 78. 22. *non crediderunt in Deum, neque confisi erant in salute ejus.*

14. Indicatur hoc passim phrasibus illis Scripturæ, quibus fidei solidæ natura vera explicatur: cum סָמַךְ שָׁעַן עַל אֶל , בָּטַח *πιστεύειν ἐπὶ* vel *εἰς* Prov. 3. vers. 5. Esa. 10. vers. 20. & 50. 10. Psal. 71. 6. Esai. 31. 1. Psal. 37. 3. 5. & 62. 7. Rom. 10. vers. 11.

15. Credere igitur in Deum, est credendo adhærere Deo, inniti Deo, acquiescere in Deo, tanquam in vita ac salute nostra omni sufficiente. Deut. 30. 20. *Adhærendo ei: nam ipse est vita tua.*

16. Hinc assensus ille generalis, quem Pontificii fidem statuunt, non est fides: quia ipsis fatentibus, potest esse sine ulla vita, Iac. 2. 17.

17. Assensus verò specialis, quo statuimus, Deum esse nostrum Deum in Christo, non est, actus primus fidei, sed actus ex fide emanans. Nulla enim est major in te, quam alio, certitudo hujus veritatis, nec verior ejus apprehensio, antequam te ad Deum fide singulariter applicaveris

ris. Rom. 5. 1. 2. *Iustificati ex fide, pacem habemus erga Deum : gloriamur de Deo.*

18. Fides etiam cum sit primus actus vitæ nostræ, quâ Deo in Christo vivimus, consistat necesse est in unione cum Deo, quam nullo modo facere potest assensus adhibitus veritati, quæ est de Deo.

19. Crediturus etiam porrò cum ex miseriæ sensu, & omnimodæ liberationis, cum in se, tum in aliis, defectu, necesse habeat, se dedere Deo in Christo, tanquam servatori sufficienti, & fideli, deditionem istam facere non potest ullo modo per assensum intellectus, sed per consensum voluntatis.

20. Quamvis in Scripturis aliquando assensus veritati quæ est de Deo & Christo, Iohan. 1. 50. habetur pro vera fide, includitur tamen semper specialis fiducia: atque adeò omnibus in locis ubi sermo est de salutari fide, vel præsupponitur fiducia in Messiam, & indicatur tantum determinatio, vel applicatio ejus ad personam Iesu Christi; vel per assensum illum designatur, tanquam effectum per suam causam. Ioh. 11. 25, 26, 27. *Qui credit in me vivet : credis hoc ? ait illi : Etiam Domine, ego credo te esse Christum illum, Filium Dei illum, qui in mundum venturus erat.*

21. Quod verò fiducia dicitur fructus fidei, verum est de fiducia prout respicit Deum in futurum, & est spes firma: sed prout respicit Deum in Christo in præsentia se offerentem, est ipsa fides. Hinc etiam oriuntur tituli illi, quos Scriptura fidei salvificæ tribuit, quod sit πεποίθησις, παῤῥησία. 2 Cor. 3. 4. & 5, 6, 7, 8. Eph. 3. 12. 1 Petr. 1. 13. 1 Ioh. 5. 13. 14. πληροφορία Rom. 4. 21. Col. 2. 3. ὑπόστασις Hebr. 11. 1.

22. Quod autem vera fides à quibusdam partim in *intellectu*, partim in *voluntate* collocatur, illud minus accuratè dicitur, quia est una & simplex virtus, & actus elicit homogeneos, non partim

tim ſcientiæ, & partim affectuum, 1 Corinth. 13. Aſſenſus autem ille ſolidus Euangelii promiſſionibus adhibitis, dicitur fides, & fiducia, partim quia parit fidem, qua eſt aſſenſus generalis: partim quia fluit ex illa fiducia, quâ eſt aſſenſus ſpecialis, & ſolidus, apprehendens gratiæ jam factæ poſſeſſionem actualem. Sic enim nititur fiducia cordis, tanquam medio, vel tertio argumento, cujus vi ſola concluſio talis poteſt inferri. Docet etiam experientia, particularem iſtam certiorationem intellectus in quibuſdam deeſſe, ad tempus, qui tamen fidem veram in cordibus ſuis habent interim latentem.

CAP. IV.

De Deo, & ejus eſſentia.

1. IN præcedente diſputatione egimus de Fide, jam de Deo, qui eſt objectum, ut agamus, ordinis ratio poſtulat: quod ut paullo accuratius fiat, primum de cognitione Dei dicemus.

2. Deus prout in ſe eſt, à nemine, niſi à ſemetipſo poteſt apprehendi, 1 Tim. 6. 16. *Lucem habitans inacceſſam, quem vidit nemo hominum neque videre poteſt.*

3. Prout ſemetipſum nobis revelavit, concipitur quaſi ex dorſo, non de facie. Exodi 33. 23. *Videbis poſteriora mea: facies autem mea videri non poteſt*, ænigmaticè, non clarè, hoc eſt noſtro more & modo. 1 Corinth. 13. 12. *Per ſpeculum, per ænigma, aliquatenus.*

4. Quia noſtro more neceſſariò explicantur illa quæ ad Deum ſpectant, hinc frequens in iſtis rebus eſt modus ille loquendi, qui dicitur ἀνθρωποπάθεια.

5. Quia noſtro modo etiam ad captum humanum explicantur, hinc multa dicuntur de Deo ſecundum conceptus noſtri rationem, potius quam ex ipſius natura.

6. Aliter eum cognoſcere non poſſumus, ita ut

vivamus: neque opus habeamus, ut bene vivamus. *Exod.* 33. 19. 20.

7. Quod revelatum eſt de Deo, ſufficit nobis ad benè vivendum. Deut. 29.29. *Quæ revelata ſunt, nobis, & filiis noſtris uſque in ſeculum revelata ſunt, ut faciamus omnia verba hujus legis.*

8. Hoc autem quod ſciri poteſt de Deo, eſt ejus ſufficientia, & efficientia. Rom. 4. 21. *Plenè perſuaſum habens, eum quod promiſerat, poſſe etiam efficere.*

9. Hæ duæ ſunt columnæ fidei, conſolationis fulcra, pietatis incitamenta, & religionis veræ certiſſimæ notæ. *Ibidem,*

10. Sufficientia Dei eſt, qua ipſe in ſeſe, ſibi & nobis ſatis habes. Hinc etiam omniſufficiens appellatur, Gen. 17. 1. Qua perfectè excludit omnem indigentiam, vocatur *ἀρκεία*; quà eſt ab ipſo Deo, non aliunde, vocatur *αὐταρκεία*; quà non ſibi tantum, ſed & omnibus aliis ſufficit, vocatur *παναρκεία*.

11. Sufficientia Dei eſt prima ratio, cur in eum credimus: quia ſcilicet idoneus eſt ad vitam nobis ſuppeditandam. Rom. 4. 20.

12. Sufficientia Dei eſt in ejus eſſentia & ſubſiſtentia.

13. Eſſentia Dei eſt, quà eſt Ens abſolute primum. Eſa. 44. 1. *Ego ſum primus & ultimus, præter me non eſt Deus*, Apoc. 1. 8. & 21. 6. & 22. 13. *Ego ſum α & ω, id eſt, principium & finis: primus & ultimus.*

14. Indicatur hæc eſſentia nomine Iehovæ. Quia vero Dei eſſentia talis eſt, hinc ſequitur:

15. I. Deum eſſe unum & unicum. Deut. 6. 4. 1 Tim. 2. 5. Epheſ. 4. 6. 1 Cor. 8. 5. 6. Marc. 12. 32. Rom. 3. 29. 30.

16. II. Deum eſſe ſeipſo, hoc eſt, neque ab alio, neque ex alio, neque per alium, neque propter aliud.

17. Hinc denique expers eſt potentiæ illius, quæ dicitur

dicitur passiva: Hinc immutabilis Psal. 102. 27, 28. *Tu permanes: tu idem es.* Rom. 1. 23. *Gloria incorruptibilis Dei.* Iac. 1. 17. *Apud quem non inest transmutatio, aut conversionis obumbratio.*

18. Quia verò hæc essentia non potest sufficienter à nobis comprehendi per actum unum, explicatur à nobis quasi multiplex: per multa scilicet attributa.

19. Attributa vocantur quia potius Deo tribui dicuntur, quam propriè inesse, si prout verba sonant, accipiantur. Ex his enim quæ creaturis videmus inesse, tribuimus quædam Deo, & alia ab ipso removemus.

20. Hæc attributa in Deo sunt unus purissimus, & simplicissimus actus. Hinc attributorum divinorum natura istis axiomatis, quasi totidem consectariis, rectè potest explicari.

21. Primum, Omnia attributa divina verè dicuntur de Deo, tam in abstracto, quam in concreto.

22. II. Attributa illa, quæ Deo aliquo modo communia sunt cum creaturis, re ipsa conveniunt primo in loco Deo, creaturis autem secundario: quamvis nomina transferantur à creaturis ad Deum, atque adeò primò conveniant creaturis.

23. III. Attributa divina nullam intrinsecam intensionem, extensionem, remissionem aut imparitatem admittunt.

24. IV. Attributa divina sibi invicem non contrariantur, sed maximè consentiunt.

25. V. Attributa omnia divina sunt quasi divinæ perfectiones: ita tamen ut omnis imperfectio, quæ hujusmodi proprietatem in creaturâ comitatur, in hac attributione sit amovenda, & perfectio illa cum eminentia maxima concipienda. Quia vero attributum est divinæ essentiæ perfectio formalis, idcirco neque relationes illæ quæ respiciunt creaturas, neque illæ quæ personales vocantur, attributis sunt annumerandæ.

26. VI. Attributa divina insunt Deo, non tantum virtualiter, & eminenter, sed etiam formaliter, quamvis non eo modo, quo qualitates insunt creaturis.

27. VII. Deo insunt quasi in esse secundo, quia non sunt de formali ratione essentiæ divinæ, concipimus enim Deum esse, antequam concipere possumus, eum esse justum, & bonum. Essentia igitur, existentia, substantia, spiritus, non sunt attributa; quoniam ad primum esse spectant, neque prius quidquam habent cui attribuantur per modum perfectionis advenientis & qualificantis, ut sapientia, justitia, &c.

28. VIII. Ab essentia, & inter se distinguuntur, non solum ratione (ut dicitur) ratiocinante, sed etiam ratione ratiocinata, ita ut fundamentum distinctionis sit in ipso Deo.

29. IX. Ista attributa, quæ in suo formali includunt aliquid essentiæ divinæ proprium, sunt planè incommunicabilia: ut omnipotentia, immensitas, æternitas & similia.

30. X. Quæ communicari dicuntur creaturis, conveniunt illis per analogiam, non prorsus eodem modo, quo Deo insunt: neque tamen planè æquivocè.

31. Attributa Dei explicant, *quid sit* & *quis sit*.

32. *Quid* sit Deus, nemo potest perfectè definire, nisi qui Dei ipsius habet logicam. Imperfecta autem descriptio, quæ proximè ad Dei naturam explicandam accedit, & à nobis concipi potest, talis est.

33. Deus est Spiritus se ipso vivens. Ioh. 4. 24. *Deus est spiritus*, & cap. 5. 26. *Pater habet vitam in seipso*. Conceptus enim (ut quidam loquuntur) formaliter quidditatibus Dei, debet esse quasi ultima ratio complens naturam Dei, quasi in perfectissima specie entis: nullum autem perfectiorem conceptum habemus, quam Spiritus seipso viventis.

34. Dici-

34. Dicitur *Spiritus:* 1. Negativè, quia non eſt Corpus. 2. Analogicè vel per ſimilitudinem quandam; quia in ſpiritualibus ſubſtantiis perfectiones multæ ſunt, quæ naturam divinam magis adumbrant, quam corporeum quicquam poteſt.

35. Dicitur *vivens*; 1. Quia maximè Deus ex ſeipſo operatur, non motus ab alio. 2. Quia actio vitalis Dei eſt ipſius eſſentia. 3. Quia fons eſt aliis viventibus omnis entitatis & operationis vitalis. Act. 17. 25, 28 *Dat omnibus vitam & halitum, & omnia. In ipſo vivimus, & movemur & ſumus.*

36. Dicitur *vivere ſeipſo*, quoniam à nullo, ullà ex parte, accipit aut eſſe aut vivere.

37. Hinc primarius Dei titulus, quo ab omnibus idolis diſtinguitur, quòd ſit *Deus vivens*. Deut. 32. 40. Pſal. 84. 23. Ier. 5. 2.

38. Hinc fides noſtra vitam æternam quærens, in Deo ſolo acquieſcit; quia Deus eſt fons omnis vitæ. Ioh. 5. 26.

39. *Quis* ſit Deus, explicant nobis proprietates illæ, quibus à cæteris omnibus rebus diſtinguitur.

40. Oſtendunt autem illæ proprietates divinæ, quantus ſit Deus & qualis ſit.

41. Sub notione quantitatis dicitur, 1. Vnus, 2. Infinitus. Primò internè, quoniam eſt immenſus: Secundo externè, quatenus incomprehenſibilis. 3. Dicitur æternus. Iſtiuſmodi autem perfectiones, quæ ſignificantur per nomina negativa, ut *infinitas*, *immenſitas*, &c. includunt ſemper in ſignificato ſuo materiali, non tantum negationem imperfectionis, ſed etiam perfectionis maximæ affirmationem: qua etiam ratione ſunt propriè dicta attributa.

42. Vnus dicitur non genere, ſed unitate illa perfectiſſima, quæ in creaturis numerica & individualis ſolet appellari.

43. Infinitus eſt Deus, quatenus eſt expers omnis eſſentiæ limitationis, Pſal. 139. 8. *Si ſcanderem*

derem cœlos illic es; aut stratum ponerem in sepulchro, ecce ades.

44. Deus est immensus, quatenus omnis materiæ dimensionis est expers. 1 Reg. 8. 27. *Cœli ipsi, & cœli cœlorum non capiunt te.* Esai. 66. 1. *Cœlum ipsum solium meum est, & terra scabellum pedum meorum.*

45. Hinc fides nullam certam spectat beatitudinis mensuram à Deo communicandam, sed gloriam immensam.

46. Deus est incomprehensibilis, quia omnia ambientis terminationis expers est.

47. Hinc omnipræsens est; quia nullum datur ubi, unde est exclusus, neque alicubi est inclusus.

48. Deus est etiam æternus, quia principii & finis est expers. Psal. 102. 25. 26. Esai. 44. 1. 1 Tim. 1. 17.

49. Hinc est quod fides nostra vitam æternam apprehendit in Deo.

50. *Qualis* est Deus, explicant proprietates illæ per quas dicitur operari. Istis attribui debent omnes proprietates essentiæ & quantitatis: Simplicitas, immutabilitas, æternitas & immensitas.

51. Qualitates istæ concipiuntur, vel sub ratione *facultatum*, vel *virtutum*, quibus illæ facultates ornantur.

52. Facultates sunt *intellectus & voluntas.* Vnde fides innititur ipsi, qui novit quid nobis opus sit, & vult etiam illud suppeditare.

53. Intellectus Dei est simplex sine omni compositione, discursu, aut repræsentatione specierum. Hebr. 4. 13. *Omnia sunt nuda, & intime patentia oculis ejus.*

54. Intellectus Dei est immutabilis: non aliter, neque magis unam rem novit, quam aliam: neque magis antea, quàm nunc, aut nunc, quam antè. Act. 15. 18. *Nota sunt Deo ab omni ævo omnia opera sua.*

55. Intellectus Dei est æternus: non incipit neque desinit, *Ibidem.*

56. In-

56. Intellectus Dei est infinitus; quia omnes omnium rerum veritates, ac rationes percipit. Iob. 11. 8. 9. *Sapientia Dei est altior cœlis: longior terrâ: latior mari*, vide Psal. 139. 6.

57. Eadem etiam ratione voluntatis divinæ, natura debet à nobis concipi.

58. Voluntas Dei est simplex, & unica in Deo.

59. Voluntas Dei est immutabilis, quia idem semper & eodem modo vult. Psal. 33. 11. *Consilium Iehovæ in seculum consistit.*

60. Voluntas Dei est æterna; quia non incipit velle quod antea noluit, neque desinit velle, quod antea voluit. Malach. 3. 6. *Ego Iehova non mutor.*

61. Voluntas Dei dici potest infinita; quia nullam externam habet limitationem.

62. *Affectus* qui Deo in Scriptura tribuuntur, ut amor, odium & similia, vel actus voluntatis designant, vel conveniunt Deo tantum figuratè.

63. *Virtus* est perfectio intellectus & voluntatis qualis in Deo est sapientia, sanctitas & cetera.

64. Virtus tribuitur Deo, quà promptitudinem agendi notat: non sub ratione habitus à facultate & actu distincti.

65. Virtutes autem quæ in homine ex occasione peccati & imperfectionis oriuntur, non conveniunt Deo, ut humilitas, castitas, pudor, & similia.

66. Ex istis omnibus attributis resultat illa Dei perfectio, ex qua dicitur *beatus*, 1 Tim. 11. & 6. 15.

67. Hinc fides nostra firmum habet fundamentum; quia nititur Deo, omnis perfectionis, beatitudinis, & gloriæ possessore, & autore.

CAP. V.

De Subsistentia Dei.

1. SVbsistentia Dei est una illa essentia, prout est cum suis proprietatibus hypostaticis.

2. Eadem essentia est communis tribus subsistentiis. Vnde quoad essentiam, subsistentiæ singulæ à seipso esse rectè dicuntur.

3. Nihil insuper essentiæ tribuitur, quod singulis subsistentiis, quoad essentiam, tribui non potest.

4. Quæ vero propriè attribuuntur singulis subsistentiis, quoad subsistentiam essentiæ tribui non possunt.

5. Subsistentiæ distinguuntur ab essentia, ut modi subsistendi, cum eadem concreti, ab eadem absolutè considerata.

6. Inter se distinguuntur ut relata, per proprietates quasdam relativas: ita ut una non possit esse alia; simul tamen sunt natura; neque priores, neque posteriores dici possunt; nisi ordine originis, & modo subsistendi.

7. Cum autem proprietates illæ relativæ sint, quasi individuantes, in essentia spiritualiter, & perfectissimè viventi; Subsistentiæ istæ rectè dicuntur personæ.

8. Sunt autem istæ proprietates, non qualitates inhærentes: sed affectiones relatæ, quibus convenit tota illa perfectio, quæ reperitur in creaturarum analogis affectionibus, sed imperfectio nulla convenit.

9. Hinc est quod relativa proprietas in Deo infert personam, quod in creaturis non habet eandem rationem.

10. Subsistentiæ istæ sunt, vel spirantes, ut Pater, & Filius; vel spirata, ut Spiritus sanctus.

11. Spirare, vel emittere, est relatio, non talis, ut per se constituat personam; sed communis duarum personarum.

12. Patris relativa proprietas est *gignere* Psal. 7. v. 7. *Filius meus es, ego hodie genui te.* Ioh. 3. 16. *Unigenitus filius.* Hebr. 1. 6. *Primogenitus*, hinc ordine primus.

13. Filii est *gigni*, id est, à Patre ita procedere, ut ejusdem essentiæ sit particeps, & naturam ejus perfectè referat, & hinc ordine secundus est. Hebr. 1. 3. *Effulgentia gloriæ, & character personæ illius.*

14. Spiritus

14. Spiritus sancti proprietas est *spirari*, vel emitti, & procedere, à Patre, & à Filio *Ioh.* 15. 29. *Quem ego mittam vobis à Patre, Spiritus ille veritatis, qui à Patre emanat.* Rom. 8. 9. *Spiritum Christi*, Gal. 4. 6. *Spiritus Filii.*

15. Differentia inter *gigni*, quod convenit Filio, & *procedere* illud, quod proprium est Spiritu Sancto, non potest à nobis propriis verbis explicari, nisi quod Filius procedat à solo Patre, & Spiritus sanctus à Patre & Filio, unum simul relatum constituentibus.

16. Potest tamen (aliqua ex parte) similitudine abumbrari; Pater nempe est, quasi *Deus intelligens*: Filius, imago Patris expressa, est quasi *Deus intellectus*: Spiritus sanctus emanans à patre per Filium, & spiratus, est quasi *Deus dilectus.* Filius producitur quasi per actum intelligendi, vel dicendi, ex intellectu, vel memoria fæcunda Patris: Spiritus sanctus producitur per actum amandi, vel spirandi, ex voluntate fæcunda Patris & Filii. Hinc Filius dicitur *sermo*, *sapientia*, *imago*, quæ de Spiritu sancto non affirmantur. Quia vero in creaturis invenitur Filii generatio, sed non invenitur quidquam, quod æquè procedit immediatè, à duobus æqualiter perfectis (sicut Spiritus sanctus procedit à Patre & Filio) idcircò Filii processio propriè designatur: sed nec specialis procedendi modus, nec speciale nomen absolutè proprium tertiæ personæ datur. De Patre enim & Filio verè dicitur, quod sint Spiritus, & sancti, & Filius etiam procedit à Patre generatione spirituali.

17. Nomen Dei proprium; cum propriis suis titulis, in Scripturis non tantum Patri tribuitur, sed etiam Filio, Ier. 23. 6. *Iehova justitia nostra.* Iohan. 1. 2. *Verbum erat Deus*, Rom. 9. 5. *Deus benedictus in secula.* 1 Tim. 3. 16. *Deus manifestatus in carne.* Apoc. 17. 14. *Dominus dominorum, & Rex regum.* Tribuitur etiam Spiritui sancto, Act. 5. 3, 4. *ut mentireris Spiritui sancto, mentitus es Deo,*

Deo. Act. 28. 25. *cum* Esai. 6. 9. *Iehova dixit, Spiritus sanctus loquutus est.* 1 Corinth. 3 16. & 6. 9. 2 Corint. 6. 16. *Templum Dei. Templum Spiritus.*

18. Divina attributa, non tantum de Patre affirmantur, sed etiam de Filio. Ies. 9. *Deus fortis robustissimus, Pater aeternitatis.* Ioh. 2. 25. *Ipse sciebat quid esset in homine* & 3. 1 . *Filius hominis est in caelo.* & 8. 58. *Priusquam Abrahamus existeret, ego sum.* Similiter etiam de Spiritu sancto. Psal. 139. 7. *quo fugiam à Spiritu tuo?* Cor. 2. 10. *Spiritus scrutatur omnia, etiam profunda Dei.*

19. Operationes Dei propriæ tribuuntur non tantum Patri, sed etiam Filio, & Spiritui sancto. Electio tribuitur Filio, Matth. 24. 31. *Electos ejus* & consilium Dei æternum tribuitur Spiritui sancto, Isai. 40. 13. *Quis expendit spiritum Iehovæ, ut vir à consiliis ejus?* Creatio tribuitur Filio, Ioh. 1. 3. *Omnia per hunc facta sunt, & absque eo factum est nihil quod factum sit.* Tribuitur etiam Spiritui sancto, Psal. 33. 6. *Verbo Domini cæli facti sunt, & Spiritu oris ejus omnis virtus eorum.* Sustentatio, & gubernatio rerum creatarum tribuitur Filio. Hebr. 1. 3. *Qui sustinet omnia verbo suo illo potenti* Nec non Spiritui sancto, Genes. 1. 2. *Spiritus incubabat superficiei aquarum.* Zach. 4. 6. *Spiritu meo, ait Iehova exercituum.* Miracula faciendi propria potestas tribuitur Filio, Act. 4. 10. *Per nomen Iesu Christi adstat sanus* & 9. 34. *Sanat te Iesus Christus.* Tribuitur etiam Spiritui sancto, Act. 2. 4. *Cæperunt loqui linguis, prout Spiritus ille dabat eis effari.* sic Rom. 15. v. 19. Isa. 63. 10. 14. Communicatio vitæ spiritualis, & omnimodæ gratiæ, in vocatione, justificatione, adoptione, sanctificatione, & glorificatione, ubique tribuitur tam Filio & Spiritui sancto, quam Patri. Institutio, missio, & benedictio ecclesiastici ministerii, tribuitur Filio. Ephes. 4. vers. 8. 11. *Dedit dona. Dedit alios Apostolos, &c,* & Spiritui sancto, 1 Corinth. 12. 11. *Omnia hæc agit unus ille & idem Spiritus,* Actor. 20. 28.

10. 28. *Spiritus ille ſanctus constituit vos episcopos.* Reſurrectio ipſa carnis Filio adſcribitur tanquam authori, Ioh. 6. verſ 54. *Ego ſuſcitabo illum.* Nec non Spiritui ſancto, Rom. 8. 11. *ſuſcitabit corpora veſtra per inhabitantem in vobis Spiritum.*

20. Divinus item honor, & cultus, non tantum ad Patrem refertur, ſed & ad Filium, Hebr. 1. 6. *Adorent eum omnes Angeli Dei:* Atque etiam in Spiritum ſanctum: quando verbum ejus audiendum proponitur, Apoc. 2. 29. & nomen ejus, unà cum Patre, & Filio invocandum proponitur ſuper baptizandos, Matth. 28. 19. *in nomen Patris, & Filii & Spiritus ſancti.* Invocatur item Filius, & Spiritus, in ſolemni illa formula ſalutationis: *Gratia Domini Ieſu Chriſti, & charitas Dei Patris & communicatio Spiritus ſancti, ſit cum omnibus vobis.* 2 Cor. 13. 13. Et quicquid pertinet ad cultum, refertur tam ad Chriſtum, quam ad Spiritum ſanctum, eo ipſo, quod veri Dei cultores, quà ſunt tales, *templa* dicantur non tantum Dei Patris, ſed etiam Chriſti, & Spiritus ſancti. Apoc. 21. 22. *Dominus Deus omnipotens, templum illius eſt, & Agnus.* 1 Cor. 3. 16. *An neſcitis vos eſſe templum Dei, & Spiritum Dei habitare in vobis?* & 6. 19. *An ignoratis corpus veſtrum eſſe templum Spiritus ſancti, qui eſt in vobis?*

21. Authoritas denique & majeſtas illa, quæ eſt Dei propria, tribuitur Filio, & Spiritui ſancto. 1 Cor. 2. 8. *Dominus Gloriæ.* 1 Petr. 4. 14. *Spiritus ille gloriæ.* Omnis prophetia ſacra tribuitur Chriſto, & Spiritui ſancto. 1 Petr. 3. 19. *Chriſtus per Spiritum prædicavit ſpiritibus qui ſunt in carcere.* 2 Pet. 1. 21. *Acti à Spiritu ſancto loquuti ſunt ſancti Dei homines* Actor. 28. 25. *Spiritus ſanctus loquutus eſt per Eſaiam Prophetam.*

22 Spiritum autem ſanctum in iſtis omnibus proponi nobis ut perſonam ſubſiſtentem, apparet ex eo manifeſtè, quod vita, intelligentia, voluntas & potentia ipſi tribuatur ubique, una cum actibus omnibus propriis perſonæ.

23. Di-

23. Distinctio etiam ejus à Patre & Filio clarè docetur, quando vocatur, *alius*, *missus*, *veniens à Patre, & Filio.* Ioh. 14.

24. Hinc Deus, ut nostræ fidei objectum, est omnimodo sufficiens ad salutem nobis communicandam. Omnis enim charitas, gratia, & communicatio, eorum quæ spectant ad benè vivendum, fluunt à Patre, Filio, & Spiritu sancto. 2 Cor. 13. vers. 13.

CAP. VI.

De Efficientia Dei.

1. EFficientia Dei est, qua omnia in omnibus operatur Ephes 1. 11. *Qui agit omnia.* Rom. 11. 36. *Ex eo, per eum, & in ipsum sunt omnia.*

2. *Efficere, operari, vel agere* Dei activè sumptum, prout est in Deo agente, non est aliud realiter ab ipso Deo. Nulla enim compositio, aut mutatio potentiæ, & actus locum potest habere in simplicissima & immutabili Dei natura. Addit tamen relationem quandam Dei ad effectum reale.

3. *Omnia in omnibus operatur,* quia efficientia omnium omnino rerum, pendet à prima causa efficiente, non tantum quoad substantiam, sed etiam quoad circumstantias omnes reales Esa. 45. v. 7. *Me Iehovam facere omnia ista. Lamen.* 3.37,38. *Ecquo dicente, existit aliquid, si Dominus non præcepit? Ex ore excelsi non prodit malum quodque & bonum?* Realibus operationibus annumeratur etiam quicquid perfectionem sonat in genere moris: sed non defectiones quæ subjectioni Deo debitæ adversantur.

4. In efficientia Dei, elucet ratio Essentiæ divinæ, & ratio Subsistentiæ.

5. Ratio illa efficiens, quæ ad essentiam Dei pertinet, est Omnipotentia.

6. Potentia Dei, qua consideratur ut simpliciter

ter potens, est idem planè cum ejus Sufficientia, & pertinet propriè ad naturam Dei, quæ consideratur sub ratione Entis, atque adeo prior est scientia & voluntate Dei. Rom. 11. 23. *Potens enim est Deus rursum eos inserere.*

7. Potentia vero, in quantum est exequens, posterior est aliquo modo Sufficientia, & pertinet ad Efficientiam Dei, atque adeò sequitur scientiam & voluntatem Dei Psal. 115. 3. & 135. 6. *Quicquid placet, facit.*

8. In istis igitur talis ordo concipiendus est, ut primo in Deo concipiamus *posse*, secundo *scire*, tertiò *velle*, & postremo *efficere potenter*, quod non nisi ratione differt à voluntate Dei efficaci. Vnde syllogismus ille fidei, qui Matth. 8. 2. 3. distinctè explicatur: *Domine si velis, potes. Volo. Ergo factum est:* ubi argumentum est à voluntate ad potentiam accedente.

9. Hinc ipsa voluntas Dei, quà est principium effectivum habet rationem potentiæ, Rom. 9. 19. *Ejus voluntati quis obsistit?* Neque ipsa Omnipotentia executiva aliud quicquam est, quam voluntas Dei effectiva, Psal. 33. vers. 9. *Ipso præcipiente, existit quicquid est.* Apoc. 4. 11. *Per voluntatem tuam sunt, & creata sunt.*

10. Error igitur est Dei naturæ adversus, dicere, Deum multa propriè velle efficere, quæ tamen per Omnipotentiam non efficit, Ephes. 1. vers. 19. 20. *Supereminens illa magnitudo potentiæ ipsius in nobis qui credimus, pro efficacitate virium ipsius.*

11. *Omnipotentia* Dei est, qua potens est efficere omnia quæ vult, aut velle potest. 2. Chron. 20. v. 6. *In manu tua est vis, & potentia, ac nemo tibi potest obsistere*, Luc. 1. 37. *Apud Deum, non est ullum verbum, quod fieri non possit.* Phil. 3. 21. *potest etiam subjicere sibi omnia.*

12. Hinc etiam Deus passim in V. T. apellatur Esai. 9. vers. 6. Ier. 32. vers. 18. אֵל גִּבּוֹר item אֵל שַׁדַּי

Genes.

Genef. 17. verf. 1. & 35.11. Ruth. 1. 20, 21. Et in N.T. vocatur παντοκράτωρ 2 Cor. 6.18. Apoc. 1. verf. 8. & 4. 8. Et folus δυνάστης, 1 Tim. 6. 5.

13. Potentia Deo tribuitur activè, quia vim habet aliis aliquid communicandi, qualis eft potentia, vel poteftas caufæ: proprie tamen potentia activa non convenit Deo, quafi refpectu fui ipfius primò otiofus effet, ac poftea fefe in actum promoveret, Deus enim eft puriffimus actus, Iacob. 1. 17.

14. Non igitur activa potentia talis in Deo fingenda eft, quæ aliquid fit ab ejus effentia diverfum, ipfa enim effentia Dei, eft illa potentia, quâ potens eft: Sicut eadem eft ipfa mifericordia, qua mifericors eft.

15. Convenit autem Deo potentia activa refpectu creaturæ, quæ dicitur propriè poffe recipere, & experiri actum illum Dei, quem antea non fentiebat, & experiebatur, Matth 19. 26. *Apud Deum omnia funt poffibilia.*

16. *Omnipotentia* divina verfatur circa abfolutè poffibilia, quæcunque Deus vult, aut poteft velle. *Ibidem.*

17. Deus autem non propriè dicitur aliquid poffe, quia illud eft poffibile, quafi prius natura effet poffibile quam Deus illud poffet: fed caufa prima cur hoc aut illud eft poffibile, eft, quia Deus illud poteft. Sic etiam nihil propriè dicitur Deus non poffe, quia eft impoffibile, fed ideo eft impoffibile, quia Deus illud non poteft facere. Deus vero hoc aut illud non poteft, non propter defectum, fed abundantiam Potentiæ infinitæ. Vnde etiam recte dicitur hoc aut illud potentiffime non poffe; quia fcil. ipfius potentia infinita (quæ eft actus puriffimus) eidem repugnat. Et hoc fenfu accipiendum eft, quod dici folet, Deo impoffibilia effe quæ contradictionem involvunt; ita nempe ut prima caufa cujuflibet impoffibilitatis, & repugnantiæ in Deo collocetur, 2 Tim. 2. 13. *Negare feipfum non poteft.*

18. Hine

18. Hinc distinctio quædam Omnipotentiæ divinæ oritur, quâ distinguitur in potentiam absolutam, & in potentiam ordinatam, sive actualem.

19. Potentia *absoluta* illa est, qua potens est Deus efficere omnia possibilia, etiamsi ea nunquam sint futura. Matth. 3. 9. *Deus potest ex lapidibus istis excitare liberos Abrahamo*, & 26. 53. *An putas me non posse nunc precari Patrem, qui huc sistat mihi plures quam duodecim legiones Angelorum?* Marc. 10. 27. Ephes. 3. 10.

20. Potentia Dei *ordinata* est, quâ illud non solum potest facere, quod vult, sed etiam reipsa actualiter agit, quicquid vult. Psal. 115. 3. & 135. 6. Ephes. 3. 11.

21. Ratio Subsistentiæ Dei, quæ in ejus efficientia elucet, est primò personarum omnium cooperatio; secundo, earundem in operando modus distinctus.

22. *Cooperatio* est, qua rem eandem operantur inseparabiliter: omnes enim operationes ad extra sunt omnium personarum communes. Ioh. 5. 17. 19. *Pater operatur, & ego operor. Quæcunque ille facit; hæc etiam Filius pariter facit.* & 16. 13. 14. *Spiritus ille non loquetur à semetipso, sed quæcunque audierit, loquetur. De meo accipiet, & renunciabit vobis.*

23. Hinc quælibet persona operatur à sese, quoad vim causalem, quam exercet.

24. Hinc nulla dignitatis præeminentia est in ista cooperatione, sed unius & ejusdem causæ summa unitas & identitas.

25. Hinc æqualis honor omnibus personis divinis æqualiter à nobis debetur.

26. *Modus operandi* distinctus est, quo quælibet persona operatur secundum distinctam rationem suæ Subsistentiæ.

27. Distinctus iste modus partim est in ordine agendi, & partim in actionis terminatione.

28. Quoad ordinem, est *Patris* operandi modus

dus à se, per Filium, & Spiritum sanctum. Hinc origo rerum, nempe *Creatio*, propriè tribuitur Patri, qui ordine originis est personarum prima.

29. *Filii* operandi modus est à Patre, per Spiritum. Hinc rerum dispensatio illi propriè tribuitur, nempè *Redemptio*, & omnium in Ecclesia munerum *constitutio* Eph. 4. 11 *Is igitur dedit alios quidem Apostolos, alios vero Prophetas, &c.*

30. *Spiritus* operandi modus est à Patre & Filio per sese. Hinc rerum consummatio tribuitur Spiritui Sancto, ut *regeneratio* Tit. 3, 5. donorum omnium spiritualium *Communicatio*, 1 Cor. 12. 4. & rerum ipsarum naturalium *perfectio*, Genes. 1. 2.

31. Quoad terminum actionis, illud opus, in quo unius personæ operatio, vel operandi modus potissimum elucet, præcipuè etiam illi tribuitur. Sic Patri creatio, Filio redemptio, & Spiritui sanctificatio, per appropriationem solennem attribuuntur. Sic in mysterio incarnationis, quamvis Pater, Filius, & Spiritus Sanctus causæ rationem habeant, solus tamen Filius est terminus relationis.

CAP. VII.

De Decreto, & Consilio Dei.

1. IN potenti Dei Efficientiâ primum locum obtinet Decretum Dei: quia hic modus efficiendi, quum sit omnium perfectissimus, maximè convenit naturæ Divinæ.

2. Decretum Dei est definita ejus sententia de rebus omnibus per omnipotentiam, & secundum consilium suum efficiendis. Ephes. 1. 11. *Agit omnia ex consilio voluntatis suæ.*

3. In Decreto Dei apparet ejus constantia, veritas, & fides.

4. Constantia est, quâ Decretum Dei permanet semper immutabile. *Num.* 23. 23 *Deus fortis non est homo qui mentiatur, aut filius hominis quem pœniteat.* Prov. 19, 21. *Consilium Iehovæ ipsum stabit.*

5. Veri-

5. Veritas est, quâ illud solùm enuntiat quod decrevit. Jer.10.10. *Iehova est Deus veritatis.* Rom.3.4. *Est Deus verax, omnis autem homo mendax.* Quamvis enim verba ejus videri possint nonnunquam aliud quid sonare, eorum tamen sensus cum decreto semper consentit.

6. Fides est, qua efficit quicquid decrevit, & prout decrevit. Jesai.46.10. *Consilium meum stabit, & omnem delectationem meam facturus sum.*

7. Omne decretum Dei est æternum. 1.Cor.2.7. Act.15.18.

8. Ad hoc decretum Dei pertinet consilium. Eph.1.11. Actor.4.28.

9 Consilium Dei est quasi deliberatio de re qualibet approbata jam intellectui, & voluntati, optimè efficienda.

10. Consilium Deo tribuitur, respectu judicii perfecti, quo omnia facit consultò. 1. Sciens volens: non respectu inquisitionis, à qua in hominibus judicium istiusmodi pendet. Deus enim omnia & singula simul videt ac vult. Idcircò dicitur quasi deliberatio propriè dicta.

11. Ad perfectionem hujus consilii tria concurrunt. 1. Scopus aut finis propositus. 2. Mentis conceptus eò faciens. 3. Voluntatis intentio, & complacentia.

12. Scopus aut finis hujus consilii est Dei ipsius gloria, id est, Bonitas vel perfectio illa Dei, quæ per efficientiam ejus fit manifesta, & in operibus ejus effulget. Eph.1.6. *Ad laudem gloriosæ suæ gratiæ.*

13, In omni artifice, vel efficiente & consilio ad extra præexistit Idea, quam acturus inspicit, ut ad eam operationem suam aptet; sic etiam in Deo, quum non efficiat naturaliter neque temerè, neque ex coactione: sed cum summa rationis perfectione, Idea hujusmodi præexistens est concipienda, ut omnium rerum efficiendarum exemplaris causa. Hebr. 11.3. *Quæ cernimus facta sunt ex non apparentibus.*

14. Idea omnium rerum eſt eſſentia divina, prout ab ipſo Deo intelligitur ut imitabilis à creaturis, vel ita ut aliquo modo exprimi poſſit perfectionis illius imago, aut veſtigium aliquod in creaturis; hoc eſt, ipſæ creaturæ, prout in mente divinâ concipiuntur, ſunt Idea illius naturæ, quam habent in ſemetipſis. Parum enim, aut nihil potius intereſt inter iſtas deſcriptiones, dum in utraque concipitur eſſentia divina virtute conſtituens omnia intelligibilia & eorum rationes.

15. Idea in homine, qui cognitionem acquirit per *Analyſin*, colligitur ex rebus ipſis: atque adeo res primò in ſemetipſis exiſtunt, tum ad hominum ſenſum perveniunt, & inde ad intellectum, ubi poſſunt Ideam aliquam conſtituere ad operationem inſequentem dirigendam. Sed quoniam Deus intelligit omnia per *Geneſin*, & non requirit cognitionem per *Analyſin* rerum, ideò omnia ſunt prius in ejus mente, quàm in ſemetipſis.

16. In nobis res ipſæ ſunt exemplar, & cognitio noſtra eſt imago: ſed in Deo ſcientia divina eſt exemplar, & res ipſæ ſunt imago vel ſimilitudo ejus expreſſa.

17. Idea in homine eſt prius impreſſa, & poſteà exprimitur in rebus: ſed in Deo eſt tantùm ſexprimens propriè, non impreſſa, quia non accedit aliunde.

18. Ex hoc uno fundamento ſatis refutari poſſunt omnes errores de meritis & fide prævïſa. Si enim decretum aliquod Dei penderet propriè ex ejuſmodi prævifione, tum Dei Idea adveniret ei aliunde, quod ejus naturæ haud quaquam convenit.

19. Idea, prout in Deo abſolutè conſideratur, eſt unica, ſed quatenus includit varios reſpectus ad creaturas fit multiplex: ita ut verum ſit, Ideam unius creaturæ non eſſe Ideam alterius.

20. In Deo ſunt Ideæ omnium perfectionum, quæ ſunt in creaturis: quia proveniunt ex virtute

Dei

Dei activâ; sed non imperfectionum, si considerentur formaliter sub ratione imperfectionis.

21. Cognitio igitur mali pendet ex negatione boni, prout esse mali consistit in privatione boni: eodem quippè modo habent omnia cognosci, quo habent esse.

22. Ideæ prout sunt plures, ita quædam earum sunt inter se connexæ, & ex se invicem pendent: unde etiam ordo quidam existit prioris & posterioris.

23. Ideæ prout considerantur antecedentes Decretum divinæ voluntatis, quidditatem rerum repræsentant & existentiam tantùm possibilem: prout considerantur post determinationem divinæ voluntatis, repræsentant easdem res ut actu futuras, secundùm actualem suam existentiam.

24. Ex variâ istâ consideratione exoritur distinctio scientiæ divinæ, in illam quæ dicitur *Scientia simplicis intelligentiæ*, & illam quæ dicitur *Scientia visionis*.

25. Scientia simplicis intelligentiæ est omnium possibilium, id est, rerum universarum & singularum, quæ fieri possunt, perfectissima in Deo scientia.

26. Scientia visionis est scientia omnium futurorum, sive sint in suâ naturâ necessaria, sive libera, sive contingentia.

27. Quæ novit Deus per scientiam simplicis intelligentiæ, novit ex sua omnisufficientia: quæ verò novit per scientiam visionis, novit per suam efficientiam, vel Decreto suæ propriæ voluntatis. Psalm. 33. 15. *Formator cordis eorum, animadvertit ad omnia opera eorum.* Jes. 44. 2. *Quis ut ego prædicat & indicat istud, aut ordinat istud, mihi ex quo disposui populum æternum; ut futura, & quæ eventura sunt indicentur illis?*

28. Scientia media, per quam Deus, à nonnullis ante Decretum suæ voluntatis ex Hypothe-

si novisse fingitur tales eventus merè contingentes futuros, si tales causæ liberæ cùm talibus conditionibus ponantur; quum & statuat eventus certò futuros independenter à Dei voluntate, & scientiam aliquam Dei ab objecto præcipuè pendere faciat; Hujusmodi (inquam) scientia cum summa Dei perfectione stare non potest.

29. Idea Divina pro varietate notionum quæ sunt in rebus, varias induit rationes: respectu principiorum dicitur *Intelligentia*, quâ Deus in singulis singulare quodque percipit: respectu veritatis ad singula spectantis dicitur *Scientia*, quæ quoad latitudinem est omniscientia: & quoad illud esse quod res habent in propria sua mensura, dicitur præscientia: respectu dependentiæ veritatum, quam habent inter se, dicitur *Sapientia*, qua novit quid cuique rei conveniat, & quid ab ipsa sit alienum: respectu ordinis totius in praxi instituenda dicitur *Prudentia*, qua novit rebus omnibus oportunissimas accommodare occasiones: respectu denique praxeos exequendæ, dicitur *Ars*, qua efficere novit omnia peritissimè, *Hebr.* 11. 10.

30. Promiscuè quidem sæpè hæ voces in scripturis usurpantur, ad explicandum perfectionem Intellectus divini, ad captum eorum qui intellectum habent maximè imperfectum: sua tamen natura hanc distinctionem admittunt, & non aliam.

31. Conjecturalis illa scientia, quam solam nonnulli Deo tribuunt circa futura contingentia, repugnat planè naturæ & perfectioni divinæ.

Ex tribus illis quæ fuerunt proposita ad consilii divini perfectionem concurrentia, videlicet, scopus mentis, conceptus & voluntatis intentio, restat tertium considerandum, quod beneplacitum *vocatur.*

32. Beneplacitum Dei, est actus divinæ voluntatis, liberrimè & efficaciter statuens de rebus omnibus.

33. Bene-

33. *Beneplacitum* in Scripturis quidem usitatissimè designat benevolentiam Dei, qua bonum salutare suis vult ac decernit: quia tamen omne consilium benè Deo placet, idcircò rectè adhibetur à Theologis ad omne consilium explicandum, etiam secundùm scripturam. Matth. 11.26.

34. Voluntas hæc est verè *libera*: quoniam quicquid illa vult, illud non vult ex necessitate naturæ, sed consilio.

35. Est *liberrima*, vel maximè & absolutè libera ex nulla alia pendens: hominum autem & Angelorum voluntatis libertas per dependentiam, quam habet à Deo, minor est, & participata.

36. Libertas in istis operationibns ad extra non est concomitans tantum, ut in operationibus ad intra, sed etiam antecedens sub ratione principii: quoniam quod Deus vult operari ad extra, non vult ex necessitate naturæ, sed electione præcedente: non est enim necessaria connexio inter naturam divinam & istos actus.

37. Voluntas hæc est *efficax*: quia quicquid vult, dat effectum suo tempore, nec quicquam est, si velit, quod non fiat. Psalm. 115.3. & 135.6. *Quicquid placet sibi, Iehova facit.*

38. Hinc voluntas Dei est prima causa rerum. Apoc. 4.11. *Per voluntatem tuam sunt & creata sunt.* Voluntas autem Dei ut velit operari ad extra, non præsupponit bonitatem objecti, sed volendo ponit & facit. Jacob. 1.18. *Quia voluit, progenuit nos.* Rom. 9.18. *Cujus vult miseretur.*

39. Voluntatis igitur divinæ nulla propriè dicta causa datur.

40. Hic rectè dicitur, Deum unam rem velle propter aliam existere; sed illam unam rem non esse causam propriè dictam, qua Dei voluntas internè movetur ad alteram illam decernendam. Sic voluit Deus existere solem atque astra, propter generationem, conservationem, & corru-

ptionem inferioris: ſol tamen & aſtra non ſunt cauſa, cur Deus velit illa generari, conſervari & corrumpi. Et ſic ſe res habet in omnibus rebus extra Deum, quæ quidem inter ſeſe ſunt cauſa & effecta, etiam quà dependent à divina voluntate, ſed ipſius voluntatis Dei nulla eſt cauſa extra ipſam.

41. Neque etiam in Deo volitio unius rei eſt propriè dicta cauſa efficiens, ut in ſemetipſo velit aliam: quoniam efficientia cauſæ in effectum, & dependentia effecti à cauſa, in voluntatem divinam, quæ eſt Deus ipſe omnia ſimul & ſemel unico actu verè & ſimpliciter valens, cadere non poteſt. Verum tamen eſt, quod Scholaſtici dicunt, attingentiam divinæ voluntatis paſſivam, reſpectu unius rei, eſſe cauſam attingentiæ paſſivæ, reſpectu alterius: atque adeo hoc ſenſu rectè ac piè dicitur, Deum unum aliquid velle, quia voluit aliud.

42. Quamvis igitur multa velit, quæ non ſunt conſequuturi niſi ex actu aliquo creaturæ antecedente, ipſe tamen volendi actus, in Deo, non propriè pendet, ut conſequens quid, ex actu creaturæ. Neque ſub appellatione voluntatis antecedentis, tribuere fas eſt Deo imperfectam illam voluntatem, quæ *velleitas* in ſcholis nominatur. Non convenit enim naturæ omniſcienti, omnipotenti, & infinitæ beatæ.

43. Quare ſententia illa quæ ſtatuit Deum aliquid velle antecedenter ad actus creaturæ, quod idem conſequenter ad illos nolit, ſed aliud velit, non eſt admittenda: quia voluntatem Dei ſtatuit mutabilem, & ab actu creaturæ dependentem, ita ut quoties mutatur actus creaturæ, toties & ipſa mutetur.

44. Ex iſta etiam ſententia, non eſſet adhibenda in omnibus formula illa loquendi, qua nos, & omnia noſtra Deo committimus, in verbo Dei præſcripta: *Ego volo hoc vel illud, ſi Deus voluerit*; ſed

ſed contrariè inverſa, *Deus vult hoc vel illud, ſi homo voluerit.*

45. Voluntas hæc *ſtatuit de rebus omnibus* maximis, minimis, contingentibus, neceſſariis, liberis, ſine omni exceptione. Hoc de omni rerum genere ſcriptura demonſtrat: ut de Chriſto Jeſu glorificando, & eccleſia per ipſum ſervanda. Pſalm. 2. & 110. 4. & 40. 7. 8. 9. Hebr. 7. 16. 21. Epheſ. 5. 25. 2. Tim. 1. 9. De Pharaone. Exod. 13. Ubi Deus ita diſpoſuit omnia, ut Pharaonem moveret ad inſequendum, & obtuendum populum Iſraëlem, imò obduravit, ut inſequeretur eum; liberè tamen egerunt & Pharao & Iſraël. Similiter de venditione Joſephi, in qua omnia liberè, & contingenter acciderunt, Deo de illa ſtatuente pro voluntate ſua. De ipſo corde humano. Pſalm. 33. 14. 1. Sam. 10. 9. 26. Prov. 21. 1. De homine fortuitò alterum occidente. Exod. 12. 13. De ſorte in urnam conjecta. Prov. 16. 33. De paſſerculis in terram cadentibus: De ſingulis crinibus capitis humani. Matth. 10. 29. 30. De liliis, floribus & gramine ipſo terræ. Matth. 6. 28. 30. Denique de rebus omnibus creatis. Job. 38. Pſal. 104. Iſai. 45. 7. Jerem. 14. 22.

46. Si Deus non ſtatueret de rebus omnibus, voluntas ejus non eſſet cauſa prima, ſimpliciter, & univerſaliter: ac proinde qui contrarium ſentiunt, neceſſe habent vel duo prima principia ſtatuere, vel plura duobus, quod eſt ab omni veritate planè alienum.

47. Voluntatis autem non eadem eſt ratio, quæ ſcientiæ & potentiæ divinæ: Scientia enim ſcit omnia ſcibilia, & potentia poteſt omnia poſſibilia, ſimulque extenduntur ultra illa quæ actu fuerunt, ſunt, & erunt: at per voluntatem non vult omnia volibilia quæ poteſt velle, ſed omnia quæ judicavit volenda, ideoque actu futura ſunt: unde quamvis omniſcius & omnipotens dicatur Deus, dici tamen non poteſt omnivolens.

48. In iſtis omnibus, quæcumque Deus vult, eſt univerſalis efficax: ita ut nullo modo poſſit impediri, aut fruſtrari, quo minus obtineat quod vult. Nam ſi quid propriè vellet, & non poſſet aſſequi, non eſſet ſummè perfectus, ac beatus.

49. Voluntas tamen divina non infert neceſſitatem omnibus rebus futuris, ſed certitudinem tantùm quoad eventum. Si fieri non potuit, quoad certitudinem eventus, ut oſſa Chriſti confringeretur, quia Deus voluit ut non confringerentur; nulla tamen militibus, haſtis, & aliis, quæ tunc adfuerunt, cauſis ſecundis illata eſt neceſſitas.

50. Imò tantùm abeſt, ut voluntas divina, quæ certiſſimè aſſequitur quicquid vult, res omnes urgeat dura neceſſitate, ut prima radix ad cauſa efficiens ſit omnis illius contingentiæ, ac libertatis, quæ eſt in rebus: quoniam efficaciter præconſtituit, ex talibus cauſis, tales effectus ſecuturos.

51. In iſtis rebus quas Deus vult, ordo quidam concipitur: videlicet quod prius velit finem, cum agat ex ratione perfectiſſima, quam media ad finem; & inter media, priùs illa, quæ propius ad finem accedunt: quod enim prius eſt ordine executionis, id poſterius eſt ordine intentionis, & è contra.

52. Voluntas iſta Dei, ex parte occulta eſt, & ex parte revelata. Deut.29.29.

53. Media illa, per quæ voluntas iſta revelatur, rectè vocantur *voluntas ſigni*, non tantùm metaphoricè, quia ſolent inter homines indicare quid velint; ſed etiam metonymicè, quia ſunt vel effecta, vel adjuncta, propriam Dei voluntatem ex parte indicantia.

54. Signa ponuntur quinque, veteri illo verſiculo: *Præcipit, & prohibet, permittit; conſulit, implet:* ſed quia conſilium coincidit cum præcepto, rectius pro eo ponerentur *promittit.*

Hactenus in genere de efficientia Dei, qua una cum ſuffi-

sufficientia fidei objectum constituit aptum & adæquatum: sequuntur species ejus.

CAP. VIII.
De Creatione.

1. Efficientia Dei, est vel creatio, vel providentia.

2. Creatio est efficientia Dei, qua mundum fecit ab origine, ex nihilo, valdè bonum.

3. Creatio activa concipitur per modum actionis transeuntis, in qua semper præsupponitur objectum, circa quod agens versatur: non est tamen formaliter transiens, sed tantùm virtualiter, quoniam objectum non præsupponit, sed efficit.

4. Creatio passiva concipitur per modum mutationis, quæ impropriè dicitur mutatio.

5. Creatio respicit mundum totum, id est, quicquid existit extra Deum.

6. Hinc & res omnes quæ extra Deum existunt, sunt creatæ, & sunt omnino creatæ, id est, tam secundùm materiam, quàm secundùm formam. Apoc. 4.11. *Quia tu condidisti omnia.* Col. 1.16. *Nam per eum condita sunt omnia quæ in cœlis sunt & quæ in terra, visibilia, & invisibilia.*

7. Creatio producit originaliter, quia producit Ens non solum quà tale, sed etiam absolutè omni ex parte.

8. Ante creationem igitur, creaturæ nullam habuerunt esse reale, vel existentiæ, vel essentiæ, quamvis esse cognitum habuerunt ab æterno in scientia divina.

9. Creatio igitur producit ex nihilo, id est, ex non præëxistente, sed coëxistente materia. Neque enim quicquam fuit ab æterno præter Deum; neque Deus est materia, vel pars ullius creaturæ, sed efficiens tantum.

10. Quædam revera dicuntur creari, quorum materia præexistebat; Sed tum creatio non imme-

 diatum

diatam tantùm illam actionem respicit, quâ fit ut talia existant; sed etiam mediatam, quâ factum est, ut ipsa materia existeret, ex qua illa formantur: sic fuit in creatione plantarum & animalium, Genes. 1. 20.

11. Nihil istud, vel non esse rerum, præcessit earum esse, non ordine naturæ tantùm; sic enim ab æterno potuissent coëxistere Deo: Sed & ordine durationis, pro nostro concipiendi modo.

12. Hinc principium illud, in quo Deus dicitur creasse mundum, fuit finis durationis illius, quam habuit nihil, & initium illius, quam habuit mundus.

13. Voluit igitur Deus creatione, & perfectionem suam ostendere, quod non indigeret ullâ creaturâ, vel re externâ; tunc enim quàm primùm potuit mundum creasset: Et etiam libertatem illam, quâ omnia produxit absque naturali necessitate: si enim necessariò creasset, ab æterno illud fecisset. Apoc. 4. 11. Psalm. 115. 3.

14. Mundus neque ab æterno conditus est, neque ab æterno potuit creari illa dispositione & ordine rerum, quem modò habet.

15. Dies iste non extitisset, si infiniti dies antecedere debuerint. Illi enim antecedentes dies nunquam finiti fuissent, ut iste succedere posset ipsis.

16. Hinc etiam sequitur nullam creaturam fuisse, aut potuisse causam vel instrumentalem, vel principalem fuisse in creationis actu.

17. Valdè bonum fuit creatum omne, quia neque temerè, neque frustra factum, sed ad finem, quem assequebatur efficiens. Gen. 1. 31. *Quicquid fecerat, bonum erat valdè.* 1. Tim. 4. 4. *Quicquid condidit Deus, bonum est.*

18. Bonitas rei creatæ est illa perfectio, quâ apta sit ad usum, cui inservit: Usus autem iste, vel est particularis, vel universalis.

19. Particularis est operatio illa propria, cui res aliqua in sua singulari natura inservit.

20. Uni-

20. Universalis est ordinatio rei unius cum aliis ad perfectionem universi. Psalm. 104. & 148. Esai. 40. 13.

21. Per hanc bonitatem res omnes creatæ naturali suo modo tendunt ad Deum, à quo proveniebant. Ens enim secundum est à primo, & propter primum. Hinc phrases illæ *ab ipso, per ipsum, & propter ipsum sunt omnia*. Rom. 11. 36.

22. Tendunt autem ad Deum res naturales. I. in eo quod declarant Dei gloriam. Psalm. 91. 1. II. quod occasionem nobis præbent Deum, & cognoscendi & quærendi. Rom. 1.20. Actor. 17.26. III. quod sustentant vitam nostram, ut benè Deo vivamus. 1.Cor.10.31. 1.Tim.4.3.4.

23. Rebus omnibus creatis coëxistit *Tempus* sicut apparet ex illa phrasi, *in principio*, tum enim initium fuit temporis.

24. Coëxistit etiam *Locus*, hoc est, certum spatium, qno creaturæ extensio definitur. Gen. 1. 22.

25. Hæc autem non sunt propriè creata, sed concreata, vel rebus creatis annexa: quia non habent entitatem absolutam, sed relativam solùm.

26. Quia Deus creavit omnia ex nihilo: Idcircò fides nostra acquiescit in ipso contra spem, sub spe, de iis, qnæ non sunt, ac si essent. Rom.4. 17. 18.

27. Creatio mundi distribuitur secundùm partes mundi: quamvis enim mundus unum sit, unitate aggregationis, ordinis, ac finis; partibus tamen constat, non solùm secundùm situm, verùm etiam secundùm essentiam, & existentiam distinctis.

28. Creatio autem harum partium mundi non fuit, simul, & uno momento, sed peragebatur per partes, sibi invicem sex dierum interstitiis succedentes.

29. Creatio igitur est partium mundi vel immediatè perfectarum, vel mediatè, Psalm. 33. 6. Hebr. 11. 3. Gen. 2.7.29.22.

30. Creatio rerum immediatè perfectarum est, qua res factæ sunt principiis primum ipsis ingeneratis, tam materiali quam formali, idque in existentia completa.

31. Hinc istæ creaturæ nulli essentiali mutationi sunt obnoxiæ per se, ut generationi, vel corruptioni.

32. Partes immediatè perfectæ sunt Cœlum supremum, & illius incolæ, Angeli.

33. Cœlum supremum est sanctitatis Dei habitaculum, repletum omnibus quæ pertinent ad beatitudinem æternam; ubi se, quasi à facie ad faciem, conspiciendam præbet Majestas Dei. 1. Cor. 2. 9. Apoc. 21. 23. 1. Cor. 13. 12.

34. Dicitur Cœlum tertium, Empyreum, Cœlum Cœlorum, & Paradysus. 1. Reg. 8. 27. Mat. 18. 10. Marc. 12. 25. 2. Cor. 12. 2. 4.

35. Hoc Cœlum intelligitur, Genes. 1. 1. Hebr. 11. 10. 16.

36. Angeli sunt Spiritus primariæ perfectionis ad ministerium Dei creati.

37. Quod creati fuerint Angeli apparet. Col. 1. 16. Psalm. 148. 5. Quod sint primo die cum Cœlo supremo creati, apparet. I. Ex similitudine naturæ, quam habent. II. Quod in cæterarum rerum creatione dicuntur quasi applausisse Deo. Job. 38. 7.

38. Quia autem sunt spiritus, Hebr. 1. 14. Lucæ 24. 29. Ministratores Dei. Hebr. 1. 7. 14. Primariæ perfectionis & natura immortales, Luc. 20. 36. Hinc summa rationis perspicacitate sic excellunt, ut quasi undique oculati dicantur, statim videntes quid Deus velit ab ipsis fieri, & quomodo sit faciendum: Voluntatis etiam libertate, ut officiis suis fungantur sedulò: Psalm. 103. 20. Virium itidem perfectione, ut robore valeant magna præstandi. 2. Pet. 2. 11. Agilitate denique summa, ut quasi alati celeriter expediant quod habent in mandatis. Ezech. 1. 16.

39. Ministerium eorum est, gloriam Dei celebrare, & exequi ejus mandata. Psalm. 103.20. Præcipuè verò circa illos, qui hæredes futuri sunt salutis æternæ. Hebr. 1.14. Psalm. 91. 11. & 34.8.

40. Conditi sunt integri, in sanctitate & justitia. Lucæ 9.26. Joh. 8.44. Judæ 6. 2. Pet. 2.4.

41. Sunt numero plurimi, usque ad myriades myriadum. Daniel. 7.10. Hebr. 12.22. Matth. 26. 53. Distingnuntur inter se, respectu officiorum & objectorum circa quæ versantur secundum varios gradus. Ephes. 1.21. & subsunt imperio Dei, & Christi solius.

42. Creatio partium mundi mediatè perfectarum est, qua factæ sunt res ex principiis præexistentibus.

43. Hinc istæ creaturæ sunt obnoxiæ mutationi; & corruptioni.

44. Res istæ mediatè perfectæ duplicem habuerunt existentiam, rudem & incompletam primò, & tum postea completam, distinctam, & ornatam.

45. Rudis & incompleta rerum existentia fuit in massa illa, quæ in principio creata fuit informis, inanis, & tenebris involuta, quæ dicitur terra, aquæ, abyssus.

46. Informis dicitur, non quia nullam habuit formam; sed quia neque formositatem, & ornatum, neque actum completum habuit earum formarum quæ ex illa postmodum erant emersuræ.

47. In constitutione existentiæ rerum completæ, duo præcipuè spectanda sunt, nempe modus & ordo.

48. Modus constitutionis quatuor continet. I. Mandatum Dei rem quamque producens: *esto*, *vel fiat hoc aut aliud*; in quo elucet Dei potentia, quod solo verbo aut voluntate fecit omnia. Psalm. 33.9 & 115.3. II. Approbationem, eandem rem productam ut bonam agnoscentem: *Vidit Deus esse bonum*. Hinc elucet bonitas Dei, quod omnia produ-

produxit ad finem & usum bonum. Psalm 16. 2. III. Ordinationem, eidem rei suum usum assignantem, *esto in hunc aut illum finem.* Hinc elucet Dei sapientia, qua singulis rebus creatis singulares suos usus aptissima ratione assignavit. Jer. 10. 12. & 51. 15. *Fecit terram virtute sua, stabilivit orbem habitabilem sapientia sua, & prudentia sua extendit cœlos.* IV. Sanctione legis, atque ordinis, in illa re perpetuò observandi, quæ conjungitur cum ordinatione. Hinc elucet Dei constantia, quod non in dies aut annos aliquot, sed ad finem usque mundi, singulas creaturas voluit suum ordinem observare.

49. Quatuor hæc singulatim non exprimuntur in quibusdam rerum generibus: quia imperfectio earum ex aliarum rerum perfectione pendet: communi tamen ratione æquè omnibus conveniunt.

50. Ordo constitutionis talis fuit: die primo, post cœli supremi, Angelorum & informis massæ productionem, subtilissima illius massæ parte sursum evocata, facta fuit lux, id est, ignis lucens.

51. Die secundo, ex parte illa, quæ ad priorem subtilitate proximè accedebat, factus fuit aër.

52. Die tertio, crassiores partes massæ ita distributæ fuerunt, ut aquis, ex parte longè maxima, in conceptacula sua collectis, seorsum extiterit mare, & terra compareret herbis & arboribus ornata.

53. Die quarto, Luminaria cœli facta sunt ad lucem super terram deferendam.

54. Die quinto, producti sunt pisces & aves aquæ & aëris incolæ.

55. Die sexto, animantia omnia terrestria. primùm bruta, & tum postea homo: atque ita perfecti sunt cœli & terra omnisque exercitus illorum.

56. In istoc ordine elucet maximè Dei sapientia, potentia & bonitas.

57. Sapientia 1. Quod elementa simplicia priùs creata

creata sint quàm elementaria, vel concreta & composita. 2. Quod in simplicibus prius perfectiora, quæ proprius accedunt ad naturam Dei. 3. Quod illa prius sint creata, quæ tantum habent esse, tum illa quæ præter esse habent etiam vivere: postea illa quæ præter esse & vivere, habent etiam sentire: tum demum illa, quæ præter esse, vivere & sentire, habent etiam rationem. 4. Quod in simplicibus, à perfectioribus ad imperfectiora fuit progressus: sed in compositis, ab imperfectioribus ad perfectiora, à plantis ad hominem.

58. Potentia Dei elucebat, eo quod plantas, herbas, arbores prius creavit, quam solem & astra, quæ vim causarum habere solet in eorum productione.

59. Bonitas Dei elucebat, quod prius domicilia quàm incolas, prius pabulum quam animalia, prius illa quæ homini forent usui, quàm hominem ipsum creavit.

60. Homo prout ultima fuit creaturarum, sic fuit creaturarum omnium, tam immediatè quàm mediatè perfectarum compendium, earum naturam participans quod animam, & harum quoad corpus.

61. Mediatè perfectarum fuit finis, atque adeo in illis, & supra illas, quoad intentionem spectans.

62. Hinc alio modo creatus dicitur quàm exteræ creaturæ. Illæ enim per solum verbum productæ fuerunt: *esto lux*, *esto expansum*. Homo autem quasi consilio, & deliberatione majore: *faciamus hominem*, Gen. 1. 16.

63. Corpus enim prius fuit præparatum, & postea anima inspirabatur. Gen. 2. 7. Corpus ex materia elementari: Anima verò ex nulla materia præexistente, sed per potentiam Dei immediatè producebatur.

64. Præstantia hominis in eo præcipuè ponebatur, quod imaginem Dei gerebat.

65. Ad rationem imaginis tria requiruntur. 1. Ut ſit ſimilis. 2. Ut ſit expreſſa & effigiata ad imitationem alterius rei tanquam exemplaris. 3. Ut iſta ſimilitudo ſit vel in natura ſpecifica, vel in nobiliſſima ejus perfectione.

66. Hinc eſt, quod in inferioribus creaturis, imago Dei propriè non reperitur, ſed umbra & veſtigium tantùm.

67. In homine verò propria ratio imaginis reperitur: non tamen perfecta, qualis eſt in Filio Dei ſolo. Col. 1. 15. Hebr. 1. 3. Sed imperfecta, non privativa imperfectione, ſed negativa.

68. Imago hæc igitur eſt conformitas hominis, pro ſuo modulo ad ſummam Dei perfectionem.

69. Imago hæc tota fuit homini naturalis, ſed alia & alia ratione: partim enim fuit ipſa natura hominis, partim fluebat ex principiis & perfectione naturæ, & partim fuit naturæ, aliquo modo debita.

70. Imago Dei in homine fuit partim interna, partim externa. Interna, eſt perfectio corporis & animæ.

71. Corporis perfectio eſt, qua fuit abſolutè comparatum ad decus & uſum divinæ voluntati congruentem. Gen. 2. 25. Rom. 6. 13.

72. Animæ perfectio fuit, qua erat immortalis naturæ, non ſolum facultatibus, quibus liberum principium eſſet ſuarum actionum, intellectu & voluntate, ſed etiam donis ornata: quibus ad benè vivendum potens, & aptus homo reddebatur: ſapientia nempe, ſanctitate & juſtitia. Epheſ. 2. 24. Coloſſ. 3. 10.

73. Externa perfectio hominis fuit imperium in creaturas alias, quo uti illis liberrimè potuit, ad Dei gloriam, & ſuam neceſſitatem. Gen. 1. 26. & 2. 19. 20.

74. Hinc demandata fuit illi terræ cultura, & cibi procuratio ex plantis terræ. Gen. 2. 25.

75. Hinc animalium ad ipſum acceſſus, tan-

quam

quam ad dominum, & indita iis nomina ab ipso tanquam à domino. Gen. 2. 19.

76. Hinc collocatus fuit in horto Edenis, ut in regia sua. Gen. 2. 19.

77. In istis omnibus conjunctim perfectio hominis fuit completà, & ex illa resultabat imago quædam Dei vel perfectionis divinæ.

78. Creatio hæc hominis fuit maris & fœminæ, utriusque quoad animam ex nihilo. Maris quoad corpus ex terra cæteris elementis intermixta. Fœminæ ex viro, propter virum, ne quid ipsi deesset ad suum bene esse. 1. Cor. 11. 8. 9.

79. Per opera hæc Dei cognoscitur Deus quoad æternam ejus tum potentiam tum divinitatem: Rom. 1. 20. Sed ex eis non cognoscitur Deus Pater, Filius & Spiritus sanctus: quoniam vis illa efficiens, qua mundus fuit creatus, & quæ in mundo tanquam in effecto suo apparet, pertinet ad essentiam Dei, non ad subsistentiam ejus personalem.

80. Ex creationis consideratione fides nostra ascendit snpra omnem ordinem naturæ, & *lucem gloriæ Dei apprehendit in facie Iesu Christi præbendam, quia Deus est is qui dixit, ut è tenebris lux splendesceret.* 1. Cor. 4. 6.

Cap. IX.

De Providentiâ.

1 PRovidentia Dei est efficientia illa, quæ creaturis jam existentibus prospicit, in omnibus, secundùm consilium suæ voluntatis.

2. Hæc providentia extenditur ad omnia, non solum quoad communia, sed etiam quoad propria: Psal. 145. 15. 16. Prov. 16. 9. 33. Exod. 21. 13. à nulla causa propriè determinata, sed omnes causas determinans, & hinc suo modo est omnium causa & universalis, & particularis.

3. Providentia Dei est vel *immediata*, qua Deus per semetipsum ut causa absolutè solitaria prospicit

cit rebus, vel *mediata*, qua mediis adhibitis prospicit.

4. Immediatè Deus omnia operatur quæ fiunt tum ratione *virtutis*, respectu omnis *entitatis* quæ reperitur in effecto (virtus enim Dei attingit omne effectum. Deut. 8. 3. Esai. 28. 26.) tum ratione *suppositi*, respectu illius *esse* quod habet, qua est ens. Id enim in omnibus etiam operatur Deus ipse, qui immediatè, & intimè, semper, & ubique adest.

5. Respectu tamen eorum, in quæ agentia secunda influunt, virtute suæ propriæ formæ, Deus non dicitur agere immediatè, sed mediatè, quoniam agit etiam mediantibus suppositis, ac virtutibus causarum secundarum.

6. Deus igitur mediis utitur, non propter defectum suæ virtutis, sed propter abundantiam suæ bonitatis: ut scilicet dignitatem aliquam efficientiæ creaturis etiam communicaret, & in illis efficientiam suam redderet magis perceptibilem. 1. Sam. 14. 17. *Non est Iehovæ impedimentum, quin servet multis aut paucis.* Hinc sæpe Deus mediis illis utitur ad effecta nobilissima producenda, quæ ex sese nullam habent aptitudinem ad istiusmodi effecta. 1. Cor. 1. 27. 28. Amos 5. 9. 2. Chron. 24. 24. sæpe etiam aptissima media reddit inefficacia, Psal. 33. 16. & 127. 1. 2. Hos. 4. 10.

7. Hinc fides nostra non respicit propriè media illa, quibus Deus utitur, neque pendet ex illis, sed ex Deo solo, qui vel per media, vel sine mediis, necessitatibus omnibus nostris succurrere potest, prout ipsi videtur, Dan. 3. 17. *Deus noster, quem nos colimus, potens est ad eripiendum à fornace ignis accensa, & à manu tua, ô Rex.*

8. Providentia Dei est, vel ordinaria & usitata, vel extraordinaria & inusitata.

9. Ordinaria providentia est, qua Deus observat ordinem in rebus à principio statutum. Cujus quidem ordinis ratio postulat, ut certum aliquid antecedat

cedat

cedat & ex illo poſito, aliud aliquod certum conſequatur, Hoſ.2. 22. *Exaudiam cœlos, & ipſi exaudient terram, & terra exaudiet frumentum, & muſtum, & oleum; & iſta exaudient Iſraëlem.*

10. Ordo iſte in rebus naturalibus eſt, *Lex natura* omnium rerum communis, vel ipſa *rerum natura prout certo ordine firmantur*, proveniens à vi & efficacitate illius nunquam irriti verbi à Deo in principio adhibiti: *fiat, eſto, ſit ita*, quod futuri exprimens rationem, perpetuitatem, & conſtantiam indicat, atque ſua virtute omnia efficit, quæ de iiſdem rebus ordinariè fiunt, Jer.31.35.36. *Statuta lunæ, & ſtellarum. &c* & 33.20. *fœdus meum de die, & fœdus meum de nocte.*

11. Providentia extraordinaria, qua Deus providet rebus ultra ordinem earum ſolitum, & ſtatutum, quo quidem modo quicquid efficitur, per Metonymiam effecti, dicitur *Miraculum.*

12. Miraculum eſt operatio ſupra ordinem conſtitutum. Unde miracula vera ſemper atteſtantur omnipotentiam facientis. Hinc Deus ſolus eſt author verorum miraculorum.

13. Miraculorum homines poſſunt eſſe cauſſæ morales, quatenus à Deo hoc impetrant ut ipſe faciat, vel quatenus Deus utitur ipſorum opera, tanquam ſigno, vel indicio miraculi ab ipſo faciendi: non magis tamen poſſunt eſſe cauſæ realiter efficientes, ſive principales, ſive inſtrumentales in miraculo propriè dicto, quàm in ipſa creatione.

14. Providentia Dei eſt, vel conſervatio, vel gubernatio.

15. Conſervatio eſt, qua Deus perſiſtere facit res omnes & univerſales & ſingulares tam quoad eſſentiam & exiſtentiam, quàm quoad vires, Pſal. 104. 19. 20. Actor.17. 28. Hebr.1.13. quæ à Scholaſticis non ineptè vocatur *Manutenentia* Dei, quia per eam Deus omnia ſuſtentat quaſi manu ſua.

16. Conſervatio hæc neceſſariò intercedit inter creationem & rerum creataram gubernationem

nem: quia quicquid creatur, ad aliquem finem & usum creatur, ad quem etiam debet dirigi, & gubernari: finem verò istum non potest attingere, neque ad eum dirigi, nisi *esse* continuetur, aut conservetur.

17. Conservatio Dei est necessaria creaturæ, quoniam creatura omnimodè pendet à creatore, non tantum quod *fieri*, sed etiam quod *esse*, *existere*, *permanere*, *& operari*: ita ut omnis creatura rediret in illud nihilum ex quo facta fuit, si Deus illam non sustentaret, & ipsa cessatio divinæ conservationis, sine ulla alia operatione, redigeret statim quamlibet creaturam in nihilum, Psal. 104. v. 29. *Te abscondente faciem tuam conturbantur, recipiente spiritum eorum exspirant, & in pulverem suum revertuntur.*

18. Quædam conservantur immedediatè, quæ nempe subjiciuntur soli Deo. Hæc conservatio cum creatione *re ipsa* est eadem, differens *sola ratione*, eo quod creatio novitatem quandam includit, quam conservatio excludit, & existentiam præcedentem excludit, quam conservatio includit: ita ut nihil aliud sit ista conservatio, quàm quasi creatio continuata, ideoque conjungitur cum creatione, Nehem. 5. 6. *Tu fecisti, & tu conservas hæc omnia.*

19. Gubernatio est, qua Deus omnes creaturas ad proprios fines dirigit ac perducit. Psal. 29. 10. *Sedet* Iehova *rex in seculum.*

20. Gubernatio rerum debet esse à Deo. Finem enim ad quem creatæ fuerunt, nisi eadem vi regerentur, qua sunt creatæ, nunquam certò assequeretur: & ab imperfectione provenit in artifice, dum opus quod fecit, alteri postea dirigendum relinquit.

21. Gubernatio hæc includit intrinsecè non solum rationem mediorum convenientium ad finem, sed etiam ipsorum efficaciam certam, vel assecutionem ipsam. Ordo igitur hujus gubernationis

nis est *certus immobilis*, & *indissolubilis*, ita ut ab omni ordine gubernationis creatura non possit se totaliter subtrahere; quamvis ab aliquo ejus ordine particulari declinare possit. Gen. 50. 20.

22. Gubernatio est, vel *communis*, vel *specialis*.

23. Communis est, qua Deus omnia simili modo gubernat. Ad hanc gubernationem pertinet. Primò *Lex naturæ omnium rerum communis* : quæ est participatio quædam legis, & voluntatis divinæ, rebus omnibus à principio indita. Iob. 38. 12. *An unquam præcepisti matutino tempori ? notum fecisti auroræ locum suum ? &c.* 2. *inclinatio naturæ* : quæ est principium agendi secundum illam legem. Job. 5. 7. *Filii prunæ exultant volare.* 3. *instinctus naturalis*: qui est peculiaris instigatio animalium ad actus quosdam nobiliores, cum specie quadam, aut vestigio rationis. Prov. 6. 6. *Abi ad formicam ô piger, aspice vias ejus, & sape. Et* 30. 24. *Quatuor ista sunt parva, humilia; tamen sunt sapientia, apprime sapientia : formicæ, mures, locustæ, araneæ. Ier.* 8. 7. *Ciconiæ, turtur, grus, & hirundo observant tempora adventus sui.* 4. *Potentia quædam obedientialis*, qua omnes creaturæ aptæ sunt ad imperio Dei parendum. Psal. 103. 21. & 148. 8. *facientes placitum ejus, efficientes verbum ejus.*

24. Elucet ista gubernatio in omnium rerum operatione. 1. quod spectent semper certum aliquem finem; atque adeo necesse est, ut agantur, & regantur ab intelligentia ubique præsente, & omnipotente, id est, à Deo ipso. Job. 38. 27. *Demittendo pluviam, ut satiet vastatum locum, efferatque productionem teneræ herbæ. Ies.* 55. 10. *Pluvia facit, ut terra edat semen satori, & panem comedenti.* 2. quod tam accuratè ordinentur opera naturæ, & rationi consentanea, ut non possint non proficisci à summa ratione. Prov. 30. 25. 26. 27. 28. 3. quod præter ordinationem propriam, qua singula suam perfectionem quærunt, communem quasi societatem colunt, & omnia totius universi con-

serva-

ſervationem magis appetunt,quam ſuimet ipſorum: ut videre eſt in gravibus illis, quæ feruntur ſurſum, ad vacuum vitandum.

25. Gubernationis hujus vi, cauſæ omnes ſecundæ, *aliquo modo prædeterminantur*, *i.e.* 1. *excitantur* ad agendum per influxum, aut motionem præviam, quatenus ad producendum illud in actum, quod antea fuit in potentia creaturæ (præter communicationem virtutis, & ejuſdem ſuſtentationem) tale quid neceſſariò requiritur. 2. *applicantur* ad objectum certum, circa quod in agendo verſantur. Ezech.21.21.22. &c. 2.Sam.16.10. 3. Ejuſdem etiam gubernationes vi *ordinantur*, id eſt, 1. Limites ac termini actioni ſtatuuntur. Job 11. verſ. 2. & 2. 6. & 28. 10. 2. Boni aliquid ex eadem elicitur. Gen.50.20.

26. Provida iſta gubernatio non patitur Deum apud ullam gentem unquam expertem eſſe teſtimonii, *ut quærerent Dominum, ſi fortè palpando eum invenirent.* Actor. 14.17. & 17.27.

27. Quia verò exercitium virtutis, quæ eſt in creaturis, pendet ex Dei voluntate gubernante, hinc in Deum ſolum confidimus, non in creaturas illas, per quas Dei benignitas in nos derivatur.

Cap. X.

De Gubernatione ſpeciali, circa creaturas intelligentes.

In ſuperiore diſputatione fuit gubernatio communis: ſequitur nunc ſpecialis.

1. Specialis gubernatio eſt, qua Deus rationales creaturas morali modo gubernat.

2. Differentiam facit ſingularis creaturarum iſtarum conditio. Cum enim ad imaginem Dei creatæ ſint atque intrinſecum principium ſuorum actuum habent à conſilio, idcirco gubernandæ ſunt conſilio & libertati congruenter.

3. Realem tamen illam rationalis creaturæ guberna-

bernationem, quæ communis eſt creaturarum omnium, hæc ſpecialis non excludit, ſed ad eam accedit.

4. Moralis hæc gubernatio conſiſtit in docendo, & implendo ſecundum illud, quod antea docuit, Mich. 6. 8. *Indicavit tibi ô homo quid ſit bonum, &c.* Deut. 30. 15. *Vitam ac bonum: mortem ac malum,* Huc proprié pertinet voluntas illa Dei revelata, quæ agendi regula eſt rationali creaturæ quoad mores.

5. *Docendo* Deus gubernat; partim legem ferendo, partim eandem ſanciendo.

6. Lex fertur præcipiendo, & prohibendo.

7. Sancitur promittendo, & comminando.

8. *Implendo* gubernat Deus, cum illa quæ docuit præſtat. Jerem. 32. 19. *Oculi tui aperti ſpectant in omnes vias hominum, ut des cuique ſecundum vias ipſius, & ſecundum fructum actionum ipſius.*

9. Ex ſpeciali iſta, ac propria ratione gubernandi creaturas rationales exiſtit fœdus illud, quod eſt inter Deum & ipſas. Eſt enim fœdus hoc, quaſi transactio quædam Dei cum creatura, qua Deus *præcipit, promittit, minatur, implet,* & creatura Deo ſtipulanti ſuum obſtringit obſequium. Deut. 26. 16. 17. 18. 19. *Hodierno die Iehova Deus tuus præcipit tibi, &c. A Iehova ſtipulatus es ſponſionem hodie, &c. Iehova verò ſtipulatus eſt ſponſionem à te hodie, &c. tum ut efficiat te ſublimem, &c. tum ut ſis populus ſanctus.*

10. Quia autem hæc fœderis ineundi ratio non eſt inter eos, qui ſunt paris juris, ſed inter dominum & ſervum, idcirco pertinet ad gubernationem. Unde etiam maximè propriè dicitur non fœdus hominis, ſed Dei, qui ejus autor eſt, & executor primarius. Deut. 8. 17. 18. *Vt præſtet fœdus ſuum.*

11. Vi hujus fœderis moralia opera creaturæ intelligentis dum eſt in via, reſpectum ſemper habent, vel ad fœlicitatem ut præmium, vel ad infœlicitatem ut vindictam; ſed in hac eſt meritum, in illo non item.

12. Hinc

propriæ: ut de parentibus, conjugio, cibis & similibus.

28. 2. Cum homo natura sit imperfectior Angelis, adeoque majore egeat instructione & exercitatione, idcirco positivum quid accessit ad legem naturæ, ejusdem alias rationis cum ipsa: ut, diei septimi sanctificatio.

29. 3 Quia homo in istac vita animali intelligit per sensus, atque adeo à sensibilibus ad intelligibilia & spiritualia quasi manu ducitur, idcirco ad legem istam spiritualem homini adjuncta sunt externa symbola & sacramenta ad eam illustrandam & confirmandam. In hisce autem symbolis & lex quædam specialis ac positiva continebatur, & obedientiæ generalis professio erga legem naturæ prius inditam, & etiam sanctionis illius solennis confirmatio, quæ ex promissionibus & comminationibus constabat.

30. 4. Quia Adam fuit principium generis humani, ex quo omnes homines erant progignendi, idcirco lex ipsi posita est, non tantum ut personæ uni singulari, sicut factum est in Angelis, sed etiam ut publicæ, vel capiti naturæ humanæ, à quo omne bonum ac malum ad suos posteros fuit derivandum. Actor. 17. 26. Rom. 5. 18, 19. 1 Cor. 15. v. 21, 22.

31. 5. In legis hujus sanctione continebatur promissio animalis vitæ continuandæ, & exaltationis postea ad spiritualem, nec non comminatio mortis corporalis; quæ in Angelis nullum locum habuerunt.

32. Hac interpretatione adhibita. 1. lex vel fœdus Dei cum homine in creatione fuit, *fac hoc, & vives: si non feceris, morte morieris:* in quibus verbis primo continetur præceptum, *fac hoc*. 2. Promissio connexa, *si feceris vives*. 3. Similis comminatio, *si non feceris, morte morieris*.

33. Huic fœderi duo symbola vel sacramenta fuerunt adjuncta: quorum uno præmium obsignabatur

batur obedientiæ debitum, *arbore* ſcilicet *vitæ*: & altera pœna inobedientiæ, *arbore* nempe *ſcientiæ boni & mali*. Illud fuit ſacramentum vitæ, hoc mortis.

CAP. XI.

De hominis Apoſtaſia.

Superiore Diſputatione de parte prima ſpecialis gubernationis hominum, quæ conſiſtit in præſcriptione legis, actum eſt: pars altera ſequitur in ordinatione eventus.

I. IN ordinatione eventus quoad hominem duo ſunt conſideranda, ἀπόστασις & ἀνάστασις *Defectio* & *Reſtitutio* hominis. Rom. 5. 19. 1 Cor. 15. 21.

2. In Angelis fuit quorundam præſervatio, aliorum Apoſtaſia, ſed Apoſtatarum nulla ἀνάστασις vel reſtitutio: In homine vero & præſervatio & Apoſtaſia ſimul eſſe non potuit: quia homines omnes in uno Adamo tanquam in principio, radice & capite creabantur: in uno autem & eodem Adamo non potuerunt homines quidam à lapſu præſervari, & alii labi.

3. In Angelis nulla fuit ἀνάστασις vel reſtitutio. 1. Quia prolapſi ſunt ab altiſſimo ſublimitatis faſtigio. 2. Quoniam in Angelorum lapſu non tota Angelica natura periit: ſed primo homine peccante totum humanum genus periit.

4. Apoſtaſia hominis eſt lapſus ejus ab obedientia Deo debita: vel Tranſgreſſio legis à Deo præſcriptæ.

5. In hac duo ſunt conſideranda: 1. Tranſgreſſionis perpetratio. 2. ejuſdem propagatio.

6. Tranſgreſſionis perpetratio conſummata fuit in eſu fructus arboris prohibitæ quæ dicta fuit arbor ſcientiæ boni & mali: ſed hujus inobedientiæ primus modus ac gradus neceſſario antecedebat externum illum actum commeſtionis: ita ut recte

 dice-

dicere liceat, hominem fuisse peccatorem, antequam externum illum actum comestionis perfecerat. Vnde etiam ipse appetitus, quo ferebatur Eva versus fructum prohibitum, notari videtur quasi gradus aliquis peccati. Genes. 3 6. *Quum videret mulier, bonum esse fructum arboris illius in cibum, & gratissimam esse illam oculis, ac desiderabilem esse arboris fructum ad habendum intelligentiam, accepit, & comedit, &c.*

7. Primus motus & gradus hujus inobedientiæ non potuit esse error, ignorantia aut inconsideratio aliqua in intellectu. Neque enim peccatum fuisset, quod nullo modo voluntarium fuit, & talis origo gravitatem hujus peccati minuisset. Fuit igitur voluntatis intentio inordinata, ex qua sequebatur intellectus inordinatio, vel judicium inconsideratum. Illa autem intentio fuit inordinatus appetitus excellentiæ alicujus per elationem animi: quam ut assequi posset, posthabito Dei interdicto, per infidelitatem, experiri voluit, an fructus ille vetitus vim aliquam haberet excellentiam talem conferendi. Ordo & progressus hujusmodi ex tentationis historia confirmatur. *Eritis sicut Dii, &c.*

8. Hinc hujus peccati gravitas, quod non solum superbiam, ingratitudinem & infidelitatem in se continebat: sed etiam per violationem sacramenti illius maximè solennis, præ se ferebat quasi professionem inobedientiæ generalem, & fœderis totius contemtum. Quæ omnia etiam eo fuerunt atrociora, quo perfectior fuit conditio peccantis.

9. In Transgressionis hujus perpetratione, duo sunt consideranda, causæ, & consequentia ejus.

10. Causarum una principalis, aliæ adjuvantes.

11. Causa principalis fuit ipse homo per liberi arbitrii sui abusum, *Eccles.* 7. 39. acceperat enim illam justitiam, & gratiam, per quam poterat persistere in obedientia, si voluisset. Illa justitia &

gra-

gratia non fuit ipsi detracta, antequam peccaverat; quamvis gratia illa corroborans & confirmans, qua peccandi actus fuisset actu impeditus, & contrarius obedientiæ elicitus, non fuit ipsi concessa, idque certo, sapientiæ, & justo Dei consilio. Deus igitur nullo modo fuit causa lapsus: neque imposuit homini peccandi necessitatem: sed homo sua sponte liberè deficiebat à Deo.

12. Causæ adjuvantes fuerunt Diabolus & Mulier.

13 Diaboli primum peccatum fuit superbia. Ex superbia statim sequebatur invidia erga Deum, & Dei imaginem in homine. Quia enim inordinatam excellentiam affectando ordinatam amiserat, idcirco de aliorum excellentia dolebat, & ad eam oppugnandam maliciosè ferebatur. Diabolus autem non fuit causa cogens, neque sufficientis, directæ, necessariæ vel certæ efficaciæ, in istoc peccato procurando: sed consulens tantum, & suadens tentando, unde etiam Tentatoris nomen habet. Marc. 4. ?.

14. Tentatio Diaboli est fallacia vel argumentatio sophistica: qua sub specie veri & boni, seducere conatur ad falsum, & inducere in malum.

15. In ista tentatione bonum, quod proposuit, & quasi promisit, ostendebatur quasi summum, medium adhibendum ad bonum illud assequendum, proponebatur quasi facile ac leve: malum illum maximum, quod imminebat, fuit occultatum

16. Similem planè rationem inire solet Diabolus in omnibus suis tentationibus, quibus generi humano insidiatur; in hac tentatione tamen singulare quoddam artificium est observandum quod varias astutias complectitur, easque valde subtiles.

17. Earum prima fuit, quod serpentem elegit pro instrumento, qui naturalem quandam aptitudinem habuit, qua Diabolus novit abuti. Genes. 3. 1.

18. Secunda astutia fuit, quod cum fœmina e-

dicere liceat, hominem fuiſſe peccatorem, antequam externum illum actum comeſtionis perfecerat. Vnde etiam ipſe appetitus, quo ferebatur Eva verſus fructum prohibitum, notari videtur quaſi gradus aliquis peccati. Geneſ. 3 6. *Quum videret mulier, bonum eſſe fructum arboris illius in cibum, & gratiſſimam eſſe illam oculis, ac deſiderabilem eſſe arboris fructum ad habendum intelligentiam, accepit, & comedit, &c.*

7. Primus motus & gradus hujus inobedientiæ non potuit eſſe error, ignorantia aut inconſideratio aliqua in intellectu. Neque enim peccatum fuiſſet, quod nullo modo voluntarium fuit, & talis origo gravitatem hujus peccati minuiſſet. Fuit igitur voluntatis intentio inordinata, ex qua ſequebatur intellectus inordinatio, vel judicium inconſideratum. Illa autem intentio fuit inordinatus appetitus excellentiæ alicujus per elationem animi: quam ut aſſequi poſſet, poſthabito Dei interdicto, per infidelitatem, experiri voluit, an fructus ille vetitus vim aliquam haberet excellentiam talem conferendi. Ordo & progreſſus hujuſmodi ex tentationis hiſtoria confirmatur. *Eritis ſicut Dii, &c.*

8. Hinc hujus peccati gravitas, quod non ſolum ſuperbiam, ingratitudinem & infidelitatem in ſe continebat: ſed etiam per violationem ſacramenti illius maximè ſolennis, præ ſe ferebat quaſi profeſſionem inobedientiæ generalem, & fœderis totius contemtum. Quæ omnia etiam eo fuerunt atrociora, quo perfectior fuit conditio peccantis.

9. In Tranſgreſſionis hujus perpetratione, duo ſunt conſideranda, cauſæ, & conſequentia ejus.

10. Cauſarum una principalis, aliæ adjuvantes.

11. Cauſa principalis fuit ipſe homo per liberi arbitrii ſui abuſum, *Eccleſ.* 7. 39. acceperat enim illam juſtitiam, & gratiam, per quam poterat perſiſtere in obedientia, ſi voluiſſet. Illa juſtitia & gra-

gratia non fuit ipsi detracta, antequam peccaverat; quamvis gratia illa corroborans & confirmans, qua peccandi actus fuisset actu impeditus, & contrarius obedientiæ elicitus, non fuit ipsi concessa, idque certo, sapientiæ, & justo Dei consilio. Deus igitur nullo modo fuit causa lapsus: neque imposuit homini peccandi necessitatem: sed homo sua sponte liberè deficiebat à Deo.

12. Causæ adjuvantes fuerunt Diabolus & Mulier.

13 Diaboli primum peccatum fuit superbia. Ex superbia statim sequebatur invidia erga Deum, & Dei imaginem in homine. Quia enim inordinatam excellentiam affectando ordinatam amiseserat, idcirco de aliorum excellentia dolebat, & ad eam oppugnandam malitiosè ferebatur. Diabolus autem non fuit causa cogens, neque sufficientis, directæ, necessariæ vel certæ efficaciæ, in istoc peccato procurando: sed consulens tantum, & suadens tentando, unde etiam Tentatoris nomen habet. Marc. 4. 3.

14. Tentatio Diaboli est fallacia vel argumentatio sophistica: qua sub specie veri & boni, seducere conatur ad falsum, & inducere in malum.

15. In ista tentatione bonum, quod proposuit, & quasi promisit, ostendebatur quasi summum, medium adhibendum ad bonum illud assequendum, proponebatur quasi facile ac leve: malum illum maximum, quod imminebat, fuit occultatum

16. Similem planè rationem inire solet Diabolus in omnibus suis tentationibus, quibus generi humano insidiatur; in hac tentatione tamen singulare quoddam artificium est observandum quod varias astutias complectitur, easque valde subtiles.

17. Earum prima fuit, quod serpentem elegit pro instrumento, qui naturalem quandam aptitudinem habuit, qua Diabolus novit abuti. Genes. 3. 1.

18. Secunda astutia fuit, quod cum fœmina e-

git: 1 Tim. 1. 13. an vero præsente, vel absente viro scriptura tacet.

19. Tertia astutia fuit, quod nihil primo sermone statuebat: sed tantum mulieri quæstionem quandam proposuit, quasi inscius istarum rerum: *Etiamne dixisse Deum?*

20. Quarta, quod quæstio ejus multiplicem in sese habuit ambiguitatem. Sic enim intelligi potuit, ut non rogaret de mandato Dei, sed de sensu vel sententia illius mandati, ab homine forsan non satis intellecti. Si de mandato ipso intelligatur quæstio, tum videri potuit rogasse an Deus interdixisset ipsis, ne de ullius omnino arboris fructu comederent: vel, prout mulier ipsa respondit, an interdixisset ipsis unius ullius arboris usu, atque adeo omnium simpliciter non fecisset iis copiam.

21. Quinta, quod mandato Dei per quæstionem illam prius in dubium vocato, sanctionem ejus vel comminationem adjunctam, apud nutantem fœminam tam artificiose elevabat, ut vel veritatem, vel saltem necessitatem ejus negaret.

22. Sexta, quod post mandati & sanctionis ejus infirmationem, prædictionem plane contrariam opponit.

23. Septima, quod ad illam prædictionem confirmandum, & Dei nomine abutitur. & nomine quod arbori Deus imposuerat. Gen. 3. vers. 4. *Novit Deus, quo die comederitis ex eo, aperturos se oculos vestros, & vos fore sicut Deos, scientes boni & mali.*

24. Hinc diabolus dicitur serpens, mendax, seductor, homicida. Apoc. 12. vers. 9. Ioh. 8. v. 44. Apoc. 20. v. 10.

25. Cum hac tentatione diaboli conjuncta fuit tentatio Dei, qua negotium istud sic ordinavit, ut manifestum inde fieret quid esset in homine. Hæc autem Dei tentatio, neque mala fuit, neque ad malum.

26. Tentationes istas sequebatur tertia: hominis nempe erga Deum, qua experimentum quodam-

dammodo sumpsit gratiæ ac veritatis divinæ: periculum scilicet faciens, an Deus vellet ipsum conservare, quamvis non adhæreret ipsi, vel an certo facturus esset, quod erat interminatus.

27. Illam quarta comitabatur: tentatio Evæ nempe erga seipsam, qua tentationem vel suggestionem Diaboli in se recipit, & sibimet applicavit ad ruinam.

28. Ex illa oriebatur quinta, qua mulier Diabolo inserviens, ut instrumentum ejus, Adamum tentavit: & ex illa sexta, qua Adamus semetipsum tentavit, dum mulieri ac Diabolo certo consilio consentiebat.

29. Istæ tentationes vel omnes, vel pleræque reperiuntur etiam in singulis hominum peccatis.

30. Atque sic peccatum illud fuit consummatum quoad humani generis defectionem in Adamo. Adam enim propriè fuit principium humani generis, non Eva: nisi quà propter illum facta fuit, & cum illo unum & idem principium constituebat. Hinc est quod de secundo Adamo legimus in scripturis, sed non de secunda Eva.

Cap. XII.

De Ortis ex peccato.

In superiore Disputatione actum est de Apostasia, & ejus causis: sequuntur jam ex eadem orta.

1. Orta ex peccato sunt, I. reatus, & turpitudo: II. pœna propriè & distinctè sic vocata.

2. *Reatus* est obligatio peccatoris ad pœnam justam sustinendam propter culpam. Lev. 5. vers. 2, 3, 4, 5. &c. *Reus est.* Rom. 3. vers. 9. *Criminati sumus omnes esse sub peccato.* Et vers. 19. *mundus obnoxius condemnationi Dei.* 1 Cor. 5. vers. 17. *Estis in peccatis vestris.*

3. Hinc illa distinctio in reatum culpæ & pœnæ, ut distinctio Pontificiorum in remissionem

pœnæ & culpæ, eſt diſtinctio ſine differentia.

4. Reatus iſtæ non eſt forma peccati, ſed affectio, vel adjunctum ejus conſequens, partim ſeparabile, & partim inſeparabile.

5. Sequitur autem peccatum partim virtute legis divinæ, peccatis pœnam adjudicantis: qua ratione boni aliquid in ſe habet & eſt à Deo: atque hoc reſpectu Deus reatum illum à peccatis ſeparare poteſt, quatenus tamen fluit ex peccato, & eſt dignitas vel meritum pœnæ, naturam ejus etiam participat, & eſt vitioſum quid: atque hoc reſpectu à peccato ſeparare nequit. Duplex hæc reatus conſideratio innuitur. Rom. 1. 32. *Dei jure agnito, eos qui talia faciunt, dignos eſſe morte.*

6. Ex iſto reatu oritur conſcientia prorſus mala: accuſans nempe, & condemnans juſtè. Atque hinc ſequitur horror, & fuga præſentiæ divinæ, Gen. 3. 8. 10. Hebr. 2. 15. Rom. 8. 15.

7. *Turpitudo* eſt pollutio illa ſpiritualis, qua peccator deſtituitur nitore, & honore, & fit vilis. Matth. 15. 11. Apoc. 2. . 11.

8. Hæc turpitudo immediatè ſequitur offenſam peccati, & manet in peccatore, poſtquam actus peccati tranſiit, ac deſiit eſſe, vocari ſolet *macula* peccati, *corruptio, inquinatio, deformitas, dehoneſtamentum, nuditas, impuritas, labes*, & aliquando *culpa*.

9. Ex iſta turpitudine ſequitur primo Dei *averſatio*, Eſa. 1. 15. quæ etiam dicit *abominatio* & *deteſtatio*. Proverb. 3. 32. præcipuè reſpectu graviorum peccatorum. Prov. 6. 16. Ier. 16. 18. ſecundo hominis *pudor ad confuſionem*, Geneſ. 3. 7. Pudor enim hujuſmodi eſt metus exortus ex conſcientia turpitudinis alicujus. Rom. 6. 21. *Quem fructum habebatis ex iis, de quibus nunc erubeſcitis.*

10. *Pœna* eſt malum peccatori propter peccatum inflictum.

11. *Malum* dicitur, quia eſt privatio boni. Non eſt autem privatio boni honeſti, qua talis, ut peccatum,

catum,

catum, sed boni fœlicis, respectu peccatoris, qui punitur.

12. Dicitur *malum inflictum*, non simpliciter contractum, quia pertinet ad justitiam retribuentem, & vindicantem.

13. Infligi dicitur *propter peccatum*, quia respectum, & ordinem semper habet ad meritum peccati: ad quod ex offensione, ratione prohibitionis, & ex reatu, ratione comminationis, sequitur pœna.

14. Pœna igitur propriè dicta non habet locum, nisi in creaturis intelligentibus, in quibus etiam peccatum reperitur.

15. Quoniam peccatum per pœnam in ordinem redigitur: & peccatum in sese Dei bono aliquo modo adversatur, pœna autem creaturæ bono tantum: idcirco peccatum plus habet in se mali, quam pœna.

16 Hinc ne minimum quidem peccatum est admittendum, quamvis maxima pœna possit eo pacto vitari aut maximum bonum procurari. Rom. 3. 8.

17. In pœnæ *ordinatione*, varia elucent Dei attributa, præcipuè *sanctitas, justitia, & misericordia*.

18. *Sanctitas* Dei latissima significatione est, qua immunis existit, & quasi separatus ab omni imperfectione Esa. 6. 3. Apocal. 4. 8. Sed sanctitas illa Dei, quæ hic propriè elucet, est qua purus existens ab omni labe peccati, nulli peccato communicare potest. Psal. 5. 5. *Non es Deus fortis qui delectetur improbitate: non est commoraturum apud te malum*. Habac. 1. 13. *Purior es oculis, quam ut aspicias malum.*

19. *Iustitia* Dei vindicans, quæ hic elucet, est qua malum infert male agentibus. 2 Thess. 1. 6. *Iustum est apud Deum vicissim reddere iis qui affligunt vos afflictionem.*

20. Iustitia hæc, qua simpliciter adversus peccatum exardet, dicitur *ira*, Rom. 1. 18. Ephes. 5. 6.

qua acrius quasi excandescit, dicitur *furor*. Deut. 29. 20. qua fert sententiam in peccatorem exequendam, dicitur *judicium*. Rom. 2. 5. qua sententiam latam exequitur, dicitur proprie *vindicta*, Hebr. 10. 30.

21. *Misericordia* hic elucens est, qua peccatum punit citra meritum condignum.

22. Misericordia hæc est vel *clementia*, vel *beneficentia*.

23. *Clementia* est, qua moderatur pœnas debitas. *Lament.* 3. 22. *Summa benignitatis est, Iehova, quod non sumus absumpti.*

24. Clementia apparet in *patientia*, *& longanimitate.*

25. *Patientia* est qua toleranter suffert peccatum, & peccatoribus parcit. 2 Pet. 3. 9.

26. *Longanimitas* est, qua diu vindictam suspendit, Exod. 34. 6.

27. *Beneficentia* est, qua dives bonitate multa bona effundit, etiam in peccatores, Matth. 5. 45.

Sic fuit peccati reatus, turpitudo, & pœna in genere: sequitur pœna in specie.

28. Pœna homini inflicta propter peccatum est *Mors*. Gen. 2. 17. Rom. 5. 12.

29. *Mors* hæc est misera privatio vitæ.

30. Per *vitam* hominis intelligitur & conjunctio animæ cum corpore, & tota illa perfectio, quæ homini in isto statu congruebat, sive actu fuit communicata, sive ex conditione communicanda. Psal. 36. 10. *Penes te est fons vitæ, in luce tua fruamur luce.*

31. Mors igitur non est à Deo ut naturam instituente, sed est à Deo ut peccatum vindicante; atque adeo à peccato proprie, ut causa meritoria vel procurante.

32. Est autem Mors ista non simplex, & nuda privatio vitæ, sed cum subjectione ad miseriam conjuncta; atque idcirco non est peccantis annihila-

hilatio, quia sublato miseriæ subjecto, & ipsa miseria tolleretur.

33. Mortis hujus imago, & repræsentatio quædam fuit, ejectio hominis ex Paradiso, in qua vitæ symbolum continebatur. Gen. 3. 22, 23, 24.

Hactenus de Morte in genere: sequitur in specie.

34. In morte vel maledictione Dei, peccatores urgente, duo sunt gradus, *inchoatio* ejus, & *perfectio*: duo membra, *pœna damni* vel privativa, *pœna sensus* vel positiva: duæ species, *Mors spiritualis*, & *corporalis*.

35. *Spiritualis* mortis inchoatio in *genere damni*, est imaginis Dei deformatio, id est, gratiæ ac justitiæ originalis omissio. Rom. 3. 23. *Deficiuntur gloria Dei*. Ephes. 4. 8. *Alienati à vita Dei*.

36. Per hanc amissionem gratiæ, spoliationem patitur homo donorum omnium salutiferorum: atque ita natura debilitatur, deordinatur, & quasi vulneratur.

37. *Spiritualis* mortis inchoatio in *genere sensus*, est Servitus spiritualis.

38. *Servitus spiritualis* est subjectio ad potestatem tenebrarum, sive hostium spiritualiter lethalium. Col. 1. 13. *Eripiat nos ex potestate tenebrarum*. 2 Pet. 2. 19. *A quo quis superatus est, huic etiam in servitutem est addictus*.

39. Servitus hæc est diaboli, & eorum qui Diabolo inserviunt.

40. *Servitus Diaboli*, est subjectio ad illam potestatem Diaboli, qua efficaciter agit in hominibus, & eorum respectu imperium habet mortis. Actor. 26. 18. 2 Cor. 4. 4. Iohan. 12. 31. & 16. 11. 2 Tim. 2. 26. Ephes. 2. 2.

41. Servitus servorū diaboli, est *mundi & peccati*.

42. *Servitus mundi*, est subjectio ad irritamenta malorum, quæ in mundo reperiuntur, Phil. 3. 19. 1 Ioh. 4. 5. & 2. 15, 16.

43. *Servitus peccati* est, qua homo adeo captivus factus est sub peccato, ut exsurgendi ab eo non habeat potestatem. Rom. *6. 16, 17, 19, 20.*

44. Per hanc servitutem fit; ut quamvis libertas arbitrii maneat, quæ est hominis naturæ essentialis, illa tamen libertas, quæ pertinebat ad perfectionem humanæ naturæ, cujus proprietas fuit ista potestas actus exercendi spiritualiter bonos, & illa ratione gratos, in statu peccati non reperitur, nisi remota, & emortua.

45. Ex hac spiritualis mortis inchoatione sequitur peccati multiplicatio in vita præsente.

46. Peccata ista sequentia habet aliquam rationem pœnæ, respectu peccati primi Rom. 1. *16.*

47. Hæc autem ratio pœnæ tribuitur peccatis istis, primò, ratione effectorum, aut consequentium eorum, quia mortem hominis promovent, & miseriam adaugent. Secundò, dicuntur etiam pœnæ respectu illius internæ præpessionis, cui homo in peccando subjicitur, qua etiam deprimitur ejus natura, & redditur vilior. Tertio dicuntur pœna prioris peccati, quia præcedens illud peccatum causa fuit propter quam orbatur homo justitia illa, & gratia, vel auxilio divino, per quorum absentiam fit, ut homo ruat in ista peccata. Quartò, dici possunt etiam aliquo modo pœna prioris peccati, quia præcedens illud peccatum causa fuit disponens, & præparans hominem ad sequentia peccata perpetranda, atque illa ratione attulit homini ista omnia peccata, & quæcunque mala ipsa vel comitantur, vel consequuntur.

CAP. XII.

De Peccato Originali.

In præcedente disputatione ex spiritualis mortis inchoatione, tanquam consequens ponebatur multiplicatio peccati, quam sequentibus Thesibus sic ostendemus.

1. Pec-

1. PEccatum consequens lapsum illum primum, est vel *Originale*; vel *Actuale.*

2 *Originale* est totius naturæ hominis habitualis exorbitatio, vel deviatio à lege Dei.

3. Quia totius est hominis corruptio, hinc vocatur in sacris Scripturis, *Vetus homo*, Rom. 6. 6. Ephes. 4. 22. Col. 3. 9. *Corpus peccati*, Rom. 6. 6. 7. 24. *Lex membrorum*, Rom. 7. 23. *& ipsa membra*. Col. 3. 5. *Caro*, Ioh. 3. 6. Rom. 7. 5, 18, 26.

4. Hinc etiam non generatim tantum toti homini, sed singulis etiam ejus partibus attribuitur in Scripturis homogenea quædam corruptela. Intellectui; Genes. 6. 5. *Figmentum & cogitationes tantummodo malum.* Rom. 8. 5, 6, 7. *Quæ carnis sunt sapiunt.* Conscientiæ: Tit. 1. 15. *Polluta est eorum mens & conscientia.* Voluntati: Genes. 8. 2. *Figmentum cordis hominis malum à pueritia ipsius.* Affectionibus omnis generis: Rom. 1. 24. *Cupiditatibus cordium ad impuritatem.* Corpori denique & omnibus ejus membris: Rom. 6. 19. *membra vestra serva impuritati & iniquitati, ad iniquitatem.*

5. Peccatum hoc dicitur exorbitatio vel deviatio hominis, quia est in homine habitualis privatio conformitatis debitæ ad legem homini impositam à Deo, in qua debuit ambulare tanquam in via sua.

6. Hinc per singularem quandam appropriationem originalis ista depravatio dicitur *peccatum* in sacris S. vel *illud peccatum.* Rom. 6. 12. 7. 17. ἡ ἁμαρτία Rom. 7. 8. 20. *Lex peccati.* 7. 23. *peccatum inhabitans, inhærens, & circumcingens nos.* Rom. 7. 17. 20, 21. Hebr. 12. 1.

7. Perversio hæc duas habet quasi partes: *Vnam formalem, & alteram quasi materialem.* Ierem. 2. 13. *Duo mala fecit populus meus: me dereliquerunt, &c. ut effoderent sibi cisternas.* Actualis peccati descriptio imaginem continet originalis, sicut filia matris.

8. *Formalis*, est aversio à bono. Rom. 3. 12. *Non est*

est qui faciat quod bonum est, non est usque ad unum.

9. *Materialis* est conversio & inclinatio ad malum. Rom. 7. 23. *lex peccati.*

10. Per istam originalem depravationem fit, quod arbitrium hominis in statu peccati, quamvis liberum sit quoad actus omnes quos exercet, captivum tamen ac servum est, quoad modum agendi; quia destituitur ista virtute, qua bene vellet, & quasi informatur inclinatione illa, qua fit ut velit male, etiam cum bonum sit illud, circa quod volendo versatur. Rom. 3. 12. 7. 14. 2 Cor. 3. 5. Ioh. 8. 34. 1 Pet. 19. Rom. 6. 16.

CAP. XIV.

De Peccato Actuali.

1. HActenus *de Originali: sequitur Actuale.*

2. *Peccatum actuale* est exorbitatio actus humani, vel deviatio ejus à lege Dei. 1 Ioh. 3. 4. Fluit ab Originali peccato ut actus ab habitu: vel sicut personæ vitium fluit à vitio naturæ. Quo etiam respectu *originale peccatum* rectè vocatur *Fomes Peccati.*

3. Actualia igitur *peccata* quamvis quoad objecta sua, & speciales illas rationes, quibus in illa objecta feruntur, sint inter sese opposita sæpè: tamen quoad principium, aut fundamentum illud ex quo procedunt, sunt plane connexa & colligata, Iac. 2. 10. 1 Tim. 6. 9.

4. Distinguuntur inter sese peccata actualia variè. 1. Quoad gradum, *peccatum aliud est alio majus aut minus.* Ezech. 5. 6. *Mutavit jura mea plus quam gentes ipsa*, & 8. 16. *Amplius adhuc visurus es abominationes majores istis*, Ioh. 19. 11. *Majus peccatum habet.* Vnde pœna peccati, major est aut minor. Lucæ 12. 47, 48. *Cadetur multis plagis qui novit & non fecit: qui non novit & fecit, cadetur paucis.* Matth. 11. 22. 24.

5. Pendet autem hæc differentia graduum. 1. *A respectu personæ à qua admittitur.* Num. 12. vers.

verſ. 14. *Vnde differentia eſt inter ſcortationem, adulterium, & inceſtum.* II. *A genere & natura rei*, Matth. 5. verſ. 21, 22. *Qui iraſcitur temere: qui dixerit raca: qui dixerit fatue.* III. *Ab intentione & remiſſione actus.* Philip. 3. 6. *Quod ad zelum, perſequens Eccleſiam.* 1 Timoth. 1. 13. *Blaſphemus, perſecutor, contumelioſus.* IV. *Ratione & modo patrandi: vel enim fit ex ignorantia, vel ex infirmitate, vel elata manu.* Num. 15. verſ. 27. 30. *Si anima peccaverit per errorem, offeret capram. Anima vero illa quæ commiſerit elata manu, excindetur.* Pſalm. 19. verſ. 13. 14. 1 Cor 6. verſ. 7. *Omnino defectus in vobis eſt.* V. *A circumſtantiis loci, temporis & ſimilibus*, Eſaiæ 26. v. 10. *Quum gratia fit improbo, non diſcit juſtitiam: in terra æquitatum inique agit.*

6. II. Differentia ſpecifica peccatorum actualium eſt proprie privativa, & pendet formaliter ex differentia rectitudinum, à quibus actus illi deflectunt.

7. Diſtributio igitur peccatorum prout opponuntur præceptis Dei, eſt maximè genuina.

8. III. Diſtinguitur peccatum actuale ratione partium, in peccatum Omiſſionis & Commiſſionis. Cum enim peccati Originalis duæ ſint quaſi partes; averſio à bono, & converſio ad malum: Peccatum actuale inde fluens duplicem induit rationem: Vbi enim averſio à bono maximè apparet, dicitur illud peccatum omiſſionis: ubi vero converſio ad malum maximè apparet, dicitur illud peccatum Commiſſionis.

9. *Peccatum* igitur *Omiſſionis* eſt, non agere quod agi debuit. Iacob. 4. 17. *Qui noverit recte facere, nec facit, is peccato tenetur.* Matth. 25. 42. *Eſurivi, & non dediſtis mihi quod ederem, &c.*

10. *Peccatum Omiſſionis* eſt, agere quod agi non debuit.

11. *Peccatum Omiſſionis* maximè directè adverſatur præcepto Dei, & *peccatum commiſſionis* prohibi-

hibitioni: in *Commissionis peccato* est quædam additio, & in *Omissione* est detractio à lege Dei: quorum utrumque prohibetur. Deuter. 4. 2. 12. 32. Apoc. 22. 18, 19.

12. Distributio hæc *peccati* non est in species. I. Quia commissio & omissio circa idem objectum, sub eadem ratione formali, non differunt specie, ut in avaritia. II. Quia moraliter loquendo, non datur omissio absque actu, vel præcedente, vel concomitante. III. Quia omissio non potest esse voluntaria, & libera sine actu, cui actui semper adhæret peccatum commissionis.

13. IV. Distribuitur peccatum ratione subjecti, in *peccatum cordis, oris & operis:* Ita ut sit *dictum, factum aut concupitum contra legem* Esaiæ 28. 13. Matth. 5. 28. 15. 19.

14. V. Distribuitur ratione objecti, *in peccatum illud, quod est adversus Deum, & in illud, quod est adversus homines.* Luc. 15. 18. 1 Sam. 2. 25. Non tamen eadem plane ratione respicit Deum & homines. Peccatum enim, qua est transgressio legis Dei, offensio est adversus Deum tantum: sed materiali tamen ratione, quoad injuriam & damnum, quod per peccatum infertur sæpè hominibus, respectum etiam habet ad homines.

15. VI. Distribuitur peccatum ratione effecti, *in peccatum vastans conscientiam, & non vastans; in regnans, & mortificatum; in remissibile, & irremissibile* quæ tamen non sunt propriè hujus loci.

16. Ex hac peccati multiplicatione sequitur incrementum spiritualis mortis, *& in genere damni, & in genere sensus.*

17. *In genere damni*, est conscientiæ securitas, ac stupiditas, id est, privatio sensus peccati ac miseriæ.

18. *Hæc securitas* provenit à consuetudine peccandi & animi in peccatis obstinatione: peccata enim sive sint commissionis, sive sint omissionis, per multiplicationem diuturnam, in consuetudi-

nem

nem ducta, & inveterata, pravum habitum gignunt, ac quasi callum obducunt voluntati simul ac menti. Ierm: 13. 23. *An mutare potest Æthiops cutem suam, aut pardus liventes maculas suas? etiam vos possetis benefacere, edocti malefacere.* Ephes. 4. 19. *Postea quam dedoluerunt, sese dediderunt lasciviæ ad certatim patrandam impuritatem omnem.*

19. *In genere sensus*, est conscientiæ summus terror cum desperatione conjunctus. Hebr. 10. 26, 27. Gen. 4. 13.

20. Terror hic oritur ex gravitate ac multiplicitate reatus, una cum inevitabilitate pœnæ imminentis.

21. In hac autem spiritualis mortis inchoatione, moderatio quædam à Deo adhibetur. *Moderatio hæc est vel interna, vel externa.*

22. *Interna*, apparet adhuc in imaginis divinæ reliquiis. Iac. 3. 9. Istæ autem reliquiæ apparent. *cum in intellectu, tum etiam in voluntate.*

23. *In intellectu*, per principia illa veritatis, quæ judicium dirigunt, & theoreticum & practicum.

24. *Theoretica principia*, sunt de vero & falso, quorum aliquam cognitionem habent omnes homines, qui aliquem usum habent rationis, Rom. 1. vers. 18. Psal. 18. 2, 3.

25. *Practica*, sunt de honesto & turpi, æquo & iniquo. Deum esse colendum, alteri non esse faciendum, quod quis sibi fieri non vult.

26. Hæc est lex inscripta cordibus omnium hominum. Rom. 2. 15. *Ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis.*

27. Ex his principiis conscientiæ naturalis vis quædam oritur. Rom. 2. 15. *Vnà testimonium reddente ipsorum conscientia, & cogitationibus sese mutuo accusantibus, aut etiam defendentibus.* Quæ tamen una cum principiis istis est corrupta, atque adeo mortua. Tit. 1. 15. *Polluta est eorum mens & conscientia.*

28. *In voluntate* apparent istæ reliquiæ, per inclina-

clinationem quandam ad bonum, eo modo cognitum: quæ quamvis evanida ſit ac emortua, in omnibus tamen aliquo modo reperitur. Vnde etiam ſimulachra ſaltem virtutum ab omnibus probantur, ac coluntur. 2 Tim. 3. verſ. 5. *Habentes formam pietatis.*

29. Ad voluntatem etiam pertinet una cum intellectu vis illa refrænans, qua exceſſus peccati in pleriſque cohibetur, ita ut peccatores etiam abhorreant ab atrocioribus multis flagitiis. 1 Cor. 5. 1. *Ejuſmodi ſcortatio, qua ne inter Gentes quidem nominatur.*

30. *Externa moderatio* hujus miſeriæ eſt per media illa externa, politica, & œconomica, quibus peccati ac miſeriæ curſus aliqua ex parte ſolet impediri.

CAP. XV.

De Morte Corporali.

Hactenus de inchoatione mortis ſpiritualis, ſequitur nunc de inchoatione mortis corporalis, cum utriuſque ejus conſummatione.

1. CORporalis mortis inchoatio in genere damni eſt, vel interna, vel externa.

2. Interna, eſt amiſſio bonorum corporis internorum: ſanitatis nempe & vivacitatis. Deut. 28. 21, 22, 27, 35. 1 Cor. 11. 30. Matth. 9. 2.

3. Hinc mortalitas quoad ſtatum & potentiam proximam ad mortem.

4. Mortalitas hæc enim eſt ſolutio ſive laxatio illius vinculi, quo anima fuit cum corpore conjuncta.

5. Externa inchoatio hujus mortis in genere damni eſt amiſſio bonorum externorum, quibus vita illa vel cohoneſtabatur, vel ſuſtentabatur.

6. In priore genere eſt, I. Amiſſio dominii in creaturas; quæ poſt lapſum exuerunt magna ex parte ſubjectionem illam erga hominem, ad quam

quam conditæ fuerunt, & hostes ejus exitiales evaserunt, nisi providentia Dei singulari in ordinem redigantur. Iob. 5. 22. 23. *A bestiis terræ ne timeto. Nam cum lapidibus agri erit fœdus tuum, & bestiæ agri erunt paratæ tibi.* Hos. 2. 18. *Pangam pro ipsis fœdus cum bestiis terræ.* II. Ignominia, illa, qua afficitur & vivens & mortuus. Deut. 28. 20. 37.

7. In posteriore genere est paupertas, vel amissio eorum, quæ pertinent ad victum, vestitum & possessiones. Deut. 28. 17, 18.

8. Inchoatio hujus mortis in genere sensus est etiam vel externa, vel interna.

9. Interna est in fatigatione. *Gen.* 3. 19. dolore & morbis. Deut. 28. 35. 48.

10. Externa est in calamitatibus illis omnibus quibus hominis vita extrinsecus est obnoxia. Deut. 28. 25. 48.

11. Moderatio in ista corporali pœna elucens, est quoad interna & externa.

12. Quoad interna, quod vitæ spatium & commoditatem habet homo adhuc ex benignitate divina sibi concessam. Gen. 6. 3.

13. Quoad externa, quod reliquias quasdam habet veteris dominii in creaturas. Genes. 9. 2. *Timor vestri, terrorque vestri inesto omnibus bestiis terræ, &c.* Ita ut quamvis exciderit homo per peccatum omni jure, quod antea habuit, utendi creaturis in suum commodum: ex concessione tamen & indulgentia divina, possit illis uti, & in eo non peccat, quod simpliciter utatur, quamvis peccet in modo utendi: quia dum conceditur & prorogatur ipsi vita, eo ipso conceditur simul eorum usus quæ necessario requiruntur ad vitam, & ipsi aliquo modo debeatur.

14. Hinc est, quod quamvis creaturæ vanitati & maledictioni subjectæ fuerint, propter peccatum hominis. Genes. 3. 17, 18. Rom. 8. 20, 22. Conservantur tamen in illo statu, ut possint sufficere necessitatibus humanæ vitæ.

Cap. XVI.

De Consummatione mortis.

1. Consummatio mortis est summus gradus pœnæ constitutæ, & in æternum duraturæ. Quoad gradum dicitur infinita.

2. Est autem infinita respectu damni tantum & privationis: quia est amissio boni infiniti: non respectu sensus aut positivæ afflictionis: infinita tamen positivè dici potest quoad rem affligentem, sed non quoad modum affligendi.

3. Hinc est quod gradus quidam sunt in ista pœna, pro varietate graduum, qui in peccatis reperiuntur. Lucæ 12. 47. 48. *Cædetur multis plagis, cædetur paucis plagis.*

4. Quoad durationem, dicitur hæc pœna æterna, vel nunquam finienda. Marc. 9. 44. 46. 48.

5. Est autem æterna 1. Propter æternam permanentiam culpæ. 2. Propter immutabilitatem status, quem istæ gradus pœnæ consequitur. 3. Propter satisfactionis defectum.

6. Hinc corruptibilitas damnatorum, est immortalitas eorum in morte, & ad mortem.

7. Spiritualis mortis consummatio in genere damni, est totalis ac finalis derelictio, qua homo separatur penitus à facie, præsentia vel favore Dei. Matth. 7. 23. *Abscedite à me.* Et 25. 41. *Abite à me exsecrandi.* 2 Thess. 1. 9. *Qui pœnam pendent æterni exitii, expulsi à facie Domini, & gloria virium ipsius.*

8. Hinc summa & æterna obduratio in malo & desperatio boni. Lucæ 16. 26.

9. Spiritualis mortis consummatio in genere sensus; est servitutis plenitudo, qua penitus traditur in Diaboli potestatem. Matth. 25. 41.

10. Hinc terrorum conscientiæ & peccati plenitudo. Peccant enim damnati, & peccabunt in æternum, quamvis neque eadem peccata quæ in hac vita, furtum puta, homicidium vel adulterium, ne-

neque ejusdem prorsus conditionis cum iis, quæ viventes admittebant. Peccant enim præcipuè odio, invidia, indignatione & similibus affectibus, quorum pœnæ acerbitas occasionem ipsis præbet. Hæc etiam peccata non habent post mortem eandem rationem meriti, quam habent in hac vita: quia tum neque ulla possibilitas est vitandi peccatum, neque locus est comminationibus ac incremento pœnæ ex ipsis.

11. Hinc peccata ipsa in damnatis plus habent rationis pœnæ, quam in viventibus: sed in viventibus plus habent rationis culpæ.

12. Conscientiæ terror est quasi vermis perpetuo rodens. Marc. 9. 44. Esa. 66. 24.

13. *Consummatio mortis corporalis* una cum spirituali, est primo, per separationem animæ à corpore. 1 Cor. 15. 42, 43. Cui Homogenea est commutatio illa quorundam quæ similis erit morti. 1 Cor. 15. 51, 52. 1 Thess. 4. 15, 16. Secundo per injectionem animæ & corporis in gehennam, seu locum illum quem ad summa tormenta peccatorum Deus præparavit. Apoc. 21. 8.

14. Hinc dolores & cruciatus maximi, tam animi, quam corporis. Luc. 16. 23.

15. Hinc lamentatio, ejulatio, stridor dentium & similia maximi cruciatus effecta. Luc. 13. 28.

16. De loco autem gehennæ, & de torturæ modo & de natura externarum rerum quæ eò spectant, quia non sunt nobis cognitu necessaria, scriptura nihil distinctè pronunciavit.

CAP. XVII.

De Propagatione Peccati.

Hactenus actum est de transgressione: Sequitur nunc de ejus propagatione.

1. PRopagatio hæc est, qua tota posteritas hominis naturali modo ab Adamo descendens, particeps fit ejusdem cum ipso conditio-

ditionis. Iob. 14. 4. Psal. 51. 7. Rom. 5. 14. Ephes. 2. 3. Et hac justa Dei ordinatione. Cujus æquitas apparet aliquo modo inter homines. 1. Iure naturali, quo innatæ qualitates à generante in genitum derivantur. 2. Iure hæreditario, quo onera parentum in filios transferuntur. 3. Iure talionis, quo boni rejectio, & mali perpessio æqualiter extenduntur.

2. Propagatio hæc peccati duabus partibus constat, *imputatione* nempè, *& reali communicatione*.

3. *Imputatione*, idem singularis actus inobedientiæ, qui fuit Adami, fit etiam noster.

4. *Reali communicatione*, non idem singulare peccatum, sed idem genere vel similis plane rationis ac naturæ; in nos derivatur.

5. Peccatum Originale cum sit formaliter privatio justitiæ originalis, & hæc privatio sequatur peccatum primum, tanquam pœna, hinc prius natura pœnæ rationem habet quam peccati. Prout à justitia Dei denegatur originalis illa justitia, eatenus est pœna: prout nobis debet inesse, & humana culpa deest, eatenus est peccatum.

6. Traducitur ergo hæc privatio ab Adamo, per modum meriti, quatenus est pœna: Et per modum efficientiæ realis, quatenus peccati rationem habet adjunctam. Ex eo enim quod quis nascitur filius Adami, dignus efficitur, ut justitia non donetur: illam cum debet habere & non habet, illa carentia est ipsi peccatum.

7. Vnà cum ista privatione traducitur etiam ineptitudo & perversitas quædam corporearum omnium facultatum, quæ suo modo pugnant cum rectitudine Deo probata.

8. Ex privatione enim justitiæ, qua omnes facultates erant dirigendæ, sequitur in illis omnibus talis defectus, quo fit ut cum ad aliquid morale feruntur, illa ipsa inclinatio sit moraliter mala.

9. Ex istis oritur actuale quodlibet peccatum: mens enim cæca ex privatione lucis facilè admittit

quos-

quoslibet errores: Et voluntas aversa jam à Deo, ardet amore sui & pravarum cupiditatum sine Deo.

10. Ex peccato sic propagato, sequitur etiam propagatio mortis, tam inchoatæ, quam consummatæ: tam quoad sensum, quam quoad damnum: tam corporalis, quam spiritualis ad omnes posteros Adami.

11. Per Apostasiam istam humani generis fit, quod fides nostra, qua jam credimus in Deum, non est simpliciter ad vitam, sed ad salutem. Non satis est enim homini lapso, ut Deus illi vitam simpliciter donet, sed requiritur etiam ut eam homini in peccatis mortuo donare velit: Ephes. 2. v. 1. Atque hæc una differentia fuit inter quæstionem adolescentis divitis. Matth. 19. 16. *Quid boni faciam, ut habeam vitam æternam?* & commentariensis illam. Actor. 16. 30. *Quid me oportet facere ut server?*

CAP. XVIII.

De Persona Christi Mediatoris.

Post hominis Apostasiam, consequitur ut Restitutionem ejus videamus.

1. RESTITUTIO hominis est elevatio ex statu peccati & mortis, in statum gratiæ & vitæ.

2. Causa hujus restitutionis fuit misericors Dei propositum. Ephes. 1. 9. *Secundum suam gratuitam benevolentiam quam præstituerat in sese.* In homine enim nihil fuit, quod vim aliquam conferre potuit ad restitutionem istam procurandam; sed multum potius quod contra faciebat, ut peccatum, in quo fuit inimicitia erga Deum: quod illa ratione commendat hanc Dei erga nos charitatem Rom. 5. 8. *Commendat autem suam charitatem erga nos Deus, eo quod quum adhuc essemus peccatores, Christus pro nobis mortuus sit.*

3. Restitutionis hujus partes duæ sunt, *Redemptio*, & ejus *applicatio*. Illa est, quasi *actus primus* hujus

jus restitutionis; hæc quasi *actus secundus*. Illa est, quasi *materiale* salutis nostræ, hæc quasi *formale*: Illa est quasi *sufficientia*, hæc *ipsa efficientia*.

4. Partes istæ unius & ejusdem planè sunt latitudinis. Finis enim redemptionis est ejus applicatio: & prima ratio, regula, & mensura applicationis, est eadem illa gratiosa Dei voluntas, quæ causa fuit ipsius redemptionis. Eph. 1. 9, 10. *Notum fecit nobis mysterium voluntatis suæ, secundum gratuitam suam benevolentiam, quam præstituerat in sese, ut in plena temporum illorum præstitutorum dispensationi summatim recolligeret omnia in Christo.*

5. Redemtio igitur omnibus & singulis applicatur, quibus ex intentione Dei fuit imperata: secundum illud Christi Iohan. 6. 37. *Quicquid dat mihi Pater, ad me veniet.*

6. Redemptio est vindicatio hominis in libertatem à servitute peccati & Diaboli, per justi pretii exhibitionem. 1 Pet. 1. 18, 19. *Scitis vos non corruptibilibus rebus, argento vel auro, fuisse redemptos, sed pretioso sanguine.* 1 Cor. 6. 20. *Empti estis pretio*, & 7. 23. *Pretio emti estis.*

7. Neque enim per potentiam, neque per preces primario effecta fuit hæc liberatio, quamvis etiam hæc suam vim habeant in istoc negotio perficiendo, sed per justi pretii solutionem.

8. Pretium istud, cum per hominem solvi non potuit, necessaria fuit opera Mediatoris, qui intercedere debuit inter Deum & hominem, faciens inter eos reconciliationem perfectam. 1 Tim. 2. 5. Act. 20. 28. *Ecclesiam Dei, quam suo ille proprio sanguine acquisivit.* 1 Tim. 2. 6. *Homo Christus Iesus qui sese ipsum dedit redemptionis pretium.*

9. Mediator autem hujusmodi, non uno tantum seculo datur, sed heri, hodiè & in æternum: Hebr. 13. 8. *Iesus Christus heri & hodie idem est & in secula.* Apoc. 13. 8. *Agnus mactatus à jacto mundi fundamento.* Quamvis plenitudine temporis tantum manifestatus. Coloss. 1. 26. Tit. 1. 2.

1 Petr.

1. Petr. 1. 20. Hæc mediatio enim in omnibus seculis fuit æquè necessaria: ab initio etiam virtute decreti, promissionis, & acceptationis divinæ sufficiens & efficax.

10. Mediator iste, unicus est Iesus Christus, *Act.* 4. 12. *Nec est in alio quicquam salus. Nec enim aliud nomen est sub cœlo, quod datum sit inter homines, per quod oporteat nos servari.*

11. In Christo duo sunt consideranda. 1. Aptitudo quam habuit ad opus redemptionis peragendum. 2. Partes ipsius redemptionis.

12. Aptitudo ejus duabus partibus constat: prima est, *ipsius persona*; secunda, *officium* huic personæ impositum.

13. In Persona Christi Mediatoris, duo sunt observanda: *Distinctio* duarum naturarum, & earum *unio personalis.*

14. *Naturæ distinctæ sunt:* Divina quatenus est secunda persona Deitatis, & humana, nostræ per omnia similis (excepto peccato, & subsistendi modo) Mat. 1.23. *Emmanuel, nobiscum Deus.* Joh. 1.14. *Sermo ille factus est caro, &c.* Distinctio ipsa inter istas naturas manet: quia manent absolutè eædem quæ antea fuerunt, tam quoad essentiam, quam quoad essentiales omnes proprietates. Hinc nec Deitas in Christo cum humanitate, nec humanitas cum Deitate, vel commutatur, vel miscetur, vel ullo modo confunditur.

15. *Vnio personalis est:* qua secunda persona Deitatis humanam naturam assumpsit, ut inseparabiliter subsisteret in eadem persona, Iohan. 1. vers. 14.

16. Persona enim secunda Deitatis quamvis unicam habeat subsistentiam, duplicem tamen habet subsistendi rationem: unam in natura divina ab æterno, alteram in natura humana post incarnationem. Rom. 9. 5. *Ex quibus est Christus, quod ad carnem attinet, qui est supra omnes Deus benedictus in secula. Amen.* Quæ posterior subsistendi ratio con-

venit filio Dei, ratione unionis quam habet cum natura humana.

17. Unio hæc personæ & naturæ divinæ nihil addit nisi relationem, in humana verò natura facit commutationem, dum elevatur hoc pacto ad summam perfectionem: fit enim quasi *adjunctum proprium* divinæ personæ, à qua assumitur: quasi *membrum* ejusdem *integri* θεανθρώπου, cujus divina natura est quasi pars altera: & quoad subsistentiam quasi *effectum*, singulariter à divina natura sustentatum: ac etiam quasi *subjectum*, in quo divina natura singulariter habitat. Col. 2. 9.

18. Multis rationibus Logicis, unionem istam describere conamur: quia nulla una sufficienter potest explicari.

19. Omnes illos terminos adhibemus quibus consensionis & unitatis fontes continentur, ut unionem istam arctissimam esse demonstremus.

20. Hosce tamen terminos limitatione illa *quasi* temperamus: quia unio hæc est mystica & arcana, ita ut vocibus & notionibus humanis non planè exprimatur, sed adumbretur tantùm.

21. Ex hac unione sequitur personalis communicatio proprietatum; quæ non est *realis transfusio.* Tum enim divina natura acciperet proprietates humanæ, & humana acciperet proprietates divinæ, atque adeò humana esset divina, & divina humana, vel tam divina quam humana cessaret esse. Neque est *realis donatio*, ex quà sequeretur quod humana natura posset uti proprietatibus divinis, tanquam suis instrumentis. Sed est *Communio* vel *concursus* ad easdem operationes, ita ut simul præstentur ab utraque natura, secundùm suas distinctas proprietates.

22. Hinc fit quod omnes actiones & passiones Christi, referuntur propriè ad ejus personam, tanquam ad terminum earum proprium, qnamvis quædam ad unam, & quædam ad alteram naturam propriè sint referendæ, tanquam ad earum principia & proprias rationes. 23. At-

23. Atque hinc ſequitur communicatio harum proprietatum quoad prædicationem vel attributionem, quo unius naturæ propria tribuuntur, vel toti perſonæ: ut cum Chriſtus dicitur *mortuus*, quod proprium fuit humanæ naturæ, & fuiſſe *in principio*, qnod proprium fuit divinæ: vel alteri naturæ propter perſonam, ut cum Deus dicitur *aſſumptus in gloriam*. 1. Timoth. 3. 16. *crucifixus*. 1. Corinth. 2. 8. quæ non divinæ naturæ propriè conveniunt, ſed humanæ. Et quæ ſunt totius perſonæ propria, alterutri naturæ ſeorſim tribuuntur: ut cum *Homo Chriſtus* dicitur *Mediator inter Deum & hominem*. 1. Tim. 2. 5. Quod non convenit Chriſto qua eſt homo, ſed qua eſt Deus & homo.

24. Sicut autem communio illa propriè perſonam Chriſti reſpicit, non ipſas naturas in ſeſe conſideratas; ſic iſta communicatio, quæ in prædicatione verſatur, *Deum*, aut *hominem*, in concreto reſpicit, non *Deitatem*, aut *Humanitatem* in abſtracto.

25. Proprietatum igitur communicatio non eſt merè verbalis, neque tamen ita realis eſt, ut unius naturæ proprietas tranſeat in alteram quoad intrinſecam poſſeſſionem, & uſurpationem.

26. Exempla quæ à contta ſentientibus adferri ſolent, de communione illa quæ eſt inter materiam & formam, inter animam & corpus, ac inter ferrum & ignem, neque conveniunt huic myſterio, neque theſin ipſam probant.

27. Duo fuerunt in Chriſto intellectus: unus divinus, quo omnia ſciebat. Johan. 21. 17. & alter humanus, quo quædam nondum ſervit. Marc. 13. 32. Duæ etiam fuerunt volnntates, una divina. Luc. 5. 13. & altera humana, una cum appetitu etiam naturali. Matth. 26. 39. Sic duplex eſt præſentia Chriſti: ſed humana tamen neque ubique, neque in pluribus locis ſimul exiſtere poteſt.

28. Quia Deus in Chriſto θεανθρώπῳ reſtituit nobis vitam, idcircò fides noſtra fertur in Chriſtum.

Cap. XIX.

De officio Christi.

Hactenus de Persona Christi, sequitur ejusdem officium.

1. Officium Christi est illud quod suscepit ad salutem hominibus acquirendam. 1. Tim. 1. 15. *Certus est hic sermo, & dignus modis omnibus qui recipiatur: Christum Iesum venisse in mundum, ut peccatores servaret.*

2. Qui enim negant finem proprium, Deo ac Christo propositum, in isto mysterio, fuisse salutem hominum, Deum ac Christum suo honore, & homines consolatione sua privant.

3. In eo duo sunt consideranda: *Vocatio* ad hanc functionem, & ipsa *functio*, Hebr. 5. 4. 5. 6. *Neque sibi ipsi quisquam hunc honorem sumit, sed qui vocatur à Deo, sicut & Aaron. Ita & Christus, &c.*

4. *Vocatio* est actio Dei, κατ' ἐξοχὴν Patris, qua singulari quodam pacto inito, Filium huic muneri destinavit.

5. Pactum istud exprimitur. Iesaiæ 53. 10. Ut si *Christus exponeret se sacrificium pro reatu, tum videret semen, prolongaret dies, & delectatio* Iehovæ *per eum prosperaretur.*

6. Vocatio igitur hæc in se continet selectionem, præordinationem & missionem. Isa. 42. 1. *Electus meus.* 1. Pet. 1. 20. *Præcogniti ante jacta mundi fundamenta.* Johan. 3. 17. *Misit Deus filium suum in mundum.* Vocatur in Scripturis *obsignatio*, Joh. 6. 27. *sanctificatio.* Joh. 10. 36. *unctio* Esa. 61. 1. Psal. 45. 8. Hebr. 1. 9. & *donatio* Johan. 3. 16.

7. Electio respicit finem: præordinatio, media: missio ipsam executionem, ex mera gratia, sine ulla conditione prævisa, vel in hominibus, vel in ipso Christo.

8. Prædefinita fuerunt omnia, quæ Christus egit aut passus est, etiam quoad circumstantias omnes.

omnes. Luc. 22. 22. *Filius hominis prout definitum est abit.* Actor. 4. 28. *Vt facerent, quæcunque manus tua, & consilium tuum prius prædestinavit ut fierent.*

9. Hæc autem vocatio non fuit ordinario modo instituta, sed juramento solemni confirmata, ad excellentiam & æternitatem ejus confirmandam, Psal. 110. 4. Hebr. 5. 6. & 7. 24.

10. Functio ipsa ad quam Christus vocatur triplex est, *Prophetæ, Sacerdotis, Regis.*

11. Numerum & ordinem istum functionum ostendit, primò hominum necessitas, ex ignorantia, alienatione à Deo, & impotentia redeundi ad ipsum gravissimè laborantium: quorum primo medetur Prophetia Christi, secundo Sacerdotium & tertio Regnum.

12. Secundò, hunc etiam numerum ostendit salutis conferendæ ordo, qui prius debuit explicari, deinde acquiri, & tum postea applicari: quorum primum est Prophetæ, secundum Sacerdotis, & tertium Regis.

13. Tertiò, idem ordo etiam apparet ex solemni illa exequendi ratione, qua Christus primò docebat alios, voluntatem divinam ipsis declarando; deinde semetipsum offerebat; & postea Regnum suum ingrediebatur.

14. Prophetia Christi est, qua totam Dei voluntatem salutiferam perfectè revelavit: unde vocatur in Scripturis non tantum *Propheta*, Deut. 18. 15. Act. 3. 22. & *Doctor*, Matth. 23. 7. *Apostolus professionis nostræ*, Heb. 3. 1. & *Angelus fœderis*, Mal. 3. 1. Sed etiam ipsa *Sapientia Dei.* 1. Corinth. 1. 24. & *Thesaurus scientiæ atque intelligentiæ*, Colos. 2. 3.

15. Prophetia hæc in Christo fuit tanquam in causa principali: in aliis, sive sint Angeli, sive homines, tanquam in ejus instrumentis, 1. Petr. 1. 11. *Prophetæ scrutati sunt in quem aut qualem temporis articulum, prænuncius ille qui in ipsis erat Spiritus Christi, declararet*, &c. Et. 3. 19. *Per quem spiritibus qui sunt in carcere profectus prædicavit.* In Christo fuit

per modum habitus, ita ut potuerit, quum ipsi placeret, omnia Dei arcana revelare. In aliis verò per modum actus & coruscationis, ita ut non potuerint Prophetiam exercere, nisi certis temporibus quum ipsi placebat. Jer. 42. 7. *Exactis decem diebus fuit verbum Iehovæ ad Ieremiam.*

16. Ut talis esset Propheta, necesse fuit ut esset Deus. Ioh. 1. 18. & 3. 13. Atque simul etiam, ut esset homo. Act. 3. 22. compara cum Deut. 18. 15. Nisi enim Deus fuisset; neque perfectè intellexisset voluntatem Dei, 1. Co. 2. 11. 16. neque per omnia secula potuisset eam revelare: nisi homo fuisset, non potuisset eam hominibus commodè in sua propria persona explicare. Hebr. 1. 1.

17. Sacerdotium Christi est, qua peccata hominum expiavit; & Dei favorem ipsis conciliavit. Col. 1. 20. & 22. 2. Cor. 5. 15. Rom. 5. 10.

18. Non fuit legale hoc Sacerdotium, aut temporarium, sed secundùm ordinem Melchisedech, Heb. 7. 17. non ex præcepto canali, sed ex vi indissolubilis vitæ, *ibid. vers.* 16. non ordine infirmo & mutilato, sed stabili & consummato, *ibid. vers.* 18. *&* 19. non ad tempus, sed in æternum, *ibid. vers.* 24. nullum denique successorem aut vicarium admittens, sed perpetuum, & Christi proprium, ut semper viventis, *ibid. vers.* 24. *&* 25.

19. In isthoc munere fuit ipse Christus Sacerdos, sacrificium, & altare. Sacerdos fuit secundùm utramque naturam, Hebr. 5. 6. Sacrificium maximè propriè fuit secundùm humanam naturam: unde hoc in Scripturis tribui solet non tantùm Christi personæ, sed ipsius *corpori*, Hebr. 12. 13. 1. Petr. 2. 13. Colos. 1. 22. *sanguini* Colos. 1. 20. *& animæ.* Esa. 53. 10. Matth. 20. 28. præcipua tamen vis, qua sacrificium hoc efficax reddebatur, pendebat ex natura divina: quod scilicet filius Dei offerebat semet ipsum pro nobis. Actor. 20. 28. Rom. 8. 3. Altare fuit propriè secundùm naturam divinam. Hebr. 9. 14. & 13. 10. 12. 15. altaris est

enim

enim ſanctificare illud quod in ipſo offertur, atque adeò majoris debet eſſe dignitatis quàm ipſum ſacrificium. Matth. 23. 17. Chriſtus autem per divinam naturam ſanctificavit aliquo modo ſemetipſum ſecundùm humanam, Joh. 7. 19.

20. Hic igitur etiam apparet quam neceſſarium fuerit, ut Chriſtus mediator eſſet & Deus, & Homo: niſi enim homo fuiſſet, non fuiſſet idoneum ſacrificium: & niſi Deus fuiſſet, ſacrificium illud non fuiſſet ſufficientis virtutis.

21. Regnum Chriſti eſt, quó cuncta cum authoritate aut potentia diſpenſat ac diminiſtrat, quæ ſpectant ad hominem ſalutem. Pſal.2.6. Dan.2.44. Luc.3.33.

22. Hujus Regni proprietates ſunt. I. Quod ſit univerſale 1. reſpectu omnium ſeculorum. Matth. 22.43.44. & 45. 2. Reſpectu omnis generis hominum, Dan. 7. 14. Apoc. 17. 14. 3. Reſpectu omnium etiam creaturarum, prout aliquo modo ſpectant ad ſalutem hominum promovendam aut illuſtrandam. Eph.1.1.12.

23. II. Quod ſit in ipſas animas, & conſcientias hominum, Rom.14 17.

24. III. Quod vitam ac mortem æternam diſpenſat, Apoc.1.18.

25. IV. Quod ſit æternum, Dan. 2. 44. & 7. 14.

26. V. Quod ſummam pacem ac perfectam felicitatem adfert iis, qui ſunt ejus hæredes, Eſa. 9.6. Eph.2.16. Hebr.7.

27. Hinc Regnum illud in ſcripturis dicitur Regnum *Dei*, paſſim: Regnum *pacis*, *gloriæ*, locis ſupra citatis: & regnum *lucis ac gloriæ*, regnum *cælorum*, *& mundus futurus*, Hebr.2.5.

28. Atque hinc etiam apparet quam neceſſarium fuerit, ut Chriſtus Mediator eſſet & Deus & Homo: niſi enim Deus eſſet, non poſſet eſſe ſpiritualis Rex animarum noſtrarum, vitam ac mortem æternam diſpenſans: & niſi homo fuiſſet, non potuiſſet eſſet caput ejuſdem generis cum corpore.

29. Christus in officiis suis omnibus habuit typos: in prophetico habuit etiam homines ita sibi subordinatos, ut illi etiam appellati sint prophetæ: sed sacerdotium, & regnum ejus non admittunt hujusmodi subordinationem: neque munere sacerdos, aut rex spiritualis unquam fuit quisquam, præter Christum solum.

30. Ratio discriminis est, quod voluntatis divinæ declaratio apud homines, quod est prophetæ, potest aliquo modo per merum hominem præstari: sed expiatio peccatorum coram Deo, quod est sacerdotis, & imperium in animas & conscientias hominum, quod est regis, nequaquam.

31. Reges gentium, Christo non subordinantur proprie in authoritate sua, sed Deo.

Cap. XX.

De Satisfactione.

1. Redemptionis partes duæ sunt, Christi ut Mediatoris nostri *humiliatio*, & ejusdem *exaltatio*.

2. *Humiliatio* est, qua subditus est justitiæ Dei, ad illa omnia perficienda, quæ requirebantur ad hominis redemptionem, Phil. 2. 8. *Habitu inventus ut homo, ipse se submisit, factus obediens usque ad mortem.*

3. Humiliatio ista non fuit propriè naturæ, aut personæ divinæ in sese consideratæ, sed mediatoris θεανθρώπου.

4. Assumptio igitur humanæ naturæ, simpliciter, & in se considerata, non est humilitationis hujus pars: quia fuit actio solius Dei: sed status ille servi, qui assumptionem naturæ humanæ comitabatur, fuit prima & propria ratio humiliationis. Hujus tamen conditionis respectu, per relationem inde redundantem, persona ipsa divina rectè dicitur exinanita fuisse. Phil. 2. 7. quia existebat in illa forma, quæ ad tempus vacua fuit omni gloria, & majestate divina. Comprimebat enim & occultavit sese divina majestas, per totum illud spatium

ſpatium humilitationis, ne conſtanter exereret illa dignitatem, quæ poſtea apparuit in exalatione.

5. Humiliationis hujus finis eſt, *ſatisfactio*, & *meritum*.

6. *Satisfactio* dicitur, qua ordinatur ad Dei honorem, per compenſationem quandam injuriæ ipſi per peccata noſtra factæ, Rom. 3. 25. *Quem præſtituit Deus, ut eſſet placamentum per ſanguinem ipſius, ad demonſtrationem juſtitiæ ſuæ.* Oſtenditur hoc omnibus illis Scripturæ locis, quibus dicitur Chriſtus *pro nobis mortuus*, illa enim efficientia hac phraſi denotatur, quæ Paulo aut Petro in ipſorum morte non poteſt attribui, 1. Cor. 1. verſ. 13. quæ condemnationem tollit, Rom. 8. verſ. 34. quæ denique reconciliationem ad ſalutem ſecum adfert. Rom. 5. 10.

7. Idem etiam eſt quod ſignificatur, cum dicitur *pro nobis factus peccatum*, 2. Cor. 5. 21. Alia enim ratione non potuit fieri peccatum, quàm vel interna pollutione, vel externa reputatione: à pollutione autem maximè abfuit: neque imputatio peccati alia ratione ipſi conveniebat, quam ut pœnas peccato debitas pro nobis poſſet ſubire.

8. Eadem ratione dicitur *peccata noſtra portaſſe*, Eſa. 53. 4. Neque enim patientiæ alicujus tolerantiam ſonat iſta phraſis in Chriſto: portando enim ſuſtulit peccata mundi, Joh. 1. 29. Neque poteſtatem ſolam indicat auferendi peccata: portavit enim in corpore ſuo ſuper crucem. 1. Pet. 2. 24.

9. Similis eſt vis illius formulæ, *ſolvit pro nobis pretium redemptionis*. Matth. 20. 28. Neque enim mera liberatio illa phraſi ſignificatur, neque quodlibet ejus medium; quia pretium ipſum nominatur, & ejuſdem communis rationis eſſe innuitur cum argenti vel auri ſolutione ad res venales mercandas, 1. Petr. 1. 18. & applicatio etiam hujus pretii accedit, Hebr. 9. 13. 14. 15. *Sanguis aſpergens inquinatos*, & 10. 22. *Aſperſione purgatis cordibus à conſcientia mala*, ita ut ipſe Chriſtus idcirco ſit mediator,

diator, quia dedit ſemetipſum *redemptionis pretium*, 1. Tim. 2. 5. 6. & idcircò nos participes reddimur illius redemptionis, quia Chriſtus ſeſe tradit pro nobis, Gal. 2. 20. & nos credimus in ipſum, Joh. 1. 12. ac per ipſum in Deum, 1. Petr. 1. 21.

10. Eodem etiam ſenſu dicitur *oblatio & victima* pro peccatis noſtris, Eph. 5. 2. *tradidit ſemetipſum pro nobis oblationem ac victimam Deo, in odorem bonæ fragrantiæ.* Tam verum enim ac proprium fuit ſacrificium pro peccato, ut cætera omnia quæ antecedebant, umbræ fuerint hujus, & poſt illud peractum, nec opus ſit, nec liceat aliud ullum offerre, Hebr. 10. 12. 14.

11. Pendet autem totum hoc myſterium ex eo, quod Chriſtus conſtitutus ſit talis mediator; ut ſit etiam *ſponſor*, Hebr. 7. 22. & commune principium redimendorum, ſicut Adamus fuit creatorum & perditorum, Rom. 5. 16. 17. 18. 19. 1. Cor. 15. 22.

12. In eadem Chriſti humiliatione fuit etiam *meritum*, qua ordinatur ad noſtrum commodum, vel ad boni aliquid ſub ratione mercedis nobis acquirendum. Oſtenditur hoc omnibus illis Scripturæ locis, quibus dicitur obedientia ſua procuraſſe nobis juſtitiam, Rom. 5. 19. *juſti conſtituuntur*: favorem Dei, Rom. 5. 10. *reconciliati fuimus Deo per mortem filii ejus*, ac vitam æternam, Rom. 5. 21. *vita æterna in Chriſto Ieſu.*

13. Meritum & ſatisfactio Chriſti non differunt reipſa, ita ut in variis & inter ſe differentibus operationibus debeant quæri: ſed varia ratione, in una & eadem obedientia debent agnoſci.

14. Neque ab iſta dignitate & uſu, excludi debet ulla pars illius obedientiæ, quæ in humiliatione Chriſti reperitur.

15. Exaltatio verò Chriſti quamvis ſit mediationis ejus pars eſſentialis, non pertinet tamen ad ejus meritum vel ſatisfactionem.

16. Satisfactio hæc, quoad ſubſtantiam rei, fuit

fuit perfecta ex rigore justitiæ: gratiam tamen præsupponit, qua vocatus fuit Christus ad opus hoc præstandum, & qua præstitum, acceptatum fuit nostro nomine, & in bonum nostrum: qua denique ex pacto remunerante perficitur illud, quod in ista satisfactione quærebatur, Joh. 3. 16. *Ita dilexit mundum, ut dederit filium suum unigenitum*, Rom. 3. 24. *Justificantur gratis, ejus gratia, per redemptionem factam in Iesu Christo, & 5. 15. Gratia Dei & donatio per gratiam, quæ est unius illius hominis, Iesu Christi.*

17. Hinc summa justitia, & summa gratia simul manifestantur, & operantur in hominis redemtione, Rom. 5. 17. *Exundantiam illam gratiæ, & donum justitiæ accipiunt*, ita ut satisfactionis hujus fructus omnes rectè simul dicantur fructus & effecta gratiæ & misericordiæ Dei.

18. Satisfactio hæc valorem habuit sufficientem, & aliqua ratione infinitum: primò, à persona offerentis, qui fuit Deus: secundò, à dignitate & præstantia rei oblatæ, obtulit enim semetipsum Deum & hominem: tertiò, à modo offerendi, cui divina quædam perfectio infuit ratione hypostaticæ unionis.

19. Sicut enim gravitas injuriæ crescit ex dignitate personæ offensæ, quia ibi læditur dignitas personæ offensæ: ita valor satisfactionis crescit ex dignitate satisfacientis, quia hic spectatur exhibitio honoris, qui pendet ex dignitate personæ exhibentis.

20. In satisfactione etiam non actus tantùm aut passio, sed ipsa etiam persona quæ agit & patitur, voluntarie submittitur obsequio illius, cui honor ille exhibetur; modus etiam operationis fluit semper ab operante cum proportione.

21. Ubi illud etiam observandum, quod substantialis dignitas qualis in Christo fuit, magis propriè confert ad dignitatem operis, quam accidentaria, qualis est in hominibus quibusdam, præ

aliis: Principibus puta, ſapientibus aut parentibus.

22. Ex iſta dignitate perſonæ factum eſt, quod ſatisfactio Chriſti fuerit ſufficiens quoad ſubſtantiam: & ſuperabundans quoad quaſdam circumſtantias, quæ Chriſto minimè conveniebant.

Cap. XXI.

De Vita Chriſti humiliati.

1. PArtes humiliationis Chriſti duæ ſunt: vita, & mors.

2. Vitæ partes duæ, prior in conceptione ac nativitate, ſecunda poſtquam natus fuit.

3. Ad conceptionem duo principia cooperabantur: paſſivum unum, & alterum activum.

4. Paſſivum, fuit beata Virgo Maria: quæ dicitur paſſivum principium, non quod nihil egerit ad Chriſti procreationem, ſed quod nihil ex ſeſe egerit, niſi quod materiam illam ſubminiſtrabat, ex qua formata fuit Chriſti caro. Neque tamen immediatè idoneam potuit eam adferre (nam nullam habuit puram) ſed idonea facta eſt per præparationem & ſanctificationem quandam ſupernaturalem, Luc. 1. 35. *Propterea quod naſcetur ex te ſanctum.* Verè tamen ac realiter fuit Chriſtus Filius Mariæ & ſemen mulieris ab initio promiſſum. Neque idcirco duæ ſunt in Chriſto filiationes realiter diſtinctæ, vel duo filii conjuncti. Temporalis enim illa filiatio, quà refertur ad Matrem, fuit reſpectus rationis tantum. Natura quidem Chriſti humana realem rationem habuit ad Mariam ut ad cauſam. Filiatio autem nullo modo convenit naturæ, ſed perſonæ ſoli: illa tamen relatio eſt naturæ humanæ ad perſonam, & Mariæ ad illam naturam, ut verè ac rectè dici poſſit, *Maria fuit Mater Dei.*

5. Activum principium hujus conceptionis non fuit vir, unde beata Maria mater & virgo ſimul fuit, Matth. 1. 23. Eſai. 7. 14. Sed Spiritus ſanctus. Nec tamen poteſt Chriſtus appellari Filius Spiritus

ſancti, ne quidem in quantum eſt homo, neque enim quatenus eſt homo, ejuſdem eſt naturæ cum Spiritu ſancto, neque convenit naturæ, ſed perſonæ, ut filii rationem ſubeat.

6. In primo inſtante hujus conceptionis accepit Chriſtus ſecundum humanam naturam plenitudinem omnis gratiæ quoad actum primum; Joh. 1. 14. *plenus gratiæ ac veritatis.* Luc. 2. 40. *Implebatur ſapientia*, ita tamen ut augeri potuerit quoad actus ſecundos, & per extenſionem ad objecta nova, Luc. 2. 52. *Proficiebat ſapientia.*

7. Hinc Chriſtus fuit quidem ab inſtanti conceptionis beatitudine ditatus, ſed ita ut more viatorum in illa progreſſus fecerit, uſquedum pervenerit ad ſummam exaltationem.

8. In nativitate Chriſti fuit ſummæ paupertatis humilitas, cum atteſtatione ſummæ gloriæ: ut utraque natura, & utraque mediationis pars ab initio poſſit indicari.

9. Terreſtria omnia quæ ad nativitatem Chriſti ſpectabant erant humillima. Sed Angeli, & ſtellæ cœli gloriam illam indicabant, qua omne genus hominnum commovebatur, Paſtores, Magi, Herodes & Sacerdotes, cum tota plebe. Luc. 1. 18. Mat. 2. 2. 3.

10. Nativitatis hujus ratione fuit ſecundum carnem filius Patriarcharum totius mundi, attamen ſpecialiter fuit ſemen illud Abrahami, in quo omnes gentes erant benedicendæ, & Filius ille Davidis, qui regnum non hujus mundi, ſed alterius poſſeſſurus erat in æternum, Joh. 18. 36. *Regnum meum non eſt ex hoc mundo.* Luc. 1. 33. *Regnabit in domo Iacobi in æternum, & regni ejus non erit finis.*

11. Tempus, locus & circumſtantiæ ſimiles, nativitatem iſtam comitantes, eandem veritatem manifeſtam faciebant.

12. Poſt nativitatem Chriſti fuit vita ejus privata & publica.

13. Privatam vixit ante publicam, quia ſic poſtulabat conditio humana, cui ſemetipſum ſubjecerat.

jecerat, quia sic lex Dei constituerat, & sic etiam hominum infirmitas requirebat, ut per gradus ipsis appareret Sol justitiæ & ab omni imperfecto ad perfectum quasi manu ducerentur.

14. In privata vita fuit infantia & subjectio erga parentes.

15. In infantia fuit. 1. Circumcisio & oblatio, 2. Fuga in Ægyptum & inde reditus.

16. Circumcisus & oblatus fuit Christus, quia subjiciebat se Legi non æternæ soli, & morali, sed etiam ceremoniali, & cuilibet divinæ.

17. Ceremoniales istiusmodi observationes totidem fuerunt peccati confessiones: Christus igitur, qui factus est peccatum pro nobis, congruenter etiam illis factus est conformis.

18. Fuerunt etiam modi quidam externi ad cultum divinum pertinentes: Christus igitur eos observavit, ut omnem justitiam posset implere.

19. Fuerunt denique typi quidam Christum adumbrantes: hos ut posset implere, & eosdem quasi hoc pacto sanctificare, illos voluit sibimet applicare.

20. Circumcisio fuit sigillum fœderis Dei.

21. Oblatio fuit præsentatio ac dedicatio primogeniti Deo facta: congruenter igitur Christus fuit & circumcisus & oblatus, quia fœdus illud salutare suo sanguine esset confirmaturus, & inter primogenitos solus fuit perfectè sanctus Deo, cujus reliqui omnes tantum typi fuerunt.

22. Fuga in Ægyptum & inde reditus fuit: 1. Ut ab initio ætatis ostenderet, se ad miseriam subeundam esse natum: 2. Ut pro ratione status ad quem se submiserat, humano more prospiceret suæ vitæ. 3. Ut ostenderet simul se illum esse, qui educturus nos erat ex Ægypto spirituali in terram promissam.

23. In subjectione erga Parentes, quæ pertinet ad quintum præceptum Decalogi, ostendebat se sub-

se subjectum toti Legi morali. 1. Quia eadem est ratio unius præcepti & omnium. 2. Quia nulla pars est obedientiæ moralis, quæ magis aliena videri possit à Christo Domino cœli & terræ, quam subjectio erga homines.

24. Quamvis hæc obedientia legalis à Christo jam homine facto jure creationis exigebatur, quoniam tamen non pro seipso, sed pro nobis homo factus est, pars fuit humiliationis & satisfactionis ac meriti illius, quod Deus pro nobis ab illo postulavit & acceptavit.

25. In subjectione ista duo sunt observanda, exceptio quam patiebatur, & effectum quod producebat.

26. Exceptio fuit disputatio, quam habuit cum scribis, cum duodecim tantum esset annorum.

27. Disputatio hæc prævia testificatio fuit publicæ illius vocationis, qua ordinatus ac missus est Magister ac Doctor Israëlis.

28. Fuit etiam in documentum, quod scientia ac sapientia illa, qua præditus fuit Christus, non fuit progressu temporis acquisita, sed ab initio divinitus collata vel infusa.

29. Effectum hujus subjectionis fuit labor manuum, id est, nostræ illius ~~maledi~~ctionis toleratio, qua fit ut cum labore illo panem comedamus in sudore faciei.

30. Vita publica est, qua palam manifestavit se esse Messiam. In hac vita fuit: I. initiatio. II. peractio. III. conclusio.

31. Ad initiationem pertinet Baptismus, & Tentatio.

32. Baptismus Christi fuit publica illius inauguratio ad officium suum publicè fungendum: In eo igitur tria Christi munera asseruntur & confirmantur.

33. Asseruntur Patris testimonio publicè pronunciantis, IesumChristum esse Filium suum, atque adeo Regem à se constitutum, esse etiam illum

in quo ſibi complacuit, id eſt, ſummum Sacerdotem, qui ſua interceſſione ablaturus erat peccata mundi, & ſummum Prophetam, Matt. 3. 17. & 17. 5. *Hic filius meus in quo acquieſco: ipſum audite.*

34. Confirmantur eadem munera ſignis: apertione ſcilicet cœli, deſcenſu Spiritus ſancti ſub corporea ſpecie columbæ, ſuper Chriſtum acquieſcentis, ac voce audibili cœlitus demiſſa, qua teſtimonium Patris fuit ſignificatum.

35. Confirmata etiam fuerunt, teſtimonio Joannis, qui conſtitutus fuit in teſtem, præconem, & præcurſorem Chriſti, & partim Revelatione Spiritus, partim autem ſignis illis antepoſitis certior factus de Chriſto, de ipſo apud alios teſtabatur.

36. Baptiſmo inſuper Chriſti confirmatus fuit & ſanctificatus Baptiſmus noſter; & ſimul indicata perſona, cui ita adhæret Baptiſmus, ut vis ejus tota in ipſo ſit quærenda.

37. Tentatus fuit Chriſtus ut oſtenderet ſe multò fortiorem eſſe primo Adamo, & tentationes etiam vincere poſſe, ac nobis etiam ſuccurrere cum συμπαθείᾳ.

38. Peractio vitæ publicæ fuit. I. In paupertate, & labore.

39. Paupertas Chriſti fuit ſine voto ſingulari, & ſine mendicitate.

40. Labor Chriſti fuit in peregrinatione variarum regionum, vigiliis & omnium virium intentione maxima ad benefaciendum.

41. II. Peragebatur hæc Chriſti vita publica in prædicando, ac miraculis edendis. Prædicationi Chriſti adjuncta ſemper fuit quoad ipſum gratia & authoritas, quoad illos vel apertio, vel obduratio cordis.

42. Prædicationis objectum, Euangelium, vel Regnum cœlorum propriè fuit. Marc. 1. 14. *Prædicant Euangelium Regni Dei.*

43. Miraculorum finis fuit. I. Perſonam Chriſti demonſtrare. II. Doctrinam ejus confirmare.

III. Spi-

III. Spirituales ipsius operationes significare.

44 Miracula edidit Christus in Angelis, hominibus, brutis, & inanimatis: In cœlo terra, aëre & mari: In corporeis & spiritualibus, ut ostenderet universalem suam ac divinam potestatem in omni genere rerum æquivalentem.

45. Conclusio vitæ Christi fuit in ipsa præparatione ad mortem.

46. Præparatio ad mortem fuit in discipulorum instructione & consolatione.

47. Instructio & consolatio partim adhibita fuit in transfiguratione, Luc. 9. 31. *Moses & Elias visi cum gloria dicebant ipsius exitum*; Et sacramentis illis, quæ singulari quadam ratione ad mortem Christi spectant; Paschate scilicet & Cœna Dominica: partim in exemplo, Johan. 13. 15. *Exemplum præbui vobis, ut prout ego feci vobis, ita & vos faciatis:* partim in ultima ejus concione, Joh. 14. 15. 16. & partim in oratione Joh. 17.

Cap. XXII.
De Morte Christi.

1. Mors Christi, est ultimus humiliationis actus quo subiit extremas, horribiles & maximas pro hominum peccatis pœnas.

2. Fuit actus Christi, & non mera passio: quia seipsum ex consilio disposuit ad eam subeundam & sustinendam. Joh. 10. 11. *Ego sum pastor ille bonus: bonus pastor animam suam deponit pro ovibus. v. 18. Nemo tollit eam à me, sed ego depono eam per meipsum.* Eadem etiam ratione fuit voluntaria, non coacta: Et ex potestate, non ex infirmitate tantum: ex obedientia erga patrem, & amore erga nos, non ex proprio reatu vel merito: ad satisfactionem, vincendo; non ad perditionem, succumbendo.

3. Continebat pœnas maximas: quia miseriam illam totam æquabat, quam hominum peccata merebantur. Hinc illa copia verborum & phrasium, quibus in Scripturis ista mors designatur.

Non enim ſimpliciter mors appellatur, ſed etiam *ſucceſſio, abjectio, conculcatio, maledictio, plagarum accumulatio*, & ſimilia, Eſa.13. Pſal.22.

4. Iſtas autem pœnas ſic continebat, ut earum duratio, deordinatio, & circumſtantiæ ſimiles, quæ peccatorum omnium damnatorum pœnas comitantur ab iſta morte fuerint remotæ. Act. 2. 24. *Fieri non poterat, ut ipſe à morte retineretur.* Ratio eſt, primò, quia hujuſmodi circumſtantiæ non ſunt de eſſentia ipſius pœnæ: ſed adjuncta pœnam illam conſequentia & comitantia, in iis qui non poſſunt pœnam ita ferre, ut ferendo ſatisfaciant. Secundò, quia in Chriſto & dignitas & poteſtas fuit pœnam impoſitam hoc pacto quaſi vincendi. 1. Cor. 15. 54. 57. *Abſorpta eſt mors in victoriam. Deo habetor gratia, qui dat nobis victoriam per Dominum Ieſum Chriſtum.*

5. Quia autem in iſta morte conſummatio fuit omnis humiliationis, cujus illa etiam fuit pars longè maxima: hinc ſæpe in Scripturis, per ſynecdochen membri, mors ipſa Chriſti ponitur pro tota ſatisfactione illa, quæ in humiliatione ejus integra continebatur.

6. Limitationibus iſtis adhibitis, eadem fuit hæc mors Chriſti, genere & proportione, cum illa morte, quæ hominum peccatis ex juſtitia debebatur, eoſdem planè gradus, membra, & ſpecies repræſentans.

7. Spiritualis mortis Chriſti inchoatio in genere damni fuit amiſſio gaudii ac delectationis illius, quam ipſi fruitio Dei & gratiæ plenitudo ſolebat adferre. Amittebat autem hoc ſpirituale gaudium, non quoad principium & habitum, ſed quoad actum & ſenſum.

8. Spiritualis mortis Chriſti inchoatio in genere ſenſus fuit iræ divinæ deguſtatio, & ſubjectio quædam ad poteſtatem tenebrarum. Ira autem illa divina maximè propriè fuit, calix ille qui Chriſto tradebatur bibendus. Matt.26.39. *Pater mi, ſi poſſibile eſt, abeat à me poculum iſtud.*

9. Iræ autem hujus objectum fuit Christus non absolutè, sed tantummodo quoad pœnam, quæ per iram infertur, quam ille tanquam sponsor noster subivit.

10. Subjectio illa ad potestatem tenebrarum non fuit ad servitutem, sed ad vexationem, quam in animo suo Christus expertus est.

11. Ex istis affecta fuit anima Christi tristitia, dolore, pavore, & horrore in ἀγωνίᾳ. Matth. 26. 39. Ioh. 12. 27. Hebr. 5. 7. Lucæ 22. 24.

12. Hunc autem in modum facta fuit anima Christi, non parte tantum illa, quam nonnulli appellant inferiorem, sed etiam in superiore: non tantum neque præcipuè ex συμπαθείᾳ quam habuit cum corpore, sed propriè & immediatè: neque præcipuè ex compassione quam habuit respectu aliorum, sed ex propria passione, quam nostro nomine sponte subivit: non denique ex corporalis mortis horrore, quam multi etiam ex Christi servis ejus virtute superarunt, sed ex sensu quodam mortis spiritualis, ac supernaturalis.

13. Ἀγωνίας hujus effecta duo fuerunt, Primo deprecatio vehemens, animum attonitum & naturam ab acerbitate mortis fugientem ostendens, sed sub conditione, & cum subjectione ad voluntatem Patris. Marc. 4. 35. *oravit ut si fieri possit, abiret ab ipso hora illa*, Joh. 12. 27. *Anima mea turbata est: & quid dicam? Pater, libera me ab hac hora: sed propterea veni in hanc horam.* Secundo, sudor aqueus mixtos habens grumos sanguinis in terram stillantes, Luc. 22. 24. *Constitutus in angore, intentius orabat. Erat autem sudor ejus quasi grumi sanguinis descendentes in terram.*

14. In hac spiritualis mortis Christi inchoatione, moderatio quædam & mitigatio fuit, ut locus interim esset officiis illis, quæ ante mortem ejus erant peragenda, precibus nempe, colloquiis, monitis, responsis.

15. Mo-

15. Moderatio hæc fuit, vel interna vel externa.

16. Interna fuit, per intervalla ex remissione pressuræ & vexationis, quam in anima sentiebat. Hinc intellectu attendebat ad suscepti muneris rationem, ad gloriam inde Patri & sibi exorituram, & ad salutem eorum quos Pater ipsi dederat: voluntate etiam omnis mortis miserias eligebat, & amplexabatur, ad fines illos assequendos.

17. Externa hujus mortis mitigatio fuit, per Angelum qui ipsum colloquio corroborabat, Luc. 22.43. *Conspectus est autem ei Angelus è cœlo corroborans eum.*

18. Corporalis Christi mortis inchoatio, nulla fuit interna, præter mortalitatem naturalem, & debilitationem illam, quam externa vis inferebat.

19. Externa fuit multiplex, & in genere damni, & in genere sensus.

20. In genere damni, à populo suo fuit reprobatus, & pessimo sicario postthabitus, à discipulis intimis desertus, abnegatus & proditus, ab omni hominum genere, præsertim à primariis, & iis qui prudentiores habebantur, insanus, impostor, blasphemus, dæmoniacus, magus & alieni regni invasor audivit, vestibus nudatus fuit, & potu necessario destitutus.

21. In genere sensus fuit: Primò, apprehensio probrosa: Secundò, raptio violenta: Tertiò, judicia iniquissima, tam Ecclesiastica, quam Politica: Quartò, in irrisione, flagellatione & crucifixione, cum contumeliis, & injuriis omne genus adjunctis. Istius tamen mortis mitigatio quædam fuit: Primò, per majestatis divinæ manifestationem, ad miracula quædam edenda: ut in militibus conspectu & voce sua prosternendis, & in auricula Malachi sananda: Secundò, per providentiæ divinæ operationem, qua factum est, ut à judice, prius justificatus fuerit, quam condemnatus, Matth.27.24. *Innoxius ego sum à sanguine hujus justi.*

22. Consummatio mortis Christi fuit in summo gradu

gradu pœnæ constitutæ, ubi & mors ipsa est considerandа & ejus continuatio.

23. Spiritualis pœnæ consummatio in genere damni fuit, derelictio illa Patris, qua omni sensu consolationis fuit privatus. Matth. 27. 46. *Deus mi, Deus mi, cur deseruisti me?*

24. Consummatio Christi mortis in genere sensus, fuit maledictio, qua plenum judicii divini in hominum peccata sensum ferebat. Galat. 3. 13. *Pro nobis factus est execratio*, hujusmodi maledictionis non causa & ratio, sed signum & symbolum fuit suspensio in cruce. *Ibid.*

25. Consummatio mortis corporalis fuit in expiratione animæ, cum maximo corporis cruciatu & dolore.

26. In ista morte, separatio facta est animæ à corpore, seu utriusque tamen unio manebat cum natura divina, ita ut personæ solutio non sit secuta.

27. Mors ista Christi fuit vera, non ficta: fuit naturalis, vel à causis naturaliter efficacibus ad eam inferendam, non supernaturalis: fuit voluntaria, non planè coacta: fuit tamen violenta, non ex principiis externis: fuit etiam aliquo modo supernaturalis & miraculosa, quia vitam & vires quousque voluit Christus conservabat, & quando voluit deponebat. Joh. 10. 18.

28. Continuatio hujus mortis fuit, quoad statum extremæ humiliationis, non quoad pœnam afflictionis, de illis enim pœnis intelligitur, quod dixit Christus, *consummatum est.*

29. Continuatio fuit permansio sub dominio mortis per triduum. Act. 2. 24. status iste propriè notari solet per existentiam apud inferos.

30. Status hujus testimonium & repræsentatio quædam fuit triduana Christi sepultura.

Cap. XXIII.

De Exaltatione Christi.

1. EXaltatio Christi est, qua gloriosè triumphavit de suis & nostris inimicis. Luc. 24. 26. *Nonne hæc oportuit pati Christum & introire in gloriam suam?* Eph. 4. 8. *Quum ascendisset in sublime, captivam duxit captivitatem*, Col. 2. 15. *Expoliata imperia ac potestates traduxit palam triumphatis illis per eam.*

2. Mortem superavit ferendo, peccato satisfaciendo, Diabolum spoliando, vel prædam è manibus ejus eripiendo.

3. Hujus victoriæ perfectio & manifestatio est in exaltatione. Quamvis igitur triumphus virtualis & meriti fuit in morte, & in cruce, in qua Christus dicitur exaltari vel extolli. Iohan. 3. 14. non situ & loco tantùm, sed etiam virtute & merito; actualis tamen triumphus, quoad statum, non fuit in humiliatione, sed in exaltatione.

4. In cruce triumphavit Christus, tanquam in campo victoriæ: in exaltatione verò, quasi in sella regia & curru ttiumphali.

5. Gloria hujus triumphi fuit, commutatio humilis formæ servi, & abjectissimæ conditionis istius, quam in illa subierat, in beatitudinem planè cœlestem. Phil. 2. 9. *Quapropter etiam Deus ipsum in summam extulit sublimitatem, & donavit ei nomen quod est supra omne nomen.*

6. Quoad naturam divinam, fuit manifestatio tantùm activa. Quoad humanam naturam, receptio fuit realis, cum actionibus congruis ex illa manantibus.

7. Humana natura recepit omnes illas perfectiones, quas natura creata capere posset. In anima enim vigebat omnimoda sapientiæ & gratiæ plenitudo, non tantùm quoad principium & habitum, sed etiam quoad actum & exercitium: corpus etiam summa puritate, agilitate, splendore & robore

robore fuit ornatum. Hebr. 12.2. *Pro ſibi propoſito gaudio ſuſtinuit crucem.* Phil. 3.21. *Qui tranſfigurabit corpus noſtrum humile, ut conforme fiat ejus corpori glorioſo.*

8. Quemadmodum autem anima Chriſti jam exaltata, animæ naturam adhuc retinebat, ita corpus etiam glorificatum corporis eſſentiam, & eſſentiales proprietates nequaquam deponebat: neque igitur ubique, neque ſimul in multis locis, neque in eodem loco cum alio corpore penetrativè ſe poteſt habere. Quod quidem omnes qui oculos habent ad videndum, clarè perſpicere poſſint in illis Scripturæ phraſibus: *disjunctus ab eis ſurſum ferebatur in cœlum*, Luc. ult. 51. *Non eſt hic, reſurrexit enim*, Matth. 28.6. & ſimilibus multis.

9. Exaltationis gradus tres fuere, totidem gradibus extremæ humiliationis oppoſiti, ſcilicet reſurrectio à mortuis, oppoſita morti; aſcenſio in cœlos, deſcenſui in ſepulchrum, & ad inferos; & ſeſſio ad dextram Dei, permanſioni in ſepulchro, & in ſtatu mortis, vel apud inferos.

10. Reſurrectio Chriſti ſunt totius hnmanæ naturæ: quæ antea per mortem ceciderat. Reſpectu animæ fuit ab inferis, vel à ſtatu & dominio mortis, cui anima, prout pars erat humanæ naturæ, fuit ſubjecta. Reſpectu corporis fuit à mortuis, & ſepulchro.

11. Anima impropriè dicitur ſurrexiſſe: corpus autem & humana natura propriè. Corpus enim & homo perfectionem ſuam propriè recuperavit: anima autem perfectionis actum & motum in corpore.

12. Reſurrectionis duæ ſunt partes: prima eſt actus internus, revivificatio ſcilicet, per corporis & animæ unionem redintegrata; ſecunda eſt actus externus, exitus nempe è ſepulchro ad patefactionem vitæ reſtitutæ.

13. Reſurrectioni huic teſtimonia præbebant 1. Angeli. 2. Chriſtus ipſe *variis apparitionibus* (qua-

(quarum decem ſaltem in ſcripturis enumerantur) & *probationibus* etiam ex ſcriptura petitis. 3. Homines, qui vivendo, audiendo, & palpando, certiores ea de re fiebant.

14. Reſurrexit autem Chriſtus, non virtute aliena, aut precaria, quamvis Deo Patri tribuatur hæc operatio. Actor. 2. 24. ſed propria. Joh. 2. 19. *Deſtruite templum hoc, & intra triduum excitabo illud* & 10. 18. *Auctoritatem habeo animam rurſus aſſumendi.*

15. Reſurrectionis tempus fuit, tertius dies à morte & ſepultura. Matt. 19. 21. Luc. 24. 7. Act. 10. 40. 1 Cor. 15. 4.

16. Finis reſurrectionis fuit. 1. Ut Filius Dei demonſtraretur. Rom. 1. 4. *Declarato Filio Dei potenter per reſurrectionem ex mortuis.* 2. Ut victoriam plenam de morte obſignaret. 1. Cor. 15. 57. *Deo habetur gratia, qui dat nobis victoriam per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum.* 3. Ut officii ſui partes, quæ mortem ſequebantur impleret. Rom. 4. 25. *Suſcitatum ad noſtri juſtificationem.* 4. Ut ſe & juſtificatum, & alios juſtificantem oſtenderet. 1. Cor. 15. 17. *Si Chriſtus non eſt ſuſcitatus, inanis eſt fides veſtra: adhuc eſtis in peccatis veſtris.* 5. Ut reſurrectionis noſtræ tam ſpiritualis, quam corporalis, hypoſtaſis, exemplar, & initiatio fieret, verſ. 20. 21. 23. ejuſdem capitis. *Primitiæ eorum qui obdormierunt factus eſt. In Chriſto omnes vivificabuntur.*

17. Chriſtus enim ut Deus, eſt cauſa abſolutè principalis noſtræ reſurrectionis: ut humiliatione & morte ſua ſatisfaciens, eſt cauſa ejus meritoria: ſed exemplaris cauſa eſt, ut à morte reſurgens, & ſimul etiam tam demonſtratio quam initiatio.

18. Aſcenſio Chriſti in cœlum eſt medius gradus, vel progreſſus quidam exaltationis, quo relicta terra in Cœlum Empyreum tanquam in ſolium gloriæ aſcendit. Act. 1. 11. *Surſum receptus eſt à vobis in cœlum.* Eph. 4. 10. *Aſcendit longè ſupra omnes cœlos.*

19. Aſcen-

19. Ascensio hæc totius fuit personæ. Naturæ tamen divinæ non convenit, nisi figuratè: quatenus nempe causa fuit ascensionis, & cum humana natura conjuncta fuit in sublimitate, gloriam etiam suam in illo manifestam faciens, qua semet antea quasi exinaniverat, cum in illam descenderet per incarnationem: sed humanæ naturæ maximè propriè convenit, quia mutationem inferioris loci in superiorem patiebatur.

20. Tempus ascensionis fuit quadragesimus dies à resurrectione, Act. 1. 3. Non citius: quia discipulorum infirmitas hujus interstitii moram postulabat; ut eorum fides variis apparitionibus confirmaretur, atque illi etiam plenius instituerentur in iis, quæ pertinent ad Regnum Dei, Actor. 1.3. Non serius, ne terrenam vitam videretur meditari.

21. Locus à quo ascendebat, fuit *Mons Oliveti*, Act. 1. 12. ubi etiam extremam humiliationem ingressus est. Lucæ 22.39. ut passionem & ascensionem eodem spectare doceret.

22. Locus in quem ascendebat, fuit cœlum beatorum & empyreum, quod non est cœlum *ubiquitarium*, ut quidam imaginantur, ita ut ascensio ista mutatio esset *status* tantum, & non loci: sed est supremum supra omnes alios cœlos: Ephes. 4. 10. sedes, domus, vel domicilium Dei, Joh. 14. 2. ita ut, quoad localem præsentiam, Christi humana natura rectè & verè dicatur, non esse nobiscum in terris, Matth. 29. 11. quamvis ipse, quoad personam, & spiritualem illam efficaciam, quæ pendet ex humana natura, ubique semper sit cum suis ad finem usque mundi. Matth. 28. 20.

23. Testes hujus ascensionis fuerunt, & homines multi & angeli, Act. 1.

24. Quoad ordinem, primus omnium fuit, qui ascenderant in cœlum prioritate naturæ: quia causa fuit ejus ascensio, cujus virtute cæteri ascen-

dunt. Hebr. 9.8. sed prius tempore alii ascenderant animis, Col. 1.20. & quidam etiam (ut maximè verisimile) corporibus. Gen. 5.24. Hebr. 11.5. 2. Reg. 2.11.

25. Causa hujus ascensionis eadem fuit quæ antea fuit resurrectionis; virtus nempe divina, quæ eadem est & Patris & Filii. Hinc respectu Patris dicitur *assumptio*, quæ respectu Filii dicitur *ascensio*: Act. 1.11. Sed accedebat insuper conditio corporis glorificati; quod æquè sursum fertur, atque deorsum.

26. Fines ascensionis fuerunt: I. Ut humanam naturam jam glorificatam in domicilio gloriæ collocaret. II. Ut se illum esse ostenderet, qui cœlestia & altissima consilii Dei penetrare posset, Joh. 3.13. *Quomodo si dixero vobis cœlestia credetis? Nullus enim ascendit in cœlum, nisi qui descendit è cœlo, nempe filius hominis, qui est in cœlo.* III. Ut suis omnibus mansiones pararet in domo Patris, Joh. 14.3. IV. Ut suorum nomine posset capere possessionem cœlestis regni, Eph. 2.6. *Vna suscitavit, unaque collocavit in cœlis, in Christo Iesu.* V. Ut ea, quæ in cœlis ad salutem eorum erant expedienda, & intercessione & potentia curaret, Joh. 16.7. *Si profectus fuero, mittam Advocatum ad vos.* VI. Ut ascensionis nostræ in cœlum certissimum argumentum habeamus, 1. Cor. 15.20. *Primitiæ eorum qui obdormierunt factus est.* Ut nos etiam cogitatione, affectu, & conversatione, quæ cœlestia sunt, prosequamur, Col. 3.1. Phil. 3.20. *Suprema quærite, ubi Christus est. Nos ut municipes cœlorum nos gerimus: unde etiam Servatorem exspectamus, Dominum Iesum Christum.*

27. *Sessio ad dextram Dei*, est supremus gradus exaltationis, quo summa gloria suæ mediationis potitur. Hinc *resurrectio* & *ascensio* sunt quasi *motus* ad istam sessionem tendentes: hinc etiam *resurrectio* & *ascensio* nobis aliquo modo communis est cum Christo: *sessio* autem *ad dextram Patris* non convenit aliis præterquam Christo soli.

28. Sum-

28. Summa illa gloria, qua donatus est Christus hac sessione, propriè & formaliter est regia. Actor. 2.36. *Certo sciat ergo tota domus Israëlis, quod Deus hunc fecerit Dominum.*

29. Regia hæc gloria est potestatis & majestatis plenitudo, quia omnia gubernat in bonum suorum. Psal.110. 1.Cor. 15.25. *Nam oportet eum regnare, usque quo omnes inimicos suppofuerit pedibus ejus.*

30. Majestas & potestas ista convenit propriè personæ Christi Mediatoris: cujus respectu verè etiam dicitur, humanam Christi naturam tantam jam habere eminentiam dignitatis, & imperii, ut cum potestate præsit ac præficiatur omnibus rebus creatis. Ephes.1.20. Ex hac autem eminentia dignitatis concludere, humanam Christi naturam (quæ creata fuit, & manet finita)absolutè & abstractè consideratam, habere cum ipso Deo eandem omnipotentiam & omnipræsentiam, nihil aliud est, quam stupida quædam insania, & non multum abest à blasphemia.

31. Ad regiam istam dignitatem pertinet illa potestas, qua Christus factus est Judex omnium hominum & angelorum.

32. Regia ista Christi gloria redundat etiam in cætera ejus munera, ita ut regium exerceat sacerdotium, & prophetiam Regiam.

33. Regium hoc sacerdotium est, quo non patiendo, & humiliter supplicando, quasi genibus flexis, sed gloriosè quæ fecit ac tulit repræsentando, nostram causam agit. Hebr. 9.24. *Ingressus est Christus in ipsum cœlum, ut compareat apud faciem Dei pro nobis.*

34. Prophetiam regiam exercet Christus: dum spiritum suum effundit supra omnem carnem: dum legatos mittit, cooperatur ipsis, & eorum sermonem confirmat per signa subsequentia: dum suos denique è mundo colligit, protegit, ædificat, & in æternum conservat. Matth. 28.18.19.20. Marc.16.24.

Cap. XXIV.

De Applicatione Christi.

Sic fuit redemptio: applicatio sequitur ejusdem redemptionis.

1. APplicatio hæc est, qua omnia illa, quæ Christus ut Mediator fecit, facitque, actu efficacia in certis quibusdam hominibus redduntur.

2. Applicatio hæc per singularem appropriationem trtbuitur Spiritui Sancto. 1. Cor. 12. 13. *Per unum spiritum, nos omnes in unum corpus baptizati sumus.* Pendet tamen I. à decreto & donatione Patris, qua certos quosdam homines Christo dedit redimendos ac salvandos, Joh.6.39. *Hæc est voluntas Patris, ut quicquid mihi dederit, non perdam ex eo.* Omnes enim & soli illi, quos Pater dedit Christo veniunt ad illum. *ib. vers.* 37. II. A Christi intentione, qua satisfactionem suam in bonum eorum destinavit, quos habuit sibi à Patre destinatos, Johan.17.9.11.12.19. *Ego pro eis rogo, quos dedisti mihi, quia tui sunt.* III. Ab acceptatione Patris, quia satisfactionem illam ad reconciliationem & salutem eorundem habuit acceptam & ratam. 2.Cor.5.19. *Nempe quia Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi, non imputando eis offensas eorum.*

3. Hæc transactio inter Deum & Christum fuit prævia quædam applicatio redemptionis & liberationis nostræ ad sponsorem nostrum, & ad nos in ipso: quæ ad secundariam istam in nobis peragendam rationem habet efficacis cujusdam exemplaris, ita ut illa sit hujus repræsentatio, & hæc illius virtute producatur.

4. Hinc liberatio nostra à peccato & morte non tantum in Dei decreto fuit statuta, sed etiam Christo, & nobis in ipso concessa & communicata; antequam à nobis percipiatur. Rom.5.10.11. *Reconciliati*

ciliati sumus Deo, per mortem Filii ejus. Per quem nunc reconciliationem recepimus.

5. Hinc & Pater & Filius mittere dicuntur Spiritum ad applicationem istam perficiendam. Joh. 14.16. & 16.7. *Pater dabit vobis Advocatum. Mittam eum ad vos.*

6. Hinc omnis donatio bona, & omne bonum integrum supernè descendere dicitur à Patre. Jac. 1.17. & omnia salutaria communicari nobis dicuntur *in Christo*, ut in capite, *propter Christum*, ut merito suo impetrantem; & *per Christum*, ut efficaciter applicantem. Eph. 1.3.5.11.

7. Hinc etiam applicatio est finis, & effectum impetrationis. Finis autem, cum sit à Deo Patre & Christo intentus, certam habet cum impetratione ut medio suo connexionem. Si enim redemptio Christi ambigui esset eventus, tum Pater Filium destinaret morti, & Filius etiam eandem subiret incertus adhuc, an quisquam per eam salvus fieret nec ne; tum etiam totus hujus mysterii fructus ex hominum arbitrio penderet.

8. Hinc applicatio ejusdem planè latitudinis est cum ipsa redemptione, id est, omnibus, & solis istis applicatur Christi redemptio, quibus fuit ex Christi & Patris intentione impetrata. Horum tamen intuitu, in alios etiam quædam Christi beneficia temporalia redundant.

9. Atque hoc sensu, respectu scilicet intentionis applicandæ, rectè dicitur: Christus pro iis tantum satisfecit, qui per ipsum servantur: quamvis respectu sufficientiæ illius, quæ est in Christi mediatione, rectè etiam dicatur, Christus pro omnibus, aut quibusvis satisfecit: & quia consilia ista Dei sunt nobis occulta, charitate consentaneum est, de singulis optimè judicare: quamvis de omnibus collectivè non liceat pronunciare, Christum ex æquo eorum causam apud Deum egisse.

10. Applicationis hujus ratio, qua maxima cum firmitate præstat illud, quod fœdere prius

contracto & violato continebatur, dicitur in Scripturis *fœdus novum*. Hebr.8.8.10. *Fœdus vitæ, salutis ac gratiæ*, Rom.4.16. Gal.3.18. Quod eodem sensu *Euangelium* etiam vocatur, Rom. 1. 16. *Bonum Dei verbum*, Hebr.5.6. *sermo fidelis, & omni acceptatione dignus*, 1.Tim.1.15. *doctrina bona*, 1.Tim. 4.7. *verbum vitæ*, Philip 2.26. *verbum reconciliationis*, 2.Cor.5.19. *Euangelium pacis*, Ephes.2. 17. & 6.15. *Euangelium salutis, & verbum veritatis*, Eph. 1.13. *brachium Dei*, Esa.53.1. *odor vitæ ad vitam*, 2.Cor.2.16.

11. Fœdus dicitur, quia firma est promissio, in scripturis enim quodlibet firmum statutum, quamvis sit de rebus inanimatis, dicitur fœdus, Jer. 33. 20.25. *Fœdus meum de die, & fœdus meum de nocte. Si non fœd s meum interdiu & noctu, si statuta cœli & terræ non disponam.*

12. Quia tamen gratuita donatione constat, & morte donantis confirmatur, non tam propriè fœdus quàm *testamentum* vocatur. Hebr.9.16. quod cum in priore non invenitur, illud non tam propriè testamentum vocatur quam fœdus.

13. Differt autem fœdus hoc novum à vetere multiplici ratione. 1. Genere: illud enim fuit quasi fœdus amicitiæ inter creatorem & creaturam: hoc verò est reconciliationis inter inimicos.

14. II. Efficiente: in eo enim duarum partium, Dei nempè & hominis fuit compactum: in isto verò solus Deus paciscitur. Homo enim jam in peccatis mortuus nullam facultatem habuit spirituale fœdus cum Deo conrrahendi. Si verò duæ partes pro fœderis ratione sint constituendæ, tum tamen Deus solus est pars assumens, & constituens, homo autem est pars assumpta.

15. Differt III. objecto: illud enim ad omnes homines extenditur: hoc autem ad certos quosdam singulari quadam ratione spectat. Quamvis enim ejus promulgatio humano more promiscuè sæpè proponantur, speciali tamen proprietate ad

ad eos pertinet & dirigitur, quibus à Deo intenditur, qui idcircò appellantur *filii & hæredes promissionis hujus, ac salutis* Gen. 15. Act. 1. 39. & 3. 25. Rom. 4. vers. 16. 13. & 9. 7. 8. Gal. 3. 21. 29. Quoad ipsam etiam promulgationem, & confœderationem externam multi sunt extranei. Ephes. 2. 12.

16. IV. Principio vel causa quasi movente: ibi enim pro imperio egit Deus ex sapiente & justo suo consilio: hic verò misericordia sola locum habuit. Ibi quidem ratio aliqua gratiæ elucebat in constitutione præmii obedientiæ debiti: à gratia tamen propriè non dirigebatur, atque adeò non illud, sed istud fœdus perficiebatur, id est, actu hominem ad fœlicitatem perducebat.

17. V. Fundamento: quòd in priore fuit hominis ipsius facultas, in isto verò Christus Jesus.

18. VI. Materia vel bonis promissis: in illo enim vitam solam pollicebatur Deus: in hoc autem justitiam etiam, & omnia media vitæ; quia homini jam mortuo, non vitæ continuatio vel perfectio, sed restitutio ipsa fuit necessaria.

19. VII. Conditionibus: illud enim perfectam postulabat operum obedientiam, quæ & propriis viribus ab homine fuit præstanda antè omne promissionis effectum, ut meriti rationem ad illud haberet: hoc autem nullam propriè dictam, aut antecedentem conditionem requirit, sed subsequentem solam, aut intermediam, eamque per gratiam communicandam, ut medium sit ejusdem gratiæ perficiendæ: quæ est fidei propria natura.

20. VIII. Effectis: illud enim docet ac ostendit quid justum sit, hoc verò ipsam justitiam confert. In eo fuit litera mortua, & peccatori mortifera: in isto verò spiritus vivificans 2. Cor. 3. 6. 7. 8.

21. Hinc illud nemini hominum salutem unquam attulit, neque peccatori cuiquam potuit adferre, sed mortem solam: hoc verò nemini pro-

priè ac per se mortem adfert aut condemnationem, sed omnibus iis, à quibus verè recipitur, certam fert salutem. *ib. vers.* 9.

22. IX. Adjunctio durationis: illud enim antiquatum est respectu eorum, qui novi hujus participes fiunt: hoc autem est sempiternum, & respectu continuationis quam habet in sese, quia nullum admittit finem aut variationem quoad substantiam: & respectu eorum quibus communicatur, quia gratia hujus fœderis durat perpetuò cum iis, qui semel sunt verè fœderati.

CAP. XXV.

De Prædestinatione.

1. Quoniam hæc applicatio redemtionis in certos quosdam homines fertur, & non in omnes, ita ut manifestam differentiam ostendat inter homines quoad gratiæ dispensationem: hinc primò nobis apparere facit Dei circa homines prædestinationem.

2. Fuit quidem prædestinatio ab æterno Eph. 1. 4. *Elegit nos ante jacta mundi fundamenta.* 2. Tim. 1. 9. *Quæ gratia data est nobis ante tempora seculorum.* Et operabatur etiam ab initio operum Dei: sed nullam disparitatem internam facit in ipsis prædestinatis, ante applicationis hujus actualem dispensationem. Ephes. 2. 3. *Eramusque naturâ filii iræ, ut etiam reliqui.* 1. Cor. 6. 11. *Hæc eratis quidem.* Prædestinatio enim ante applicationem gratiæ nihil ponit in prædestinatis, sed latet in prædestinante solo.

3. Prædestinatio hæc est decretum Dei de specialis gloriæ suæ manifestatione in hominum statu æterno, Rom. 9. 22. 23. *Volens ostendere iram, & notam facere potentiam suam, pertulit multa cum iræ cohibitione, vasa iræ, compacta ad interitum. Et ut notas faceret divitias gloriæ suæ erga vasa misericordiæ, quæ præparavit ad gloriam.* 1. Thes. 5. 9. *Non constituit nos Deus ad iram, sed ad salutem obtinendam.*

4. Desti-

4. *Destinatio* dicitur: quia est certa determinatio ordinis mediorum ad finem. Quia verò ante omnem existentiam rerum actualem, Deus hunc ordinem apud seipsum statuerat, idcircò non simpliciter destinatio, sed *prædestinatio* vocatur.

5. *Decretum* dicitur: quia definitam sententiam continet certo consilio exequendam. Eodem etiam sensu dicitur *propositum & consilium*, quia consulta quasi deliberatione finem proponit assequendum.

6. Hinc prædestinatio sapientiam, libertatem, firmitatem & immutabilitatem summam habet sibi adjunctam: quia hæc reperiuntur in omnibus Dei decretis.

7. Prædestinationis igitur ratio est immobilis, & indissolubilis. 2. Tim. 2. 19. *Solidum fundamentum Dei stat, habens sigillum hoc: Novit Dominus eos qui sunt sui.* Et prædestinatorum sub illa ratione numerus non tantum formalis vel numerans (ut loquuntur) id est, Quot homines salvi tandem fient, & quot non: sed etiam materialis, vel numeratus, id est, quinam sint singulares illi homines, certus est apud Deum non tantum certitudine præscientiæ, sed etiom ordinis mediorum, Luc. 10. 20. *Gaudete quod nomina vestra scripta sunt in cælis.*

8. Prædestinatio enim, nec terminum, nec objectum suum necessariò præsupponit ut existens, sed potuit ut existat: ita ut vi prædestinationis ordinetur ut sit, 1. Pet. 1. 20. *Christi præcogniti ante jacta mundi fundamenta.*

9. Hinc etiam à nulla causa, ratione vel conditione externa pendet, sed purè proficiscitur à prædestinantis voluntate. Matth. 11. 26. *Etiam Pater, quia ita libuit tibi*, Rom. 9. 16. 18. *Non est volentis, neque currentis, sed miserentis Dei. Cujus vult, miseretur; quem autem vult, indurat.*

10. Hinc neque necessarium est, neque Scripturis consentaneum, aut ullam qualitatem prærequisitam statuere in homine quasi formale objectum prædestinationis, aut ullum certum homi-

nis statim sic assignare, ut reliqui excludantur. Sufficit enim intelligere homines inter se pares esse objectum hujus discriminantis Decreti: ita ut differentia Decreti non pendeat ex homine, sed differentia illa, quæ in hominibus reperitur, ex Decreto illo consequatur.

11. Ad prædestinationis decretum, quoad ordinem intentionis, nulla prærequiritur, aut præsupponi debet præscientia, præter simplicem intelligentiam illam, quæ est omnium possibilium: quoniam à nulla causa, ratione vel conditione externa pendet, sed purè proficiscitur à prædestinantis voluntate. Eph. 1. 5. 9. *Prædestinavit nos pro benevolo affectu voluntatis suæ. Secundum gratuitam suam benevolentiam, quam præstituerat in sese.*

12. Est propriè actus voluntatis divinæ, quo circa circum objectum versatur, quod ad finem certum per certa media perducere statuit, Eph. 1. 11. *In sortem adsciti sumus, quum essemus prædestinati, secundum præstitutum ejus, qui agit omnia ex consilio voluntatis suæ.*

13. Ratio hujus decreti, prout existit in mente divina, præsupponens actum voluntatis, vocatur *præcognitio:* unde fit quod Præscientia idem aliquando sonet, quod prædestinatio, sed minus propriè, Rom. 11. 2. *Non abjecit populum suum quem præcognovit.*

14. In Deo propriè, quoniam omnia sunt simul, & nihil prius aut posterius, unicus est actus voluntatis, atque adeò unicum decretum circa finem & media: sed pro nostro concipiendi modo, Deus ordine intentionis prius vult finem quam media, *ad* Rom. 8. vers. 30. *Quos prædestinavit, vocavit*, quamvis ordine executionis prius velit media, quam directionem eorum ad finem. 2. Thess. 2. vers. 13. *Elegit nos ad salutem, per sanctificationem & fidem.*

15. Media quædam sunt, & finis, & aliorum etiam mediorum causæ. Joh. 6. 37. *Quicquid dat mihi*

mihi Pater, ad me veniet: & eum, qui venit ad me, nequaquam ejecerim foras, ipsius tamen Prædestinationis actus non sunt causæ, neque omnium ejus effectorum.

16. Quædam sunt media, quæ sua natura ordinem habent ad prædestinationis finem: cujus generis sunt omnia illa quæ pertinent ad gratiam in Euangelio revelatam. Alia verò extrinseca quadam ratione huic ordini subjiciuntur: qualia sunt bona & mala naturalia, quæ supra, vel præter suam naturam, ex superveniente gratiæ directione, ad salutem nostram cooperantur.

17. Prædestinationis duæ sunt species: *Electio & Reprobatio.*

18. Electio est Prædestinatio certorum quorundam hominum, ut in iis manifestetur gratia Dei gloriosa. Ephes. 1. 4. 5. 6. *Elegit nos, prædestinavit nos, ad laudem gloriosæ suæ gratiæ.*

19. Electio est actus voluntatis, qui in Deo unicus & simplex fuit: nostro tamen concipiendi modo varios actus synechdochicè notat.

20. Primus actus igitur Electionis est, velle gratiæ gloriam in hominum quorundam salute. 2. Tes. 2. 13. *Elegit vos Deus ab initio ad salutem.*

21. Secundus actus est, certos quosdam homines designare, qui participes fient hujus salutis. 2. Tim. 2. 9. *Novit Dominus eos qui sunt sui.*

22. In hoc autem secundo actu propria ratio electionis versatur, qui suo conceptu hæc tria complectitur. 1. Dilectionem. Rom. 9. vers. 13. 2. Dilectionem in ordine ad supernaturale summum bonum, Jer. 31. 3. Eph. 5. 28. 3. Dilectionem cum secretione ab aliis in quo modo comparativo, aut collativo, virtualis quædam dilectionis intentio continetur. Rom. 9. 13. Joh. 17. 6. 1. Corint. 1. 27. 28.

23. Tertius electionis actus est propositum, vel intentio præparandi ac dirigendi media illa, quibus homines electi ad salutem, tanquam ad

finem certò producuntur. Hæc verò media propriè sunt redemptio, & redemptionis applicatio, Joh.6. 37. 2.Thes.2.13.

24. Actus iste tertius singulari ratione dicitur *prædestinatio*: quæ aliquando in scripturis ab electione distinguitur, etiam quatenus solos electos respicit, Rom.8.29. Ephes.1.4. & 5. *Quos præscivit, etiam prædestinavit. Sicut elegit nos. Qui prædestinavit nos.* quamvis alias per synechdochen eodem usurpetur sensu cum electione.

25. Hinc prædestinatio aliquando fieri dicitur *secundum propositum*, Eph.1.11. & propositum *secundum electionem*, Rom.9.11. & electio *etiam secundum propositum, consilium ac beneplacitum voluntatis Dei*, Eph.1.5.

26. Actus hosce voluntatis in electione comitatur particulariter in mente divina certa scientia, qua Deus certissimè novit hæredes vitæ æternæ: unde etiam ipsa electio vocatur *scientia* vel *præscientia*, Rom.8.29. Hæc autem notitia Dei, quia summa cum firmitate distincta retinet nomina salvandorum, & bona ipsis destinata, quasi omnia in libro divino essent conscripta, idcircò dicitur *liber vitæ*, Psal. 69. vers. 29. Apoc. 3. 5. & 13. 8.

27. Electio hæc unica fuit in Deo respectu totius Christi mystici. I. Christi & eorum qui sunt in Christo, sicut creatio una fuit totius generis humani; prout tamen secundum rationem distinctio quædam concipi potest, Christus primò fuit electus ut caput, ac deinde homines quidam ut membra *in ipso*, Eph.1.4.

28. Christus tamen non est causa meritoria, vel impulsiva respectu ipsius electionis hominum, quamvis causæ rationem habeat respectu omnium effectorum electionis, qui ipsius Christi missionem sequuntur.

29. Christus ipse in primo actu electionis, quoad redemptionis opus, rectè dicitur effectum

& medium destinatum ad salutem hominum ut finem, quatenus salus hæc est actio Dei, Joh. 17. 6. *Tui erant, & mihi eos dedisti.* quatenus tamen hæc salus & bonum nostrum, Christus non est ejus effectum, sed causa. Sic rectè dici potest, respectu primi electionis actus, Christum redemptorem fuisse effectum, & medium subordinatum, sed in tertio electionis actu considerari ut causam. Eph. 1. 3. *Benedixit nobis omni benedictione spirituali, in cœlis, in Christo.*

30. Reprobatio est Prædestinatio certorum quorundam hominum, ut in iis justitiæ divinæ gloria manifestetur, Rom. 9. 22.. 2. Thes. 2. 9. Jud. 4.

31. Tres actus in reprobatione sunt concipiendi, sicut antea in electione.

32. Primus actus est, vel justitiæ ostensionem. Finis igitur Dei in reprobatione non est propriè perditio creaturæ, sed Dei justitia, quæ in merita perditione elucet.

33. Hinc prima imparitas rationis inter electionem & reprobationem. In electione enim finis rationem habet non tantum Dei gratia gratiosa: sed etiam hominum ipsorum salus: in reprobatione verò damnatio in sese non habet rationem finis aut boni.

34. Secundus actus est, certos illos homines designare, in quibus manifesta fiet hæc justitia Dei. Jud. 4.

35. Actus iste non potest vocari electio: quia non est ex dilectione, neque boni alicujus communicationem infert, sed ejus privationem. Propriè idcircò *reprobatio* vocatur: quia rejicit vel removet illos, circa quos versatur, ab amore illo, quo electi ad salutem designantur. Sicut igitur in electione dilectio habetur cum secretione; sic in reprobatione, dilectionis negatio cum secretione vel collatione spectant.

36. Quia verò hæc secretio negativa, quæ in reprobatione reperitur, pendet ab illa secretione;

quæ

quæ est in electione, hinc reprobationis finis remotus & splendor illius gratiæ, quæ in electione manifestatur, Rom.9.22.23. *Pertulit vasa iræ, ut notas faceret divitias gloriæ suæ erga vasa misericordiæ.*

37. Propter hanc secretionem, qua Deus non vult quibusdam beatitudinem communicare, dicitur eos *odio habere*. Rom.9.13. Odium hoc dicitur negativum, vel privativum, quia electionem negat: sed includit tamen actum positivum, quo Deus voluit quosdam destitui vita æterna.

38. In eo nihilominus secunda imparitas est rationis inter electionem & reprobationem, quod electionis amor bonum creaturæ communicat immediatè, sed reprobationis odium bonum tantum negat, non infert aut infligit malum, nisi merito creaturæ intercedente.

39. Tertius reprobationis actus est intentio dirigendi media illa, quibus justitia possit in reprobis manifestari. Media hujus generis maximè propria sunt, permissio peccati, derelictio in peccato, Rom. 9.18. 2.Thess.2.11.12.

40. In istoc actu, tertia est imparitas rationis inter electionem & reprobationem, quod electio est causa non tantum salutis, sed & omnium eorum, quæ causæ rationem habent ad salutem: reprobatio verò, neque damnationis, neque peccati, quod meretur damnationem, est propriè causa, sed antecedens tantum.

41. Hinc etiam sequitur quarta disparitas, quod ipsa media non habent semper inter se rationem causæ & effectus: promissio enim peccati non est causa derelictionis, obdurationis, punitionis, sed ipsum peccatum.

Cap. XXVI.

De vocatione.

Hactenus de applicatione: sequuntur ejus partes.

1. Applicationis partes duæ sunt, *unio* cum Christo, & *communio* beneficiorum, quæ fluunt

fluunt ex illa unione. Phil.3.9. *Ut comperiar in eo habens justitiam quæ est per fidem Christi.*

2. Unio hæc est spiritualis illa relatio hominum ad Christum, qua jus acquirunt ad omnes illas benedictiones, quæ in ipso præparantur. 1.Joh.5. v. 12. *Qui habet Filium, habet vitam.* Et 3.24. *In eo habitat, & ipse in eo.*

3. Efficitur hæc unio per vocationem.

4. *Vocatio* enim est aggregatio hominum ad Christum, ut uniantur cum ipso. 1.Petr.2.4.5. *Ad quem accedentes.* Eph.4.12. *Ad compactionem sanctorum, ad ædificationem corporis Christi.* Ex qua unione cum Christo sequitur unio cum Deo Patre. 1.Thes.1.1. & 2.1.1. *Ecclesiæ quæ est in Deo Patre nostro, & Domino Iesu Christo.*

5. Hoc igitur primum illud est, quod pertinet ad applicationem redemtionis. Eph.1.7.8.9. *In quo habemus redemptionem, &c. postquam notum fecit nobis mysterium voluntatis suæ.* Et primum illud, quod constituit hominem actu electum in sese, id est, primus actus electionis, qui in homine ipso exeritur vel exercetur: Unde etiam est, quod vocatio & electio aliquando in Scripturis eodem planè sensu accipiuntur. 1.Cor.1.26.27.28. *Cernitis vocationem vestram. Stulta, infirma elegit Deus.*

6. Hinc vocatio hominum nullo modo ex dignitate, probitate, industria, vel conatu aliquo vocandorum pendet, sed ex electione & prædestinatione Dei tantum. Actor.2.47. *Dominus addebat Ecclesiæ qui salvi fierent.* Et 13.48. *Crediderunt quotquot erant ordinati ad vitam æternam.* Rom.8.30. *Quos prædestinavit, eos etiam vocavit.* Tit.3.5. *Non ex operibus justis, sed ex sua misericordia.* Jac.1.18. *Quia voluit, progenuit nos sermone veritatis.*

7. Vocationis partes duæ sunt: *oblatio* Christi, & ejusdem *receptio* Joh.1.11. *Ad sua venit, & sui eum non exceperunt. Quotquot autem eum acceperunt, dedit iis, &c.*

8. Oblatio est objectiva propositio Christi, ut mediis

medii ſufficientis & neceſſarii ad ſalutem. 1. Cor. 1.23.24. *Prædicamus Chriſtum, Dei potentiam, ac Dei ſapientiam.* Hebr.7.25. *Servare perfectè poteſt eos, qui per ipſum accedunt ad Deum.* Actor.4.12. *Nec aliud nomen eſt ſub cœlo, quod datum ſit inter homines, per quod oporteat nos ſervari.*

9. De Chriſto autem in vocatione hominum nihil omnino proponitur, aut proponi debet credendum tanquam verum, quod non eſt ſimpliciter & abſolutè verum. Hoc enim & pugnat cum teſtimonii ratione, prout eſt objectum fidei illius, quæ eſt in intellectu, cujus formalis ratio eſt veritas, & cum Euangelii ipſius natura, quod κατ' ἐξοχὴν dicitur *ſermo veritatis.* Epheſ.1.v.3.

10. Oblatio Chriſti eſt externa, vel interna.

11. Externa eſt Euangelii, vel promiſſionum de Chriſto propoſitio, aut prædicatio. Actor.9.15. *Portet nomen meum in conſpectum Gentium.*

12. Ut præparentur tamen homines ad promiſſiones recipiendas, legis applicatio ordinariè præcedit, ad peccati directionem, & peccatoris ἀνατολεγίαν & humiliationem, Rom.7.7. *Peccatum non cognovi niſi per legem.*

13. Promiſſiones iſtæ ſine diſcrimine proponuntur omnibus, unà cum credendi mandato: ſed omnibus non præſtantur, quia ipſi deficiunt in conditione præſtanda: ſed electis donatur conditio, ut præſtentur promiſſiones. Epheſ.2. verſ.8. Act.5. 31. & 11.18.

14. Interna oblatio eſt ſpiritualis quædam illuminatio, qua cordibus hominum proponuntur illæ promiſſiones quaſi per verbum internum. *Iohannis cap. ſexto, verſ.45. Quiſquis audivit à Patre, & didicit venit ad me.* Eph.1.17. *ut det nobis ſpiritum ſapientiæ, & relationis: illuminatio oculis mentis veſtræ, ad ſciendum quæ ſit ſpes illa vocationis ipſius.*

15. Hæc etiam aliquando, & modo quodam, conceditur non electis. Hebr.6.verſ.4. & 10.25. Matth.12.32.

16. Huic

16. Huic illuminationi si quis ex malitia se opponat, peccatum admittit in Spiritum Sanctum, quod irremissibile dicitur, vel *ad mortem*, Hebr. 6. 6. & 10.29. 1. Joh.5.16. Matth.12.32.

17. Receptio Christi est, qua Christus oblatus homini conjungitur, & homo Christo. Joh. 6. 56. *In me manet, & ego in eo.*

18. Hujus conjunctionis respectu nos dicimur *esse in Christo*, 2. Corinth. 5. 17. *& induisse Christum*, Gal. 3. 17. *inhabitari à Christo*, Ephes. 3. 17. *domus Christi*: Hebr. 3. 6. *templum Christi*, 2. Cor. 6. 16. *desponsati Christo*, Ephes. 5. 23. *palmites Christi*, Joh. 15. 5. *membra Christi*, 1. Cor. 12. 12. & Christi ipsius nomen nobis aliquo modo communicatur, 1. Cor. 12. 12. *Ita & Christus.*

19. Receptionis hujus ratione, vocatio dicitur *Conversio*. Act. 26. 20. quia illi omnes, qui vocationi divinæ parent, convertuntur toti à peccato ad gratiam, à mundo ad Deum in Christo sequendum. Dicitur etiam *Regeneratio*, quatenus ista voce initium ipsum novæ vitæ, novæ creationis, aut novæ creaturæ, in Scripturis sæpè designatur. Joh. 1. 13. & 3. 6. 1. Joh. 3. 9. 1. Petr. 23. & 22. Sicut oblationis respectu dicitur propriè *vocatio*, quatenus Deus efficaciter invitat, & *trahit* homines ad Christum. Joh. 6. 44.

20. Receptio respectu hominis est vel passiva, vel activa. Philip. 3. 11. *Apprehendam: apprehensus fuit.*

21. Passiva receptio Christi est, qua spirituale principium gratiæ ingeneratur hominis voluntati. Eph. 2. 5. *Vivificavit.*

22. Hæc enim gratia est fundamentum relationis illius, qua homo cum Christo unitur, Joh. 3. 3. *Nisi quis genitus sit iterum, non potest videre regnum Dei.*

23. Voluntas autem est maximè proprium & primum subjectum hujus gratiæ, qua totius hominis conversionis principium efficax est conversio voluntatis. Philip. 2. 13. *Deus est qui efficit in vobis*

vobis & ipsum velle, & ipsum agere, pro gratuita sua benevolentia.

24. Illuminatio mentis non sufficit ad illud effectum producendum: quia non tollit corruptionem illam, quæ est in voluntate, neque novum aliquod principium supernaturale ipsi communicat, cujus vi convertere se posset.

25. Voluntas tamen respectu hujus primæ receptionis, neque liberè agentis, neque naturaliter patientis rationem habet, sed obedientialis tantum subjectionis, 2.Cor.4.6 *Quoniam Deus, qui dixit ut è tenebris lux splenderet, is est qui splenduit in cordibus nostris.*

26. Receptio activa est elicitus actus fidei, qua vocatus jam totus in Christum recumbit ut suum Servatorem, & per Christum in Deum, Johan. 3. 15.16. *Quisqais credit in eum.* 1.Pet.1.21. *Per eum credentes in Deum.*

27. Actus iste fidei pendet partim ex principio vel habitu gratiæ ingenerato, & partim ex præmovente vel excitante Dei operatione, Johan. 6, 44. *Nemo potest venire ad me, nisi Pater traxerit eum.*

28. Ab homine quidem liberè, sed certò, indeclinabiliter, aut invariabiliter elicitur & exercetur. Joh.6.37. *Quicquid dat mihi Pater, ad me veniet.*

29. Cum ista fide, qua voluntas convertitur ad verum bonum habendum, conjungitur semper *resipiscentia*, qua eadem voluntas convertitur etiam ad verum bonum agendum, cum aversatione, & odio contrarii mali, vel peccati. Actor.19.4.Marc. 1.15. *Resipiscite, & credite Euangelio.*

30. Resipiscentia easdem causas & principia habet cum fide: sunt enim ambo gratuita Dei dona, Ephes.2.vers.8. *fides est Dei donum.* 2.Tem.2. 15. *Num aliquando daturus sit eis Deus resipiscentiam.* Idem habent subjectum, quia ambo suas sedes habent in corde aut voluntate hominis, Rom.10.9.

1. Reg.

1. Reg. 8. verſ. 48. *Corde creditur. Revertentur ex toto corde.* Eodem etiam tempore ingenerantur. Sed primò, varia habent objecta: fides enim propriè fertur in Chriſtum, & per Chriſtum in Deum, reſipiſcentia verò in Deum ipſum, qui fuit antea per peccatum offenſus, Actor. 20. verſ. 21. *Converſionem ad Deum, & fidem in Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum.* Secundò, varios habent fines; fides enim propriè quærit reconciliationem cum Deo: reſipiſcentia autem accommodationem ad voluntatem Dei; Rom. 3. verſ. 25, *Placamentum per fidem in ſanguine ipſius.* Actor. 26. 20. *Converterent ſe ad Deum, opera facientes convenientia reſipiſcentiæ.*

31. Reſipiſcentia, quoad ſollicitudinem & anxietatem, vel terrorem illum ex Lege oriundum, quem habet ſecum conjunctum, antecedit fidem ordine naturæ tanquam cauſa præparans ac diſponens: atque adeò reperitur etiam in irregenitis: ſed, quoad efficacem & genuinam averſationem peccati, quatenus per ipſum Deus offenditur, ſequitur fidem, & ab illa pendet tanquam effectum à cauſa ſua, & hac in parte propria eſt fidelium.

32. Quamvis hæc reſipiſcentia dolorem ſecum ſemper adferat de peccatis præteritis & præſentibus, non tam propriè tamen aut eſſentialiter conſiſtit in dolore, atque in averſione & odio peccati, & in firmo propoſito boni conſequendi, Amos. 5. 14. 15. *Odio habete malum, & amate bonum.*

33. Reſipiſcentia illa non eſt vera, ac ſolida, quæ non avertit hominem ab omni peccato cognito, ad omne bonum cognitum: neque illa, quæ non virtualiter continuatur, & actu renovatur ſubinde, à tempore converſionis ad finem uſque vitæ.

34. Reſipiſcentia prius percipi ſolet, quam fides: qua peccator non facilè ſibimet perſuadere poteſt,

poteſt, quod Deo in Chriſto ſit reconciliatus, antequam ſentiat ſemetipſum deſeruiſſe illa peccata, quæ ſeparaverant ipſum à Deo.

Cap. XXVII.

De Iuſtificatione.

1. Communio benedictionum ex unione cum Chriſto fluentium, eſt qua fideles participes ſiunt omnium eorum, quibus opus habent ad benè beatèque Deo vivendum. Eph. 1. 3. *Benedixit nobis omni benedictione ſpiritrali,* Rom. 4. 32. *Is quidem qui proprio Filio non pepercit, &c. quomodò non etiam cum eo nobis omnia gratificabitur?*

2. Hæc igitur communio tranſlationem & mutationem ſtatus adfert fidelibus, à ſtatu peccati, & mortis, ad ſtatum juſtitiæ, & vitæ æternæ. 1. Joh. 3. 14. *Nos ſcimus nos tranſlatos eſſe à morte ad vitam.*

3. Mutatio hæc ſtatus duplex eſt: relativa & abſoluta, vel realis.

4. Relativa mutatio ſtatus eſt illa, quæ in reputatione Dei conſiſtit. Rom. 4. 5. *Et qui non operatur, ſed credit in eum qui juſtificat impium, imputatur fides ſua ad juſtitiam.* 2. Cor. 5. 19. *Deus erat in Chriſto mundum reconcilians ſibi, non imputando eis offenſas eorum.*

5. Hinc nullos propriè dictos gradus admittit, ſed unico actu ſimul ac ſemel exiſtit perfecta; quamvis quoad manifeſtationem, ſenſum, & effecta, varios gradus habet. Huc pertinet juſtificatio, & adoptio.

6. Juſtificatio eſt ſententia Dei gratioſa, qua propter Chriſtum fide apprehenſum abſolvit fidelem à peccato & morte, & juſtum reputat ad vitam, Rom. 3. 22. 24. *Iuſtitia Dei, per fidem Ieſu Chriſti, in omnes, & ſuper omnes qui credunt, ut qui juſtificentur gratis, ejus gratia, per redemptionem factam in Ieſu Chriſto.*

7. Eſt.

7. Eſt ſententiæ pronunciatio, ut vocis uſus declarat: qui non phyſicam aliquam aut realem commutationem denotat in ſacris Scripturis, ſed forenſem, aut moralem illam, quæ in ſententiæ pronuntiatione & reputatione conſiſtit. Prov. 17. 15. *Qui juſtificat improbum.* Rom. 8. 33. *Quis intentabit crimina adverſus electos Dei? Deus eſt qui juſtificat.*

8. Toto igitur cœlo errat Thomas cum ipſius ſectatoribus, qui juſtificationem volunt eſſe motum quaſi phyſicum, per tranſmutationem realem, de ſtatu injuſtitiæ ad ſtatum juſtitiæ: ita ut terminus à quo ſit peccatum, terminus ad quem ſit juſtitia inhærens, & motus ſit partim remiſſio peccatorum, partim infuſio juſtitiæ.

9. Sententia hæc fuit: I. In mente Dei quaſi concepta, per decretum juſtificandi. Gal. 3. *Prævidens Scriptura Deum ex fide juſtificaturum Gentes.* II. Fuit in Chriſto capite noſtro à mortuis jam reſurgente pronunciata, 2. Cor. 5. 19. *Deus erat in Chriſto, mundum reconcilians ſibi, non imputando eis offenſas eorum.* III. Virtualiter pronuntiatur ex prima illa relatione, quæ ex fide ingenerata exurgit. Rom. 8. 1. *Nulla igitur eſt condemnatio eis qui ſunt in Chriſto Ieſu.* IV. Expreſſe pronunciatur, per Spiritum Dei teſtantem ſpiritibus noſtris reconciliationem noſtram cum Deo, Rom. 5. 5. *Claritas Dei effuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritum Sanctum, qui datus eſt nobis.* In hoc teſtimonio Spiritus non tam propriè ipſa juſtificatio conſiſtit, quam actualis antea conceſſæ perceptio, per actum fidei, quaſi reflexum.

10. Eſt gratioſa ſententia, quia non fertur propriè à juſtitia Dei, ſed à gratia, Rom. 2. 4. *Gratis, ejus gratia.* Eadem enim gratia qua Chriſtum vocavit ad Mediatoris munus & electos ad unionem cum Chriſto attraxit, cenſet etiam eos jam attractos & credntes, ex illa unione juſtos.

11. Eſt propter Chriſtum. 2. Cor. 5. 21. *Vt nos effice-*

efficeremur justitia Dei in eo. Christi enim obedientia est illud δικαίωμα, cujus nomine nos gratia Dei justificat, non secus ac Adami inobedientia fuit illud κρίμα, cujus respectu nos justitia Dei condemnavit, Rom.5.18.

12. Christi igitur justitia in justificatione fidelibus imputatur, quatenus ejus merito justi coram Deo reputamur. Phil.3.9. *Vt comperiar in eo, non habens meam justitiam, quæ est ex lege, sed eam quæ est per fidem Christi justitiam ex Deo per fidem.*

13. Quia verò à Deo hæc justitia in istum finem est constituta, & per ipsius gratiam approbatur, & rata habetur; ita ut coram ipso peccatores, per istam justitiam possint consistere, idcircò appellatur *justitia Dei*, Rom.10.3.

14. Est autem hæc justificatio propter Christum, non absolutè consideratum; pro sensu Christus etiam est causa ipsius vocationis, sed propter Christum fide apprehensum, quæ fides vocationem sequitur tanquam effectum, & justificationem antecedit tanquam causa instrumentalis atprehendens illam justitiam Christi, ex qua apprehensa justificatio sequitur: unde & justitia dicitur esse *ex fide*, Rom.9. 30. 10. 6. & justificatio *per fidem*. Rom.3.28.

15. Fides hæc justificans non est illa generalis, quâ in intellectu assensum præbemus veritati, in S. Scrip. revelatæ: illa enim neque est propria eorum qui justificantur, neque ex sua natura vim ullam habet in sese justificandi, neque effecta illa producit, quæ fidei justificanti ubique in sacris Scripturis tribuuntur.

16. Neque est (propriè loquendo) specialis fiducia, qua remissionem peccatorum, & ipsam justificationem apprehendimus; Fides enim justificans præcedit justificationem ipsam, ut causa suum effectum: sed Fides justificationem apprehendens necessariò præsupponit ac sequitur justificationem, ut actus objectum suum circa quod versatur.

17. Fi-

17. Fides igitur illa propriè dicitur justificans, qua incumbimus in Christum ad remissionem peccatorum ad salutem. Christus enim est adæquatum objectum fidei, quatenus fides justificat; fides etiam non alia ratione justificat, nisi quatenus apprehendit illam justitiam, propter quam justificamur: illa autem justitia non est in veritate alicujus axiomatis, cui assensum præbemus, sed in Christo solo, qui *factus est pro nobis peccatum, ut nos essemus in ipso justitia.* 2.Cor.5.21.

18. Hinc toties illæ in N. T. repetitæ conciones, quæ justificationem, in persona sola Christi quærendam ostendunt. Johan.1.12. & 3.15.16. & 6.40.47. & 14.1.54. Rom.4.5. & 3.26. Actor.10.43. & 25.18. Galat.3.26.

19. Fides ista justificans sua natura producit, atque adeò conjunctam secum habet specialem, ac certam persuasionem, de gratia ac misericordia Dei in Christo: unde etiam per istam persuasionem fides justificans non malè sæpè describitur ab Orthodoxis, præsertim cum impugnant generalem illam fidem, cui omnia tribuunt Pontificii. Sed I. ista persuasio quoad sensum ipsius non semper adest. Potest enim fieri, & sæpè fit, vel per imbecilitatem judicii, vel per tentationes & conturbationes animi varias, ut ille, qui verè credit, & per fidem coram Deo est justificatus, ad tempus tamen existimet secundum illud quod sentit, se neque verè credere, neque Deo esse reconciliatum. II. Varii sunt gradus hujus persuasionis, ita ut neque omnes fideles eandem planè certitudinem habeant gratiæ ac favoris divini, neque iidem fideles in omni temporis momento: quæ tamen de fide propriè justificante non possunt affirmari, sine consolationis & pacis illius quam Christus fidelibus reliquit, immani detrimento.

20. Justificatio absolvit à peccato & morte, non immediatè tollendo culpam, aut maculam, aut omnia

omnia effecta peccati; sed obligationem & reatum ad mortem æternam subeundam. Rom. 8. 1. 33. 34. *Nulla est condemnatio. Quis intentabit crimina? Quis est qui condemnet?*

21. Neque tamen ita tollit reatum, ut meritum pœnæ a peccato auferat, quod peccato ipso manente nullo modo auferri potest, sed ut meriti illius persecutionem vindicantem, aut lethalia ejus effecta plenè tollat.

22. Hæc absolutio à peccatis vario respectu, sed eodem sensu dicitur in sacris Scripturis, *remissio, redemptio, & reconciliatio.* Ephes. 1. 6. 7. quatenus enim status peccati consideratur ut servitus, aut captivitas quædam spiritualis quoad reatum, eatenus hæc justificatio dicitur *redemtio*; quatenus verò idem status consideratur ut subjectio ad pœnam debitam, eatenus dicitur *remissio*, sicut etiam *præteritio, deletio, exoneratio, ablatio, abjectio, remotio* & *projectio post tergum.* Rom. 4. 7. Coloss. 2. 13. Mich. 7. 18. Esai. 43. 12. & 38. 17. Psalm 32. 1. 2. Et quatenus idem status consideratur ut inimicitia quædam adversus Deum, eatenus justificatio dicitur *reconciliatio.* Rom. 5. 10. sicut & *conniventia* quædam ad peccatum, Num. 23. 25. & *tectio peccati*, Psalm. 32. 1. 2.

23. Remittuntur autem peccata justificatorum, non præterita solum, sed etiam aliquo modo futura. Num. 23. 25. *Non intuetur iniquitatem in Iacobo, nec aspicit perversitatem in Israele*, quia justificatio nullum locum relinquit condemnationi, Johan. 5. 24. *Qui credit, habet vitam æternam, & in condemnationem non veniet*, & vitam æternam certò & immediatè adjudicat. Totam etiam illam remissionem, quæ fuit in Christo nobis parata, nostram actu facit, neque possunt præterita & præsentia peccata planè & plenè remitti, nisi etiam futura aliquo modo remittantur.

24. Hoc est tamen discriminis, quod peccata præterita, per formalem applicationem remittuntur

tuntur; futura autem virtualiter tantum præterita in sese, futura in subjecto, vel persona peccante.

25. Petitur tamen quotidiè remissio peccatorum à justificatis. 1. Quia continuatio hujus gratiæ est ipsis necessaria. 2. Ut sensus & manifestatio ejus magis magisque percipiatur, prout singularia peccata postulant. 3. Ut executio illius sententiæ, quæ in ipsa justificatione est pronuntiata, maturari possit & promoveri.

26. Præter peccatorum remissionem, requiritur etiam justitiæ imputatio, ratione saltem ab illa distinctæ: quia totalis absentia peccati ibi potest locum habere, ubi tamen non est justitia illa, quæ justificationis loco est substernenda.

27. Hæc autem justitia non est membratim quærenda in puritate naturæ, nativitatis, & vitæ Christi: sed ex tota Christi obedientia exurgit simul cum remissione peccatorum, sicut eadem Adami inobedientia & spoliavit nos justitia originali, & obnoxios etiam reddidit reatui condemnationis.

CAP. XXVIII.
De Adoptione.

1. ADoptio est sententia Dei gratiosa, qua fideles acceptat propter Christum, ad filiorum dignitatem. Joh.1.12. *Quotquot eum exceperunt, dedit eis hoc jus,* ἐξουσίαν, *ut filii Dei sint facti, nempe eis qui credunt in nomen ejus.*

2. Sententia Dei gratiosa dicitur: quia gratiosam Dei voluntatem erga homines manifestat. 1. Johan.3.1. *Videte qualem charitatem dedit nobis Pater, nempe ut filii Dei vocemur.*

3. Pronunciatur hæc sententia, eadem graduum varietate cum justificatione: fuit enim Primò, in Prædestinatione divina. Ephes.1.5. *prædestinavit nos quos adoptares in filios.* Postea in Christo; Galat.4.45. *Emisit Deus Filium suum, ut ado-*

ptionem acciperemus. Postea in ipsis fidelibus. Ejusdem capitis versu 6. *Quoniam autem estis filii, emisit Deus Spiritum Filii sui in corda vestra clamantem, Abba, Pater.*

4. Versatur propriè circa fideles vocatos & justificatos, Johan. 1.12. per adoptionem enim non constituimur justi, quod necessariò seqneretur, si adoptio pars esset ipsius justificationis, ut quidam volunt: neque est vocatio ad Christum sed dignitas quædam sublimis ex ejus applicatione fluens. Rom. 8.17. *Cohæredes Christi.*

5. Vocatio tamen & justificatio fundamenti rationem habet ad istam relationem adoptionis: per fidem enim & fidei justitiam jus adoptionis acquiritur, Joh. 1.12.

6. Adoptio autem quamvis sequatur, ex fide: non ita tamen immediatè sequitur, quin intercedat justificatio: adoptio enim ex sua natura prærequirit & præsupponit reconciliationem illam quæ in justificatione reperitur.

7. Hinc omnes fideles duplici quasi titulo vitam æternam exspectant, titulo nempè redemptionis, quem habent ex justificatione; & titulo quasi filiationis, qnem habent ex adoptione.

8. Quod ita tamen debet intelligi, ut redemtionis titulus sit fundamentum hujus juris; & adoptio modum quendam excellentiæ & dignitatis eidem adjiciat.

9. Hinc prima oritur differentia, inter adoptionem divinam & humanam: humana enim adoptio est personæ extraneæ, quæ nullum jus habet ad hæreditatem præterquam adoptionis virtutem: fideles autem, quamvis ex naturali generatione nullum jus habeant ad hæreditatem Vitæ: regenerationis tamen, fidei & justificationis virtute habent illam sibi adjudicatam.

10. Hinc etiam secunda differentia sequitur, quod adoptio humana sit extrinseca tantum denominatio, & communicatio eorum, quæ sunt exter-

na:

ra: sed adoptio divina tam realis est relatio, ut etiam in intrinseca fundetur actione, & in communicatione novæ vitæ æternæ.

11. Adoptio hæc fit propter Christum: quia Christus non tantum promeruit eam ut redemtor, Gal.4.5. *Ut eos redimeret, ut adoptionem acciperemus.* Sed etiam ut fide jam applicatus, est vinculum hujus unionis, Rom.8.17.29. *Hæredes Dei, cohæredes Christi. Conformandos imagini Filii.*

12. Sicut enim Christus, in justificatione applicatur tamquam vestis ad obtegenda peccata nostra: sic in adoptione applicatur tanquam frater, & Princeps salutis nostræ, Hebr.2.10.11.13. *Multi filii. Princeps salutis. Qui sanctificat, & qui sanctificantur, ex uno sunt omnes. Non erubescit eos vocare fratres. Ecce ego, & pueri quos mihi dedit Deus.*

13. Applicatio & conjunctio ista, tam arcta est, ut quamvis Christus propriè sit unicus filius Dei naturalis, & multo magis primogenitus Dei: per istam tamen gratiam adoptionis & communionis cum Christo, fideles etiam omnes dicantur primogeniti Dei, Hebr.12.23. *Accessistis ad conventum universalem, & concionem primogenitorum, qui conscripti sunt in cœlis.*

14. Unde etiam apparet, fideles longè alia ratione filios esse Dei, quam Adamus fuit, in prima creatione: quamvis enim Adamus propter dependentiam illam quam habuit à Deo, unà cum similitudine & imagine illa ad quam fuit creatus, metaphoricè dici potuit filius Dei: non fuit tamen filius Dei per mysticam hanc conjunctionem & communionem cum Christo, qui est filius Dei naturalis.

15. Hinc oritur tertia differentia, inter adoptionem humanam & divinam: adoptio enim humana introducta fuit ex defectu vel indigentia filii naturalis: divina autem adoptio non est ex indigentia ulla: sed ex abundanti bonitate, qua

ſimilitudo filii naturalis & myſtica cum ipſo conjunctio filiis adoptivis communicatur.

16. Dignitas illa quam hæc adoptio adfert ſecum, non tantum longè ſuperat relationem illam communem, qua Deus omnis creaturæ dicitur pater: ſed & illam etiam quam habuimus ante lapſum: quoniam illa fuit infirma, hæc autem ratione vinculi manet in æternum, Johan. 8. 35. *Servus non manet in domo perpetuò: filius manet perpetuò.*

17. Hinc nomen Dei & Chriſti ſuper fideles, ſingulari quodam jure ac ratione vocatur, 1. Joh. 3. 1. ſicut Jacob cooptans filios Joſephi per adoptionem voluit ipſos ſuo nomine appellari, Geneſ. 48. 5.

18. Hinc etiam fideles aſſumuntur, quaſi in familiam Dei, ut ſint ejus *domeſtici*, Gal. 6. 10. id eſt, ut ſint ſemper ſub paterna Dei tutela, ab ipſo pendentes pro enutritione, educatione, & conſervatione perpetua: ſicut olim apud Hebræos adoptio non alia ratione fuit ſæpe teſtificata, quam ex conſanguineorum proximorum enutritione, & educatione. Heſt. 2. 7.

19. Cum filiorum dignitate conjungitur etiam hæredum conditio, Rom. 8. 17. *Quid ſi filii, etiam hæredes:* hæc autem hæreditas, ad quam fideles adoptantur, eſt beatitudo æterna: unde adoptio comprehendit nonnunquam in ſcripturis totam illam gloriam, quæ præparatur fidelibus & ab iis in cœlis exſpectatur, Rom. 8. 23. *Adoptionem exſpectantes, redemptionem corporum noſtrorum.*

20. Beatitudo igitur æterna ad fideles pertinet & ipſis communicatur, non à juſtitia propter ipſorum merita, ſed à gratia illa qua in filiorum numerum adſciſcuntur, Galat. 3. 29. *Quod ſi vos eſtis Chriſti, nempe Abrahami ſemen eſtis, & ſecundum promiſſionem hæredes.*

21. Hinc ortum ſuum habet quarta quædam differentia inter adoptionem humanam, & divinam: adoptio

adoptio enim humana eò ordinatur, ut in hæreditate filius patri succedat: adoptio verò divina non ordinatur ad successionem, sed ad participationem hæreditatis assignatæ: quia & pater & filius ejus primogenitus vivit in æternum, atque adeo non admittit successionem.

22. Hujus adoptionis adjunctum proprium est spiritus testificatio, quæ fidelibus datur, qua dignitas hæc obsignatur unà cum hæreditate quæ ex illa est expectanda, & dicitur *Spiritus adoptionis*, Rom. 1.15.16.23. Gal.4.5.6.7.

23. Spiritus autem communicari dicitur fidelibus, non quia fides antecedit omnem Spiritus operationem, ut quidam imperiti colligunt: nam ipsamet prima regeneratio & conversio apertè tribuitur Spiritui Sancto à Christo, Johan.3.5.6.8. *Genitus ex Spiritu*; sed quia soli credentes, postquam jam crediderunt, operationem illam accipiunt Spiritus Sancti, qua obsignantur; tanqnam arrha hæreditatis futuræ. Ephes. 13.14. & 4.30 Gal.3.14.

24. Atque hinc etiam satis apparet, quod certitudo salutis, non sit propriè fides justificans, sed fructus illius fidei: quoniam Apostolus expresse dicit *postquam credidistis, obsignati estis*, Ephes. 1.13.

25. Fructus adoptionis primus est libertas illa Christiana, qua fideles omnes quasi manumissione liberantur à legis, peccati, & mundi servitute. Joh. 8.32.36. *Si vos Filius in libertatem vindicaverit, verè liberi eritis*, Rom.8.22. *Liberati à peccato, servi facti Deo*, Gal.4 26. *Quæ sursum est Hierusalem libera est, quæ mater est omnium nostrum*, Hebr.2.15. *Vt liberos redderet quotquot metu mortis per omnem vitam damnates erant servitutis.*

26. Secundus fructus est, quod fideles dignitatem Christi participantes, sunt etiam per ipsum quasi Prophetæ, Sacerdotes & Reges, Apoc 1.6.

27. Tertius fructus est, quod omnes creaturæ

& quæ per illas fiunt, vel ſubjiciantur fidelium dominio & uſui puro. Tit.1.15. 1.Cor.3.21.22. vel miniſterii munere fungantur pro ipſis, ſicut de Angelis affirmatur, Hebr.1.14. vel cedunt ſaltem in eorum bonum, Rom.8.28.

Cap. XXIX.

De Sanctificatione.

Sic fuit relativa commutatio ſtatus fidelium, in Juſtificatione & Adoptione: ſequitur realis, qua prior illa manifeſtatur, & quoad effecta quaſi executioni mandatur.

1. Realis commutatio ſtatus eſt, alteratio qualitatum in ipſo homine facta, 2.Cor.5.17. *Vetera præterierunt, nova facta ſunt omnia.*

2. Quia verò non in relatione & ratione conſiſtit, ſed in effectione reali, idcircò gradus varios admittit inchoationis, progreſſus, & perfectionis, 2.Cor.6.14. *Internus homo renovatur indies.*

3. Alteratio iſta qualitatum vel reſpicit bonum *juſtum* ac *honeſtum*, & dicitur Sanctificatio; vel bonum *commodum* ac *honorificum*, & dicitur Glorificatio, Rom.6.22. *Habetis fructum veſtrum in ſanctimonia: finem autem vitam æternam.*

4. Sanctificatio eſt realis commutatio hominis, à turpitudine peccati in puritatem imaginis Dei, Eph.4.22.23.24. *Deponere, quod ad priſtinam converſationem attinet, veterem illum hominem, qui de ſeductricibus cupiditatibus ſeſe corrumpit, renovari verò ſpiritu mentis veſtræ: & induere novum illum hominum, qui ſecundùm Deum conditus eſt ad juſtitiam & ſanctimoniam veram.*

5. Sicut enim per juſtificationem liberatur fidelis propriè à reatu peccati, & vitam habet ſibi adjudicatam; cujus vitæ titulus quaſi determinatur in adoptione, ſic ſanctificatione liberatur

idem fidelis à turpitudine & macula peccati, & restituitur ipsi puritas imaginis Dei.

6. Hic namque per sanctificationem non intelligitur ipsa separatio ab usu communi, & consecratio ad usum aliquem singularem, quo sensu vox ista sæpè accipitur in Scripturis, aliquando externam solam, aliquando internam etiam & efficacem separationem designans; sic enim extendi potest ad vocationem, aut regenerationem illam primam, qua fides ut principium vitæ novæ communicatur: quo sensu à plerisque regeneratio & sanctificatio solent confundi: sed intelligitur illa hominis mutatio, qua fidelis habet sibi communicatam justitiam aut sanctimoniam inhærentem, 2.Thes.2.13. *Per sanctificationem Spiritus.*

7. Sanctitatem enim esse gratiæ donum inhærens manifestè testatur Deus ipse. Jer.31.33. *Indam legem meam menti eorum, & cordi eorum inscribam.* Ezech.36.26.27. *Dabo vobis cor novum, & spiritum novum ponam in medio vestri.*

8. Distinguitur autem hæc sanctificatio ab illa commutatione hominis, quæ est propria vocationi hominis in fide & resipiscentia, eo quod fides ibi non propriè consideratur ut qualitas, sed in relatione ad Christum: neque resipiscentia ibi spectatur ut mutatio dispositionis, sic enim idem sonat cum sanctificatione: sed ut mutatio propositi & intentionis animi. Hic verò realis mutatio qualitatum & dispositionum spectatur.

9. *Realis* dicitur commutatio, ut distinguatur non tantum à justificatione, sed etiam à sanctificatione illa quæ fit per *institutionem*, qualis est sanctificatio diei septimi; vel etiam per *relationem signi*. qualis est sanctificatio elementorum in sacramentis; vel denique per *manifestationem*, quomodo Deus ipse dicitur ab hominibus sanctificari. 1.Petr.3.15.

10. Est *hominis totius*, non unius alicujus partis,

tis, 2.Theſſ.5.23. *Ipſe autem Deus pacis ſanctificet vos totos: & integer veſter ſpiritus, & anima & corpus inculpatè in adventum Domini noſtri Ieſu Chriſti conſerventur:* quamvis totum hominis, aut totum illud quod eſt in homine, non ſtatim commutetur.

11. Quamvis autem totus homo ſit particeps hujus gratiæ, primò tamen & præcipuè convenit animæ, & poſtea ab animâ derivatur ad corpus, quatenus corpus ipſius eſt capax per potentiam illam obedientialem, quâ unà cum anima ſubjicitur voluntati Dei. Sic etiam in animâ, primò & propriè convenit voluntati, ex quâ in cæteras facultas ſecundum ordinem naturæ derivatur, Deut. 30. 6. *Circumcidet Iehova Deus tuus cor tuum, & cor ſeminis tui ad diligendum Iehovam Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, ut vivas*, Rom.2.29. *Circumcifio cordis.*

12. Eſt commutatio hominis à *peccato*, ut diſtinguatur ab illa ſanctificatione, quæ eſt *à contrario merè negativo*, qualis illa fuit quæ attribuitur humanæ naturæ Chriſti, quæ dicitur ſanctificata aut ſancta facta, quamvis peccato nunquam fuit inquinata dum fuit Chriſti natura.

13. Terminus *à quo* eſt turpitudo, corruptio, vel labes peccati, 2. Cor.7.1. *Purificemus nos ab omni inquinamento carnis ac ſpiritus, ad finem perducentes ſanctimoniam in timore Dei.*

14. Terminus *ad quem* eſt puritas imaginis Dei, quæ condi vel recreari dicitur in *ſcientia*, *juſtitia*, & *ſanctitate*, Epheſ.3.24. *vel conformitas ad legem Dei*, Jac. 1. 25. *novitas vitæ*, Rom.6.4. *nova creatura*, 2.Cor.5.16. Col.6.15. *& natura divina*, 2.Petr.1.4.

15. Dicitur autem nova & divina creatura. 1. Quia non producitur ex principiis illis, quæ inſunt nobis à naturâ, ſicut omnium artium habitus producuntur, qui induſtriâ & diſciplina comparantur, ſed ex novo principio vitæ à Deo nobis in vocatione

com-

communicato. 2. Quia est alius planè generis quam fuit antea dispositio nostra naturalis. 3. Quia refert pro suo modulo summam illam perfectionem, quæ reperitur in Deo.

16. Sanctificationis hujus duo sunt gradus, unus in isthac vita, qui dicitur in genere *infantia*. 1.Cor. 13.11.12. Ephes.4.14. 2.Petr.2.2. quia licet varietas illa reperiatur in istac vita, ut siquidem sanctificatorum cum aliis comparentur, & cum semetipsis variis temporibus, tum quidem rectè dicantur *infantes*, & alii *adulti*, dum istic vivunt, Hebr.5.versic. 13.14. tamen summus ille gradus, quem in istac vita assequimur, est inchoatio tantum sanctitatis promissæ & expectandæ. Alter gradus dicitur *ætas virilis & perfecta*, Ephes.4.14. 1.Cor.13.11. Phil.3.12. quia in vita futura cessat motus aut progressus sanctificationis, ac quies & perfectio sola reperitur: ita ut in istac vita magis propriè sanctificationem habere dicamur, quam sanctitatem, & in vita futura sanctitatem solummodo, & non sanctificationem.

17. Sanctificatio igitur duas habet partes: unam respectu termini *à quo* quæ dicitur Mortificatio; & alteram respectu termini *ad quem*, quæ dicitur Vivificatio & Resurrectio, Rom.8.5.6.

18. Mortificatio est prima pars sanctificationis, qua peccatum absumitur, Col.3.3.5. *Mortui estis, mortificate igitur membra vestra terrestria.*

19. Causa ejus meritoria & exemplaris est Christi mors, Rom. 6. 5. 6. *Cum eo plantati coaluimus assimulatione mortis ejus, illud scientes, veterem illum nostrum hominem cum eo crucifixum esse.*

20. Causa principaliter operans est spiritus ille Dei, qui mortis efficaciam fidelibus communicat, Rom.8.13. *Si Spiritu actiones corporis mortificetis, vivetis.*

21. Administrans causa est ipsa fides, Rom.8.17. *Ex corde auscultastis ei formæ doctrinæ in quam estis traditi.*

22. Ex hac mortificatione ſequitur in omnibus ſanctificatis abnegatio ſuimet ipſorum, & mundi, Luc.9.23. Gal.6.14.

23. Hinc ortum habet differentia illa interna, quæ eſt inter peccatum quod manet in fidelibus, ab eo quod manet in aliis: in aliis peccatum eſt regnans, prævalens, & prædominans; in fidelibus eſt fractum, ſubactum, & mortificatum.

24. Vivificatio eſt ſecunda pars ſanctificationis, qua imago aut vita Dei in homine reſtituitur, Col. 3.10. Eph.4.24. Rom.12.2. *Induti novo illo homine. Transformate vos per renovationem mentis veſtræ.*

25. Cauſa ejus exemplaris eſt reſurrectio Chriſti. Col.3.1.2. *Reſurrexiſtis cum Chriſto.*

26. Cauſa principaliter operans eſt ſpiritus Dei, qui Chriſtum à mortuis ſuſcitavit. Rom.8.11. *Si Spiritus ejus qui ſuſcitavit Ieſum ex mortuis, habitat in vobis.*

27. Adminiſtrans cauſa eſt fides, Gal.2.20. *Vitam quam nunc vivo in carne, vivo per fidem illam Filii Dei.*

28. Ex hac vivificatione oritur in ſanctificatis obligatio firma ſuimet ipſorum, qua Deo & Chriſto ſe totos addicunt, 2.Cor.8.5. *Semet ipſos dediderunt Domino.*

29. Quoniam hæc ſanctificatio eſt imperfecta, dum hic vivimus quaſi infantes, idcircò duplici quaſi forma fideles omnes informantur, peccato & gratia: perfectio enim ſanctificationis in iſtac vita non reperitur niſi in ſomniis quorundam fanaticorum 1. Joh.1.8. *Si dixerimus nos peccatum non habere, nos ipſos fallimus, & veritas in nobis non eſt.* Ad perfectionem tamen contendunt omnes verè ſanctificati. Matth.5.48. 1.Cor.13.11. 2.Petr.3.18.

30. Peccatum, quod in ſanctificatis remanet vel pars corrupta, dicitur in ſcripturis *vetus homo, homo externus, membra & corpus peccati.* Gratia, vel pars renovata dicitur, *novus homo, ſpiritus, mens, &c.*

31. Hinc duo conſequuntur, 1. Bellum ſpirituale

quod

quod inter has partes perpetuò geritur, Gal. 5. 17. *Nam caro concupiſcit adverſus ſpiritum, ſpiritus autem adverſus carnem; hæc autem inter ſe oppoſita ſunt.* 2. Reſipiſcentiæ quotidiana renovatio.

32. Caro illa quæ remanet in renatis, non eſt tantum in appetitu vegetativo & ſenſitivo, ſed etiam in voluntate, & ipſa ratione. 1. Theſ. 5. 23.

33. Caro vel concupiſcentia iſta veram ac propriam rationem peccati habet in ipſis renatis. Ro. 7.

34. Inficiuntur iſta carne etiam optima opera ſanctorum, ita ut opus habeant aliqua remiſſione.

35. Bona tamen renatorum opera non ſunt *peccata* dicenda, ſed peccato inquinata.

26. Inquinatio iſta bonorum operum (propter juſtificationem) non efficit quin ad præmium à Deo acceptentur.

37. Pugna illa, quæ in improbis reperitur inter conſcientiam & voluntatem, non eſt lucta ſpiritus adverſus carnem, ſed carnis metuentis adverſus carnem concupiſcentem.

Cap. XXX.

De Glorificatione.

In ſuperiore diſputatione fuit ſanctificatio, alterationis qualitatum pars una, quæ reſpiciebat bonum, juſtum ac honeſtum: ſequitur altera glorificatio, quæ reſpicit bonum commodum ac honorificum.

1. Glorificatio eſt realis hominis tranſmutatio à miſeria vel pœna peccati in fœlicitatem æternam. Rom. 8. 30. *Quos autem juſtificavit, eos etiam glorificavit.*

2. *Realis* dicitur *tranſmutatio*, ut diſtinguatur ab illa beatitudine, quæ vel virtualis tantum eſt in electione, vocatione, juſtificatione, & adoptione, vel declarativa in ſanctis operibus, Rom. 4. 6. *David declarat beatum illum hominem cui Deus imputat*

putat justitiam, &c. Psal. 65. 5. *Beatus quem eligis, & admoves inhabitaturum atria tua.* Matth. 5. 3. *Beati pauperes spiritu, &c.*

3. Respectu termini *à quo*, qui est miseria vel pœna peccati, dicitur *redemptio*. 1. Corinth. 1. 30. Ephes. 1. 14. Gal. 3. 13. Hebr. 2. 14. 15.

4. Redemptio hæc est realis liberatio, à malis pœnæ: quæ nihil aliud est reipsa quam executio sententiæ justificationis. Nam in justificatione ut judicamur justi, sic adjudicamur vitæ. Jam verò glorificatio vitam illam adjudicatam, & pronunciatam, reali communicatione facit actu & possessione nostram.

5. *Realis* dicitur ut ab illa redemptione distinguatur, quæ est pretii redemptionis solutione, & in ejusdem applicatione justificandnm, cujus mentio fit Ephes. 1. 7. Col. 1. 14.

6. In Scripturis appellari etiam solet *liberatio*, & *conservatio* ab ira Dei, à morte, & à regno tenebrarum.

7. Respectu termini *ad quem* dicitur *beatificatio, benedictio, vita æterna, gloria, glorificatio, regnum Domini nostri ac Servatoris Iesu Christi, & hæreditas immortalis*, Ephes. 1. 3. Joh. 3. 36. & 6. 47. 2. Pet. 1. 3. 11. 1. Pet. 1. 4. & 5. 10.

8. Inchoatæ hujus glorificationis primus gradus est apprehensio, & sensus amoris Dei ex unione, & communione, quam habent fideles cum ipso, in Christo elucentis, Rom. 5. 5. *Charitas Dei effusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis.*

9. Hinc oritur quasi amicitia quædam inter Deum, Christum, & fideles. Joh. 15. 15. *Vos dixi amicos, quia omnia quæ audivi à Patre meo, notofeci vobis.* Jacob. 2. 23. *Abrahamus vocatus est amicus Dei.*

10. Secundus gardus est indubitata spes & exspectatio fruitionis omnium illorum bonorum, quæ Deus præparavit suis, Rom. 5. 2. *Gloriamur sub spe gloria Dei.*

11. Hinc

11. Hinc libertas adeundi Deum cum fiducia, Eph.2.18. & 3.12. Hebr.10.22.

12. Huc pertinet & perseverantiæ & salutis etiam certitudo, Rom.8.38.

13. Hæc enim certitudo quoad rem ipsam, quæ dicitur *certitudo objecti*, est omnibus verè fidelibus obsignata: sed quoad ejus perceptionem, quæ dicitur *certitudo subjecti*, non est omnibus semper præsens: potest tamen à quibusvis absque speciali revelatione comparari, & debet etiam ab omnibus quæri: ita ut certa ista fiducia, rectè fundata, nihil habeat commune cum præsumptione.

14. Certitudo ista fundatur & confirmatur fidelibus verbo, sigillis, juramento, & arrha Dei ipsius, Hebr.6.17. *Deus volens ex abundanti hæredibus promissionis ostendere immutabilitatem consilii sui, fidejussit jurejurando: ut per duas res immutabiles validam consolationem habeamus.* Ephes 1.13. *Obsignati estis Spiritu illo promissionis sancto: qui est arrhabo hæreditatis nostræ.*

15. Percipitur ista veritas, & certa nobis redditur. I. Sensu quodam Spirituali; quo ratio Dei jam præsens præsentiam suam manifestam & evidentem reddit fideli. II. Ex discretionis dono, quo distinguunt fideles veram gratiam ab ejus specie adumbrata. III. Conscientiæ discursu ac testimonio, quo non minus fidelibus obsignatur gratia ac salus, atque infidelibus peccatum & mors. IV. Spiritus ipse Dei has omnes percipiendi rationes fidelibus ita confirmat, ut eandem certitudinem habeant cum ipsa fide, Rom. 8.16. *Spiritus ipse testatur unà cum spiritu nostro, nos esse filios Dei.* 1.Cor.2.12. *Accepimus Spiritum qui est ex Deo, ut sciamus quæ Deus est nobis gratificatus.* 2.Cor.13.5 *Vos ipsos tentate an sitis in fide, Vos ipsos explorate.* 1.Joh.4.16. *Nos cognovimus & credimus charitatem quam habet Deus erga nos.*

16. Certitudo ista sequitur ex perceptione fidei ac resipiscentiæ, ubi fœdus Dei gratuitum rectè intelligitur. 2.Cor.13.5.

17. Alterum horum si absit, certitudo ista quoad perceptionem tollitur, ita ut qui rectè intelligit fœderis promissionem, non possit esse certus de sua salute, nisi etiam percipiat in semetipso veram fidem & resipiscentiam: neque potest ille, qui sentit semetipsum verè credere & resipiscere, certus esse de perseverantia & salute, nisi etiam intelligat ex fœdere, Deum credentes & resipiscentes ad finem usque potenter conservaturum.

18. Certitudo igitur salutis non ab aliis, neque aliàs percipitur, nisi ab iis qui unà cum fide retinent bonam conscientiam, idque dum eam retinent sine graviore aliquo vulnere, quod à peccatis iis infertur, quæ vastare solent conscientiam.

19. Hinc prout fides & conscientia bona vigent aut languent in hominibus, sic etiam ista certitudo vel confirmatur, vel imminuitur, Psalm.51.

20 Qui igitur sine ullo fidei & resipiscentiæ sensu, aut cura certò sperant salutem, præsumendo sperant, & sperando pereunt.

21. Ex ista certitudine oritur *consolatio*, *pax & gaudium inenarrabile*, Rom.5.2.3. 1. Petr.1.8. Rom.14.17. 2.Cor.1.5. quæ sunt *primitiæ gloriæ*, Rom.8.23.

22. Consolatio est metus ac doloris opprimentis revelatio, 2.Cor.1.4. complectitur tamen aliquando per synecdochen inchoatam salutem totam, Col.2.2.

23. Pax est tranquillitas animi, quæ oritur, partim ex liberatione à malis, & partim ex præsentia, aut spe contrariorum bonorum, Philip.4.vers.7.

24. Cum in salutationibus Apostolicis conjungitur cum gratia, tum omnem fœlicitatem illam denotat, quæ ex favore Dei fidelibus communicatur.

25. Gaudium est illa delectatio, quæ percipitur ea illa conjunctione & communione summi boni, Lucæ 10.20.

26. Hinc

26. Hinc vita ipsa æterna dicitur gaudium, Matt. 25.21. Joh.15.11.

27. Tertius gradus est in participatione spiritualium gratiæ donorum cum abundantia aut exundatione, Col.2.2.7.10. *Omni opulentia plenè certioratæ intelligentiæ. Exundantes fide. Completi.*

28. Hinc abundantia gratiæ dicitur amplum inrroitum in regnum Dei subministrare. 2.Petr.1. vers.8.11.

29. Quartus gradus est in experientia benevolentiæ aut benignitatis Dei. Psal. 31.20. *Quam multa est bonitas tua, quam recondis reverentibus te?* Psal.65.5. *Saturamur bono domus tuæ, rebus sanctis templi tui.*

30. Huc pertinet paterna illa Dei providentia, quæ fidelibus invigilat semper in bonum, sicut impiis invigilat in malum, cujus ratione dicitur in Scripturis, *manus Dei optima adesse suis*, Nehem. 2. vers. 8.

31. Hinc omnia cooperantur in bonum iis, qui diligunt Deum. Rom.8.21.

32. Ex istorum omnium sensu radicantur & fundantur fideles in charitate Dei, Ephes.3. vers.17.

33. Perfecta glorificatio est in ablatione omnis imperfectionis ab anima & corpore, & perfectionis omnis communicatione.

34. Conceditur hæc animæ immediatè post separationem ejus à corpore, 2.Cor.5.1. Phil.1.23, Hebr.12.23. sed animæ & corpori conjunctim non conceditur ex ordine ante diem illum ultimum, quo simul omnes fideles erunt in Christo consummati, Eph.4.13. Phil.3.20.21.

Cap. XXXI.
De Ecclesia mysticè considerata.

Hactenus de redemptionis applicatione in se considerata: sequitur subjectum cui, & modus quo fit hæc applicatio.

1. Subjectum est Ecclesia, Ephes. 5. 25. 26. 27. *Christus dilexit Ecclesiam, & semetipsum exposuit pro ea: ut eam sanctificaret, ab eo purificatam lavacro aquæ per verbum: ut sisteret eam sibi gloriosam, id est, Ecclesiam non habentem maculam, aut rugam, aut quicquam ejusmodi, sed ut sit sancta & inculpata.* Undè electio, redemptio, vocatio, justificatio, adoptio, sanctificatio & glorificatio, ad idem subjectum, id est, ad eosdem singulares homines qui constituunt Ecclesiam, in proprietate sua spectant. Johan. 17. 9. 10. & 11. *Ego pro eis rogo: non pro mundo rogo, sed pro eis quos dedisti mihi, quia tui sunt.* Rom. 8. 29. 30. *Nam quos præscivit, etiam prædestinavit, &c.*

2. Ecclesia tamen ita rationem habet subjecti respectu hujus applicationis, ut sit etiam ejusdem applicationis effectum: non enim primo est actu Ecclesia, & postea unionis & communionis cum Christo fit particeps: sed quia Christo unitur, idcirco est Ecclesia Christi.

3. Atque hæc est ratió, cur Ecclesiæ naturam neque explicare, neque intelligere potuimus, nisi prius explicatis & perceptis iis, quæ pertinent ad applicationem Christi.

4. Electi antequam inserantur Christo, in sese non aliter sunt de Ecclesia, quam potentia illa quæ suo tempore certò ventura est in actum, propter intentionem Dei & transactionem ejus cum Christo: qua potentia illa remota, quæ est omnium hominum communis, respectu electorum, est in Deo certò determinata.

5. Illi igitur inter orthodoxos, qui Ecclesiam definiunt cœtum electorum, vel per electos intel-

ligunt secundum electionem Vocatos, vel non Ecclesiam tantum definiunt, qua actu existit, sed etiam qua est futura.

6. Primum illud quod actu Ecclesiam constituit, est vocatio: unde etiam & nomen suum accipit & definitionem.

7. *Ecclesia enim est cœtus hominum vocatorum*, 1. Corinth. 1. 24. *cum* 10. 32. *Iudæis, Græcis, vocatis. Iudæis, Græcis, & Ecclesiæ Dei.* Quia verò vocationis terminus est fidei, & fides opus est insitio in Christum, & unio hæc cum Christo communionem secum infert, hinc eodem planè sensu definitur: cœtus fidelium: cœtus eorum qui sunt in Christo: & cœtus eorum qui communionem habent cum Christo.

8. Sicut autem fides ita respicit Christum ut per Christum etiam respiciat Deum; sic Ecclesia ista, quæ per fidem existit, & ad Christum tanquam ad caput, & per Christum ad Deum refertur: unde dicitur Ecclesia *corpus Christi.* Col. 1. 24. *& Ecclesia etiam Dei,* 1. Cor. 10. 25. *regnum Christi,* Col. 1. 13. *& regnum Dei,* Rom. 14. 17.

9. *Cœtus* dicitur, quia in multitudine consociata, vel communitate multorum propriè consistit, non in uno aliquo vocato: unde Ephes. 4. 16. dicitur *Corpus coagmentatum, & compactum ex variis membris:* & eadem ratione sæpius in scripturis vocatur, *domus, familia, civitas, regnum, grex, &c.*

10. Ad homines restringitur iste cœtus: quoniam Angeli boni, quamvis aliqua ratione ad ecclesiam pertineant, propter unionem illam quam habent cum Christo, & conservationis gratiam ab illo communicatam, non sunt tamen homogenea membra Ecclesiæ redemptæ.

11. Forma vel causa constituens Ecclesiæ hujus, tale quid est necessariò, quod æquè in omnibus vocatis reperitur: hoc autem nihil aliud esse potest quam relatio: neque ulla relatio vim

istam

iſtam habet præter illam, quæ conſiſtit in prima & intimâ affectione ad Chriſtum : talis verò in homine nulla datur præter fidem : fides igitur eſt forma Eccleſiæ.

12. Fides enim ut in ſingulis fidelibus exiſtens diſtributivè eſt forma vocatorum : ſed in omnibus collectivè ſpectata eſt cœtus vocatorum, id eſt, Eccleſiæ forma.

13. Iidem enim homines fideles, qui prout ſigillatim diſtributivè conſiderantur, ſunt vocati Dei, ſunt etiam Eccleſia Dei, prout conjunctim vel collectivè conſiderantur in cœtu.

14. Hinc omnes illæ promiſſiones Dei quæ factæ ſunt Eccleſiæ in ſcripturis, & continent in ſeſe benedictiones eſſentiales, pertinent etiam ad ſingulos fideles.

15. Relatio hæc eſt adeo intima, ut ejus ratione non tantum Chriſtus Eccleſiæ ſit, & Eccleſia Chriſti, Cant. 2. 16. ſed & Chriſtus in Eccleſia, & Eccleſia in ipſo ſit. Joh. 15. 4. 1. Joh. 3. 24. ita ut Eccleſia myſticè dicatur *Chriſtus*, 1. Cor. 12.12. *& complementum Chriſti*, Epheſ. 1. 13.

16. Hinc Eccleſia dicitur metaphoricè *ſponſa*, & Chriſtus *ſponſus*: Eccleſia *civitas* & Chriſtus *Rex*: Eccleſia *domus*, & Chriſtus *Paterfamilias*: Eccleſia *palmites*, & Chriſtus *vitis*: eccleſia denique *corpus*, & Chriſtus *caput*.

17. Iſtis autem comparationibus non unio tantum ſignificatur & communio, quæ inter Chriſtum & Eccleſiam intercedit: ſed etiam ordinis ratio, qua Chriſtus Eccleſiæ eſt omnis dignitatis, vitæ, virtutis, & perfectionis principium.

18. Eccleſia hæc eſt myſtica ratione *una*, non genericè, ſed quaſi ſpecies ſpecialiſſima, vel individuum : quia nullas habet ſpecies propriè dictas.

19. Dicitur igitur Catholica, non ut καθόλȣ genus aut generale aliquid ſignificat, ſed ut denotat aliquid integraliter univerſale (ut quum dicimus *orbis univerſus*) quia complectitur fideles omnium,

gentium

gentium, omnium locorum & omnium temporum.

20. Nulla igitur pars ecclesiæ verè dici potest Catholica, nisi quatenus fidem illam profitetur, quæ est fides ecclesiæ Catholica: quo sensu veteres non solum partem illam ecclesiæ quæ fuit Romæ: sed & alias etiam Catholicas appellavere. Sicut ecclesia Franekerana nostra rectè dici potest *Catholica*, quatenus fidem illam, quæ est ecclesiæ Catholicæ profitetur.

21. In membra distribuitur ecclesia secundum gradus communionis quam habet cum Christo, cujus respectu dicitur, vel militans, vel triumphans.

22. Ecclesia militans est, quæ inchoatæ tantum communionis est particeps: atque adeo luctatur adhuc cum hostibus in hujus mundi campo. 1. Cor. 13. 9. 12. *Ex parte cognoscimus, & ex parte prophetamus. Cernimus enim nunc per speculum, & per ænigma.* 2. Cor. 10. 3. *Arma militiæ nostræ.* Ephes. 6. 12. 13. *Lucta est nobis, propterea assumite universam illam armaturam Dei.*

23. Ecclesia triumphans est quæ jam est consummata, Ephes. 4. 13. *Donec perveniamus nos omnes in virum adultum, ad mensuram plenæ staturæ Christi.* 1. Cor. 15. P*ostquam advenerit, quod patefactum est.*

24. Ecclesia militans est & invisibilis, & visibilis: visu scilicet, vel sensu externo.

25. Hæc autem distinctio non est distributio generis in species, quasi una esset ecclesia visibilis, & alia invisibilis: neque integri in membra, quasi una pars ecclesiæ esset visibilis & alia invisibilis: sed distinctio adjunctorum ejusdem subjecti: quia invisibilitas est affectio, vel modus ecclesiæ, respectu formæ essentialis & internæ: visibilitas est affectio, vel modus est ecclesiæ, quoad formam accidentalem, & externam.

26. Forma essentialis est invisibilis: quia & relatio est, quæ non incurrit in sensum, & spiritualis

lis etiam, atque adeo remota magis à ſenſu, quam aliæ multæ relationes.

27. Forma accidentalis eſt viſibilis: quia nihil aliud eſt, quàm internæ fidei externa profeſſo, quæ ſenſu facilè percipi poteſt.

28. Profeſſio hæc viſibilis eſt viſibilis illa communio ſanctorum, quam habent cum Chriſto inter ſeſe.

29. Communionis cum Chriſto ſunt actus illi viſibiles quibus ſiſtunt ſeſe Deo in Chriſto, ad percipiendas ejus benedictiones, & ad gloriam earum ipſi tribuendam.

30. Communionis inter ſeſe ſunt actus illi omnes, quibus alii aliis invicem benefacere ſtudent: ſed præcipuè illi, qui directè faciunt ad communionem eorum cum Deo in Chriſto promovendam.

31. Poſterioris hujus generis actus multi erga illos etiam ſunt exercendi, qui adhuc non ſunt membra eccleſiæ: quia potentia quadam ad illam pertinere ſunt judicandi.

32. Eccleſia hæc quâ in ſe viſibilis eſt reſpectu aliorum & comparativè, diſtinguitur etiam in conſpicuam, & latentem.

33. Conſpicua eſt, quum numerus eſt major & profeſſio liberior, & magis publica.

34. Latens, quum numerus eſt minor, & profeſſio minus aperta; quod fieri ſolet propter hæreſes, perſecutiones, aut prophanos mores graſſantes.

35. Eadem etiam ratione eccleſia eſt purior, & impurior, prout profeſſio eſt perfectior, vel imperfectior.

36. Profeſſio autem iſta non pendet ex confeſſione ſola & prædicatione verbi, ſed etiam ex ejuſdem receptione & obedientia religioſa.

37. Quamvis autem iſtiuſmodi mutationibus eccleſia ſit obnoxia, & quamlibet mundi partem relinquere poſſit; nunquam tamen totaliter defecit, aut deficiet ab initio collectionis ejus ad finem uſque mundi.

38. Chri-

38. Christus enim regnum suum perpetuò debet habere in medio hostium suorum, usque dum posuerit inimicos in scabellum pedum suorum.

39. Imò verò ecclesia nunquam planè desinit esse visibilis. Quamvis enim aliquando vix usquam appareat ecclesia tam pura, ut ad illam quis confugere possit in communione ejusdem cultus per omnia; ecclesia tamen aliquo modo visibilis existit, in illa ipsa impuritate cultus, & professionis.

Cap. XXXII.

De Ecclesia instituta.

1. Ecclesia, quæ in terris agit, quamvis non sit tota simul visibilis, in suis tamen partibus est visibilis, tum divisim in membris ejus singularibus, tum etiam conjunctim in cœtibus aut congregationibus.

2. Prior visibilitas est per professionem hominum personalem, quæ non efficit ecclesiam simpliciter visibilem, sed in membris quibusdam, vel membra ecclesiæ visibilia, quamvis ipsa ecclesia in se, vel statu suo integrali non sit in eodem loco visibilis, Actor. 19. 1. *Paulus venit Ephesum, ubi discipulos quosdam invenit.*

3. Visibilitas illa quæ est in cœtibus vel congregationibus distinctis, non ecclesiam solum visibilem facit, sed quoad externam formam, tot Ecclesias visibiles constituit, quot sunt congregationes distinctæ, Apoc. 1. 3. *Septem Ecclesiæ.* 2. Cor. 8. 1. 19. *Ecclesiæ Macedonum. Omnes Ecclesiæ.*

4. Istæ enim congregationes sunt quasi partes similares ecclesiæ Catholicæ, atque adeo & nomen, & naturam ejus participant.

5. Ecclesia igitur particularis, respectu communis illius naturæ, quæ in omnibus particularibus ecclesiis reperitur, est species ecclesiæ in genere, respectu Ecclesiæ Catholicæ, quæ habet rationem integri, est membrum ex aggregatione variorum membrorum singularium compositum, at-

que adeò respectu ipsorum est etiam integrum.

6. Congregatio vel Ecclesia hujusmodi particularis, est societas fidelium speciali vinculo inter se conjunctorum, ad communionem sanctorum constanter inter sese exercendam.

7. *Est societas fidelium*, quia idem illud in professione constituit Ecclesiam visibilem, quod interna & reali sua natura constituit Ecclesiam mysticam, id est, fides.

8. Quia autem fides vera conjunctam habet sanctitatem, quam efficaciter operatur, Act.15.9. atque adeò professio veræ fidei non potest disjungi à professione sanctitatis; idcircò promiscuè, & eodem sensu dicitur Ecclesia societas fidelium, & societas sanctorum, Ephes.1.1. *Sanctis qui sunt Ephesi, & fidelibus in Christo Iesu*, 1. Cor. 1.2. collato cum 2.Cor.1.1. Rom.1.7. Colos.1.2.

6. Hinc Ecclesiæ etiam visibiles & particulares, ratione hujus fidei quam profitentur, rectè dicuntur esse in Deo Patre, & Domino Jesu Christo, 1.Thes.1.1. 2.Thes.1.1.

10. Maximè etiam probabile est, nullam dari Ecclesiam istiusmodi particularem, in qua veræ fidei professio viget, quin in eadem etiam reperiantur nonnulli verè fideles.

11. Illi autem, qui professione tantum sunt fideles, dum remanent in illa societate, sunt membra illius Ecclesiæ, sicut etiam Ecclesiæ Catholicæ, quoad statum externum tantum, non quoad statum internum, aut essentialem, 1.Joh.2.19. *E nobis egressi sunt, sed non erant ex nobis.*

12. Fidelibus sunt innumerandi tanquam Ecclesiæ membra, fidelium eorum liberi qui sunt in Ecclesia, 1.Cor.7.14. *Liberi vestri sancti sunt*. Participes enim sunt ejusdem fœderis, & ejusdem etiam professionis cum suis parentibus.

13. Infantes tamen non adeò perfecta sunt membra Ecclesiæ, ut possint actus communionis exercere, aut admitti ad omnia ejus privilegia participanda,

da, nisi prius incrementum fidei appareat: ab iis verò, quæ pertinent ad initium fidei & ingressum in Ecclesiam, non sunt excludendi.

14. Fideles non constituunt Ecclesiam particularem, quamvis simul forsan plures in eodem loco conveniant aut vivant, nisi speciali vinculo inter sese conjungantur: sic enim una aliqua Ecclesia solveretur sæpè in plures, & plures etiam confunderentur in unam.

15. Vinculum hoc est fœdus, vel expressum, vel implicitum, quo obligant sese fideles particulatim ad omnia illa officia præstanda, & erga Deum, & erga se mutuò, quæ spectant ad Ecclesiæ rationem & ædificationem.

16. Hinc est, quod in veteri Testamento toties ferè legimus de renovatione fœderis, quoties refertur solennis aliqua Ecclesiæ reformatio.

17. Hinc nemo ritè in Ecclesiam admittitur, nisi per fidei confessionem, & stipulationem obedientiæ.

18. Fœderata ista conjunctio eatenus tantum constituit Ecclesiam, quatenus spectat ad communionem sanctorum exercendam: iidem enim homines fideles possunt semetipsos fœdere conjungere ad civitatem, aut civilem aliquam societatem constituendam, qua immediatè spectat bonum commune civile: sed Ecclesiam non constituunt, nisi qua in constitutione sua spectant sanctam communionem cum Deo inter sese.

19. Hinc iidem homines possunt constituere civitatem, aut societatem politicam, & non Ecclesiam aut Ecclesiam & non civitatem, aut & Ecclesiam & civitatem.

20. Hinc est, quod conventus formaliter Ecclesiastici haberi dicuntur in nomine Domini, Matth. 18.20. 1.Cor.5.4.

21. Neque tamen sufficit subitanea aliqua conjunctio, & sanctæ communionis exercitium ad Ecclesiam constituendam, nisi etiam constantia

illa accedat quoad intentionem ſaltem, quæ ſtatum adfert corporis, & membrorum in ſpirituali quadam politia.

22. Eccleſia hæc eſt inſtituta à Deo, & Chriſto, Hebr. 3.4. *Qui conſtruxit domum. Omnis enim domus apparatur à quopiam.* atque hac ratione differt ab Eccleſia myſtica, cujus aggregatio in unum non præſcribitur hominibus, ſed operatione divina immediatè perficitur; aggregatio autem iſta in Eccleſiam inſtitutam ſic à Deo perficitur, ut ejus mandatum, & hominis officium, ac opera intercedant, Hebr. 10. 25. *Non deſerentes aggregationem noſtri mutuam.*

23. Inſtituitur autem à Deo, & Chriſto ſolo: quia homines neque ex ſeſe poteſtatem habent inſtituendi, aut formandi Eccleſiam Chriſto, neque ex voluntate Dei revelata talem aliquam authoritatem habent ſibi commiſſam; maximus eorum honor eſt, quod ſint famuli in domo Dei, Heb. 3. 5.

24. Non eſt igitur penes hominem, vel tollere quicquam eorum, quæ Chriſtus Eccleſiæ ſuæ conceſſit, vel alia ejuſdem generis iis adjicere: quamvis poſſit ac debeat omni ratione legitima curari, ut illa, quæ Chriſtus inſtituit, promoveri poſſint ac confirmari.

25. Chriſtus verò ſic inſtituit Eccleſiam, ut à ſeſe ſemper pendeat tanquam à capite: ita ut ſi diſtinctè conſideretur abſque Chriſto, non ſit corpus completum.

26. Hinc eccleſia ipſa non poteſt propriè novas leges ſibimetipſi ferre, de rebus inſtituendis novis, ſed illud tantum curare debet, ut voluntatem Chriſti probè exquirat, & ipſius inſtituta ordine ac decenter obſervet, cum maximo fructu ædificationis.

27. Quia verò inſtituta Chriſti conjunctam ſemper habent benedictionem Dei, idcirco promiſſiones Dei variæ factæ ſunt Eccleſiæ de præ-

ſentia Chriſti Matth 18. 20. 1.Corinth. 5. verſ. 4. ita ut ſingulari modo dicatur verſari ac ambulare in Eccleſiis. Apoc.2.1.Eſai. 31. verſ. 9. & de præſentia Spiritus Sancti, Eſai.50.verſ.21.ita ut amplior & certior benedictio Dei poſſit exſpectari in Eccleſia Dei inſtituta, quam in vita ſolitaria quacunque.

28. Illi igitur, qui occaſionem habent adjungendi ſeſe Eccleſiæ, & eam negligunt, graviſſimè peccant, non tantùm in Deum ratione inſtitutionis, ſed etiam in ſuas proprias animas, ratione benedictionis adjunctæ. Et ſi obſtinatè perſiſtant in ipſa incuria, quicquid aliàs profitentur, vix poſſunt haberi pro fidelibus regnum Dei verè quærentibus.

29. Profeſſio veræ fidei eſt maximè eſſentialis Eccleſiæ nota.

30. Profeſſio iſta in cœtu aliquo fidelium poteſt antecedere ſolennem Verbi prædicationem & Sacramentorum adminiſtrationem.

Cap. XXIII.

De Extraordinariis Eccleſiæ Miniſtris.

1. HActenus de applicationis ſubjecto; ſequitur ejus modus.

2. Modus applicandi in iis conſiſtit, quæ ſunt media ſpiritus applicantis nobis Chriſtum cum ejus beneficiis, ad ſalutem.

3. Quia autem ſpiritus ipſe internè, & maximè intimè atque adeò ſuo modo immediatè, omnia ſalutaria nobis applicat; neque externum ullum medium capax eſt propriè iſtius virtutis, qua gratia realiter nobis communicetur: Idcircò iſta media quamvis moraliter concurrant & operentur in præparatione hominis ad gratiam iſtam recipiendam, gratiam tamen ipſam non propriè conferunt per ſe, ſed Spiritus qui unà cum ipſis operatur, 1. Cor. 3.7. *Neque is qui plantat, eſt aliquid, neque is qui rigat: ſed Deus, qui dat creſcendi vim.*

4. Media hujusmodi duo præcipua sunt: minis-rium, & sacra signa: quibus tamen adjungitur n-cessariò Ecclestastica aliqua disciplina.

5. Ministerium est functio ecclesiastica, qua h-mo selectus ex jure speciali res sacras dispens-1.Cor.4.1 *Ministerium hoc habemus, prout miseric-diam consequuti sumus.* 2. Cor. 4. 12. *Sic de nobis putet homo, ut de ministris Christi, & dispensatori-mysteriorum Dei.*

6. *Ministerium* appellatur, quia potestas illa qu-hominibus ecclesiasticis committitur, est potest-tantum agendi ex imperio Christi, & mero er-ipsum obsequio. 1.Cor.4. 1. 2.

7. Spiritualis potestas imperii vel regalis, q-agit quis ex libertate & arbitrio proprio, non e-hominum, sed Christi solius.

8. Hinc minister Ecclesiæ per semetipsum suu-officium exequi tenetur, ut qui non habet potest-tem vicarium aliquem suo loco delegendi; ho-enim non esset obsequii, sed imperii.

9. Minister igitur perpetuus variarum ecclesia-rum per vicarios necessariò curandarum, non est e-Dei instituto, sed ex ambitione, & præsumption-humana.

10. *Potestas* non est absoluta, sed relativa, id est non consistit in absoluta facultate aliquid agend-sed in jure, quo quis potestatem habet ritè & legiti-mè agendi, quod antea non potuit sic agere, atqu-ideò dicitur potestas juris.

11. *Est autem specialis juris*: quia specialia quæ-dam officia respicit aliis illicita, & quædam offici-communia speciali quodam modo induit.

12. Jus ministerii pendet ex vocatione, Hebr. 5-4. *Neque sibi ipsi quisquam sumit hunc honorem, sed qu-vocatur à Deo, sicut & Aaron.*

13. Vocatio est actio qua cum authoritate mini-strandi munus alicui demandatur.

14. Sunt igitur illi planè ridiculi, qui vocatio-nem ministrorum sic instituunt, ut prædicandi

verbi

rbi potestatem ipsis non tribuant, nisi ex nova ali-
ıa concessione.

15. Vocationis adjunctum necessarium est apti-
ıdo ad ministerium.

16. Hinc illi qui sunt prorsus inepti ad ministe-
ium implendum, si ab hominibus eò vocentur,
ınt ministri hominum, non Dei, Hos. 4. 6. *Quia*
scientiam sprevisti spernam quoque te, ne sacerdotio
ıngaris mihi.

17. Aptitudo hæc oritur ex donorum idonea
ıensura, & voluntate prompta munus illud capes-
ndi & exequendi.

18. Ex ministerio oritur tertius Ecclesiæ status.
icut enim per fidem habet suum statum essentia-
m, & per combinationem, integralem; sic etiam
er ministerium habet organicum quendam sta-
ım: quoniam apta jam redditur ad omnes illas
perationes exercendas, quæ pertinent ad bonum
ɔtius.

19. Operationum harum ratio & directio est po-
tia ecclesiastica.

20. Politiæ hujus forma est planè monarchica
espectu Christi capitis ac regis: sed quoad visibi-
em, & vicariam administrationem, est mixtæ na-
uræ, partim quasi aristocratica, & partim quasi de-
ıocratica.

21. Hinc in ministerio Ecclesiæ legitimo nul-
ım locum habet hierarchia, sed potiùs hierodu-
a.

22. Ministrorum igitur unus non subjicitur in
ıa dispensatione potestati alterius: sed omnes
nmediatè pendent à Christo: sicut angeli illi, qui
ıunere sunt aliis inferiores, immediatè subjiciun-
ır Deo, non aliis angelis.

23. Ministerium hoc est extraordinarium, vel
rdinarium.

24. Extraordinarium ministerium est, quod ha-
et altiorem quandam & perfectiorem directio-
em, quam ordinariis mediis possit haberi.

25. Hinc miniſtri hujuſmodi ſemper habent dona & aſſiſtentiam extraordinariam, ita ut ſine errore miniſtrent.

26. Extraordinarii miniſtri jus neque ab homine, neque per hominem propriè confertur, ſed à ſolo Deo per Jeſum Chriſtum & Spiritum Sanctum. Gal. 1. 1.

27. Hinc vocatio ad tale miniſterium eſt immediata.

28. Omnis tamen extraordinaria vocatio non eſt ita immediata, ut excludat omne miniſterium hominum; ſicut apparet in Eliſæi & Matthiæ vocatione, ſed illud tantum miniſterium excludit, quod infallibili directione deſtituitur.

29. Extraordinarium hoc miniſterium neceſſarium planè fuit Eccleſiæ, quia voluntas illa Dei quæ pertinet ad benè Deo vivendum, non potuit humana induſtria & ordinariis mediis indagari, ut cæteræ omnes artes ac ſcientiæ, ſed requirebat homines à Deo excitatos, ac miſſos, quibus ille voluntatem ſuam patefecit, ut eſſent nobis vice ipſius Dei, Exod. 4. 15. 16. *Tu verò ſis ei vice Dei.*

30. Extraordinariis iſtis miniſtris voluntatem ſuam revelavit Deus. 1. Viva voce, Apoc. 1. 10. Cui ſæpè accedebat apparitio & allocutio Angeli, aut Chriſti ipſius, tanquam Angeli fœderis. 2. Per viſionem, qua ſimul cum verbo ſpecies rerum indicandarum vigilantium oculis fuerunt repræſentatæ. 3. Per ſomnium, quo ſimilia propoſita fuerunt dormientium animis. 4. Nonnunquam etiam ſingulari quâdam familiaritate quaſi ore ad os, ſine ænigmatis, Num. 12. 6. 7. 8. *Si eſt propheta ex vobis, per viſionem meipſum Iehovam notum faciam ei, aut per ſomnium alloquar eum: Non ſic ſervus meus Moſes, in os alloquar eum, adeo ut ſpeciem ſimilitudinemque Iehovæ intueatur. ac non per ænigmata.*

31. Revelationis hujus modus fuit adeò potens

tiens, ut rapuerit homines sæpè in ecstasin, qua ita correpti fuerunt supra semetipsos, ut nihil perceperint præter illud quod fuit propositum, neque illud ipsum totum secundùm omnes ejus circumstantias. 2.Cor.12.3.4.

32. Est tamen adeò certus, ut divina ejus veritas confirmetur semper, & singulari quâdam ratione obsignetur iis, quibus revelatur: ita ut non indigeat aliâ confirmatione, Gal. 1.17.& 2. 6. *Neque radii ad eos qui ante me fuerunt Apostoli. Qui sunt in pretio, nihil mecum contulerunt*; quamvis aliquando etiam ex abundanti adjiciantur miracula, Judic. 6. 36.37.38.

33. Extraordinarium hoc ministerium est vel ad Ecclesiæ primam institutionem, vel ad institutæ singularem & extraordinariam conversationem, vel denique ad collapsæ restitutionem extraordinariam.

34. Ministerium institutionis conjunctum semper habet miraculorum testimonium, Hebr. 2.3.4. *Quæ quum primum enarrari cœpit, &c. Testimonium illis præbente Deo, & signis, & prodigiis, variisque virtutibus, & Sp. sancti distributionibus pro suâ voluntate.*

35. Miracula tamen non ita doctrinæ alicujus attestantur, ut statim ipsi fidem faciant, Illa enim doctrina quæ non consentit cum notâ Dei voluntate, non debet admitti, quamvis miraculis videatur confirmari. Deut. 13.1.2.3. *Quamvis eveniat signum illud aut prodigium, quod prædixerat tibi dicendo, sequamur Deos alienos: ne auscultato verbis Prophetæ*, Gal. 1.8. *Etiamsi nos, aut Angelus è cœlo evangelizet vobis præter id quod vobis evangelizavimus, anathema sto.*

36. Ministerium conservationis & restaurationis, quamvis sit extraordinarium, & sæpè miraculis confirmetur, non tamen semper, aut necessariò requirit miraculorum testimonium; sicut apparet in multis V.T. & in Johanne Baptista.

37. Extraordinarii ministri fuerunt Prophetæ, Apostoli & Evangelistæ.

38. Wiclephus, Lutherus, Zwinglius & similes Evangelii restauratores primi non fuerunt propriè loquendo extraordinarii ministri.

39. Extraordinarii tamen non malè à quibusdam appellantur. 1. Quia aliquid præstiterunt simile eorum, quæ ab extraordinariis ministris præstita fuerunt olim. 2. Quia quoad gradum, singularia quædam dona acceperunt à Deo, prout res ipsa postulabat: quod etiam affirmari potest de multis inter martyres illustriores. 3. Quia ordine tum temporis perturbato, & collapso, necesse habuerunt nonnulla tentare præter ordinem communem.

40. Ridiculum est igitur, ab istis hominibus postulare miracula, ad confirmationem illius doctrinæ quam proposuerunt, cum talis attestatione in extraordinariis quidem omnibus fuit necessaria.

CAP. XXXIV.

De Scriptura Sacra.

1. EXtraordinarii ministri à Deo fuerunt excitati, ad ecclesiam instituendam, non tantum viva voce, sed etiam scriptis divinis, ut perpetuus esset usus & fructus hujus ministerii in ecclesia, etiam cum tales ministri non superessent.

2. Illi enim soli potuerunt regulam fidei ac morum scriptis mandare, qui propter immediatam & infallibilem directionem, quam habuerunt à Deo, immunes fuerunt in illo negotio ab omni errore,

3. Scribendi mandatum acceperunt à Deo, partim externè & generaliter, cum docere jubebatur, & specialiter aliquando, cum ipsa scriptio imperabatur, Deut. 31. 19. Apoc. 1. 19. *Scribite vobis canticum hoc. Scribe quæ vidisti*, & partim interno Spiritus instinctu. 2. Petr. 1. 21. *Non enim libitu hominis allata est olim prophetia, sed acti à Spiritu sancto*

loquuti

loquuti sunt sancti Dei homines. 2. Tim. 3. 16. *Tota Scriptura divinitùs est inspirata.*

4. Scripserunt etiam afflatu & ductu Spiritus Sancti, ita ut homines ipsi fuerint, quasi organa Spiritus ibidem, Jer. 1. 9. *Ecce indo verba mea ori tuo*, Act. 28. 25. *Benesanè Spiritus Sanctus loquutus est per Esaiam Prophetam.*

5. Inspiratio verò divina scribentibus illis adfuit cum aliqua varietate. Quædam enim scribenda incognita prorsus antea fuernnt scriptori, sicut in historia creationis præteritæ, & in prædictionibus futurorum satis liquet: quædam autem prius nota erant scriptori, ut in historia Christi per Apostolos conscripta patet: & horum alia naturali cognitione tenebant, alia supernaturali. In occultis & ignotis inspiratio divina omnia præstabat per se: in iis quæ nota fuerunt, aut quorum notitia ordinariis mediis acquiri potuit, accedebat etiam religiosum studium scriptorum, Deo ita adsistente, ut in scribendo non errarent.

6. In iis omnibus quæ per supernaturalem revelationem innotuerunt, (sive in jure, sive in facto versentur) non solùm resipsas inspiravit, sed etiam singula verba, quibus scriberentur, dictavit atque suggessit: quod tamen factum est cum suavi illa attemperatione, ut unusquisque scriptor iis uteretur modis loquendi, qui maximè conveniebant ejus personæ & conditioni.

7. Hinc Scriptura sæpè tribuitur Spiritui S. tanquam auctori, nulla mentione facta amanuensium, Hebr. 10. 15. *Testatur nobis & ipse Spiritus S.*

8. Hinc etiam, quamvis in scriptionibus sacrorum librorum indicetur, maxima ex parte, quorum opera scripti fuerunt, nonnunquam tamen hac de re altum habetur silentium, idque sine ullo ejusmodi librorum detrimento, vel authoritatis eorum imminutione.

9. Neque tamen sufficit ad scripturæ sacræ partem constituendam, si libet ailquis per extraordi-

narium alioquin Dei servum scribatur, & ex certâ spiritus directione, nisi etiam authoritate divinâ publicè ecclesiæ sit datus, & sanctificatus, ut sit canon sive regula ipsius.

10. Res ipsa quam scriptis mandarunt, quoad summam rei & præcipuum finem, nihil aliud est, quàm voluntas illa Dei revelata, quæ est regula fidei ac morum.

11. Hinc omnia illa, quæ in disputatione prima dicta fuerunt de doctrina vitæ à Deo revelata, conveniunt propriè Scripturæ sacræ. Scriptura enim nihil aliud est, quàm illa doctrina cum scriptionis modo adjuncto, qui modus non fuit ibi, sed hoc in loco tractandus.

12. Hinc Scriptura quoad rem & sententiam subjectam, id est, quatenus fuit doctrina divinitùs revelata, fuit prior ecclesia; sed quoad modum, cujus respectu dicitur propriè Scriptura, posterior est ecclesia prima.

13. Partim ratione materiæ subjectæ & objectæ, quæ vera ac salutaris Dei voluntas dicitur, & partim ratione directionis illius, qua fuit illa scriptis mandata, dicitur *Scriptura sacra, & κατ' ἐξοχὴν Scriptura* & Scriptores etiam ipsi vocantur *sancti*, Rom. 1. 2. Eph. 3. 5. 2. Petr. 1. 21. & 2. 22. & 3. 2. Apoc. 18. 20

14. Quamvis autem ex occasione aliqua singulari variæ Scripturæ partes fuerint exaratæ, & ad certos quosdam homines aut cœtus directæ: æquè tamen ex intentione Dei pertinent ad institutionem singulorum fidelium per omnia secula, ac si ad ipsos singulariter fuissent directæ, unde ad Hebr. 12. 5. *adhortatio Salomonis, quæ in Proverbiis habetur, loqui dicitur Hebræis, qui Apostolicis temporibus vivebant, tanquam filiis, &* 2. Petr. 3. 15. *Paulus dicitur, omnibus fidelibus scripsisse, quod scripsit Romanis.* Hebr. 13 5. *Quod dictum fuit Iosuæ, dici perhibetur omnibus fidelibus,*

15. Scripturis continentur omnia illa, quæ sunt ad

ad salutem necessaria: atque etiam omnia illa quæ necessariò requiruntur ad institutionem & ædificationem ecclesiæ, 2.Tim.3. 15. 16. 17. *Sacræ literæ te possunt sapientem reddere ad salutem. Vt sit perfectus homo Dei, ad omne opus bonum perfectè instructus.*

16. Hinc Scriptura non est partialis, sed perfecta regula fidei ac morum: neque quicquam est observatu necessarium in ecclesia Dei, constanter & ubique, quod pendet vel ex traditione aliqua, vel ex authoritate quacunque, & non continetur in Scripturis.

17. Omnia tamen non simul & semel, scriptis tradita fuerunt: quoniam ecclesiæ status & sapientia Dei aliud postulabat: sed à primâ scriptione illa fuerunt successivè literis mandata, quæ seculis illis fuerunt necessaria.

18. Neque idcircò creverunt articuli fidei secundum temporum successionem, quoad essentiam, sed tantùm quoad explicationem.

19. Quoad modum tradendi: Scriptura non explicat voluntatem Dei regulis catholicis & scientificis; sed narrationibus, exemplis, præceptis, exhortationibus, admonitionibus, & promissionibus, quia iste modus maximè facit ad usum communem omnis generis hominum, & maximè etiam ad voluntatem afficiendam, & pios motus excitando, qui præcipuus est scopus theologiæ.

20. Eo modo etiam voluntas Dei revelatur in scripturis, ut quamvis res ipsæ plerumque difficiles captu, modus tamen eas tradendi, & explicandi, in iis præsertim quæ sunt necessaria, clarus sit & perspicuus.

21. Hinc non indigent scripturæ, præsertim in necessariis, explicatione ullâ tali, qua ipsis lux inferatur aliundè: sed sibimet lucem ipsæ præbent, quæ ab hominibus studiosè debet elici & pro vocationis ratione cum aliis communicari.

22. Hinc etiam unius loci Scripturæ unicus est sensus: quia alias Scripturæ sensus non tantùm

non eſſet perſpicuus & certus, ſed nullus omnino: quod enim non unum ſignificat, nihil ſignificat certò.

23. Ad controverſias theologicas dijudicandas, non eſt conſtituta viſibilis aliqua poteſtas in eccleſia, quaſi regia ſeu prætoria: ſed hominibus imponitur officium inquirendi: communicatur donum diſcernendi, tam publicè, quam privatim: & indicitur ſtudium promovendi veritatis cognitæ ſcientiam & praxin, provocationis eorum ratione: quibus etiam adjungitur promiſſio directionis, & benedictionis divinæ.

24. Quia verò Scripturæ datæ ſunt ad eccleſiæ uſum & ædificationem, idcircò iis linguis conſcriptæ fuerunt, quæ maximè communes & vulgatæ fuerunt in eccleſia tum temporis cum conſcriberentur.

25. Hinc omnes illi libri qui conſcripti fuerunt ante adventum Chriſti, Hebraicè ſcribebantur: Judæis enim *credita fuerunt eloquia Dei.* Rom. 3.2, & 9. 4. & pari ratione qui poſtea conſcripti fuerunt Græcè tradebantur, quia illa lingua maximè communis fuit in illis partibus ubi Eccleſia prima vigebat.

26. Hinc ad accuratam Scripturæ intelligentiam, neceſſaria eſt aliqua ſaltem cognitio linguarum: Scripturæ enim iiſdem mediis intelliguntur, quibus alia ſcripta humana, peritiâ nempe & uſu Logicæ, Rethoricæ, Grammaticæ & linguarum illarum, quibus exprimuntur: niſi quòd in Scripturis ſingulare Spiritus lumen ſit piis ſemper quærendum.

27. Linguis tamen iſtis primis non adeò affixa eſt Scriptura, quin & poſſit, & debeat etiam in alias linguas transferri, ad communem uſum eccleſiæ.

28. Inter interpretes autem, neque ſeptuaginta illi, quia Græcè vertebant, neque Hieronymus neque ſimilis quiſquam, functus eſt munere Prophetico,

phetico, ita ut immunis fuerit ab erroribus in interpretando.

29. Hinc nullæ versiones sunt absolutè authenticæ, sed eatenus tantùm, quatenus exprimunt fontes, ad quos etiam sunt exigendæ.

30. Neque ulla est auctoritas in terris, qua versio aliqua reddi possit simpliciter authentica.

31. Hinc illustris semper fuit & adoranda Dei Providentia in conservandis fontibus, non tantum ne planè perirent, sed etiam ne mutilarentur alicujus libri jacturâ, aut gravi aliquo vitio deformarentur, cum interim ex versionibus vetustioribus nulla una integra sit relicta.

32. Ex versionibus istis humanis nihilominus percipi possunt illa omnia, quæ sunt absolutè necessaria, si modò conveniant cum fontibus in essentialibus partibus, ut solent omnes versiones in ecclesiis receptæ, quamvis dissentiant ac deficiant in minutioribus non paucis.

33. Neque ideò tamen in qualibet versione recepta perpetuò est acquiescendum: sed cum omni religione curandum, ut purissima & emendatissima interpretatio proponatur ecclesiæ.

34. Ex istis libris omnibus divinitùs traditis, & in ecclesiæ quasi arca collocatis, conficitur canon integer fidei ac morum, unde nomen etiam habent Scripturæ canonicæ.

35. Canonem Veteris Testamenti constituerunt Prophetæ, & Christus ipse suo testimonio comprobavit. Canonem N. T. unà cum veteri comprobavit & obsignavit Apostolus Johannes auctoritate divinâ instructus, Apoc. 22. 18. 19. *Enimverò una testor cuivis audienti verba Prophetiæ libri hujus: si quis adjecerit ad hæc, imponet ei Deus plagas scriptas in libro isto: & si quis abstulerit aliquid ex libris Prophetiæ hujus, auferet Deus partem ejus è libro Vitæ.*

36. Libri illi qui vulgò apud nos Apocryphi vocantur, non pertinent ad canonem divinum neque rectè satis ab hominibus fuerunt olim li-

bris canonicis adjuncti, tanquam secundarius quidam canon. Nam primò in quibusdam eorum manifestæ fabulæ narrantur & affirmantur pro veris historiis, ut de Tobia, Judith, Susanna. Bele, Dracone & similia multa. Secundò, quia & S. Scripturæ & sibi ipsis sæpè contradicunt. Tertiò: non fuerunt Hebraicè scripti, neque Judaicæ ecclesiæ traditi aut ab eâdem recepti, cui tamen Deus oracula sua omnia commisit ante adventum Christi, Rom. 9. 4. Quartò, non fuerunt à Christo approbati, quia non erant inter illos libros, quos ipse designavit, cum jussit suos scrutari Scripturas. Quintò, neque ab Apostolis, neque in primâ ecclesiâ Christianâ fuerunt unquam recepti, ut pars canonis divini.

Cap. XXXV.

De Ministris ordinariis, & eorum officio in concionando.

1. Ministerium ordinarium est, quod totam suam directionem habet à voluntate Dei in scripturis revelata, & ab illis mediis, quæ Deus in ecclesiâ constituit, ad ipsius perpetuam ædificationem.

2. Atque hinc dicuntur ordinarii: quia ex ordine à Deo constituto possunt ac solent ad ministrandum vocari.

3. Quia verò in administtatione suâ regulam habent sibi fixam, voluntatem illam Dei, quæ revelata priùs fuit per extraordinarios ministros, idcircò nihil proponere aut agere debent in ecclesiâ, quod in scripturis non habent præscriptum.

4. Idcircò etiam pendent ab extraordinariis ministris, & sunt ipsorum quasi successores: quamvis enim quoad modum & gradum extraordinarii ministri nullos habent successores, quoad ipsam tamen essentiam administrationis, eodem officio funguntur ministri ordinarii versus ecclesiam, quo extraordinarii olim fungebantur.

5. Hujus

5. Hujus ministerii jus per homines communicari solet, atque illâ ratione vocatio ordinarii ministri est mediata.

6. Hoc autem sic est intelligendum, ut authoritas administrandi res divinas à Deo immediatè communicetur ministris omnibus legitimis, & designatio personarum: in quas confertur, fiat per ecclesiam.

7. Quia verò ecclesia, neque dona huic ministerio necessaria potest conferre, neque Deo præscribere, in quem ab ipso conferantur, idcircò eos tantum eligere potest, quos antea vidit aptos. Non enim sicut extraordinarii ministri, sic etiam ordinarii per ipsam vocationem redduntur apti, cum antea fuerint inepti.

8. Hinc in ordinariâ vocatione illud necessariò requiritur, ut probatio legitima antecedat ipsam vocationem, 1. Thess. 3. 10. *Explorentur prius, deinde ministrent, si sunt inculpati.*

9. Ministerium ordinarium est ad ecclesiam ordinariis mediis conservandam, propagandam & restaurandam.

10. Ministerii hujus duæ sunt partes. I. Ut nomine Dei agat apud populum, quæ sunt agenda. II. Ut nomine Dei agat apud Deum, quæ sunt apud ipsum agenda.

11. In istis autem maximè excellit, atque adeò perpetui semper usus fuit in ecclesiâ prædicatio verbi.

12. Concionatoris ordinarii officium est Dei voluntatem ex verbo proponere ad ædificationem auditorum, 1. Tim. 1. 5. *Finis* παραγγελίας *annunciationis est charitas ex mundo corde, & conscientiâ bonâ, & fide minimè simulatâ.*

13. Quia autem imprimis requiritur serium studium ecclesiæ *ædificandæ*, idcircò non potest ille concionator idoneus esse, qui non *comparavit animum suum ad quærendam legem Iehovæ & ad præstandam eam, & ad docendum Israelem statuta ac judicia,*

Ezech.

Ezech. 7.10. Debet enim qui alium docet, ſemetipſum antea & ſimul etiam docere. Rom. 2. 12. alias non eſt paratus ad eccleſiam ædificandam.

14. Officium iſtud faciendum eſt, non tantum univerſaliter reſpectu omnium auditorum in communi, ſed etiam ſpecialiter reſpectu ordinis & ætatis cujuſcunque, ut ſenum, adoleſcentum, ſervorum, Tit. 2. & 3. doctorum, 2. Petr 1.12. &c. imò ſingulorum, 1. Theſ. 2. 11. *Unumquemque veſtrum hortabamur, & conſolabamur & obteſtabamur*, non publicè tantum, ſed etiam privatim, Actor. 20. 20. *Publicè & domatim.*

15. Iſtum ædificandi ſcopum ita ſemper habere debet ob oculos, ut ſedulò caveat, ne ab eo *divertat ad vaniloquentiam.* 1. Tim. 1. 6. *ad litigationem de verbis.* 2. Tim. 2. 14. *ad controverſias inutiles, aut ſpeculationes falsò nominatæ ſcientiæ*, 1. Tim. 6. 20. *ſed præbeat ſe tenacem ſermonis fidelis, qui ad doctrinam facit*, Tit. 1. 9. *quique damnari non poſſit*, Tit. 2. 8.

16. Quia verò in iſtum finem voluntas Dei *ex ejus verbo* eſt proponenda, idcircò non eſt ille ad hoc Miniſterium aptus, qui non habet ſenſus ſuos in ſacris literis exercitatos, etiam ſupra vulgus fidelium, ita ut cum Apollo dici poſſit *potens in ſcripturis.* Actor. 18. 24. Poſtillis & commentariis non eſt fidendum.

17. Ut voluntas Dei cum ædificationis fructu proponatur, duo hæc ſunt neceſſaria factu. I. Ut declaratio fiat eorum, quæ in textu continentur. II. Ut eorundem applicatio inſtituatur ad auditorum conſcientias, prout illorum conditio poſtulare videtur, 1. Tim. 6. 17. *Iis qui divites ſunt in hoc ſeculo denuncia, ne efferantur animo, neque ſpem ponant in divitiis incertis, &c.*

18. Imponunt auditoribus, & ſuimet planè obliviſcuntur illi, qui textum certum initiò proponunt, tanquam principium concionis habendæ, & poſteà multa dicunt circa textum, aut ex occaſione textus, ſed nihil ferè ex ipſo textu deducunt.

19. In-

19. In declaratione, quid veri sit in textu, prius debet explicari, & tum postea, quid boni ex eo sequatur. Illa pars in doctrinis vel documentis versatur, hæc in usu vel utilitatis ex doctrinis illis derivatione. 2.Tim. 3. 16. *Tota scriptura utilis est ad doctrinam, ad redargutionem, ad correctionem, & disciplinam in justitia.*

20. Qui istas partes invertunt & confundunt, auditorum memoriæ non consulunt, ac ædificationem ipsorum non parum impediunt: quia præcipua capita concionis non possunt memoriæ mandare, ut postea repetant in familiis suis privatim, sine quo exercitio perit maxima pars illius fructus, qui ex concionibus redundaret in ecclesiam Dei.

21. Doctrina est axioma theologicum, vel in scripturæ verbis positum expresse, vel ex illis per immediatam consequentiam fluens.

22. Doctrina recte primo debet investigari, & tum postea tractari.

23. Investigatio fit per analysin Logicam, cui inservit etiam Rhetorica & Grammatica.

24. Analysis pendet præcipue ex observatione scopi vel propositi, & mediorum, quibus attingitur secundum artem Logicam.

25. Huic ad confirmationem subjungi debet interpretatio eorum, quæ dubia sunt in analysi: manifesta vero & per se perspicua nec postulant, nec admittunt supervacaneam interpretationem.

26. Tractatio partim in probatione consistit, si in quæstionem venire possit apud Auditores, (ineptum est enim illud sollicite confirmare, quod omnes agnoscunt) & partim in illustratione rei satis probata.

27. Probatio peti debet ex clarioribus Scripturæ testimoniis, rationibus etiam adjunctis, ubi rei natura patietur. Hic autem servandus est modus ille, quem auditorum commodum dictabit.

28. Illustratio ex omnibus fere inventionis lo-

cis

cis depromi poteſt, ſed præcipuum hic locum habent diſſentanea, & comparata.

29. Doctrina quæque ſatis jam explicata debet ſtatim ad uſum transferri quæ etiam in parte, niſi ratio aliqua ſingularis aliud poſtulat, magis eſt inſiſtendum: quippe quæ alterius finem ac bonum continet, & cum concionis præcipuo ſcopo, auditorum ſcil. ædificatione, magis eſt conjuncta.

30. Peccant igitut, qui inhærent nudæ veritatis indagationi & explicationi, & neglecto uſu ac praxi, in quâ religio atque adeò beatitudo conſiſtit, conſcientiam parùm aut nihil ædificant.

31. Neque tamen vel omnes doctrinæ quæ poſſunt ex textu erui, ſemper ſunt proponendæ, neque omnes uſus inculcandi, ſed illi ſunt eligendi, quos circumſtantiæ loci, temporis, ac perſonarum maximè neceſſarios eſſe docebunt; & ex illis præcipuè hi, qui maximè faciunt ad religionis vigorem vel excitandum, vel confirmandum.

32. Peccant igitur, qui ſuſque deque habent, quid dicant, dummodo multa videatur obſervaſſe & dixiſſe: imò non raro hoc agunt, ut multa textui extorqueant, quamvis ei non inſint, & ſæpè aliundè ad illum rapiunt, quidlibet ex quolibet proferentes: ex quo quidem auditorum, præſertim imperitorum, magis ſequitur ſubverſio quàm ædificatio.

33. Cum doctrina, tum uſus, quantum fieri poteſt, ita formari debent, ut connexionem aliquam inter ſe habeant, & eam etiam præ ſe ferant. Neque enim ſine incommodo rapitur animus ab uno ad aliud: neque eſt quod magis memoriam juvat, quàm ordo deductionis.

34. Vſus eſt axioma Theologicum ex doctrina deductum, utilitatem, bonitatem vel finem ejus oſtendens.

35. Deductionis ratio eſt explicanda, ſi ſit minus aperta: cui etiam probatio vel illuſtratio debet ſubjungi. prout neceſſitas auditotum, & prudentia dicentis monebunt.

36. Vtili-

36. Utilitas hæc vel ad judicium pertinet, vel ad praxin. 2.Tim.3.16.

37. In judicio est mentis informatio, & reformatio.

38. Informatio est veritatis alicujus probatio.

39. Reformatio est falsitatis alicujus refutatio.

40. Quamvis autem omnis veritas possit ex occasione doceri, omnis tamen error non est ubique refutandus. Veteres enim hæreses, quæ jam sunt sepultæ; non sunt refodiendæ ut refutentur, neque blasphemiæ nefandæ facilè repetendæ: turbat hoc & offendit, præsertim cum solenniter nominantur, explicantur, ac refutantur.

41. In praxi vitæ est directio, quæ constat ex institutione & correctione.

42. Institutio est vitæ sequendæ demonstratio.

43. Correctio est vitæ fugiendæ damnatio.

44. Post declarationem sequi debet applicatio, quæ tamen cum utilitatum derivatione tantùm habet cognationem, ut sæpè cum illa permisceri possit,

45. Applicare doctrinam ad usum ejus, est speciali accommodatione sic veritatem aliquam generalem acuere, & ingerere, ut penetrare possit in animos præsentium cum piorum affectuum commotione.

46. Pungendi sunt ad vivum, ut sentiatur in singulis illud Apostoli, verbum Domini nempè gladium ancipitem esse, qui intima usque cogitationum & effectuum configat, & ad ipsam usque ossium & medullarum compaginem pervadat. Prædicatio igitur non debet esse mortua, sed viva & efficax adeò, ut infideli ingrediente in cœtum fidelium, affici illum opporteat, & quasi transfodi ipsa verbi auditione, ut det gloriam Deo, 1. Cor. 14. 25. *Et ita quæ occulta sunt in ejus corde, manifesta fiunt, atque ita procidens in faciem, adorabit Deum, annuncians Deum verè in vobis esse.*

47. Hæc autem respicit vel animum oppressum, ut

ut consolatio: vel deficientem in prosecutione boni, ut exhortatio; vel in vitatione mali, ut admonitio.

48. Consolatio est argumenti alicujus applicatio, vel ad tollendum, vel ad mitigandum dolorem ac metum opprimentem.

49. In consolatione notæ utiliter adjunguntur ex quibus conscientia hominis certa reddi possit, quod ad ipsum pertineat hujusmodi beneficium, cujus consideratione minister fidelium conscientias consolatur abjectis occupationibus & refutatis, quas pia & anxia mens in contrarium afferre & cogitare possit.

50. Exhortatio est argumenti applicatio, vel ad internam aliquam virtutem ingerendam, vegetandam & excitandam, vel ad exercitium ejus promovendum.

51. In exhortatione ad virtutem, multum juvat ostendere media, quæ ad virtutem illam in nobis generandam faciunt, singula verò ex Scripturæ locis, & exemplis probentur, aut rationibus, quæ firmum in Scriptura fundamentum habent.

52. Admonitio est argumenti alicujus applicatio, ad pravitatem aliquam corrigendam.

53. In admonitione, seu dehortatione à vitiis, remedia adjungi possunt, ex iis locis, quæ adversus illa vitia maximè sunt valitura.

54. Modus agendi in hisce omnibus talis esse debet, ut nullam ostentationem habeat humanæ sapientiæ, aut intermixtionem affectuum carnalium, sed spiritus demonstrationem ubique manifestatam. 1.Cor.1.17.&c. 2.1.4.13. *Non cum dicendi peritia, ne inanis reddatur crux Christi. Non eminentia orationis, aut sapientiæ. Neque in persuasoriis humanæ sapientiæ verbis, sed demonstratione spirituali & potente. Non sermonibus quos docet humana sapientia, sed quos docet Spiritus Sanctus.* Est enim verbum Spiritus, verbum vitæ, quod prædicatur ad ædificationem

ionem Dei, quæ eſt per fidem: quibus ſi quid congruenter non dicatur, aut fiat, æquè inane eſt ac fœnum, & ſtipula, 1. Cor. 3. 12.

55. Neque igitur teſtimonia humana, qualiacunque ſint, neque hiſtoriæ doctis tantùm notæ intermiſceri debent, niſi rariùs, (cauſa etiam ſignificata, quæ cogit ita facere) cum urgens neceſſitas aut certa ſpes fructus tale quid poſtulare videtur: nedum verba aut ſententiæ Latinæ, Græcæ, Ebraicæ, quas populus non intelligit.

56. Læditur puritas, perfectio, & majeſtas verbi Dei, dum verborum humanorum permixtionem deſiderare perhibetur, & ſcandalum ſimul præbetur auditoribus, qui aſſuefacti hujuſmodi floſculis humanis, aurium pruritum ſæpè contrahentes, ſimplicitatem Evangelii incipiunt faſtidire, & ſanam doctrinam *nolunt ſufferre*, 2. Tim. 4. 5.

57. Pauli exemplum (qui paucula quædam & brevia citat poëtarum Gentilium dicta, authoribus non nominatis, ad gentiles, quibus nota & probata fuerunt, convincendos, idque rariſſimè, & obiter) hoc, inquam, exemplum nihil juvat illos, qui præter neceſſitatem, aut etiam utilitatem, frequenter, & ſtudio, laudatis authoribus, eadem ferè ſolennitate, qua ſolent prophetarum nomina citare, apud Chriſtianos, qui ſolum Chriſtum audire cupiunt, obtrudendi humana teſtimonia, ad eruditionem aliquam oſtentandam.

58. Neque etiam procemia non neceſſaria, & longè petita, aut perſuaſoria oratorum verba ſunt conſectanda: nec digreſſionibus aut excurſionibus eſt indulgendum. Sapiunt iſta ſpiritum humanum, tempus conterunt, & excludunt alia, quæ magis ædificarent.

59. Si verò aliquod exordium adhibetur ad rem præſentem ſpectans, illud locum proprium habet, vel in textus declaratione, vel in ejus applicatione ad uſum.

60. Sermo & actio tota debet eſſe ſpiritualis, ex intimo

intimo corde fluens, hominem indicans & in scripturis, & in pietatis exercitiis multum versatum: qui etiam illa quæ aliis suadere conatur, sibimet ante persuasit & conscientiæ suæ penitùs infixit: cui denique adest zelus, charitas, lenitas, libertas, humilitas, cum authoritate gravi.

61. Sermonis pronunciatio debet esse cùm naturalis, popularis, clara & distincta, ut commodè possit intelligi; tum rebus congrua, ut etiam affectus movere possit, Gal. 4.20. *Velim autem nunc adesse apud vos, & mutare vocem meam: quoniam hæsito in vobis.*

62. Inter alias duæ hæc maximè peccant: altera lenta, tarda, cantillans, somnolenta, in qua non tantùm verba in eadem commatis distinctione cum pausa separantur, sed & in eadem voce syllabæ, cum magno rerum intellectus impedimento.

63. Altera vox, quæ hic maximè peccat, est præceps ac velox, quæ celeritate nimiâ aures obruit, ut nulla fiat distincta rerum perceptio.

64. Sermo, pronunciatio, & actio quæ in senatu, in judiciis, in foro esset ridicula, illa in concione magis est fugienda.

65. Dilucidius apparet Spiritus Sancti efficacia in nudâ verborum simplicitate, quam in elegantia & nitore: hinc Paulus dicit se ἰδιώτην τῷ λόγῳ, 2. Cor. 11. 6. Si tamen polleat aliquis vi quâdam dicendi externa, cùm genuinâ simplicitate debet illam usurpare.

66. Quantum affectationis apparet, tantum perit efficaciæ & authoritatis.

67. Summa est, nihil admittendum esse, quod non facit ad spiritualem populi ædificationem, neque omittendum quicquam, quo ad illum finem certâ ratione pervenire possimus.

68. Concionis appendix est oratio, tam præcedens quam consequens.

69. In præcedente generalia illa debent proponi, quibus verbi & prædicationis finis & usus, nostra-

noſtraque indigentia, iniquitas, & officium, unà cum gratioſis Dei promiſſis, ita commemorentur, ut exſuſcitari poſſint animi omnium ad voluntatem Dei humiliter quærendum, & fideliter obſervandum.

70. In oratione conſequente gratiarum actio ſemper eſt adhibenda, & præcipua concionis capita in petitiones debent converti.

CAP. XXXVI.

De Sacramentis.

Hactenus de modo applicationis quoad primam partem, ſcilicet in miniſterio.

1. APplicationis modus quoad alteram partem eſt in ſignis.

2. Signum eſt res ſenſibilis, quæ præter illam ſpeciem quam ſenſibus, immediatè infert, aliud etiam ſimul facit in cogitationem venire: atque hoc ſenſu ſigni ratio tam latè patet, atque argumenti logici.

3. Signum aliud eſt naturale, aliud per inſtitutionem.

4. Inter hæc duo tamen tantum eſt diſcrimen, ut ſine turpi errore non poſſint confundi.

5. Eſt etiam ſignum aliud ordinarium & perpetuum, aliud extraordinarium & temporarium.

6. Reſpectu rei ſignificatæ eſt, vel rerum præteritarum, & dicitur ἀναμνηστικὸν ſeu *rememorativum*; vel rerum præſentium, & dicitur διαγνωστικὸν, *demonſtrativum*; vel rerum futurarum, & dicitur προγνωστικὸν ſeu *prænunciativum*; vel denique ex omnibus iſtis conflatum, ita ut præſentia, præterita, & futura deſignet.

7. Reſpectu finis & uſus vel inſervit intellectui, & dicitur *notificans*, vel memoriæ, & dicitur *commonefaciens*; vel etiam fidei, & dicitur *obſignans*, vel denique iſtis omnibus ſimul.

8. Hinc ſignum ſacrum eſt vel nudum ſignum, vel etiam ſigillum.

9. Nu-

9. Nudum ſignum eſt, quod tantùm repræſentat: ſigillum eſt, quod non tantùm repræſentat, ſed etiam exhibet obſignando.

10. Sigillum fœdus Dei obſignans dicitur ſacramentum, Rom.4. 11.

11. Eſt enim ſignum rememorans, demonſtrans, prænuncians, lætificans, commonefaciens & obſignans.

12. Sacramentum igitur fœderis novi eſt inſtitutio divina, qua per ſenſibilia ſigna benedictiones fœderis novi repræſentantur, exhibentur, & applicantur.

13. Hinc ſacramentum iſtiuſmodi habet rationem teſtimonii divini ſecundarii, quo teſtimonium illud primarium, quod in ipſo fœdere continetur, reſpectu noſtri ſpecialiter confirmatur.

14. Hinc illa ſpecialis applicatio favoris & gratiæ Dei, quæ oritur ex vera fide, per ſacramenta plurimum confirmatur & promovetur.

15. In ſacramento igitur eſt res ſenſibilis, & ſpiritualis.

16. Res ſenſibilis eſt ſignum, vel repræſentans, vel applicans: res ſpiritualis eſt illud, quod repræſentatur & applicatur.

17. Sacramenti nomine tamen & uſitatè, & maximè propriè, res ipſa externa & ſenſibilis denotari ſolet.

18. Signa ſacramentalia neque inhærentem, neque adhærentem phyſicè habent rem illam ſpiritualem ad quam referuntur: ſic enim ſimul eſſent ſigna & res ſignificatæ.

19. Neque tamen ſunt nuda ſigna indicantia & repræſentantia, ſed rem ipſam communicantia, teſtificantia, & magis communicandam exhibentia.

20. Hinc nullius eſt inſtituere ſignum iſtiuſmodi ſacrum, præterquam Dei ſolius: quia nulla creatura poteſt communicare rem ſignificatam; aut communicationem ejus certam nobis reddere,

æ, aut denique virtutem illam iſtiuſmodi ſignis adjicere, qua apta reddantur ad fidem & fiduciam confirmandam, aut gratiam ullam ſpiritualem in nobis excitandam, magis quam res alia quælibet.

21. Res ipſa quæ ſeligitur & ſeparatur ad uſum hujuſmodi ſacrum, dicitur propriè *ſignum repræſentans*, ut panis & vinum in cœna: ſed uſus harum rerum dicitur *ſignum applicans*, ut diſtributio, receptio, comeſtio, potatio.

22. Hinc ſacramenta non exiſtunt propriè extra ſuum uſum, id eſt, neque antea, neque poſtea, quam applicantur ad uſum ſuum, revera ſunt ſacramenta.

23. Res ſpiritualis, quæ ſignificatur ſacramentis novi fœderis, eſt fœdus ipſum novum, id eſt, Chriſtus cum omnibus illis benedictionibus, quæ in ipſo fidelibus præparantur.

24. Quædam tamen ſacramenta magis expreſsè modum aut reſpectum aliquem hujus fœderis repræſentant, quàm alia, quæ alium aliquem modum magis etiam deſignant.

25. Sed omnia hoc habent commune, quod integrum fœdus gratiæ fidelibus obſignant; neque iſtum uſum habent eo ſolummodò tempore dum adminiſtrantur, ſed ad finem uſque vitæ.

26. Forma ſacramenti eſt unio illa, quæ eſt inter ſignum & res ſignificatas.

27. Unio hæc non eſt corporalis, neque tamen eſt imaginaria, ſed eſt relatio ſpiritualis, cujus vi res ſignificatæ realiter communicantur illis, qui rectè utuntur ſignis.

28. Neque enim omnes illi participant rem ipſam ſpiritualem, qui participes fiunt ſignorum, neque modus aut medium idem eſt utraque participandi.

29. Ex hac unione ſequitur communicatio prædicationis, qua 1. Signum prædicatur de re ſignificata, ut cum ſanctificatio cordis dicitur circum-

cumcisio. 2. Res significata de signo, ut cum circumcisio dicitur fœdus, & panis corpus. 3. Effectum significati prædicatur de signo, ut cum baptismus dicitur regenerare. 4. Proprietas signi de re significata, ut cum fractio, quæ convenit pani, tribuitur Christo. 5. Proprietas rei significatæ tribuitur signo, ut cum esca & potus sacramentalis dicitur spiritualis.

30. Relationis hujus fundamentum. 1. Originem suam habuit à similitudine vel proportione signi ad rem significatam: talis enim similitudo, quamvis non constituat sacramentum, prærequiritur tamen ad ea quæ constituunt, iisque substernitur quasi fundamentum. 2. Ab institutionis verbo, quod constat mandato & promissione. Mandatum imponit nobis officium creaturis utendi ad finem istum sacrum. Promissio fidem nobis facit, quod non frustrà sic utemur. Hoc autem verbum institutionis distinctè applicatum cum precibus accommodatis, dicitur verbum *consecrationis*, *benedictionis*, *sanctificationis*, *& separationis*. 3. Perficitur observatione & usu ipso præscripto, cujus tanta vis est, ut ejus defectu, huic, aut illi corpore præsenti, aut recipienti, illud non sit sacramentum, quod aliis est maximè efficax.

31. Finis sacramenti primarius est obsignare fœdus; idque non ex Dei parte tantùm, sed & consequenter etiam ex nostra, id est, non Dei gratia tantùm & promissiones nobis obsignantur, sed & nostra etiam gratitudo, & obedientia erga Deum.

32. Mystica igitur signa rerum sacrarum, non possunt ab hominibus institui, sine præjudicio & violatione sacramentorum, quamvis hominis officium tantum designent.

33. Quamvis enim talia signa non sint propriè sacramenta, sunt tamen signa sacramentalia, id est, participant naturam sacramentorum, atque adeò ab hominibus non possunt institui.

34. Finis

34. Finis secundarius est professio fidei & charitatis: repræsentantur enim in usu sacramentorum, & unio illa quam habemus cum Deo in Christo, & communio illa quam colimus cum omnibus iis, qui sunt ejusdem unionis consortes, præcipuè cum iis, qui sunt ejusdem ecclesiæ membra.

Cap. XXXVI.

De Ecclesiastica disciplina.

Verbi & Sacramentorum adjunctum est disciplina; quæ quoad summam rei fuit semper una, atque adeò hoc uno in loco commodè tradi potest.

1. Disciplina sacra, est personalis applicatio voluntatis Dei per censuras, ad scandala vel cavenda, vel tollenda ex ecclesia Dei.

2. In prædicatione namque verbi, voluntas Dei proponitur, & realiter applicatur ad fidem & obedientiam gignendam & augendam. In sacramentorum administratione, voluntas Dei personaliter etiam applicatur sigillis, ad fidem & obedientiam confirmandam. In exercitio disciplinæ, voluntas Dei personaliter etiam applicatur censuris, ad illa vitia removenda, quæ cum vera fide & obedientia pugnant.

3. Hinc est quod disciplina cum verbo & sacramentis conjungi solet ab optimis Theologis in ecclesia Dei notanda. Quamvis enim non sit nota simpliciter essentialis & reciproca (sicut neque reliquæ duæ) ad completum tamen ecclesiæ statum necessariò debet adesse.

4. Instituta est hæc disciplina & præscripta ab ipso Christo Matth. 16.19. & 18.15.16.17. Atque adeo est juris planè divini: neque ab hominibus pro suo arbitrio tolli, minui, vel commutari potest.

5. Imò peccat in Christum authorem ac institutorem, quisquis non facit quod in se est, ad hanc

diſciplinam in eccleſiis Dei conſtituendam & promovendam.

6. Perſonæ circa quas exerceri debet ſunt membra eccleſiarum viſibilium inſtitutarum, ſine ullâ exceptione, Matth.18.15.1.Cor.5.11. & non alii. Ibid. verſ. 12. Ad illos enim omnes ac ſolos pertinet, quorum eſt ſacramenta participare.

7. Ad iſtas perſonas applicat voluntatem Dei, id eſt, ſpiritualia illa reformationis media, qualia tantum Chriſtus eccleſiis ſuis dedit, 2. Cor. 10.4. Pœnæ igitur & vexationes corpore aut burſâ luendæ, nullum omninò locum habent in eccleſiaſticâ diſciplinâ.

8. Peccata & ſcandala reſpicit in iſtis perſonis: eſt enim ſalutaris medela vulnerum ac morborum, quibus oves Chriſti ſunt obnoxiæ, 1. Cor. 5.5.

9. Scandala illa prohibet ac tollit: quia Chriſti voluntatem efficaciter & perſonaliter applicat ad eorum impugnationem & abolitionem.

10. Quia verò tam efficaciter urget obedientiam erga Chriſtum, idcircò non ſine ratione ſingulari magna pars regni Chriſti, prout viſibiliter eccleſiam regit, ab optimis theologis in iſtâ diſciplinâ collocatur.

11, Atque hæc ipſa vera eſt ratio, cur in tam paucis eccleſiis Chriſti diſciplina, unà cum doctrina, ſolidè conſtituatur & exerceatur, quia totum Chriſti regnum recipere, eique ſe penitùs tradere detrectant etiam plerique eorum, qui videri volunt Chriſtum cognoſcere, & in ipſum ſperare.

12. Sicut autem eſt pars regni Chriſti, ſic etiam eadem ratione eſt pars Evangelii; eſt enim ſanctus modus evangelii promovendi in ipſo evangelio inſtitutus. Neque igitur totum Chriſti regnum, neque totum evangelium recipiunt, qui rejiciunt diſciplinam.

13. Quoniam vero & omnis pars regni Chriſti nobis eſt ſuo modo neceſſaria, & illa imprimis, quæ efficaciter peccatum reprimit. idcirco in eccleſiis

clesiis disciplina carentibus non satis tutò acquiescitur, nisi publicus ille defectus privatâ curâ & invigilatione mutuâ resarciatur.

14. Partes hujus disciplinæ sunt correctio fraterna, & excommunicatio.

15. Non enim consistit vel tantum, vel præcipuè in excommunicationum & anathematum fulmine, sed potissimum in Christianâ correctione.

16. Neque proprius finis correptionis est, ut aditus inde fiat ad excommunicationem (quamvis per accidens illud nonnunquam sequatur) sed ut excommunicandi necessitas si fieri possit antevertatur, & peccator per maturam resipiscentiam in ecclesia retineatur.

17. Correctio, increpatio, vel admonitio adhiberi debet in omni peccato, cui disciplinæ medela convenit: sed vario tamen modo, pro varietare occulti & noti peccati. In occultis enim tres illi gradus sunt observandi, quos Christus ordine præscripsit, Matth. 18.15.16.17. In publicis verò talis gradatio non est necessaria, 1. Tim. 5.20.

18. Admonitiones istæ semper peti debent ex verbo Dei, non ex placitis humanis: ad conscientiam aliás non penetrabunt,

19. Excommunicatio plenaria non est adhibenda, nisi ad peccatum accedat contumacia, Matth. 18.17. peccator enim ritè admonitus vel pœnitens, vel contumax appareat necesse est: pœnitens autem non est excommunicandus: solus ergo contumax.

20. In atrocioribus tamen flagitiis, nec necessaria, nec utilis est tanta patientia & mora ad pœnitentiam exspectandam, aut contumaciam discernendam, atque in magis usitatis delictis.

21. Quando res ipsa pati potest moram, scripturæ ac rationi consentaneum est, ut primò inchoetur excommunicatio per suspensionem vel

abstensionem à cœna, & similibus ecclesiæ privilegiis, quæ dici solet *excommunicatio minor*.

22. In isthoc tamen gradu non est subsistendum, sed resipiscentia hoc pacto & spacio urgenda, & illâ desperatâ, progrediendum tandem ad segregationem completam à communione fidelium, quæ dici solet *excommunicatio major*.

23. Quia autem peccator contumax non potest à fidelibus separari, nisi fideles etiam ab ipso separentur, & hoc etiam facit ad eorum salutarem pudorem, 2. Thess. 3.14. idcirco illi qui legitimè excommunicantur, sunt à communicantibus omnibus vitandi, non quoad officia simpliciter moralia, aut alias necessaria, sed quò ad illas conversationis partes, quæ approbationem & interiorem familiaritatem comitari solent;

Os, orare, vale, convivia, mensa negatur.

24. Ab excommunicationis vinculo nemo non pœnitens debet solvi, neque cuiquam pœnitenti debet negari. Sufficiens autem pœnitentia non est, si quis dicat *pœnitet me, non faciam amplius*, & aliàs variam pœnitentiam non demonstrat, sed talia indicia debent apparere seriæ pœnitentiæ, ut ecclesia teneatur in ipsis acquiescere: alias hypocrisis alitur, & illuditur ecclesiæ, ipsique Christo.

25. In quibusdam tamen peccatis pœnitentia magis languida (modò vera appareat) potest admitti, quàm in aliis.

26. Potestas hujus disciplinæ quoad jus ipsum, pertinet ad ecclesiam illam in communi, cujus membrum est peccator, ad illos enim pertinet ejicere, ad quos pertinet primò admittere: & corporis totius interest ex æquo membrorum conservatio vel amputatio: cum ecclesiæ idcirco consensu (eoque non permittente tantùm, sed & approbante & constituente) est executioni mandanda.

27. Presbyterorum tamen partes in actu & ex-

exercitio sunt præcipuè, idque non tantum in publica actione dirigenda, & sententia pronuncianda, sed etiam in admonitionibus præcedaneis, in quibus sarcire debent illud quod à privatis vident neglectum.

28. Pontificum, pontificalium episcoporum, & Officialium eorum usitatæ censuræ, merentur ipsæ censuram gravem; sunt enim nominis divini prophanationes, iniquæ dominationis fulcra, & alienæ pecuniæ aucupia, non spiritualia remedia talium peccatorum.

29. Indulgentiæ commutationes & transactiones humanæ in iis ad quæ Christus ecclesiæ disciplinam instituit, sunt merces magnæ meretricis.

Cap. XXXVIII.

De Administratione Fœderis gratuiti ante Christi adventum.

1. Quamvis gratuitum & salutiferum Dei fœdus unicum fuerit ab initio, modus tamen applicationis Christi, vel fœderis hujus novi administrandi, non semper unus & idem fuit, sed varius pro ratione seculorum, in quibus Ecclesia fuit collecta.

2. In ista varietate progressus semper fuit ab imperfectiore ad magis perfectum.

3, Primò igitur generaliter & obscurius, deindè verò specialius & clarius manifestatum fuit Evangelii mysterium.

4. Modus hic administraudi duplex est: unus Christi exhibendi, & alter Christi exhibiti.

5. Ad ista enim duo capita primaria vetus & novum Testamentum revocantur: vetus promittit Christum venturum: novm testatur venisse.

6. Dum Christus adhuc fuit exhibendus, omnia fuerunt magis externa & carnalia, postea magis interna & spiritualia, Johan. 1. 17. *Lex illa per*

Mosem tradita est: gratia & veritas per Iesum Christum præstita est.

7. Duplex tamen fuit tum temporis Ecclesiæ consideratio; 1. quà heres, & 2. quà infans erat, Gal. 4. 1. seq. *Quamdiu hæres infans est, nihil differt à servo, quamvis sit Dominus omnium.*

8. Quà hæres, fuit libera: quà infans, modo quodam servilis, *ibidem.*

9. Quà hæres, fuit spiritualis: quà infans, carnalis & terrena, Heb. 9. 10. Rom. 9. 7.

10. Quà hæres, spiritum habuit adoptionis: quà infans, spiritum timoris ac servitutis, Rom. 8. 15. *Non enim accepistis Spiritum servitutis rursum ad metum, sed accepistis Spiritum adoptionis.*

11. Modus administrationis, qui respicit Christum exhibendum, alius fuit ante Mosen, & alius à Mose ad Christum.

12. Ante Mosen politia ecclesiæ fuit rudis & laxa, tanquam in infantia: tot ecclesiæ visibiles fuerunt, quot familiæ piorum: ministetium fuit perpetuo ferè extraordinarium, per Prophetas; Patresfamilias & primogeniti jus habuerunt sacra quædam administrandi ut ordinarii ministri, secundum illam directionem quam accipiebant à Prophetis.

13. Aliqua tamen differentia dispensationis fuit ab Adamo ad Abrahamum, ab illa quæ post Abrahamum fuit usque ad Mosen.

14. Ab Adamo ad Abrahamum primò redemptio per Christum & ejusdem applicatio promissa fuit in genere, per semen mulieris præstanda, ad opera Diaboli, id est, peccata & mortem solvenda, Gen. 3. 15. Rom. 16. 20. 1. Johan. 3. 8. *Semen mulieris conteret caput Serpentis. Deus pacis conteret Satanam sub pedes vestros cito. Manifestus factus est filius Dei, ut dissolvat opera Diaboli.*

15. 2. Vocatio exercebatur in illa distinctione, quæ fuit inter semen mulieris & semen Diaboli; inter filios Dei & filios hominum, Genes. 6. 2.

3. Iu-

15. 3. Justificationis ratio designabatur per sacrificia expiatoria pro peccatis oblata & acceptata, Ephes. 5. 2. *Christus dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis oblationem ac victimam Deo, in odorem bonæ fragrantiæ.*

16. 4. Adoptionem indicabat, & filiorum titulus omnium fidelium tum temporis communis, & Enochi translatio in hæreditatem cœlestem, Genes. cap. 5. vers. 24. Hebr. cap. 11. vers. 5.

17. 5. Sanctificatio, & expresse fuit à Prophetis inculcata, & typicè etiam per oblationes & sacrificiorum ritus adumbrata, Jud. 14. Roman. 12. 1.

18. 6. Glorificatio & Enochi exemplo, & Noachi cum familia ipsius à Diluvio conservatione publicè fuit obsignata. 1. Pet. 3. 20. 21.

19. Hac temporum periodo, Sacramentum extraordinarium fuit arcæ structura & conservatio in Diluvio, Hebr. cap. 11. vers. 7. 1. Petr. 3. vers. 20. & 21. Sacramentum ordinarium nullum fuit; nisi quod in sacrificiis multis aliquid fuerit, quod Sacramenti rationem habuit. Quod enim in convivio sacro, in loco sancto, sanctificantes plerumque participes facti fuerint suorum Sacrificiorum cum lætitia coram Deo, Exod. 18. 12. hoc obsignabat ipsis aliquo modo gratiam illam fœderis, quæ in sacramentis exhibetur.

20. A tempore Abrahami ecclesia præcipuè constitit in familia & posteris ejus.

21. In illa temporis periodo, omnia novi fœderis beneficia magis clarè & distinctè testata fuerunt quam antea.

22. 1. Electio repræsentata fuit in personis Isaaci & Jacobi dilectis præ Ismaële & Esavo, Rom. 9. 11. 12. 13.

23. 2. Redemtio una cum ejus applicatione augustissimè fuit exhibita in persona & benedictione Melchisedeci; in promissione etiam &

fœdere de benedictione ad omnes gentes per semen Abrahami perventura.

24. 3. Vocatio fuit exercita per deductionem Abrahami ex Ur Chaldæorum ad patriam novam, & cœlestem quandam, Hebr. 11.8.9.10.

25. 4. Justificatio illustrata fuit per expressum Dei testimonium, quod fides Abtahamo tanquam Patri & exemplari omnium crediturorum imputata fuit ad justitiam, & per circumcisionis sacramentum, quod fuit ejusdem justitiæ sigillum.

26. 5. Adoptio illustris facta est per invocationem nominis Dei super Abrahamum, & omnes filios promissionum, & per assignationem hæreditatis filiis promissionum, gentis ex matre libera per gratiam, Gal. 4.26 28.31.

27. 6. Sanctificatio figura fuit per circumcisionem, quæ corruptionis peccati & veteris hominis ablationem, & abolitionem notabat, ut nova creatura in ejus loco statuatur, Col. 2.11. Deut. 30.6.

28. 7. Glorificatio fuit indicata in benedictione promissa & in terra Chanaan, quæ typus fuit patriæ cœlestis.

29. A tempore Mosis ad Christum hæc eadem omnia insuper fuerunt adumbrata mediis tum extraordinariis, tum etiam ordinariis.

30. Extraordinarie significata fuit redemtio & ejusdem applicatio, 1. Per liberationem ex Ægypto ministerio Mosis tanquam typi Christi, Matth. 2. 15. & per introductionem in terram Chanaan ministerio Josuæ tanquam alterius Christi typi, 2. Per æneum serpentem, cujus intuitu homines moribundi restituti fuerunt sanati, Johann. 3. 14. & 12.32. 3. Per nubem, qua ab omnibus tum hostium, tum cœli injuriis tegebantur Israëlitæ, & præterea lucem simul cum refectione virium habuerunt subministratam interdiu & nocte, 1. Cor. cap. 10. vers. 2. Esai. cap. 3. vers. 4. 4. Per transitum maris rubri, quo viam stratam habuerunt ad ter-

tam

ram promissionis, obrutis & perditis eorum hostibus, 1. Cor. 10. 2. 5. Per mannam de cœlo & aquam è rupe, unde continuum acceperunt nutrimentum quasi à manu Dei, 1. Cor. 10. 3. & 4, Johan. 6. 32. & 33.

31. Ordinariè Christus & Redemptio per ipsum adumbrata fuit per Sacerdotem summum, altaria & sacrificia pro peccatis.

32. Justificatio ostendebatur sacrificiis multis, ablutionibus, & sacramento Paschatis.

33. Adoptio in primogenitis, qui Deo fuerunt sacri.

34. Sanctificatio in omnibus oblationibus ac donis, nec non in observationibus illis, quæ munditiem aliquam præ se ferebant.

35. Glorificatio per hæreditatem terræ promissæ, & per communionem illam, quam habuerunt cum Deo in Sancto Sanctorum.

36. Ecclesia Iudaica per Mosen instituta fuit quoad aggregationem externam unica, quia tota illa communia solemnis, quæ fuit tum temporis præscripta, ab uno templo pendebat, & ibi fuit publica professione, & certis ritibus exercenda.

37. Synagogæ non fuerunt ecclesiæ completæ, quia totus Dei cultus, & integra communio sacra tum temporis præscripta, non potuit in illis exerceri.

38. Ecclesia igitur Iudaica fuit nationalis, & aliqua ratione catholica, vel universalis, quatenus fideles proselytæ ex omni ratione sub cœlo tenebantur adjungere sese illi uni ecclesiæ, Actor. 2. 5. 6. 8. 9. 10. 11. & 8. 27.

39. Ministri primarii fuerunt sacerdotes ex familia Aharonis, perpetua successionis linea, quibus adjuncti fuerunt reliqui Levitæ, Num. 3. 6. 7. 8. 9. 10.

40. Non tamen admissi fuerunt ad ministrandum vel Sacerdotes, vel Levitæ, nisi probatione

aliqua antecedente, idque prout corpore, ætate & animi donis valebant.

42. Disciplina tum temporis merè ecclesiastica, fuit magna ex parte cæremonialis; ita tamen ut sacra omne genus pura fuerint conservanda.

CAP. XXXIX.

De administratione Fœderis à Christo exhibito ad finem usque mundi.

1. MOdus administrationis Christo jam exhibito duplex est, unus ad finem usque mundi, & alter in ipso fine.

2. A Christo ad mundi finem uniusmodi est administratio, eaque planè nova; unde etiam dicitur Testamentum novum.

3. *Uniusmodi* est sine fine aut alteratione, quia est perfecta, ita ut non sit exspectanda alia, cui locum cederet tanquam perfectiori, sicut Judaica huic tanquam imperfectior concessit.

4. *Novum* est *Testamentum* respectu illius, quod fuit à tempore Mosis, & respectu promissionis Patribus factæ, non quoad essentiam, sed quoad modum, quoniam in illis, quoad modum administrandi, aliqua repræsentatio fuit fœderis operum, à quo hoc Testamentum essentialiter differt: atque adeò cum integra differentia fœderis novi à veteri non apparuit, nisi in administratione, quæ est post Christum exhibitum, idcircò hæc administratio maximè propriè vocatur Fœdus ac Testamentum novum.

5. Differt autem ab administratione priore, qualitate & quantitate.

6. Qualitas differens, qua pollet, est vel charitas, vel libertas.

7. Claritas in eo consistit, primò, quod doctrina gratiæ ac salutis per Christum & fidem in ipsum unà cum ejus annexis magis est distincta & expressa, quam ante fuit: secundò, quod non typis & umbraculis, sed ratione manifestissima declaratur.

8. Utroque

8. Utroque hoc respectu Christus antea propositus dicitur quasi sub velo, sed jam facie aperta & revelata dicitur offerri, 2. Cor. 3. 12. *Multa in loquendo evidentia utimur. Nec sumus sicut Moses, qui imponebat velamen faciei suæ, ne oculos defigerent filii Israëlis ad finem ejus quod nunc ut inutile tollitur.*

9. Libertas in eo consistit, primò, quod œconomica legis aut fœderis operum contemperatio, quæ in servitute quadam veterem populum detinebat, jam est sublata: unde etiam Spiritus adoptionis, quamvis non planè denegatus fuit unquam fidelibus, maximè propriè tamen communicari dicitur sub isto N. T. in quo status fidelium perfectissimus maximè elucet, Gal. 4. 4, 5. *Postquam venit plenum tempus, emisit Deus Filium suum, ------- ut adoptionem acciperemus, &c.* Consistit secundò in eo, quod ceremonialis Legis jugum, qua fuit Chirographum adversus peccatores; qua rerum sua natura mediarum usum prohibebat, qua onerosas multas earundem observationes imperabat, & qua multiplicibus carnalibus ceremoniis veritatem ipsam obvelabat, jam est planè sublatum, Col. 2. 14. 17. *Quæ sunt umbra rerum futurarum, at corpus est Christi.*

10. Peccant igitur adversus libertatem nobis à Christo paratam, qui vel ceremonias Judaicas, vel alias ipsas homogeneas, religiosas, & mysticas, Ecclesiis Christianis obtrudunt. Divinæ enim ceremoniæ non sunt sublatæ, ut humanæ in earum locum succederent; neque verisimile est, Christum istiusmodi mysteria arbitrio hominum relicturum fuisse post suum adventum, cum nihil tale permisit veteri populo, præsertim cum tam facili negotio potuisset etiam in isto genere prospicere nobis, si religiosas ac mysticas ullas ceremonias necessarias aut utiles judicasset suis, præter pauculas illas, quas nominatim præscripsit. aut saltem certis tabulis ostendere, quibus authoritatem hujusmodi concessit, quod nusquam fe-

cit, Galat. 5. 1. *In libertate igitur qua Christus nos liberavit, perstate, & ne regredientes implicamini servitutis jugo.*

11. Quantitate administratio hæc differt à priore, & intensivè, & extensivè.

12. Intensivè, primò, quod efficacior est applicatio per Spiritum, & Spiritus dona sunt perfectiora, quam ordinariè fuerunt sub V. Testamento, unde comparativè vetus administratio dicitur litera, & nova Spiritus, 2. Cor. 3. 6. Secundò, quod vitam procreat magis spiritualem. *ibid. vers.* 18.

13. Extensivè, primò, quoad locum, quia non contrahitur ad unum aliquem populum, sicut antea, sed per mundum totum est diffusa. Secundò, quoad tempus, quod nullum habet durationis terminum antè totius mysticæ Ecclesiæ consummationem. 2. Cor. 3. 11. Ephes. 4. 13. *Id quod manet donec perveniamus nos omnes in virum adultum, ad mensuram plenæ staturæ Christi.*

14. Quia autem administratio ista nova est adeo perfecta; idcircò consentaneum est etiam, ut communio sanctorum in Ecclesia sub novo Testamento instituta sit etiam perfectissima.

15. In omni igitur Ecclesia N. T. totus Dei cultus solennis & ordinarius, & omnia ejus instituta sacra possunt ac debent observari, ita omnia illius ecclesiæ membra ordinariè simul possunt communionem suam in illis exercere.

16. Non enim nunc est, ut in Ecclesia Judaica fuit, à Deo institutum, ut solennioris quædam cultus divini partes in uno loco exerceantur, & aliæ in aliis, sed una particularis Ecclesia instituitur, in qua omnia sacra munera sunt obeunda.

17. Hinc omnes ecclesiæ Christianæ sunt unius planè ac ejusdem juris, ut una non magis pendeat ab altera, quam altera ab illa.

18. Hinc etiam maximè conveniens est, ut una particularis Ecclesia non constet ex pluribus membris, quam quæ possunt in unum convenire

ad

ad verbum Dei audiendum, Sacramenta celebranda, preces offerendas, & disciplinam exercendam, aliaque divinæ politiæ munera obeunda, tanquam unum corpus.

19. Est enim aberratio quædam, non expers omnis confusionis, quod in majoribus quibusdam urbibus, quamvis plures sint fideles, quam ut simul possint communionem illam exercere, non distribuuntur tamen in varias ecclesias, sed unam efficiunt ita redundare, ut singulorum ædificatio non possit ritè curari ac promoveri.

20. Ecclesia igitur post Christum exhibitum instituta, non est una Catholica, ita ut omnes fideles per totum orbem uno & eodem externo vinculo inter sese conjungerentur, & ab uno & eodem visibili pastore, aut cœtu Pastorum penderent, sed tot sunt ecclesiæ, quot sunt cœtus aut congregationes particulares fidem profitentium, qui singulari vinculo inter se conjunguntur ad communionem sanctorum constanter exercendam.

21. Quamvis enim Ecclesia mystica, prout est in suis membris, non alia ratione distribuitur, quam in adjuncta & subjecta, qua ratione Ecclesiam dicimus Belgicam, Britannicam, Gallicam, sicut mare ipsum, secundum oras quas alluit, dicimus Belgicum, Britannicum, Gallicum, quamvis unum & idem sit mare; Ecclesiæ tamen institutæ sunt variæ species specialissimæ, aut invidua eandem communionem naturam participantia, sicut fontes varii, variæ Scholæ, variæ familiæ: quamvis multæ, aut omnes appellari forsan possint ecclesia una, ratione unius alicujus affectionis quam habent communem, sicut familiæ multæ illustris alicujus stemmatis, unius familiæ nomine sæpè designantur, ut familia Nassovica. &c.

22. Neque est Ecclesia hæc à Deo instituta proprie nationalis, Provincialis aut Diœcesana (quæ forma fuerunt ab hominibus introductæ ad ex-

exemplar civilis regiminis, præsertim Romani) sed Parochialis, vel unius congregationis, cujus membra inter se combinantur, & ordinariè conveniunt uno in loco ad publicum religionis exercitium.

23. Istiusmodi enim cœtus, & non amplior, propriè significatur per vocem ἐκκλησία, neque latiorem habet significationem in toto N. Testamento, cum refertur ad cœtum aliquem visibilem & designatum, neque etiam apud profanos authores, qui sunt vetustiores.

24. Hinc variæ congregationes fixæ, ejusdem Regionis, ac Provinciæ, plurali numero semper appellantur Ecclesiæ, non una ecclesia, etiam in Judæa, quæ tota fuit antea una Ecclesia Nationalis, 1. Thess. 2. 14. Actor. 14. 23. & 15. 41. Rom. 16. 4. 5. 16. 1. Cor. 16. 1. 19. 2. Cor. 8. 1. 18. 19. Gal. 1. 2. 22.

25. Ecclesiæ etiam illæ particulares, quæ in Novo Testamento commemorantur, convenire solebant ἐπὶ τὸ αὐτό. Actor. 2. 46. & 5. 12. & 14. 27. & 15. 25. & 21. 22. 1. Cor. 5. 4. & 14. 23. 26. & 11. 17. 23.

26. Neque in toto N. T. quicquam legitur de institutione Ecclesiæ alicujus amplioris, à qua minores congregationes penderent, neque cultus aliquis aut institutio sacra præscribitur, quæ non est in singulis congregationibus observanda, neque minister aliquis ordinarius constituitur, qui non datur uni alicui hujusmodi cœtui.

27. Ecclesiæ tamen particulares, ut earum communio postulat, naturæ lumen, & æquitas regularum, & exemplorum scripturæ docent, possunt; ac sæpissimè etiam debent confœderationem, aut consociationem mutuam inter se inire, in classibus, & synodis, ut communi consensu & subsidio mutuo utantur, quantum commodè fieri potest, in iis præsertim, quæ sunt majoris momenti: sed ista combinatio neque constituit novam Ecclesiæ formam, neque tollere aut minuere ullo modo

debet

debet libertatem ac potestatem illam, quam Christus suis ecclesiis reliquit, cui tantum dirigendæ ac promovendæ inservit.

28. Ministri ordinarii sequuntur Ecclesiæ Institutæ formam, atque adeò non sunt Oecumenici, Nationales, Provinciales, aut Diœcesani Episcopi, sed unius congregationis Presbyteri, qui eodem sensu in Scripturis etiam vocantur Episcopi.

29. Transcendentia illa Hierarchiæ membra sunt creaturæ mere humanæ, sine ullo præcepto aut exemplo divino in Ecclesiam introductæ: Pastorale officium in tam varias congregationes non possunt explere: Spoliant Ecclesias sua libertate, dum in ipsas Ecclesias & earum Pastores dominium exercent quasi regale, vel potius tyrannicum: introduxerunt secum tanquam caput Antichristum ipsum Roman & quasi caudam ejusdem farinæ Cancellarios, Suffraganeos, Archidiaconos, Officiales, & similia Hierarchiæ fulcra (quorum nomina ipsa sunt apocrypha, & Ecclesiis primis prorsus ignota) ad Ecclesias Dei penitus opprimendas.

30. Ministri ordinarii vocandi jus est in Ecclesia ipsa, cui debet inservire, Actor. 14. 23.

31. Hic tamen opus est directione & auxilio Presbyterorum, & ejusdem Ecclesiæ, & sæpissimè etiam vicinarum.

32. Vocationis essentia est in electione Ecclesiæ, & acceptione electi.

33. Adjunctum ejus antecedens est, examen vel probatio.

34. Adjunctum consequens & consummans, est ordinatio, quæ nihil aliud est, quam solennis quædam introductio ministri jam electi in ipsius functionis liberam executionem: unde factum est, ut χειροτονία & χειροθεσία apud veteres idem sæpè sonent.

35. Episcopalis ordinatio ministri, sine titulo, id est, sine ecclesia, cui & in qua ordinaretur, est

atque

æquè ridicula, ac si quis maritus fingeretur esse absque uxore.

36. Minister ita vocatus ad uni ecclesiæ inserviendum, neque potest illam pro arbitrio suo deserere, aut ab illa rejici, sine justa causa: neque alius Ecclesiæ curam similem suscipere, aut illam quam suscepit voluntaria non residentia negligere, sine sacrilega fœderis violatione.

37. Ministri ordinarii sunt vel pastores, & doctores, vel presbyteri, regentes, quibus adjunguntur pauperum curam gerentes, id est, diaconi, diaconissæ, vel viduæ.

38. Istis muneribus sufficienter prospexit Christus omnibus necessitatibus membrorum Ecclesiæ, ut scilicet instituantur præcipuè in cognitione veritatis per doctores, excitentur imprimis ad praxin pietatis per pastores, conserventur in illo vitæ cursu, & ad pœnitentiam pro peccatis revocentur, per ipsos, & rectores, & adversus egestatem adjuventur per diaconos.

Cap. XL.

De Baptismo, & Cœna Domini.

1. NAturam Testamenti novi sequuntur etiam ejusdem sacramenta; sunt enim numero pauca, paratu & observatu facilia, & significatione sua maximè perspicua.

2. Fuerunt à Christo ipso sanctificata & instituta: quamvis enim à Joanne Baptista sacramentum alterum fuit primò usurpatum, in eo ipso tamen fuit Christi prænuntius, ui ostenderet, neque ordinarii instituti rationem habuit ex ministerio Joannis, sed ex institutione ipsius Christi.

3. Sacramenta ista sunt Baptismus, & Cœna Domini, neque enim vel alia sacramenta, vel sacramentalia signa fuerunt Ecclesiæ, à Christo, aut ab ejus Apostolis tradita, neque possunt ab hominibus in Ecclesia constitui.

4. Ra-

4. Ratione institutionis divinæ maxima necessitas imponitur fidelibus sacramenta ista diligenter ac religiosè usurpandi. Tam absolutè tamen necessaria non sunt ad salutem, ut eorum absentia vel privatio mera privationem inferat hujus: neque debent eo nomine, vel à non ministris legitimis, vel extra ecclesiasticum cœtum celebrari.

5. Baptismus est sacramentum initiationis aut regenerationis.

6. Quamvis enim totum fœdus gratiæ simul obsignat fidelibus, singulari tamen appropriatione repræsentat & confirmat ipsam nostram insitionem in Christum, Rom. 6. 3. *Baptizati sumus in Christum Jesum*, & vers. 5. *una plantati sumus cum eo*, & 1. Cor. 12. 13. *in unum corpus baptizati sumus*.

7. Quia autem ex prima nostra insitione per fidem in Christum, immediatè sequitur nostræ justificationis & adoptionis relatio; idcircò Baptismus ut sacramentum ipsius insitionis, est ad remissionem peccatorum, Marc. 1. 4. & est etiam repræsentatio adoptionis, dum per illum consecramur Patri, Filio & Spiritui Sancto, & eorum nomina supra baptizatos vocantur.

8. Quia etiam ex Christo cui inserimur, sanctitas semper derivatur in omnes fideles, idcircò baptismus etiam est sigillum sanctificationis, Tit. 3. 5. *Servavit nos per lavacrum regenerationis, renovationis Spiritus sancti*, Rom. 6 4. 5. 6.

9. Et quoniam à sanctificatione vera non potest separari glorificatio, idcircò simul etiam sigillum est gloriæ æternæ. Tit. 3. 7. *Ut hæredes efficeremur secundum spem vitæ æternæ*, Rom. 6. 8. *Si commortui sumus cum Christo, credimus fore, ut etiam cum ipso convivamus.*

10. Quia verò ista beneficia obsignantur secundùm modum initiationis in baptismo, hinc primò baptismus semel tantum administrandus quia unicum est initium vitæ spiritualis per regeneratio-

nerationem, ficut unicum eſt principium vitæ naturalis per generationem.

11. Hinc etiam ſecundò, iis omnibus debet adminiſtrari baptiſmus, ad quos fœdus gratiæ pertinet, quia eſt prima obſignatio ipſius fœderis jam primò initi.

12. Quod autem fidelium infantes non ſint ab iſtoc ſacramento prohibendi, apparet, I. Quia ſi ullius gratiæ ſunt participes, fit illud vi fœderis gratiæ, atque adeò & fœdus, & primum fœderis ſigillum ad ipſos etiam pertinet. II. Quod idem planè ſit fœdus quo fideles jam continentur cum illo fœdere, quod pactum eſt cum Abrahamo, Roman. 4. 11. Galat. 3. 7. 8. 9. illud autem expreſsè etiam extendebatur ad infantes. III. Fœdus iſtud, quod jam adminiſtratur fidelibus, ampliorem & pleniorem conſolationem ipſis adfert, quam olim potuit ante Chriſti adventum. At verò ſi ad ipſos tantùm pertineret, & non etiam ad eorum infantes, tum magis anguſta & contracta eſſet gratia Dei, & eorum conſolatio, poſt Chriſtum exhibitum, quam antea fuit. IV. Quia baptiſmus ſucceſſit in locum circumciſionis, Coloſſ. 2. 11. 12. atque adeò pertinet æquè ad liberos fidelium, atque ipſa citcumciſio. V. Quia in ipſo initio regenerationis, cujus ſigillum eſt baptiſmus; homo ſe habet merè paſſivè; unde etiam hominis vel circumcidendi, vel baptizandi nulla actio externa requiritur, ut in aliis ſacramentis, ſed tantum receptio paſſiva: infantes igitur ſunt æquè capaces hujus ſacramenti, reſpectu præcipui ejus uſus, atque adulti.

13. Fides & reſipiſcentia non magis jam conſtituunt fœdus Dei, quam tempore Abrahami (qui fuit pater fidelium) defectus igitur iſtiuſmodi actuum, non magis jum prohibere debent baptiſmum infantibus, quam prohibebant tum citcumciſionem.

14. Signum in hoc ſacramento eſt aqua, non ſim-

simpliciter, sed qua purgat immundum, sive immersione, sive aspersione.

15. Idcirco autem aqua fuit electa, quia nihil est in usu communi, quod aptius repræsentat ablutionem istam spiritualem, quæ fit per sanguinem vel mortem Christi, neque ulla re tam commodè exprimitur aspersio, vel applicatio sanguinis Christi, cum jam post Christi mortem sanguinis naturalis usus in sacris nullus esse debeat.

16. Cœna Domini est Sacramentum nutritionis & auctionis fidelium in Christo.

17. Hinc sæpius debet iisdem administrari.

18. Hinc etiam solis iis est administranda cœna, qui visibiliter capaces sunt nutritionis & auctionis in Ecclesia; atque adeo non infantibus, sed solis adultis.

19. Quia verò plenissimum & perfectissimum nutrimentum obsignatur in Christo, idcircò non hic unum aliquod & & simplex signum nutritionis adhibetur, sed duplicis generis, prout corporis nutritio postulat, panis nempe & vinum.

20. Detrahunt igitur sapientiæ divinæ, institutionem Christi mutilant, & consolationem fidelium graviter minuunt aut tollunt, qui alterum horum signorum auferunt fidelibus in administratione cœnæ.

21. Idcirco autem panis & vinum adhibentur, quia post carnis comestionem, (quæ in sacris non habet locum Christi sacrificio jam peracto) & sanguinis potum, à quo non religio tantum, sed & natura humana abhorret, nihil convenienter magis exprimit arctissimam illam unionem, quam gradatim consequimur cum Christo, in corporis ejus immolatione, & sanguinis effusione, fundatam.

22. Transubstantiationem, aut consubstantiationem aliquam fingere in istoc sacramento, magis quam in baptismo, est cæcæ cujusdam & stupidæ superstitionis.

23. Ad

23. Ad ſpiritualem enim nutritionem in iſtoc ſacramento non requiritur, ut panis & vinum mutentur in corpus & ſanguinem Chriſti, neque ut Chriſtus ſit corporaliter cum ipſis præſens, ſed ut relativè tantum mutentur, quoad applicationem & uſum, & Chriſtus ſit ſpiritualiter præſens iis, qui ex fide participant.

24. Pugnat hæc transſubſtantiatio, & conſubſtantiatio cum natura ſacramenti in genere, cum analogia alterius ſacramenti noſtri, vel baptiſmi, cum phraſibus uſitatiſſimis in Vetri Teſtamento, cum humana natura Chriſti, cum ſtatu ejus glorificationis, & cum voluntate Dei revelata, qui dixit Chriſtum in cœlis manſurum uſque ad diem judicii.

25. Quod attinet ad verba inſtitutionis, *Hoc eſt corpus meum*, neceſſariò ſunt intelligenda, ſicut aliæ phraſes ſacramentales, quæ in ſacris ſcripturis ubique occurrunt, quarum interpretem luculentum habemus Deum ipſum, Geneſ. 17. 10. 11. *Hoc eſt fœdus meum. Vt ſit ſignum fœderis inter me & vos.*

26. Quoad modum explicandi verba hujus phraſis ſecundum artem, variant inter ſeſe viri docti: Plerique omnes noſtri volunt eſſe tropum in verbis, id eſt, metaphora vel metonymia.

27. Lutherani contendunt, nullum hic tropum inveniri, ſed Prædicationem tantùm inuſitatam.

28. Non deſunt pauci quidam novi, qui negant, vel tropum aliquem proprium haberi, vel prædicationem inuſitatam; ſed impropriam, & myſticam ſtatuunt prædicationem

29. Sed nulla ſufficiens ratio adfertur, quare negemus eſſe tropum in verbis: quod ſic demonſtrari poteſt: Si ſit prædicatio inuſitata, vel impropria, ut illi volunt, hæc inuſitata vel impropria ratio debet aliquo verbo oſtendi, quod ſi fiat, tum neceſſe eſt, ut illud verbum transferatur aliquo modo à nativa ſua ſignificatione, & uſu:

id ſi

id si fiat, tum verbum induit naturam, & definitionem tropi.

30. Tropus autem neque est in antecedente articulo, *hoc*, neque in copula propriè ut in verbo, *est*, sed in consequenti, id est, in verbo *corpus*. Corpus enim ponitur pro signo corporis, non ut corpus verum & proprium excludatur ex ista sententia, sed includatur potius per relationem, quam habet signum ad rem signatam.

31. Tropus autem non unicus est, sed triplex in hoc verbo: primus est metaphora, qua unum simile pro altero ponitur, cui adhæret & commiscetur metonomia adjuncti. Panis enim non tantum similis est corpori Christi, sed etiam per institutionem Dei fit ejus adjunctum: secundus est synechdoche partis pro toto, qua corpus Christi ponitur pro toto Christo: tertius est metonymia subjecti pro adjunctis, quod Christus ponitur pro omnibus etiam beneficiis illis, quæ à Christo in nos derivantur. In altera parte de *vino* sunt etiam alii tropi satis manifesti.

CAP. XLI.

De Fine Mundi.

1. HActenus de administratione quæ est ante finem mundi: in ipso fine applicatio illa perficietur, quæ in isthac vita tantum inchoatur.

2. Tum vocationis finis vocatis omnibus aderit: vocamur enim ~~ad gloriam~~ æternam Dei, 1. Pet. 5. 15. qua etiam fidei finis dicitur contineri, id est, *salus animarum*, 1. Pet. 1. 9.

3, Tum justificationis & redemptionis declaratio illa quæ est per effecta erit completa, cujus ratione dicuntur fideles in istac vita *expectare redemptionem*, Lucæ 21. vers. 18. Roman. 8. vers. 23. Ephes. 1. 14.

4. Tum adoptati omnes possessionem ipsam hæreditatis adibunt, quo sensu dicuntur fideles in

in isthac vita *adoptionem suam exspectare*, Rom. 8.23.

5. Tum Dei imago in sanctificatis omnibus perficietur, Eph. 5.27. *Ut sisteret eam sibi gloriosam Ecclesiam non habentem maculam aut rugam, aut quicquam ejusmodi, sed ut sit sancta, & inculpata.*

6. Tum denique gloria & beatitudo sperata omnimoda plenitudine fulgebit, non tantùm in anima, sed etiam in ipso corpore, Phil. 3.21. *Transfigurabit corpus nostrum humile, ut conforme fiat ejus corpori glorioso.*

7. Quia autem ecclesiæ status tunc temporis erit status perfectionis, non ædificationis, idcircò ministerium, sacramenta, & disciplina, unà cum ecclesiis ipsis institutis cessabunt, & Ecclesia mystica manebit in immediata communione cum Deo.

8. Hinc etiam finis iste mundi ab omnibus fidelibus cum desiderio debet expectari, Phil. 3. 20. Tit. 2. 13. *Servatorem exspectamus Iesum Christum. Exspectantes beatam illam spem, & illustrem illum adventum gloriæ magni illius Dei, & Servatoris nostri.*

9. Finalis hæc administrationis perfectio postulat adventum, & præsentiam personalem ipsius Christi, Actor. 10.42.

10. Adventus Christi secundus in eo similis erit priori, quod *realis*, *visibilis*, & apparens erit, Act. 1. 11. sed in eo dissimilis, quod erit. I. Cum summa gloria & potentia, Matth. 24.30. Tit. 2.31. II. Erit cum maximo terrore respectu improborum, & cum maximo gaudio omnium piorum, 2. Thess. 1. 7. 8. 9. 10.

10. Hinc ultimæ discretioni inter pios & impios duo actus inserviunt: *resurrectio & judicium ultimum*, 2. Cor. 5.10.

12. Resurrectio est ejus quod cecidit: quia verò homo cecidit à vita, per separationem animæ à corpore, idcirco ut resurgat, necesse est eandem animam reuniri denuo eidem corpori, ut ex utriusque unione redintegrata idem homo existat.

13. Istius-

13. Istiusmodi resurrectionem esse Deo possibilem apparet: quoniam hujusmodi hominis reparatio non superat illam potentiam, quæ in ejus prima creatione fuit manifestata, Phil. 3. 21. *Pro vi illa efficace, qua potest sibi subjicere omnia.*

14. Quod autem hæc resurrectio sit actu futura, per rationem aliquam naturalem non potest certo demonstrari, neque à priore, neque à posteriore, sed est propriè de fide.

15. Neque animæ, neque corporis natura potest esse causa resurrectionis: reformatio enim & resuscitatio corporis ex pulvere est contra solitum naturæ cursum, quæ quum perfectè destruitur, non solet eadem reparari; & inseparabilis unio animæ cum corpore per quam homo redditur immortalis, est supra vires naturæ.

16. Resuscitatio igitur mortuorum convenit propriè Christo θεανθρώπῳ, principium ejus est divina Christi omnipotentia, qua facile perfici potest, etiam in instanti.

17. Angelorum ministerium non erit propriè ad mortuos resuscitandos, sed ad collectionem partium resuscitandorum, & ad congregandos jam resuscitatos.

18. Quamvis autem resuscitabuntur omnes à Christo: non una tamen & eadem ratione: resurrectio enim fidelium est ad vitam, & perficitur virtute unionis illius quam habent cum Christo, ut *vita sua*, Col. 3. 4. 1. Thess. 4. 14. & operatione spiritus ejus vivificantis, qui habitat in ipsis. Roman. 8. 11. *Vivificabit etiam mortua corpora vestra per inhabitantem ipsius spiritum in vobis.* Aliorum autem resurrectio est per potentiam illam Christi, qua justitiam vindicantem exequitur.

19. Resuscitatio igitur fidelium est à vita Christi, tanquam à principio, ad vitam ipsorum, tanquam fructum & effectum: atque idcircò vocatur *resurrectio vitæ*: & aliorum resuscitatio est à sententia mortis & condemnationis, ad ipsam mortem

tem & condemnationem, ideoque vocatur *resurrectio condemnationis*, Johan. 5. 18. 19.

20. *Iudicium ultimum*: exercetur à Christo, tanquam à rege: potestas enim judicandi est pars muneris regii.

21. Respectu fidelium provenit à gratia, & est functio regni gratiæ, Christo Mediatori essentialis, sed respectu infidelium, est potestatis tantum ac dominii à patre concessi, spectans quidem ad meditationis aliquam perfectionem, sed non essentialem.

22. Hinc fidelium peccata non prodibunt in judicium: quum enim in istac vita per sententiam justificationis tecta sunt & ablata, & ultimum illud judicium confirmatio erit & manifestatio ejusdem sententiæ, non esset consentaneum, ut in lucem denuò tum temporis proferantur.

23. Locus hujus judicii erit in aëre, 1. Thes. 4. 7.

24. Dies aut annus ejus non est in Scripturis revelatus, atque adeò non potest ab hominibus designari.

25. Sententia statim implenda feretur de vita, aut morte æterna, secundum opera prægressa,

26. Sententia autem vitæ, respectu electorum feretur secundum opera, non tanquam causas meritorias, sed tanquam effecta de veris causis testificantia.

27. Sed sententia mortis, respectu reproborum, feretur secundum opera eorum, tanquam veras causas.

28. Christus θεάνθρωπος judex est, quasi delegatus: ratione tamen authoritatis ac potestatis divinæ quam habet, & à qua pendet sententiæ robur, judex est principalis.

29. Fideles etiam cum Christo judicabunt, assistentes, non consulentes, sed approbantes, tam judicio & voluntate, quam sua vitæ ac operum comparatione.

30. Judicium feretur non tantum de hominibus

bus impiis, sed etiam de angelis malis. Resuscitatio igitur & judicatio impiorum hominum per Christum habenda, non magis arguit universalem redemptionem talium hominum, quàm dæmonum.

31. Ignis purgando & innovando mundo destinatus, non antecedet judicium, sed sequetur.

32. Purgatorium non magis est necessarium ante diem judicii, quam postea: cum igitur postea nullum erit, fatentibus ipsis Pontificiis, neque antea jam existit ullum.

33. Elementa non erunt sublata, sed mutata. Non enim cœlos *alios*, & terram *aliam*, sed cœlos *novos* & terram *novam* exspectamus, 1. Pet. 3. 13.

34. Christus etiam post diem judicii manebit Rex, & Mediator in æternum: non enim sic tradet regnum Patri, 1. Cor. 15. 24. ut ipsemet cesset regnare; sed ut Patri repræsentet regnum suum completum, quale mansurum est in æternum.

LIBER SECUNDUS THEOLOGIÆ SACRÆ.

CAP. I.

De Observantia in genere.

Hactenus de priore parte Theologiæ, vel de fide in Deum: sequitur pars altera, quæ est observantia erga Deum.

1. Observantia est, qua Dei voluntas in ipsius gloriam cum subjectione præstatur.

2. *Voluntatem Dei* respicit, tanquam exemplar, & regulam, ut ex verbis illis Christi apparet, quibus & observantiam nostram describit (*fiat voluntas tua, sicut in cælis, sic etiam in terris*) & suam etiam explicavit, Mat. 26. 39. *Non ut ego volo: sed ut tu*, & vers. 42. *fiat voluntas tua.* Sic Psal. 40. 9. *Facere voluntatem tuam, Deus mi, delector; & lux tua est in visceribus meis.*

3. Voluntatem autem Dei respicit, non quâ est arcana, & potenter efficiens aut ordinans; sic enim & cæteræ omnes creaturæ, & homines impii, & ipsi etiã Diaboli obedientiali illa virtute, quæ est omnium creaturarum communis, voluntatem Dei perficiunt: sed respicit illam Dei voluntatem, quæ officium nostrum nobis perscribit. Deuter. 29. 29. *Quæ revelata sunt, revelata sunt, ut faciamus.*

4. Respicit istam voluntatem *cum subjectione*, Rom. 8. 7. quia applicat voluntatem nostram ad voluntatem Dei implendã, qua aliquid nobis præcipit pro autoritate sua, Rom. 8. 7. *Legi Dei non subjicitur.*

5. Hinc *obedientia* dicitur; quia voluntatem promptam reddit ad Dei jussum auditum, aut aliquo modo perceptum, executioni mandandum.

6. Hinc etiam rationem aliquam servitutis erga Deum

Deum in se habet: unde fit, ut *obedire Deo & ipsi servire*, unum & idem sonent, Luc. 1. 74. Rom. 6. 16. *& servire Deo*, idem planè sit cum *servire obedientiæ & justitiæ. ibid.* v. 16. 18. 22. quia facere voluntatem Dei cnm subjectione, est Deo servire. Eph. 6. v. 6. 7. *Vt servi Christi, facientes ex animo quæ vult Deus. Cum benevolentia servientes, ut Domino.*

7. Obedientia enim nostra erga Deum, quamvis respectu promptitudinis animi debeat esse filiorum obedientia: respectu tamen strictæ obligationis ad subjectionem, est obedientia servorum.

8. Ex ista subjectione ad voluntatem Dei sequitur necessariò conformitas inter voluntatem Dei & nostram. Apoc. 2. 6. *Hoc habes, quod odisti facta Nicolaitarum, quæ & ego odi.* Atque adeo, expressa quædam imago divinæ illius perfectionis, quam Deus revelavit, & proposuit nobis imitandam, 2. Pet. 1. 4. *Vt efficeremini divinæ consortes naturæ.* Nam qui *dat operam veritati*, ejus opera fieri dicuntur *secundum Deum, Ioh.* 3. 21.

9. Hinc eadem observantia, quæ *obedientia* vocatur, quia respicit voluntatem Dei cum subjectione, & *justitia*, quia subjectionem debitam præstat, appellatur *sanctitas*, quia eandem voluntatem respicit cum conformatione, aut configuratione pura, 1. Pet. 1. 14. 15. *Vt filii obedientes, ---sicut is qui vos vocavit sanctus est, ipsi quoque sancti in omni conversatione reddamini.*

10. Spectat observantia *ad gloriam* Dei. 1. Cor. 10. 31. *Omnia ad gloriam Dei facite*, quatenus summam ejus autoritatem ac potestatem in præcipiendo agnoscit, 1. Cor. 6. 20. *Empti estis pretio, glorificate igitur Deum, &c.* atq; etiam qua perfectionem Dei aliqua ex parte refert & repræsentat, 1. Pet. 2. 9. *Vt virtutes prædicetis illius*, in quarũ rerũ manifestatione consistit illa gloria, quæ potest ipsi à nobis tribui.

12. In ista etiam subjectione, quatenus authoritas ac potestas Dei agnoscitur, reverentiæ ratio inest: unde etiam reverentia Jehovæ sæpè in Scri-

 pturis

pturis pro integra ponitur observantia, Psal.34.12. *Reverentiam Iehovæ docebo vos.*

12. Dicitur igitur esse erga Deum, & qnatenus Deus est ejus norma, & qnatenus est ejus objectum, & etiam quatenus est finis.

13. Causa ejus principaliter efficiens per modum principii interni & inhærentis, est mediatè fides & immediatè gratia sanctificans.

14. Fides enim & aditum nobis parat ad Deum, Hebr.10.22. *Accedamus per certioratam fidem*, & virtutem adeundi, 2. Cor.1.24. *fide statis.* Unde observantia vocatur *obedientia fidei*, Rom.1.5. & fideles appellantur, *filii obedientiæ* 1. Petr.1.14.

15. Fides autem triplici ratione parit obedientiam. 1. quatenus apprehendit Christum, qui fons est vitæ, & scaturigo omnis potestatis bene agendi: & 2. qua recipit, & acquiescit in iis argumentis, quæ Deus in Scripturis nobis proponit ad obedientiam persuadendam, promissionibus nempè, & comminationibus. 3. qua vim habet omnem gratiam, atque adeò illam qua obedientia præstatur, impetrandi.

16. Gratia autem sanctificans est illa ipsa vis, qua elevamur ad voluntatem nostram accommodandam voluntati divinæ. Unde etiam obedientia nova includitur semper & intelligitur in Scriptura, quando mentio fit *novi hominis, & novæ creaturæ*, Eph.4.24. Gal.6. 15.

17. Nihil enim ab homine præstari potest post peccatum, ita ut Deo sit gratum, qua ab ipso provenit, vel ut opus vitæ spiritualis, nisi in Christo per fidem & sanctificationis gratiam præstetur. Ioh.15.4.5. *Seorsim à me nihil potestis facere.*

18. Neque tamen idcirco omittenda sunt ista officia homini nondum credenti: quia in sese bona sunt, impediunt peccati incrementum, & pœnæ etiam peccatorum, imò beneficiis variis à Deo sæpe solent compensari: quamvis hoc non fiat vi legis alicujus statutæ, sed ex abundanti & arcana quadam ejus benignitate.

19. Causa

19. Causa adjuvans impellendo est. 1. Dignitas & majestas Dei in sese observanda, Deut. 32. 3. *Tribuite magnitudinem Deo nostro.* Psal.29.2. *Cedite Iehovæ gloriam nominis ejus.* 2. Benignitas Dei erga nos, cujus ratione debemus ipsi quicquid est in nobis, 1. Cor.6.20 *An ignoratis vos non esse vestri juris? --- quæ sunt Dei.* Rom. 12. *Per miserationes Dei.* Unde etiam est, quod observantia nostra nihil aliud sit, quam gratitudo Deo debita, atque eo nomine rectè à Theologis explicatur. 3. Autoritas Dei præcipientis, quæ habet in nos universale & plenum dominium. Jac.4.12. *Vnus est legislator, qui potest servare & perdere.* Æquitas & utilitas rerum præceptarum, quæ & cum ratione maximè consentiunt. Rom.2.15. *Vna testimonium reddente ipsorum conscientia,* & spectat etiam ad perfectionem & beatitudinem nostram, Deut.32.47. *Est vita vestra.* 5. Merces & promissiones, quibus obedientia suadetur, 2. Cor.7.1. *Has promißiones quum habeamus, purificemus nos, &c.* 6. Miseria quæ incurritur à contra facientibus, Deut.28.16.Heb.12. vers.29. *Maledictus eris. Etenim Deus noster consumens ignis est.*

20. Materia obedientiæ est illud ipsum quod à Deo præcipitur, atque adeò summatim continetur in Decalogo: aliàs enim lex Dei non foret perfecta.

21. Lex igitur Dei, quamvis respectu fidelium sit quasi abrogata, & quoad vim justificandi, quam habuit in statu integritatis, & quoad vim condemnandi, quam habuit in statu peccati; valet tamen ac viget quoad vim dirigendi; & aliquam etiam vim retinet condemnandi: quia peccatum arguit & condemnat in ipsis fidelibus, quamvis fideles ipsos qui non sunt sub lege, sed sub gratia, non possit planè condemnare.

22. Forma observantiæ est conformitas nostra ad Dei voluntatem idcirco patefactam, ut à nobis impleatur, Mich.6.8. *Indicavit tibi, O homo, quid sit bonum.*

23. Neque enim arcana Dei voluntas est observantiæ nostræ norma, neque omnis revelata (Jeroboam enim peccavit regnum Israëlis occupando quamvis Deum hoc aliquo modo velle indicaverat ipsi propheta, 1. Reg. 11.31. cum 2. Chron. 13. 5. 6. 7.) sed illa, quæ officium nostrum præscribens ideo revelatur, ut à nobis impleatur.

24. Hæc autem voluntas Dei hac ipsa ratione dicitur *bona, perfecta, ac Deo accepta*, Rom. 12. 2. *bona*, quia complectitur in sese omnem rationem honesti: *perfecta*, quia nihil ultra quærendum est ad institutionem vitæ: *Deo accepta*, quia obedientia huic voluntati præstita à Deo probatur, & coronatur.

25. Hujus voluntatis cognitio est ad obedientiam vetam necessaria, Prov. 4. 14. *Prehende eruditionem, ne desistito: custodi illam, quia est vita tua &c.* v. 19. *Via improborum similis est caligini, nesciunt in quid impacturi sunt.* Studium igitur cognoscendi voluntatem istam Dei, simul præcipitur nobis cum ipsa obedientia, Prov. 5. 1. 2. *Ad sapientiam attende, ad intelligentiam inclina aurem.* Cujus etiam est pars magna, cum spectat ad praxin, sicut ex adverso, omnis ignoratio eorum, quæ scire & facere tenemur, est peccatum, 2. Thes. 1. 8. *Infligens ultionem iis, qui Deum nesciunt, nec auscultant Evangelio Iesu Christi.*

26. Cum cognitione voluntatis Dei in istac vita conjungi debet timor, aut metus eandem transgrediendi, Prov. 8. 12. 13. & 14. 16. *Ego sapientia præsentem habeo reverentiam Iehovæ. Sapiens timet, ac recedit à malo*, præcipuè quidem ratione offensæ: sed & ratione iræ, & pœnæ, maximè qua separat à Deo. Neque debet talis metus appellari servilis, quando non respicit pœnam solam.

27. Finis præcipuus est Dei gloria: in eum enim tendimus per observantiam, in quem recumbimus per fidem: aliàs observantia non emanaret ex fide. Cum etiam fides sit vita nostra spiritualis, quatenus conjungit nos Deo in Christo, necesse

est

ſe eſt ut ejuſdem fidei actiones, quæ obſervantia continentur in Deum etiam, id eſt, in ejus gloriam ferantur.

28. Finis minus principalis eſt propria noſtra ſalus & beatitudo; Rom. 6.22. *Servi facti Deo, habetis fructum veſtrum in ſanctimoniam: finem autem, vitam æternam*, Hebr. 12.2. *Pro ſibi propoſito gaudio ſuſtinuit crucem.*

29. Quamvis enim obedientia illa, quæ præſtatur ſolummodo pœnæ metu vel exſpectatione mercedis, rectè dicatur mercenaria, ut tamen ſecundariò quis excitetur ad officium ſuum faciendum intuitu mercedis, aut etiam pœnæ metu, hoc non eſt alienum à filiis Dei, neque filialem eorum obſervantiam ulla ex parte labefactat.

30. Non eſt quidem obſervantia noſtra principalis, aut meritoria cauſa vitæ æternæ. Nam & jus hujus vitæ, & vitam etiam ipſam recipimus ex gratia, ac dono; Dei propter Chriſtum fide apprehenſum, Rom. 6.23. *Donum Dei eſt vita æterna in Chriſto Ieſu Domino noſtro*, ſed tamen eſt cauſa aliquo modo adminiſtrans, adjuvans & promovens verſus poſſeſſionem hujus vitæ, cujus jus antea habuimus; qua ratione dicitur via, qua ambulatur ad cœlum, Epheſ. 2.10.

31. Promovet autem vitam noſtram, & ſua natura: quia gradus eſt aliquis ipſius vitæ, tendens ſemper ad perfectionem atque etiam virtute promiſſionis Dei, qui vitam æternam promiſit iis, qui ambulant in ejus præceptis, Gal. 6. 8. *Qui ſeminat ſpiritui, & ſpiritu metet vitam æternam.*

32. Quamvis enim omnis obedientia noſtra, dum iſtic vivimus, ſit imperfecta, & aliqua mixtione peccati contaminata, Gal. 5. 17. *Caro concupiſcit adverſus ſpiritum*, in Chriſto tamen eſt ita Deo grata, ut præmio maximo coronetur.

33. Promiſſiones igitur obedientiæ fidelium factæ non ſunt legales, ſed Evangelicæ, quamvis à quibuſdam vocentur mixtæ, Mat. 5.3.

34. Modus obſervantiæ eſt in ſubjectione vel humilitate latè ſumpta, quâ creatura ſubmittit ſeſe Deo, ad ejus juſſa capeſſenda & exequenda. Cui adjungi ſemper debet. 1. ſinceritas, qua omnis alienæ intentionis & affectionis permixtio amovetur, ita ut totus homo iſtud officium applicetur, 1. Theſſ. 5. 23. 1. Cor. 6. 20. & 2. zelus, id eſt, puræ affectionis intenſus gradus, Gal. 4. 18. *Præclarum eſt autem vehementer amare.* ζηλοῦσθαι *in re bona ſemper.*

35. Primarium ſubjectæ obſervantiæ: ſicut & fidei vivificantis, eſt voluntas, Phil. 2. 13. *Deus eſt is, qui efficit in vobis & ipſum velle, & ipſum agere.*

36. Quia verò ſinceritas voluntatis approbantis maximè apparet in promptitudine, alacritate vel hilaritate animi, idcircò alacritas iſta maximè pertinet ad eſſentiam ipſam obſervantiæ, 2. Cor. 9. 7. Deut. 28. 47. *Hilarem datorem diligit Deus. Propterea quod non ſervieris Deo tuo in lætitia, & in hilaritate cordis.* Ita ut Deo ſæpe grata ſit & accepta, quamvis opus ipſum propoſitum non perficiatur, 2. Cor. 8. 12. *Etenim ſi prius adſit promptus animus, aliquis acceptus eſt pro eo quod habet.*

37. Et quia zelus voluntatis in amore & odio præcipuè conſiſtit, idcirco etiam ad obſervantiam Deo gratam neceſſariò requiritur amor boni & odium mali. Pſal. 45. 8. *Dilexiſti juſtitiam & odiſti improbitatem.*

38. Effectum & fructus eſt, non tantum declaratio, ſed etiam confirmatio fidei, ac ſpei, 1. Tim. 1. 19. *Retinens fidem & bonam conſcientiam: qua expulſa nonnulli naufragium fidei fecerunt.*

39. Adjunctum concomitans eſt conſcientia tranquilla, læta, glorians, Hebr 13. 18. 2. Cor 1. 12. 1. Joh. 3. 19. 21. *Confidimus enim nos bonam conſcientiam habere, ut qui in omnibus cupiamus bene verſari. Gloriatio noſtra hæc eſt, teſtimonium conſcientiæ. Per hoc ſecura reddemus corda noſtra.*

CAPUT II.

De Virtute.

1. OBservantiæ partes duæ ſunt, virtus, & actio virtutis, 2. Pet. 1. 5. 8. *Adjicite fidei veſtræ virtutem, &c. Hæc enim ſi vobis adſint, & abundent, non inertes vos nec infructuoſos efficient in Domini noſtri Ieſu Chriſti agnitione.*

2. Diſtributio hæc eſt integri in membra. Sua enim natura conjunguntur iſta duo, & unam ac eandem conſtituunt obſervantiam.

3. Hinc eodem nomine, & virtutes & actiones earum denotantur, & eadem etiam definitione explicantur, quia ſunt ejuſdem planè naturæ quemadmodum argumenta logica ejuſdem ſunt planè nominis & naturæ, ſive ſola & per ſe conſiderentur, ſive in axiomatis & ſyllogiſmis.

4. *Virtus eſt habitus, quo voluntas inclinatur ad benè agendum.*

5. *Habitus* dicitur. non prout diſtinguitur à diſpoſitione, & ſignificat confirmatam & perfectam animi conſtitutionem: talis enim virtutis gradus vix conceditur hominibus dum hic vivunt: ſed generaliter, ut & perfectum, atque etiam imperfectum virtutis gradum, ac animi ſtatum complectatur.

6. Dicitur autem *habitus*, non tantum quia habetur, ſed etiam quia facit ſubjectum cui ineſt certo modo ſe habere, id eſt, determinat facultatem ad bonum quæ àliàs non eſt ita determinata, quo ſenſu vox iſta reperitur, Hebr. 5. 14. *Qui propter habitum ſenſus habent exercitatos ad diſcretionem boni ac mali.*

7. Eſt in *voluntate.* 1. quia voluntas eſt ſubjectum proprium Theologiæ, quatenus eſt proprium principium vitæ, & actionum moralium ac ſpiritualium. 2. quia voluntas eſt illa facultas, quæ propriè fertur in bonum honeſtum. Rom. 7. 19. 21. 3. quia virtus eſt habitus προαιρετικὸς ſeu

electivus. cujus operatio propria & immediata est electio voluntaria. 4. quia voluntas imperat cæteris facultatibus, atque adeò maximè convenit ipsi virtus, ut omnes rectè dirigantur. 5. quia neq; per se, neque à ratione, est sufficienter determinata ad actiones bonas, atque adeò opus habet sua propria & interna dispositione ad rectè agendum. 6. quia cæteræ facultates possunt cogi, & per consequens posset quis volens nolens amittere virtutem, si in ipsis propriam & fixam sedem haberet. 7. quia voluntatis actionibus maximè propriè laus debetur, & cæterarum facultatum operationibus, quatenus à voluntate fluunt ac pendent. Virtutis autem proprium esse, quod sit laudabilis, non philosophi tantum, sed & Apostolus docet, Phil. 4. 8. *Si qua virtus, si qua laus*. 8. quia neque intellectus potest esse subjectum virtutis: quoniam habitus intellectuales, quamvis sint perfectissimi, non reddunt hominem bonum: neque sensitivus aliquis appetitus, quoniam in Angelis, & animis separatis qui hoc appetitu destituuntur, vera virtus reperitur: sunt tamen sæpe in facultate sensitiva dispositiones nonnullæ, quæ faciunt ut facilius obtemperetur voluntati rectè imperanti, & eo respectu imaginem quandam virtutis habent.

8. Virtus *inclinare* dicitur *ad bonum*: 1. ut distingui possit ab habitu vitioso, quo inclinantur homines ad malum. Rom. 7. 17. 20. 23. 2. ut distinguatur etiam ab illis perfectionibus mentis, quæ lucem quidem adferunt, qua voluntas dirigere se possit in bene agendo, sed non inclinant ad rectè agendum.

9. Hinc 1. virtutes veræ & solidæ semper faciunt eum bonum cui insunt: non quod ipsæ dispositiones nobis inhærentes sint gratia primò nos gratos faciens Deo, ut Scholastici loquuntur: illa enim pertinet ad fidem: sed quia cum viro bono reciprocantur, & ab ipsis bonitas derivatur in actiones nostras.

10. Hinc etiam virtute nemo potest malè uti, tanquam principio actionis; quum tamen qualibet possessione mentis possint ac soleant homines abuti.

11. Virtutes ergò quæ dici soleant intellectuales, non habent accuratam rationem virtutis.

12. Dicitur deinde virtus inclinare non tantum ad bonum, sed etiam *ad benè agendum*: quia modus actionis præcipuè fluit à virtute.

13. Sicut autem benè agendi; sic etiam virtutis norma est voluntas Dei nobis revelata, quæ sola vim habet regulæ certæ, in iis quæ pertinent ad vitæ directionem.

14. Lesbia est illa virtutis regula, quam Aristoteles ponit in *judicio virorum prudentum*. Neque n. tales prudentes uspiam existunt, quorum judicio semper stari possint: neq; si essent, dignosci vel consuli semper possent ab iis, qui exercent se in virtute.

15. Ratio quæ dicitur recta, si absoluta rectitudo spectetur, non alibi nobis est quærenda, quam ubi existit, id est, in scripturis: neque differt à voluntate Dei ad nostræ vitæ directionem revelata, Psal. 119. 66. *Præstantiam rationis & scientiæ doce me: nam præceptis tuis credo.* Si verò imperfectæ illæ notitiæ, circa honestum ac turpe, intelligantur, quæ in mente hominis, post lapsum, reperiuntur: cum imperfectæ sint, & admodum obscuræ, virtutem accuratè non informare possunt: neque re ipsa differunt quidquam à lege Dei scripta, nisi imperfectione, & obscuritate sola.

16. Virtutum igitur disciplina, non alia potest esse quam theologia, quæ totam Dei voluntatem revelatam tradit, ad rationem, voluntatem & vitam nostram dirigendam.

17. Qui contra sentiunt, rationes nullas adferunt, quæ hominem intelligentem & integrum possint commovere. *Theologiæ* (inquiunt) *finis est bonum gratiæ: finis autem ethicæ est bonum morale, seu civile.* Quasi morale nullum aut civile bonum, sit

ulla

ulla ratione bonum gratiæ & spirituale. Quasi proprium bonum, beatitudo aut finis hominis esset multiplex, quasive hominis virtus esset, quæ non ducit hominem ad suum finem, & summum bonum. *Theologiam versari* (dicunt) *circa interiorem hominis affectum: ethicam vero circa mores externos.* Quasi vero, vel ethica (quam ipsimet definiunt *prudentiam regendi voluntatem & appetitum*) non spectaret ad internum affectum: vel Theologia non æque externam atque internam obedientiam doceret. *Ethicam concludi* (volunt) *terminis hujus vitæ præsentis: theologiam verò ad futuram extendi.* Quasi vita beata non esset una; aut unius, & ejusdem vitæ una esset regula, qua præsens est, & alia qua futura. *Subjectum* (dicunt) *æthicæ est vir probus, bonus, ac honestus: theologiæ autem subjectum est vir pius ac religiosus.* Cum tamen Apostolus expressè doceat theologiam nos erudire non tantum *piè* ac *religiosè*, sed etiã *temperanter* & *justè*, id est, *probè ac honestè* vivere, Tit.2.12. Istis adde, quod contrariæ sententiæ acerrimi defensores agnoscunt, & contendunt, *virtutes morales esse imaginem Dei in homine, atq; adeo gradum virtutis theologicæ: neq; aliter se habere moralem virtutem ad spiritualem, quam se habet tepor ad fervorem, & lux matutina ad meridianam.* Sicut igitur tepor ac fervor, lux matutina ac meridiana in eadem arte docentur: sic etiam virtus moralis ac spiritualis.

18. Non pium igitur minus, quam prudens fuit illud maximi artium Magistri P.R. judicium & votum: *hujus Philosophiæ doctrinam, si mihi fuerit optandum, quod assequi velim, malum pueris ex Evangelio per eruditum aliquem, probatisque moribus theologum, quam ex Aristotele per Philosophum tradi. Puer impietates multas ex Aristotele discet, quas verendum ne nimis serò dediscat, beatitudinis principium ex homine oriri: beatitudinis finem in homine terminari: virtutes omnes hominis facultate penitus continere, eas ex hominis natura, & arte, & industria comparari: Deum ad hæc opera, quamvis magna & divina, tamen, vel adjutorem,*

futurum, artificem nusquam adhiberi, divinam providentiam ex hoc humanæ vitæ theatro removeri: de justitia divina verbum nullum fieri: beatitudinem hominis in hac caduca vita constitui: &c.

19. Idem autem habitus qui dicitur virtus, qua inclinat hoc modo ad bonum, dicitur etiam *donum* quatenus à Deo donatur, & à Spiritu Sancto inspiratur: & *gratia*, quatenus ex speciali Dei favore gratis nobis confertur: respectu etiam perfectionis, quam habet una cum utilitate & suavitate quæ ex illo percipitur, dicitur *fructus*; & ratione spei quam adfert vitæ æternæ *beatitudo* à quibusdam appellatur.

20. Frustra ergo semetipsos fatigant, qui septem spiritus *dona* statuunt ex Esai. 11. 2. *Super quo quiescit spiritus Iehovæ, spiritus sapientiæ & intelligentiæ, spiritus consilii & potentiæ, spiritus scientiæ & reverentiæ Iehovæ*, & eadem sollicitè distinguunt à virtutibus, ac singulorum proportionem ad aliquam virtutem satagunt demonstrare. Neque enim septem tantum sunt spiritus dona, quamvis non plura (imo non nisi sex) ibi numerentur: quia præcipua tantum & maximè regia dona ratione subjecti ibi commemorantur (agitur enim de Christo) cæteris per Synech. subintellectis: neque illa ipsa quorum ibi fit mentio, reipsa distinguuntur à virtutibus, sed metonymicè omnes virtutes designant per suas causas.

21. Quamvis etiam χαρίσματα illa quorum fit mentio 1. Cor. 12. 4. sint reipsa distincta à virtutibus; gratia tamen quum inhærentem nobis perfectionem notat, vel unam aliquam virtutem designat, vel omnes conjunctìm in sua quasi radice.

22. Frustra etiam duodenarius numerus fructuum Spirit. S. statuitur ex Gal. 5. 22. *fructus Spiritus est charitas, gaudium, pax, iræ cohibitio, benignitas, bonitas, fides, lenitas, continentia*; una cum additione quæ in vulgata versione habetur, & cum virtutibus comparatur, sicut antedictum est de donis. Neque

enim

enim illi soli sunt fructus Spiritus S. qui ibi exprimuntur, ex occasione præsenti, & ipsarum virtutum nominibus illo in loco explicantur: quia virtutes sunt fructus, quales quæruntur & exspectantur ab Agricola, & congruunt seminis naturæ, quod ille sevit, atque etiam utilitatem & suavitatem secum adferunt, quum percipiuntur, quæ omnia virtutibus & earum actionibus conveniunt aliquo modo respectu Dei: sed utilitas maximè respectu nostri. Unde etiam fit, quod sanctimonia cum omnibus virtutibus, non tantum dicatur fructus Spiritus Sancti, sed etiam noster, Rom.6.22. utilitas autem hæc una cum suavitate ostenditur in illo loco ad Galat. ex eo quod gaudium & pax virtutibus annumerantur tanquam fructuum fructus.

23. Eodem etiam judicio utuntur illi, qui octo beatitudines invenisse se putant in concione Christi, Matth. 5. beatitudo enim est unica, sed quum varia habeat signa, virtutes nempe solidas omnes, una cum operationibus earum, proponit Dominus singulares quasdam virtutes, aut virtutum operationes, quæ maximè congruunt ipsius regno, & alienæ admodum sunt à sensu humano, easque partim suadet beatitudinis promissione, & partim etiam beatitudinem, aut beatos homines describit, ex eorum studio & possessione.

24. Virtutis affectiones communes sunt quatuor illæ, quæ solent appellari *virtutes cardinales*.

25. Non enim constituunt quatuor genera virtutum, ut plerique hactenus existimarunt, qui & virtuti, & ipsi rationi vim faciunt manifestam, dum singulares omnes virtutes ad ista capita coactè referre volunt; sed quatuor sunt conditiones, quæ necessariò requiruntur in illa dispositione, quæ nomen virtutis meretur.

26. Harum prima dicitur *justitia*, sensu illo generali, qua denotat inclinationem ad rectè agendum, suum cuique tribuendo, & virtutis rectitudo potest appellari. In illa enim descriptione virtutis,

quam

quam Apostolus congerie quadam verborum proponit, Phil.4.8. *Quæcunque sunt vera, quæcunque sunt veneranda, quæcunque justa, quæcunque pura, quæcunque amabilia, quæcunque boni nominis, si qua virtus, & si qua laus est*, quamvis *veritas, justitia, puritas* unam & eandem virtutis naturam designent; *justitia* tamen maximè intimè essentiam ejus notat.

27. Secunda est *Prudentia*, qua omnes rationis vires adhibentur ad illud, quod rectum est, inveniendum, & omnia ejus media rectè dirigenda: est ergo sola dijudicatio eorum, quæ pertinent ad rectè agendum: & continet in se intellectus, scientiæ & sapientiæ vim: ita ut omnes illæ mentis perfectiones, quæ vocari solent *virtutes intellectuales*, hac sola ratione pertineant ad virtutem, quatenus earum vi dirigitur voluntas in bene agendo.

28. Appellatur in scripturis spiritualis intelligentia, & sapientia, Col. 1.9. ubi *intelligentia* notare videtur generalem perspicientiam boni & mali, & *sapientia* eandem perspectionem, prout accommodatur ad res singulares cum suis omnibus circumstantiis, quibus vestiuntur, consideratas: ita ut intelligentia considerans quasi dicat *licet*: sapientia, *expedit*: secundum illam distinctionem, quæ habetur, 1.Cor.6.12. & 10.23. Huic apponitur *stultitia*. Eph.5.17. *Propterea ne estote desipientes, sed intelligentes quæ sit voluntas Domini. Et ignorantia*. Ephes. 4.18. *Alienati à vita Dei, propter ignorantiam quæ est in ipsis*. Vocatur etiam *judicium*, 1. Cor. 2.15. *Et discretio*. Phil. 1. 10. cui apponitur *vanitas mentis*. Eph.4.17. & *mens omnis judicii expers*. Rom.1.28.

29. Exerceri debet ista Prudentia I. cum circumspectione, cautione & diligentia debita, quæ in Scriptura *vigilantiæ* nomine nobis sæpe commendantur, Marc.13.33. *Cavete, vigilate & orate*. Cui opponitur somnolenta illa dormitatio, quæ fatuas virgines dicitur occupasse. Matth.25.5.13.11. Cum electione, ex proportione debita: ita ut officia majora præferantur minoribus, & in singulis conve-

niens menſura ſervetur quoad affectum & virium intenſionem, Matth.6.33. 1. Cor. 12.31.& 14.1. *Quærito primò regnum Dei, & juſtitiam ejus. Affectate dona potiora. Magis tamen ut prophetetis.*

30. Tertia generalis affectio virtutis eſt *Fortitudo*, quæ eſt firma perſiſtentia in rectè regendo, omnes iſtas difficultates ferendo & ſuperando, quæ vel ex diuturnitate actus qui requiritur, vel ex impedimentis aliis quibuſcunque emergere poſſunt. Hinc eſt quod Hebraicè virtus deſignatur nomine *Tol* etiam quum tribuitur fœminis. Prov. 31. 10. *Et fortis corroboratio* requiritur in omni virtute Epheſ. 3.16. Continet ergo 1. confidentiam illam quæ laudatur. Actor.4.29. cui opponitur metus. Phil. 1. 14. *Ut audeant ſine metu ſermonem loqui.* 2. perſeverantiam & conſtantiam. Apoc.2.26. *Si quis vicerit, & obſervaverit ad finem uſque opera mea.* Cui opponitur animi fractio & fatigatio benè agendi. 2.Theſſ.3.verſ.13.Galat.6.verſ.9.Heb.12. verſ. 3.12. *Ne ſegnes ſimus, Ne ſegneſcite, Ne animis fracti fatiſcatis. Manus remiſſas, & genua ſoluta ſurrigite.* 3. Continet tolerantiam & patientiam. Jac. 5.7.8. Hebr. 10. verſ. 36. *Patiente animo eſtote, & ſtabilite corda veſtra. Nam tolerantia vobis eſt opus.*

31. Quarta eſt *Temperantia*, qua ſedantur ac cohibentur cupiditates illæ omnes, quæ divertunt homines à rectè agendo: atque adeo facit virtutem incontaminatam. 2.Tim.2.4. *Nemo qui militat implicat ſeſe*, 1. Pet. 1. 13. *Succincti lumbis mentis veſtræ, ſobrii, &c.* Appellatur ſæpè in ſcript. *ſobrietas*, quum vox illa generaliore ſenſu adhibetur, ut 1. Petr. 1.13. & *puritas vel mundities cordis*. 1.Tim. 1. v. 5. 1. Petr. 1.v.22. atque etiam *ſinceritas*, quatenus omnis mixturæ pollutionem excludit. Hæc vis vocis oſtenditur. 2. Cor. 1. 12. *Cum ſimplicitate & ſinceritate Dei, non ſapientia carnali.*

32. Ex quatuor iſtis conditionibus virtutis, prima virtutem ordinat & quaſi conſtituit: ſecunda dirigit

dirigit & liberam præstat ab errore: tertia confirmat adversus incommoda: quarta puram facit, & munit adversus omnia oblectamenta, quæ seducunt.

33. Istæ omnes affectiones simul & ferè nominatim præscribi videntur atq; explicari. 2. Pet. 1.4. & 6. *Adjicite fidei virtutem, id est*, justitiam aut rectitudinem universalem: *virtuti cognitionem, id est*, prudentiam, vias vestras omnes rectè dirigentem: *prudentiæ continentiam*, id est, temperantiam illam, qua continere vosmetipsos possitis ab omnibus voluptatum blanditiis quibus inescari solent homines, & abduci à viâ rectâ: *continentiæ tolerantiam*, id est, fortitudinem, quâ justititiæ causâ aspera quælibet ferre possitis. Quæ autem ibidem sequuntur de pietate & charitate, continent Virtutis distributionem, suo loco proponendam.

34. Quoniam tamen istarum affectionum singulæ in quibusdam virtutibus magis apparent quam in aliis, idcirco ab iis speciales quædam virtutes & nomen accipiunt, & definitionem. Quia enim accurata rectitudo maximè apparet in numero, mensura, pondere, valore eorum quæ mutuo ab hominibus accipiuntur & redduntur, idcirco *justitia* singulari quadam ratione istiusmodi rebus solet collocari. Et quia incommoda illa habentur maximè terribilia, quæ in bello, & similibus periculis accidere solent, idcirco *Fortitudinis* nomen ad talia solet restringi. Quia sensuum voluptates maximè solent titillare, idcirco in illis ferè solis ponitur *temperantia*; quamvis tria ista unà cum prudentia generali sensu accepta sint inter se colligata atque implicata: sicut ille etiam è Philosophis observavit, qui primus ferè proposuit ista quatuor virtutum capita.

35. Quod à multis statuitur forma ipsa virtutis in mediocritate quadam inter duo vitia extrema, id nulla ratione potest defendi. 1. Quia privatio non est forma habitus: mediocritas autem nihil aliud est quam privatio defectus & excessus. 2. Quia forma

ma virtutis quærenda est in conformitate quam habet ad suam regulam: Hæc autem conformitas neque solùm, neque præcipuè, neque aliquando omnino consistit in mediocritate. 3. Quia virtus in sua ratione formali non potest nimis intendi, atque adeo non admittit excessum, nisi vel in materiali illo quod habet commune cum vitiis, vel in circumstantiis operationum, ut quum quædam earum exercentur quando non debent, aut non exercentur quando debent.

36. Medium illud quod in omnibus virtutibus reperitur, non aliud est, quam conformitas ad regulam aut mensuram earum: per hanc enim certos modos habent ac limites, quibus earum natura quasi continetur, ita ut neque in dextram neque in sinistram, id est, ullam in partem, ullo pacto declinet. Sed hac ratione mediocritas non magis est forma virtutum, quam cæterarum omnium rerum, quæ certis formis aut differentiis ab aliis rebus distinguuntur.

37. Illæ autem virtutes, quæ consistunt in medio inter duos habitus vitiosos, non idcirco sunt virtutes quia in medio consistunt: sed quia eo modo in medio consistunt, quo earum forma præscribit: in quo modo mediocritas vel participationis, vel abnegationis, rei, vel rationis, locum habet materiæ potius subjectæ, quam formæ perficientis.

38. In quibusdam autem virtutibus manifestum est, quod talis mediocritas nullum habet locum: amor enim Dei non eo nomine laudatur, quod non sit nimius, sed quod sit maximè ardens. Modus hic est sine modo.

39. Similis est ratio omnium virtutum quoad propriam & specificam earum naturam. Qui largitur cum non debet, non est nimis liberalis: sed nimius est in largitione, ita ut illa in parte desinat esse liberalis: & in eodem actu potest æquè deficere, non agendo quod debet.

40. Monet quidem sapiens Eccl. 7. 16: *ne simus justi*

justi nimium. Sed hoc neutiquam intelligitur de ipsa justitia in sua natura (sequitur enim *vers.* 20. *quod nemo homo sit justus in terra, qui faciat bonum & non peccet*) sed quatenus est in opinione, qua multi sibimet plus nimio vendicant ac tribui volunt justitiæ: in veris autem virtutibus eò semper niti debemus, ut magis magisque abundemus, sicut in S. Scripturis sæpe monemur.

41. Gradus in virtute unius & ejusdem speciei, si in sese consideretur quoad extensionem, nulli dantur. Non est enim virtus quæ dispositione saltem non extendit se ad omnia illa, quæ objecti sui ambitu continentur; Temperans non est, qui una cupiditate sibi moderatur, & aliis indulget, sed respectu subjecti, virtus aliqua est intensior in uno, quam est in alio; vel propter aptiorem naturæ dispositionem, vel propter majorem assuetudinem, vel propter perfectius judicium rationis, vel denique propter majus donum Dei.

42. Quod dici solet, assiduitate & exercitio virtutes augeri, id in solidis virtutibus, à gratia sanctificante provenientibus sic intelligi debet, ut assidua exercitatio sit causa disponens, & virtute promissionis divinæ aliquo modo procurans, non principaliter, aut propriè efficiens talem virtutis accretionem.

43. Minuuntur autem virtutes ab actibus oppositis vitiosis, & ratione dispositionis quam adferunt, & ratione meriti quod ipsis inest.

44. Quo intensiores, & frequentiores & magis continui sunt actus virtutum, aut vitiorum contrariorum, eo magis valent vel ad augmentum, vel ad diminutionem virtutum.

45. Hinc illa distinctio virtutis in humanam & heroicam, in purgatorias, purgatas & exemplares: & eorum, qui virtute præditi sunt, *in infantes & viros adultos*, Hebr. 5. 13. 14.

46. Communio virtutum est, in earum inter sese, & connexione, & subordinatione.

47. Co

47. Connexio enim est, qua virtutes omnes, quæ sunt simpliciter necessariæ inter se cohærent. 1. quoad principium à quo fluunt: *Omnis enim donatio bona, & omne integrum donum descendit à Patre luminum per Spiritum gratiæ.* Jac. 1. 17. 1. Cor. 11. 2. Quoad finem & intentionem, quæ est in eodem genere, omnes enim virtutes in Deum spectant, ut si ejus autoritas violetur in una, virtualiter simul in omnibus violetur. Jac. 2. 10. 3. Quoad auxilarem illam operam, quam mutuo sibi invicem præstant: una enim virtus disponit ad actum alterius, & eandem etiam, simul cum actu, tuetur atque confirmat.

48. Virtutes tamen non sunt adeò essentialiter intrinsecè connexæ, ut quælibet una sit de essentia alterius, aut necessariò pendeat ab illa ut à causa procrante.

49. Subordinatio virtutum est, qua actus unius virtutis ordinatur ad actum & objectum alterius; vel sicut medium ad finem, quod est superioris in inferiorem imperium, ut religio imperat justitiæ, temperantiæ & similibus, quum earum actus ad cultum & gloriam Dei promovendum refert; vel sicut causa ad effectum quod est, cujuslibet ad quamlibet: sic enim ipsa religio ordinatur ad justitiam procreandam & conservandam.

50. Quotiescunque actus unius virtutis ordinantur ad finem alterius virtutis, hujusmodi ordinatio quamvis quoad directionem, à prudentia pendeat, quoad efficacem tamen vim & authoritatem pendet à virtute superiori.

CAPUT III.

De bonis Operibus.

1. Actio virtutis est operatio fluens à dispositione virtutis. Matth. 12. 35. *Bonus homo ex bono thesauro cordis profert bona.*

2. Eodem sensu appellatus actio vel opus bonum, rectum, landabile, & Deo placens.

3. Ad talem actionem requiritur, primò, efficiens

iens vel principium bonum, id eſt, voluntas benè
iſpoſita, & ex vera virtute agens; fructus enim
oni non niſi ex arbore bona naſcuntur. Matt. 12.
3. Secundò, materia vel objectum bonum, id eſt.
liquid à Deo præceptum, Matth. 15. 9. *Fruſtra me
lunt, docentes doctrinas, quæ ſunt mandata hominum,*
Tertiò, finis bonus, id eſt, gloria Dei, & ea, quæ
endunt ad ejus gloriam. 1. Corinth. 10. 31. *Omnia
d gloriam Dei facite.*

4. Finis autem & objectum tam in bonis, quam
n malis actionibus, ſæpè coincidunt, præſertim in
oluntatis intentione & electione, ubi finis ipſe
ſt proprium objectum. Actus enim iſti vel in fine
pſo, ut in materia vel objecto verſantur, ut actus
ppetendi, volendi, optandi, amandi, fruendi; vel
n iis quæ tendunt ad finem, qua talia ſunt, ita ut
onitas vel deformitas ex fine propriè derivetur.

5. Quamvis enim intentio illa bona, vel benè
gendi, quæ generalis eſt & confuſa, particularem
ctionem non conſtituat bonam, ſi cæteræ condi-
iones deſint, neque ſpecialis intentio boni ſuffi-
it eo, ſi media ſint mala (ut ſi quis intendens ali-
uid in pauperes, aut pios uſus erogare in illum
nem raperet ſibi aliena bona,) mala tamen in-
entio ſemper conſtituit actionem malam, & cum
liis conditionibus conjuncta intentio bona pluri-
num facit ad actionem bonam conſtituendam.

6. Requiritur autem ad opus verè bonum, ut
irtualiter ſaltem referatur in Deum, tanquam in
ltimum finem.

7. Forma etiam quarto in loco, vel modus bonus
equiritur, qui ponitur in actionis convenientia ad
oluntatem Dei revelatam.

8. Voluntas porro iſta Dei actionem hominis
nformat, quatenus à ratione apprehenditur. Hinc
pſa conſcientia hominis eſt moralium actionum
ubordinata norma; ita ut omnis actio rectæ con-
cientiæ congruere debeat, & conſcientia errans
el dubia ante ſit deponenda, quam contra facere
liceat;

liceat; quamvis levior conscientiæ scrupulus, aut hæsitatio; actionem aliàs probatam non debet ullo modo retardare.

9. Hæc autem forma vel modus, ut sit bonus, circumstantias omnes postulat bonas. Actio enim singularis circumstantiis suis semper est vestita, ex quibus bonitas aut pravitas ejus pendet non minima ex parte.

10. Istæ verò circumstantiæ ad actum voluntatis relatæ, transeunt in objecti naturam. Voluntas enim dum vult opus aliquod, vult totum illud quod est in eo, atque adeo omnes ejus circumstantias notas, vel expressè, vel implicitè, & mutata circumstantia nota, mutatur sæpè actus voluntatis.

11. Sed eædem circumstantiæ relatæ ad actum alterius cujuscunque facultatis, præterquam voluntatis, sunt adjuncta tantum.

12. Sic finis ipse, quamvis non respectu voluntatis, respectu tamen facultatum & actuum aliorum, circumstantiis rectè annumeratur.

13. Ratione harum circumstantiarum fit, ut quamvis multi actus in genere vel sua natura sint indifferentes, nullus tamen singularis actus moralis & deliberatus existat, quin sit vel bonus, vel malus.

14. Actus in suo genere indifferens, est quando ejus objectum nihil includit quod pertinet ad voluntatem Dei, vel præcipientem, vel prohibentem. Hujusmodi tamen actus in exercitio singulariter considerati, si modo sint propriè humani, ex deliberata ratione procedentes, vel ad finem debitum diriguntur, & conformitatem habent ad voluntatem Dei, atque adeo sunt boni: vel non rectè diriguntur, sed dissentiunt à voluntate Dei, atque illâ ratione sunt mali.

15. Præter actus bonos, malos ac indifferentes, observant quidam actus nonnullos esse, *qui sonant in malum*, i. e. absolutè considerati inordinationem aliquam important, sed circumstantiis quibusdam accedentibus efficientur aliquando boni, ut *homi-*

nem

rem occidere, & similia. Sed & isti actus referri debent ad indifferentes: videntur enim tantum aliquid mali in se habere: sicut etiam liberare hominem à mortis periculo, videtur aliquid boni in se habere, qua specie etiam falluntur multi non mali: vera autem bonitas aut pravitas harum actionum pendet ab objecto, & aliis circumstantiis: innocentem occidere, aut nocentem liberare malum est: nocentem justè occidere, aut innocentem justa ratione liberare, bonum.

16. Causarum & conditionum harum omnium bonitas collectivè requiritur ad actionem absolutè bonam, sed unius alicujus defectus efficit actionem eatenus malam.

17. Hinc bona nostra opera, dum istic vivimus, sunt imperfecta & impura in sese.

18. Hinc non acceptantur coram Deo nisi in Christo.

19. Hinc in operibus renatorum meriti illa ratio, qua præmii aliquid à justitia impetratur, non habetur.

20. Merces tamen illa quæ non ex debito, sed ex gratia imputatur, Rom. 4. 4. imperfectis istis conatibus nonnunquam assignatur, Mat. 5.12. quia quamvis beatitudo omnis nostra sit merum donum Dei, Rom. 6. 23. fructus tamen gratiæ in nobis exuberantes, in rationes illas referuntur, quibus doni illius certitudo nobis comparatur. Phil. 4. 17. *Requiro fructum illum exuberantem, qui in vestras rationes referatur.*

21. Actio virtutis est vel interna, vel externa, 2. Cor. 8. 10. 11. *Velle, facere, perficere.*

22. Actio interna propriè est ipsius voluntatis.

23. Actio externa est alterius facultatis à voluntate distinctæ; sive sit intellectus, sive appetitus sensitivi, quæ vulgò dicitur interna; sive potentiæ executivæ, quæ usitatè vocatur externa.

24. Interna actio voluntatis bonitatem vel pravitatem habet tam intrinsecam, ut non possit idem

actus manere in genere naturæ, quin idem etiam sit in genere moris, sed actus exterior potest idem in genere naturæ manere, & tamen alius fieri in genere moris, ex bono nempe malus, vel ex malo bonus; Ut si quis incipiens ambulare ex honesto proposito, persistat in itinere ob malum finem.

25. Actus interni & externi ab eo imperati una & eadem est bonitas aut pravitas; idem enim est actus in genere moris. Nam *velle Deum colere*, *& ex illa voluntate Deum colere*, non sunt duo actus obedientiæ, sed duo gradus unius & ejusdem actus, ita ut bonitas unius perficiatur in altero. 2. Cor. 8. 11. *Illud ipsum facere absolvite: ut sicut adfuit promptum illud velle, ita etiam adsit ipsum perficere.*

26. Actus externus sine interno non est propriè bonus aut malus; sed internus est bonus aut malus sine externo, quia bonitas alicujus actionis pendet primò & præcipuè ex voluntate, quæ Deo sæpè est accepta, quamvis opus ipsum externum absit. 2. Cor. 8. 12. *Si prius adsit promptus animus aliquis acceptus est pro eo quod habet.*

27. Sicut autem virtus sua natura tendit in actum, (est enim dispositio ad benè agendum, neque est otiosa) sic etiam actus ejus internus tendit ad externum, eumque producit, atque in eo ad finem suum perducitur. Jac. 2. 22. *Vides fidem administram fuisse operum ipsius, & ex operibus fidem perductam fuisse.*

28, Actus tamen externus interno conjunctus non propriè & per se auget bonitatem aut pravitatem ejus, quoad intensionem solam; per accidens autem auget, quatenus continuat vel auget ipsius voluntatis actum,

29. Bonitas & pravitas alicujus actus, quæ pendet ex objecto & circumstantiis actus, prius ratione naturæ suæ est in actu externo, quam est in interno, quamvis ordine existentiæ sit prius in interno. Idcircò enim bonum est, *velle suum cuique tribuere*, quia ipsum *tribuere* bonum est; bonitas tamen

men prius existit in actu volendi, quam in actu tribuendi: Sic *velle furari* est malum, quia *furari* est malum. Ratio est, quia actus exterior est causa interioris ordine intentionis, & actus interior est causa exterioris ordine executionis.

30. Illa autem bonitas aut pravitas, quæ pendet ex fine prius inest interiori actui, & postea exteriori, quia intentio ipsa finis est internus actus voluntatis; sic *mundum deserere propter justitiam* est bonum, quia *velle justitiam* est bonum: & *dare eleemosynam ob inanem gloriam* est malum, quia malum est *inanem gloriam velle.*

31. Observantia apparens in externis actionibus sine internis est hypocrisis, atque adeò non est revera observantia, sed quædam ejus umbra.

32. Observantia tamen interna sive externa, quamvis sit incompleta, est tamen vera; & si efficax voluntas adsit, ita ut opportunitas vel facultas exequendi tantum desit, non minus est Deo grata, quam si externum actum haberet conjunctum, 2. Cor. 8.12.

33. Ex eventu igitur non est judicium ferendum de actionibut bonis aut malis. Quamvis enim æquum sit, & Deus ipse voluerit, ut in mitiorem partem inclinet, qui judex est criminum inter homines, si modo eventus ipse faveat, Exod. 21.21. & deinceps; coram Dei tamen tribunali æquè grave est peccatum internum cæteris paribus, cum neque eventus, neque externus actus sequitur, ac si sequeretur uterque. *Quicunque aspicit mulierem, ut eam concupiscat, jam adulteravit eam in corde suo.*

34. Obedientia tamen interna non est per se sufficiens: quia totus homo debet subjicere sese Deo: corpora nostra sunt Deo offerenda, Rom. 12.1. in corporibus nostris est glorificandus, 1. Cor. 6.20. neque est illa vera obedientia interna, quæ non inclinat ad externam.

35. Opera quæ vocantur supererogationis, quibus Pontificii jactant quosdam ex suis præstan-

ra opera præstare, quam quæ in lege Dei præcip-
untur, ex observatione consiliorum quorundam
quæ non imperare, sed suadere tantum singul-
rem perfectionem fingunt, sunt otiosorum homi-
num deliramenta, qui neque legem, neque evan-
gelium norunt.

36. Optimis fidelium operibus imperfectio il-
adhæret, cui opus est remissione: ipsa tamen ope-
ra non sunt peccata.

CAP. IV.
De Religione.

1. OBservantia est, vel Religio, vel Justitia.

2. Distributio ista, quoad rem ipsam
constituitur à Deo in partitione Decalogi
sicut explicatur à Christo, Matth.22.37. aliis etiam
verbis ejusdem distributionis sensus exprimitur
Rom.1.18. ubi omnis inobedientia hominis distri-
buitur in *impietatem & injustitiam*, quod consiste-
re non posset, nisi omnis etiam obedientia in pie-
tate & justitia versaretur, quod magis etiam diser-
tè explicatur, Tit.2.12. ubi ex tribus illis proposi-
tis, *justitia & pietas* partes constituunt obedientiæ
novæ, & *temperantia* modum aut medium nota
eandem præstandi, abnegatis scilicet cupiditatibus
mundanis.

3. Eodem etiam redit distributio illa vitæ
Christianæ, quæ frequentius adhibetur in *sanctita-
tem & justitiam.* Luc.1.75. Ephes.14.24. & eadem
est mens illius distributionis, quæ est *Charitatis in
Deum, & Charitatis in proximum.*

4. Nos tamen religionis & justitiæ voces adhi-
bemus, quia *Religio* vox est maximè generalis, con-
tinens omnia illa officia, quæ Deo debentur, & ma-
ximè emphatica, quia propriam, & distinctam il-
lam rationem exprimit, quæ Deo debentur, Actor.
26.5. Jac.1.26.27. & sæpius in Epist. ad Hebr.

5. *Religio est observantia, qua illa præstamus, quæ
directè ad Deo honorem deferendum spectant.* Ro.1.21.

Quum Deum norint, tamen ut Deum non glorificaverunt, neque gratias ei egerunt.

6. Non malè igitur à religando dicitur à quibusdam nomen istud derivari, quia in isthac observantiæ parte directè & immediatè tendimus in Deum, ut ipsi possimus adhærere, & quasi religari.

7. Primum locum habet in Observantia. 1. Quia obedientia erga Deum necessario incipere debet ab ipso Deo, & ab affectibus, & actibus illis, quibus in ipsum ferimur, 2. Cor. 5. 8. *Semet ipsos dediderunt primò Domino, deinde & nobis per Dei voluntatem.* 2. Quia justitia erga homines, vi ac virtute Religionis debet præstari, ut sit vera observantia erga Deum. Non esset enim observantia erga Deum, nisi Deo deferret honorem: neque Deo honorem deferre posset, nisi à religioso affectu proficisceretur. 1. Cor. 10. 31. *Omnia ad gloriam Dei facite.* Quo spectat etiam illa phrasis, *in Domino, in nomine Domini*, Col. 3. 17. *Et tanquam Domino, non hominibus.* ibid. vers. 23. 3. Quia Religio imperium habet in actus justitiæ, & est eorum causa non tantum virtualiter efficiens, sed etiam dirigens, & ordinans, Jac. 1. 26. *Si quis videtur religiosus esse inter vos, non frænans linguam suam, sed suum ipsis cor seducens, hujus vanus est cultus religiosus.* 4. Quia Religio est aliquo modo finis omnium actuum justitiæ, quatenus disponunt ad actum Religionis, tanquam majus quid.

8. Hinc ipsa justitia nonnunquam *Religio* vocatur in Scripturis. Ibid. vers. 27. *Religiosus autem cultus, mundus, & incontaminatus apud Deum, & patrem, hic est, invisere orphanos, &c.* Non solum, quia signum est, quod non separatur à vera Religione, sed etiam, quia Religionis imperio debet exerceri, & ab illa suum ortum habere.

9. Hinc Religionis officia sunt prima, ac præcipua. Matth. 6. 33. & 22. 38. *Primò quærite regnum Dei. Primum & magnum mandatum.*

10. Prima sunt ordine, ita ut primo in loco debeant curari. Ibidem.

11. Huc pertinet phrasis illa, quæ ubique occurrit in Psalmis de quærendo Domino *primo mane*.

12. Præcipua etiam sunt dignitate, atque adeò præcipuè curanda. Matth. 10.37. *Qui amat patrem aut matrem supra me, non est me dignus.*

13. Hinc magis etiam viribus intentis & incitatis debent Religionis officia præstari, quam justitiæ, ad illa enim, non ad ista, propriè pertinet illa regula, *toto corde, tota anima, tota cogitatione diligere*. Matt. 22.37.

14. Quod tamen non ita debet intelligi, quasi omnes vires non etiam requirerentur in officiis secundæ tabulæ præstandis & implendis, sed 1. Quia principaliter hoc postulatur in officio Religionis. 2. Quia in cæteris non requiritur ratione proximi, in quem immediatè feruntur, sed ratione Dei, & virtute Religionis. 3. Quia potest quis cum nimia intensione proximum suum diligere, quoad materialem ipsum actum diligendi, quamvis hoc non possit fieri sub ratione virtutis aut charitatis, sed Deum nullum modo possumus cum nimia intensione amare.

15. Hinc, si pietatis & justitiæ officia quædam non possunt simul præstari, æqua & prudenti comparatione adhibita, pietatis officia sunt præferenda, Matt. 12.46.47.48. Luc. 2.49. *Ecce mater mea, & fratres mei. Quid est quod quærebatis me? an nesciebatis oportere me in iis esse quæ Patris mei sunt?*

16. Æqua autem est comparatio, cum justa proportio observatur maximi ad maximum, & minoris ad minus.

17. Quia verò Deus magis colitur interno affectu, quam opere externo; homines autem magis indigent opere externo, hinc externum religionis opus aliquando potest omitti, ut necessarium opus justitiæ & misericordiæ possit impleri. Matth. 12.1.3.4.7.10.12. *Misericordiam volo, & non sacrificium, &c.*

18. Neque tamen Religio interim hoc pacto violatur,

violatur, quia ipsa Religio jubet suum externum opus omittere, ut magis necessarium præstetur.

19. Religionis immediatum objectum cui defertur, est Deus: idque tam adæquatum, ut nec religionis officium aliquod ad aliud objectum sine gravissima Dei injuria possit referri. Huc spectat titulus ille Dei, quo dicitur *zelotes* vel *zelotypus*.

20. Ratio autem, sub qua religio Deum respicit, ex divina illa excellentia, quæ in sufficientia & efficientia ejus elucet: non est unum aliquod attributum Dei, sed perfectio ex omnibus attributis coalescens: Exod. 34.6.7.8. *Iehova, Iehova, Deus fortis, misericors & gratiosus, longanimis, & multus benignitate & fide, &c.* Singula igitur attributa Dei aliquam vim conferunt ad Religionem nobis ingenerandam, atque adeò in Scripturis ratio ejus singularis refertur nunc ad misericordiam. Psalm. 130.4. *Apud te est condonatio ut reverenter colaris.* Nunc ad justitiam. Deut. 4.24. Heb. 12.29. *Teneamus gratiam, per quam ita colamus Deum, ut ei grati simus, cum verecundia & reverentia. Etenim Deus noster consumens ignis est.* Et sic etiam ad cætera omnia attributa.

21. Hinc religio immediatè fluit ex fide illa, qua in Deum credimus, ut in sufficientem & efficientem causam vitæ.

22. Sic intelligendum est illud, quod dici solet, religionem Deum respicere, ut primum principium, ac supremum Dominum vitæ: Atque adeò futilis nimis est illa Pontificiorum distinctio, qua religionis actus illos, qui Deum respiciunt, tanquam primum principium vitæ, Deo soli præstandos esse fatentur, sed alios religionis actus creaturis etiam communicari posse contendunt, cum nullus sit actus religionis, qui Deum non spectet, tanquam primum principium vitæ.

23. Religionis proprius actus est honorem deferre Deo, & dicitur *cultus*. Exod. 12.25.26. *Et adoratio.* Iohan. 22.23. Oportet enim, ut Deo bonum

aliquo modo contineat aliter non esset observantia erga ipsum, boni autem intrinseci nihil adjici potest in Deo, extrinsecum autem bonum est *honor*, id est, testificatio virtutis alterius, ad gloriam vel æstimationem ejus promovendam, atque hoc totum est, quod Deo potest creatura præstare.

24. Conveniens igitur vel digna æstimatio de Deo, & actus alii quibus æstimatio manifestatur, constituunt quasi materiam proximam religionis: Et omnis actus humanus honestus, quatenus in Dei honorem aut gloriam referri potest, potest esse materia, vel materiale objectum religionis. Unus etiam idemque actus, qui ratione subjectionis ad præceptum dicitur *obedientia*, ratione honoris, quem Deo defert, *Religio* & *Cultus*.

25. Honoris vel cultus religiosi proprius modus est, animam ipsam & interiores voluntatis affectus, & actus alteri subjicere.

26. Quoad animam enim, & interiores ejus actus, directè, & per se, non subjicitur homo ulli creaturæ, quamvis ut anima corpori, sic & actus interior exteriori colligatur, tanquam necessaria ejus conditio: & subjectionem illam imperat etjam, quæ creaturæ, ut superiori debetur.

27. Deo iste honor debetur, non tantùm secundum convenientiam rei, quo sensu deberi illa dicimus, quæ ex lliberalitate largitur, sed etiam secundùm jus personæ, cui defertur, idque tam stricto jure, ut omnem justitiam, ratione debiti excedat, quamvis ratione æqualitatis, à justitia multum superetur.

28. Omnis igitur cultus, qui vel ex natura aut conditione sua, vel ex lege & consuetudine communi, vel ex mente & institutione deferentis religiosum honorem alii defert, præterquam Deo vero, ille Deum novum, ac falsum, eatenus saltem, sibimetipsi fingit.

29. Qui hunc religiosum cultum Deo non defert, est *profanus*, qui defert alii, præterquam Deo vero

vero, est *idololatra*. Act. 10.26. Apoc. 19.10. & 22.8.

30. Quia autem in divino cultu maxima cura debet adhiberi, idcircò apud Latinos *religionis* vox metaphoricè usurpatur aliquando, ad quamlibet anxiam curam designandam, etiam in rebus non sacris: ex quo apparet, ethnicos ipsos naturæ lumine vidisse, religionis curam cæteris omnibus esse anteponendam.

31. Quia etiam conscientiæ timor pertinet ad cultum religionis, idcircò etiam quilibet scrupulus conscientiæ *religio* solet vocari. Unde etiam colligere licet, naturam ipsam dictare, conscientiam hominis primò & maximè propriè religionem spectare.

32. Generalis status ecclesiæ, qua rectum modum colendi Deum profitetur, rectè dici solet *religio Christiana*, quia ex virtute & actu religionis hujusmodi relatio status aut professionis exurgit.

33. Res illæ quæ institutione singulari, usibus religiosis destinantur, tanquam religionis instrumenta, rectè etiam propter statum, aut relationem fixam, quam habent, vocantur *religiosæ*.

34. Peculiaris ille vivendi modus, quem monachi sibimet elegerunt, ad fictam quandam perfectionem exercendam, sine ulla ratione nec sine reliquorum Christianorum injuria, *religio* solet à Pontificiis vocari, & tales monachi, *religiosi*.

35. Qui non est religiosus non est Christianus.

36. Religio vera est unica: quia Deus unus, & honoris ipsi deferendi regula est unica. Sed hæc tamen unitas essentiæ cum varietate consistit accidentali.

Cap. V.

De Fide.

1. Religionis partes duæ sunt, Cultus *naturalis*, & cultus *Voluntarius*, vel *institutus*.

2. Distinctio ista innuitur, Exod. 20. 6. Illis verbis secundi præcepti, *qui diligunt me & observant mea præcepta.*

3. Cultus *naturalis* eſt, qui ex ipſa natura Dei pendet, ita ut quamvis nullam legem haberemus divinitus revelatam & præſcriptam, ſi tamen Dei naturam rectè haberemus perſpectam ac notam, ex illius idonea contemplatione, omnia illa percipere poſſemus, Dei gratia auxiliante, quæ hac in parte ad officium noſtrum ſpectant.

4. Nemo enim eſt qui Dei naturam rectè intelligit, quin ſimul etiam neceſſario agnoſcat, in Deum eſſe credendum & ſperandum, Deum eſſe amandum, invocandum, & in omnibus audiendum.

5. Hinc cultus iſte naturalis eſt ſimpliciter neceſſarius ad ſalutem. Pſ. 79.6. Ier. 10.25. 2. The. 1.8. *Effunde æſtum tuum in eas gentes, quæ non agnoſcunt te, & ſuper regna, quæ nomen tuum non invocant.* Quamvis enim neque merito, neque virtute aliqua obedientiæ alicujus noſtræ conſequamur vitam æternam; iſta tamen obedientiæ pars adeò eſſentialem connexionem habet cum illa fide, qua in Chriſtum recumbimus ad vitam æternam, ut in exercitio ab illa non poſſit ſeparari.

6. Hinc etiam cultus iſte fuit, eſt, atque erit unus & idem, vel immutabilis, 1. Johan. 2.7. *Vetus præceptum, quod habuiſtis jam inde à principio.*

7. Cultus naturalis primo mandato præcipitur, non tantum quia internus eſt, ſed etiam quia externus.

8. Nam 1. Omnis obſervantia eſt internè & externè eadem, cultus igitur idem & internus & externus in eodem præcepto continetur. 2. In præceptis illis, quæ pertinent ad ſecundam tabulam, interna & externa obedientia ſimul præcipitur in ſingulis, Chriſto ipſo interprete, Matth. 5. Multò magis igitur in primæ tabulæ præceptis, ac eorum primo & præcipuo. 3. Si illa diſtinctio eſſet legitima, ut primum præceptum internum cultum ſolum impetraret, & ſecundum ſolum externum, tum primum præceptum internum hominem & animam ſolum obligaret ad obedientiam,

&

& ſecundum tantum externum, & corpus, quod alienum eſt ab omni ratione.

9. *Cultus naturalis vel* tendit in Deum, ut *bonum noſtrum*, vel ut *bonum in ſe*.

10. Cultus qui tendit in Deum, tanquam in *bonum noſtrum*, vel reſpicit eum prout in præſentia noſter eſt, ut *fides*: vel prout poſthac futurus eſt, ut *ſpes*.

11. Fides eſt virtus, qua Dei fidelitati adhærentes, nitimur ipſo, ut quod nobis proponit conſequamur. *Qui recipit ejus teſtimonium, is obſignavit Deum veracem eſſe.* Joh. 1. 12. *Quotquot exceperunt eum: qui credunt in nomen ejus.*

12. Ad fidem divinam quinque iſta concurrunt. 1. *Notitia rei à Deo teſtatæ.* 2. Affectio pia erga Deum, quæ facit ut maximè valeat apud nos ipſius teſtimonium. 3. Aſſenſus, qui præbetur veritati teſtatæ, propter hanc affectionem erga Deum, qui eſt ejus teſtis. 4. Acquieſcentia in Deum ad illud, quod proponitur conſequendum. 5. Electio vel apprehenſio rei ipſius, quæ in teſtimonio nobis exhibetur.

13. Primum horum eſt in intellectu: ſed non conſtituit fidem, quia commune eſt illud nobis cum infidelibus, hæreticis, & apoſtatis, & diabolis ipſis.

14. Secundum, quartum, & quintum ſunt in voluntate, & conſtituunt fidem, prout virtus & actus religionis.

15. Tertium eſt in intellectu, ſed prout movetur à voluntate, neque eſt propriè fidei virtus, ſed effectum.

16. Perfectio autem fidei eſt in electione aut apprehenſione illa qua bonum propoſitum fit noſtrum.

17. Hinc fidei natura optimè explicatur in Scripturis, cum fideles dicuntur *adhærere Deo.* Joſ. 23. 6. Act. 11. 23. 1. Cor. 6. 17. & *viam veritatis eligere, & inhærere teſtimoniis Dei*, Pſal. 119. 30. 31.

18. Per fidem enim primò adhæremus Deo; & tum postea consequenter inhæremus iis, quæ à Deo nobis proponuntur, ita ut Deus ipse sit primum objectum fidei, & illud quod proponitur à Deo secundarium.

19. Quia autem fides, qua conjungit nos Deo est vita nostra: sed qua est virtus & officium nostrum erga Deum, est actus vitæ: idcircò in priore parte definimus eam solummodò per respectum, quem habet ad vitam ac salutem consequendam; hic verò per generalem illum respectum, quem habet ad omne illud, quod Deus nobis proponit credendum: una tamen est & eadem fides, quæ nititur Deo ad bonum consequendum, sive illud bonum sit summum, sive non. Hinc fides integrum suum actum non potest exercere circa comminationes Dei in sese considetatas: quia bonum à nobis recipiendum non proponunt., neque circa præcepta Dei simpliciter spectata: quia bonum indicant faciendum, non recipiendum: neque circa prædictiones meras, quia sub illa ratione nihil boni nobis proponunt: sed in promissionibus perficitur: quia in illis ptoponitur bonum amplectendum: unde etiam est quod Theologi nostri, fidei objectum in Promissionibus ptæcipuè solent collocare.

20. Qui fidem collocant in intellectu: necessariam tamen fatentur esse aliquam motionem voluntatis ad assensum illum præbendum: quemadmodum in fide humana volnntarium esse dcitur, adhibere fidem alicui. Si verò à voluntate pendeat fides, necesse est ut primum Principium fidei sit in voluntate.

21. Fidei hujus objectum *quod vel materiale* est, quicquid à Deo revelatur ac proponitur credendum, sive id spiritu, sive verbo, sive publicè, sive privatim fiat, Actor. 24.14. *Vt credam omnibus quæ in lege & in Prophetis scripta sunt.* Joh. 3.33. *Qui recipit ejus testimonium.*

22. Hinc

22. Hinc Ecclesiæ propositio non est absolutè necessaria, ne quoad nos quidem ad fidei objectum constituendum: tunc *Abrahamus* & alii prophetæ fidei assensum non præbuissent illis, quæ à Deo habuerunt sibi revelata sine ulla ecclesiæ opera intercedente, quod & Scripturis manifestè adversatur, & omni rationi sanæ, & tamen admittitur necessariò atque defenditur à doctissimis Pontificiorum, ut Ecclesiæ larvatæ mentitam authoritatem possint ab istiusmodi argumentis vindicare.

23. Hoc objectum est immediatè semper aliquod axioma, vel enunciatio sub ratione *veri*, sed illud in quo principaliter terminatur fides, *de quo*, *& propter quod* assensus præbetur illi axiomati per fidem, est ens incomplexum sub ratione *boni*, Rom. 4. 21. *Plenè persuasum habens, eum quod promiserat posse etiam efficere*, Hebr. 11. 13. *Non adepti promissa, sed ominus ea conspicati, postquam ipsis fuissent persuasa, & ea amplexi fuissent.*

24. Actus enim credentis non terminatur ad axioma, sed ad rem, fatentibus Scholasticorum clarissimis. Ratio est: quia non formamus axiomata, nisi ut per ea de rebus cognitionem habeamus. Principalis igitur terminus, in quem tendit actus credentis, est res ipsa, quæ in axiomate præcipuè spectatur.

25. Fidei objectum formale *quo*, est Dei veracitas aut fidelitas, Heb. 11. 11. *Quod fidelem esse duxerit eum qui promiserat.* Ratio enim formalis, & ut loquuntur, specificativa fidei est veritas in dicendo, id est, Dei veracitas seu fidelitas revelantis aliquid certò, quia de ratione fidei in communi est, ut innitatur authoritati testantis (qua in re distinguitur fides ab opinione, scientiâ, experientiâ, ac visione aut sensu:) Authoritas autem Dei est ipsius veracitas aut fidelitas, ad Tit. 1. 2. *Promiserat Deus ille mentiri nescius.* Hinc illa propositio est verissima, *quicquid tenemur credere* (fide divina) *verum est.* Quia enim nihil ita debet credi, nisi cujus veritati Deus attestatur: Deus autem attestatur quatenus est verax;

rax: veracitas autem in teste omnisciente non potest separari à testimonii veritate: necesse est igitur ut omne illud, quod fide divinâ tenemur credere, sit verum. Tota hæc demonstratio manifestè confirmatur & usurpatur ab Apostolo Paulo. 1. Cor. 15. 14. 15. *Si Christus non est suscitatus, vanum est præconium nostrum, vana autem est etiam fides vestra; invenimur autem etiam falsi testes Dei: quoniam de Deo testificati sumus, cum suscitasse Christum.* Id est, si testimonium non sit verum, testis est falsus. Nisi hoc admittatur, *quicquid Deus testatur verum est*, consequentia ista omnium firmissima nihil omnino valeret, *Deus hoc testatur aut illud, ergo est verum.* Hinc fides divina non potest esse principium, vel causa, vel directè, vel indirectè, vel per se, vel per accidens, assentiendi falso, aut falsi assensus.

26. Hinc etiam fidei certitudo quoad objectum est maximè firma; & quo magis confirmatur in ipso subjecto, vel corde credentis, eo majorem tribuit gloriam Deo. Rom. 4. 2. *Ad hanc promissionem autem Dei non addubitavit incredulitate: sed corroboratus fuit fide, tributa gloria Deo: ac planè persuasum habens, cum quod promiserat, posse etiam efficere.* Quod autem in nobis aliquando vacillat fides, id non est ex natura fidei, sed ex imperfectione nostra.

27. Utriusque objecti, id est, & eorum quæ sunt credenda, & rationis illius sub qua credi debent, sufficiens & certa repræsentatio proponitur nobis in scriptura, Rom. 16. 26. *Factum est & manifestum & per Scripturas Propheticas, ex imperio æterni Dei, ad obedientiam fidei, omnibus Gentibus notificatum*, 2. Tim. 5. 15. *Sacræ literæ te possunt sapientem reddere ad salutem, per fidem quæ est in Christo Iesu.*

28. Quamvis enim in subjecto, id est, in cordibus necessarium sit lumen ac testimonium Spiritus S. fidem in nobis excitantis, in ipso tamen objecto, quod est fide recipiendum, nihil omnino requiritur vel quoad res credendas, vel quoad causam

ſam & rationem credendi, quod non reperitur in Scriptura.

29. Fides igitur divina non poteſt reduci aut reſolvi in authoritatem Eccleſiæ, aut in alia ſimplicia argumenta extrinſeca, quæ dici ſolent motiva perſuadendo & inducendo præparantia ad fidem: ſed in ipſam Scripturam, & authoritatem, quam habet ſibi impreſſam ab authore Deo, tanquam in primam ac propriam cauſam, quæ facit rem credendam; & in operationem Spiritus Sancti tanquam in propriam cauſam ipſius actus credendi.

30. Hinc illud principium à quo fides, primò incipit, & in quod ultimò reſolvitur, eſt, Scripturam eſſe divinitus revelatam ad noſtram ſalutem tanquam ſufficientem regulam fidei ac morum, 2. Pet. 1. 19. 20. *Si illud primum noveritis, nullam prophetiam Scripturæ eſſe* ἰδίας ἐπιλύσεως.

31. Fides eſt partim implicita, & partim explicita.

32. Fides implicita eſt, qua creduntur fidei veritates, non diſtinctè in ſemetipſis, ſed in communi earum principio. Hac fide implicita ſubjicit homo intellectum ſuum divinæ revelationi, & conſequenter acceptat virtualiter omnia illa, ad quæ divina illa revelatio ſeſe extendit.

33. Commune principium illud, quo continentur omnia hoc modo credenda, non eſt Eccleſia ſed Scriptura, Act. 24 14. *Ut qui credam omnibus quæ in lege & in Prophetis ſcripta ſunt.*

34. Qui credit Scripturam eſſe undiquaque veram, ille credit implicitè omnia quæ in Scripturis continentur. Pſ. 119. 86. comparato cum v. 18. 33. *Omnia præcepta tua ſunt ipſa veritas; Retege oculos meos, ut intuear mirabilia in lege tua. Doce me viam ſtatutorum tuorum, quam cuſtodiam in finem uſque.* David credebat illa eſſe mirabilia, & ſanctè cuſtodienda, quæ nondum ſatis intelligebat.

35. Fides hæc implicita eſt bona & neceſſaria, ſed non eſt per ſe ſufficiens ad ſalutem, neque re-

vera

verâ habet in se virtutis fidei veram rationem, si modo per se subsistat: fieri enim non potest, ut voluntas efficaciter afficiatur, & amplectatur ut bonum, illud quod nullâ ex parte distinctè cognitum habet. Rom. 10. 14. *Quomodo credent ei, de quo non audierint?*

36. Fides explicita est, quâ in particulari creduntur fidei veritates, non autem in communi tantùm.

37. Fides explicita necessariò debet haberi de iis, quæ sunt fidei nostræ proposita tanquam necessaria media salutis, Hebr. 6. 1. 2. Cor. 4. 3, *Fundamentum resipiscentiæ ab operibus mortuis, & fidei in Deum. Quod si opertum est Evangelium nostrum, iis qui pereunt, opertum est.*

38. Fides magis explicita requiritur nunc post Christi adventum quam antea, 2. Cor. 3. 18. Ab iis, qui aliis in ecclesia præficiuntur, quam à plebe. Hebr. 5. 12. Ab iis denique, quibus perfectionis institutionis occasio datur, quàm ab aliis. Luc. 12. 48. *Cuicunque multum datum fuerit, multum repetetur ab eo.*

39. Fidei actus exterior est ejus confessio, professio, vel manifestatio, quæ & suo ordine & loco necessaria est ad salutem. Rom. 10. 9. 10. Nempe quoad præparationem & depositionem animi semper. 2. Petr. 3. 15. & quoad actum ipsum, cum Dei gloria & ædificatio proximi postulaverit.

40. Persistentia in fidei confessione, cum vitæ temporalis detrimento, testimonium tribuit veritati, ac Deo ipsi maximè honorificum, atque adeò κατ' ἐξοχὴν dicitur μαρτύριον, & qui faciunt, μάρτυρες vocantur, Apoc. 2. 13 Hoc autem suo loco est æquè necessarium atque confessio fidei, ita ut non possit detrectari sine abnegatione Christi, Matth. 10. 33. 39. & 16. 25.

41. Fidei opponnntur *infidelitas, dubitatio, error, hæresis, & apostasia.*

42. Infidelitas est dissensio hominis à fide, in

eo qui

eo qui fidem veram nondum eſt profeſſus, 1. Cor. 14.22.23.

43. *Dubitatio* in eo qui profeſſionem fecit, vel minuit vel tollit aſſenſum.

44. *Dubitatio* minuens tantum aſſenſum conſiſtere poteſt cum fide infirma. 1. Cor. 8. 10. Sed non illa dubitatio, quæ tollit aſſenſum. Jacob. 1. 6.7.8.

45. *Error* in fide opinionem aliquam fidei contrariam ponit.

46. *Hæreſis* pertinaciam addit errori, ad Titum 3.10.11.

47. *Apoſtaſia* abſolutè ſumpta, addit hæreſi univerſalitatem eorum fidei contrariorum. 1. Tim. 1. 19.20. 2. Tim. 1. 15.

48. Opponuntur iſta fidei, non tantum qua tollunt aſſenſum illum intellectus, qui eſt ad fidem neceſſarius, ſed etiam qua inferunt & includunt privationem illius electionis & apprehenſionis fidei, quæ eſt in voluntate.

CAP. VI.

De Spe.

1. *SPes eſt virtus quâ inclinamur ad exſpectationem eorum, quæ Deus nobis promiſit.* Rom. 8.25.

2. Spes hæc reſpicit Deum. 1. Tanquam objectum exſpectatur, objectum enim ſpei principale eſt Deus ipſe, & actus illi quibus nobis conjungitur. 1. Pet. 1. 21. *Vt fides & ſpes veſtra in Deo eſſet*, minus principalia objecta ſunt illa omnia, quibus tanquam gradibus & mediis ad Deum pervenitur. 1. Pet. 1.13. *Sperate in eam, quæ vobis defertur, gratiam.* Hinc Deus ipſe appellatur *Spes Iſraelis.* Jer. 14. 8. & Rom. 15. 13. *Deus ſpei*, non tāquia autor eſt & largitor ſpei, quam quia illa eſt in quem ſperamus. 2. Reſpicit Deum tanquam authorem & largitorem omnis boni quod expectat, Pſal. 37. 5.6. *Devolve ſuper Iehovam viam tuam : & confide in eo; nam ipſe efficiet.* Sicut enim in Deum tendit ad

bonum consequendum; sic etiam eum respicit ut gratia sua propria consequendum. Jer. 17.7. *Benedictus vir ille, qui fiduciam habet in Jehova, & cuju confidentia est Jehova.*

3. Propria autem ratio, quare in creaturas no: licet sperare eo modo quo in Deum speramus est, quia formale objectum spei non reperitur i creaturis, Psal. 146.3. *Ne fiduciam habetote in inge nuis, in ullo filio hominum penes quem nulla est salus* Quamvis enim virtus aliqua benè nobis faciend & auxilium ferendi sit à Deo in creaturas collo cata, exercitium tamen hujus virtutis pendet sem per à Deo, Psal. 107.20. *Mittens verbum suum curaverit ipsos.* Et Psal. 127.1. *Nisi Iehova ædificet domum, frustra laborent ædificatores ejus de ea, nisi Iehova custodiat civitatem, frustra sedulus sit custos.*

4. Phrasis igitur illa, *spere hoc aut illud à tali homine*, vel significat illud sperari à Deo per illam creaturam, vel notat spem humanam, non divinam, ve denique non est Christiana.

5. In Deo autem sicut fides, sic etiam spes respicit gratiam Dei, & Christum tantum, tanquam causas boni communicandi, 1. Pet. 1.13. Col. 1.27. *Sperate in gratiam, Christus spes illa gloriæ.*

6. In Deo tamen, & à Deo spes divina respicit non solum Deum & beatitudinem æternam, sed omnia illa quæ fides in promissionibus Dei apprehendit, licet in sua natura sint temporalia, Hebr. 11.1. 2. Cor. 1.10. Quamvis præcipuè spectet vitam æternam. Unde etiam fit, quod per Meton. adjuncti, spes in Scriptura sæpe ponatur pro ipsa salute aut vita æterna sperata, Gal. 5.5. Rom. 8.24. Tit. 2.13. Et salus etiam aliquando ponatur pro spe salutis, per metonymiam subjecti, Eph. 6.17. comparatio cum 1. Thes. 5.1. *Galea salutis. Pro Galea, spe salutæ.* Usitatè etiam spei apponitur hoc ipsum objectum tanquam proprium. 1. Thes. 5.8. Tit. 5.7. *spes vitæ æternæ.* Rom. 5.2. *spes gloriæ.*

7. Conditiones illæ quæ ad objectum spei so-

lent requiri, ut sit *bonum, futurum, difficile, probabile*? inveniuntur omnes in possessionibus Dei, qui promittit semper bona maxima, quæ sine ipsius ope non possunt haberi, sed vi promissionis non probabiliter tantum, sed certò futura.

8 Actus, quo versatur circa suum objectum, dicitur *exspectatio:* quia non est incertæ aut probabilis tantum conjecturæ, ut spes humana, sed certissimæ exspectationis, Rom. 8. 25. Phil. 1. 20. *Si quod non cernimus speramus, per tolerantiam exspectemus. Secundum intentam exspectationem & spem meam.* Et ubique in V. T. ubi vox *mokoha* quæ verti solet *spes*, significat propriè exspectationem.

9. Certitudo ista in spem derivatur ex fide: fides enim est spei fundamentum: neque speratur quicquam, quod non ante creditur fide. Ad Galatas capite 5. versu quinto. *Nos enim Spiritu, ex fide, spem justitiæ exspectamus.*

10. Cum enim fides apprehendit quod promittitur: & spes exspectat quod promittitur, tota differentia inter fidem & spem, est ratio præsentis, & futuri.

11. Inanis igitur & futilis est illa distinctio Pontificiorum, qui concedentes fideles certos posse esse de sua salute certitudine spei, negant tamen eos unquam ordinariis mediis ea de re certos posse fieri certitudine fidei, cum fidei & spei una planè & eadem sit certitudo, qua etiam ratione fit, quod spes in Scriptura præsertim in V. Testamento, sæpe ponitur pro fide.

12. Exspectatio igitur illa futurorum bonorum, quam habent Angeli & spiritus justorum in cœlis, non in eo differt à spe nostra, quod una sit certa & altera incerta, sed in istis. 1. Quod spes nostra nititur fide, quæ Deum intuetur in promissionibus tanquam *per speculum & per ænigma.* 1. Cor. 13. 12. exspectatio autem eorum nititur aperta visione. 2. Quod nostra spes sit cum labore & contentione, eorum autem exspectatio absque omni diffi-

difficultate. 3. Quod ſpes noſtra ſit exſpectatio imperfecta, & exſpectatio eorum ſpes perfecta.

13. Quamvis igitur ſpes una cum fide dici ſoleat abolenda in vita futura, hoc tamen non ſic eſt intelligendum, quaſi deſinerent eſſe quoad eſſentiam, ſed tantùm quoad modum & gradum imperfectionis. 1. Cor. 13. 10. ita ut imperfectio tantùm propriè ſit abolenda: fides autem & ſpes ipſa quoad eſſentiam ſuam ſunt perficiendæ.

14. Hinc fiducia Chriſtiana, quâ reſpicit bonum futurum, nihil aliud eſt quam ſpes confirmata. Debet enim neceſſariò referri ad unam aliquam earum virtutum Theologicarum, quæ ab Apoſtolo commemorantur, 1. Cor. 13. 13. id eſt. vel ad *fidem*, vel ad *charitatem*, vel ad *ſpem*: ſed neque ad *fidem* poteſt, quia fides apprehendit rem ut jam præſentem, quam facit etiam ſubſiſtere. Hebr. 11. 1. neque ad *charitatem*, quia charitas non reſpicit bonum noſtrum, 1. Cor. 13. 5. ergo ad *ſpem*.

15. Hinc ſpei fructus genuinus eſt gaudium & delectatio in Deo, Hebr. 3. 6. *Spem illam de qua gloriamur.* 1. Pet. 1. 3. 6. *Spem vivam, qua in re exſultatis.* Quia ſcilicet bona maxima reſpicit, non tantùm ut poſſibilia & probabilia, ſed etiam ut certò futura, atque adeò poſſeſſionem eorum modo quodam ſubſiſtere facit, dum certos nos reddit quod tandem reipſa ſubſiſtet. Rom. 8. 24. *Spe ſervati ſumus.*

16. Modus hujus actus pendet ex illa ratione objecti, quâ dicitur *futurum & promiſſum*, ita ut in ſua formali ratione non ſit eorum quæ cernuntur, Rom. 8. 24. *Spes ſi cernatur, non eſt ſpes: quod enim quis cernit, cur ſperet?*

17. Hinc ſpei fructus & comes eſt patientia erga Deum, quâ conſtanter ipſi adhæremus in beatitudine quærenda exſpectanda, quamvis in vita præſenti cum variis malis conflictemur, etiam ſine conſolatione deſiderata. Eſa. 8. 17. *Præſtolanti Iehovam, qui abſcondit faciem ſuam, & exſpectanti ipſum.* Rom. 8. 25. *Si verò quod non cernimus ſperamus,*

ramus, per tolerantiam exspectamus. 2. Thess. 3. 5. *Patientem illam exspectationem.*

18. Patientiæ hujus fructus est silentium, quo in Dei voluntatem quiescimus, & omnes illas carnales cogitationes reprimimus, quibus ad festinandum, aut ipsi obluctandum, instigamur, *Psal.* 37.7. *Sile Iehovæ, & indesinentur exspecta eum.*

19. Spes corroboratur & augetur iis omnibus argumentis, quibus certiores reddi possimus bonum speratum ad nos pertinere. Rom. 5.4. *Experientia efficit spem.*

20. Inter hæc argumenta interna signa divinæ gratiæ primarium locum habent, 1. Ioh. 3.14.19. *Nos scimus nos esse translatos à morte ad vitam, quia diligimus fratres.*

21. Quamvis ergo falsissimum sit, quod Pontificii dicunt, spem nostram niti partim gratia divina, & partim meritis nostris propriis, verissimè tamen affirmari potest, corroborari, augeri & erigi spem, fide, resipiscentia, operibus & conscientia bona: Ita ut ex istis quasi antecedentibus, spes vera & viva existat. Hebr. 10.22.23. 1. Pet. 3.15.

22. Effectum spei est animæ confirmatio quasi *anchora tuta & firma.* Hebr. 6.19. *qua ipsas animas nostras possidemus,* Luc. 21.19.

23. Ex hac animi confirmatione sequitur semper studium sanctitatis, 1. Johan. 3.3. *Quisquis habet hanc spem in eo sitam, castum se conservat, sicut & ille castus est.*

24. Spei opponitur per modum defectus 1. metus mali pœnæ, Psal. 27.3. sicut enim spes est exspectatio boni, sic metus iste est exspectatio mali.

25. Metus autem si sit moderatus & fide temperatus, quamvis materialiter semper opponatur spei, in homine tamen peccatore non ita formaliter opponitur spei & virtuti, ut sit simpliciter vitium, sed potius virtutis rationem ac naturam induat, 2. Chro. 34.27. *Quia molitus est animus tuus, & depressisti te à facie Dei, quum audivisti verba*

ejus

ejus contra locum hunc, &c. Ratio est; quia oppositio non est *secundum idem & ad idem:* spes enim respicit gratiam Dei, & metus respicit merita peccatorum nostrorum.

26. Eidem spei etiam in defectu magis directè opponitur desperatio, quæ est mera privatio spei, conjuncta cum sensu illius privationis, & apprehensione rei sperandæ, vel tanquam impossibilis, vel saltem tanquam nunquam futuræ qualis fuit in Caino, *Gen.* 4.13.14. & in Iuda, *Matth.* 27.4.5.

27. Desperatio ista semper est peccatum grave, quia non est privatio spei illius quam habere solent homines in semetipsis aut aliis creaturis, quæ solet esse laudabilis introductio ad spem divinam, sed est privatio spei divinæ ortum suum semper habens ab infidelitate, sicut spes habet à fide.

28. Desperatio tamen in Diabolis & damnatis non habet rationem peccati, sed pœnæ, Desperatio enim vel privativè potest accipi, cum non sperat aliquis illud quod debet sperare & quando debet, vel negativè pro mera cessatione spei: priore sensu semper est peccatum, quia repugnat legi: sed posteriore non item.

29. Varia etiam potest esse ratio desperandi, vel quia Dei gratia non habetur sufficiens ad bonum illud nobis communicandum, vel quia non vult communicare. Desperatio qua nititur priore ratione, semper est peccatum; sed posteriore sensu non est peccatum, si modo de voluntate illa Dei alicui certò constet.

30. Quia autem rarò aut nunquam ordinariis mediis alicui constat ante hujus vitæ finem, quod Deus non velit ipsum participem facere gratiæ ac gloriæ, idcircò nulla est hominum desperatio in hac vita quæ non est peccatum.

31. Spei per excessum opponitur præsumptio, quâ temerè bonum aliquod exspectamus Deut. 29. 19. Ier. 7.4.8.9.10. *Ne sit quum audiverit, &c.*

32. Temeraria ista præsumptio aliquando in exspe-

exſpectatione boni nititur creaturis. Jerem. 17. 5. 1. Timoth. 6. 17. aliquando etiam aliquo modo nititur Deo, ſed perverſè ſine promiſſione ac fide, ut cum quis ſperat veniam ac ſalutem, quamvis maneat impœnitens, aut retineat propoſitum in peccatis ſuis vivendi, aut aliquid aliud exſpectet à Deo, quod non convenit ejus naturæ vel voluntati revelatæ.

33. Hac autem præſumtione non ideò peccatur ab aliquo; quia nimis ſperat in Deum, ſpe vera ſcilicet ac religioſa, hoc enim fieri nullo modo poteſt; ſed quia nimis leviter ac temerè ſperat ſine ullo fundamento, aut illa etiam ſperat, quæ non ſunt ſperanda.

34. Spei etiam, quoad eventum, opponitur *pudor fatici*, vel *confuſio*. Pſalm. 25. 2. 3.

CAP. VII.

De Charitate.

1. CHaritas eſt virtus qua diligimus Deum, ut ſummum bonum. Pſal. 106. 1. & 118. 1. & 136. 1. *Celebrate Iehovam, quia bonus eſt, quia in ſeculum eſt benignitas ejus.* Gaudium celebrationis, quod eſt effectum charitatis, idem primarium habet objectum cum ſua propria cauſa, charitate. Charitatis igitur (ut celebrationis) proprium objectum eſt bonitas *D*ei, quæ ſingulariter elucet in effectis benignitatis.

2. Sequitur fidem ac ſpem ordine naturæ, ut effectum ſuas cauſas, idcirco enim Deum ex charitate amamus: quia per fidem & ſpem guſtamus aliquo modo, quam bonus ſit Deus, & charitatem ejus habemus diffuſam in cordibus noſtris. 1. Joh. 4. 16. 19. *Nos cognovimus & credimus charitatem quam habet Deus erga nos. Nos diligimus eum, quoniam ipſe prior dilexit nos.*

3. Non igitur charitas, ſed fides eſt fundamentum primum ſpiritualis ædificii in homine: non ſolum quia inde incipit ædificatio; ſed etiam quia ſuſti-

ſuſtinet, ac continet omnes ejus partes, ſicut etiam radicis naturam habet, quia virtutem confert fructificandi.

4. Fidem antecedit confuſa & remota inclinatio verſus Deum (cujus umbra quædam in omnibus creaturis aliquo modo reperitur.) Act. 17. 27. *Vt quærerent Dominum, ſi fortè palpando eum invenirent.* Sed eſt inefficax potius, ut loquuntur, velleitas Deum amandi, quam verus amor.

5. Diſtinctio illa Scholaſticorum, *inter dilectionem Dei naturalem & ſupernaturalem*, id eſt, qua alium ſtatuunt amorem Dei, ut eſt principium & finis naturæ, alium verò ut eſt principium & finis gratiæ, eſt otioſum figmentum. Neque revera poteſt homo, poſt lapſum ex viribus naturæ, ſine fide, diligere Deum ſuper omnia, ne dilectione quidem illa, quam *naturalem* appellant.

6. Charitatis amor eſt unionis, complacentiæ & benevolentiæ, iſtæ enim ſunt quaſi partes charitatis, & in illa ſemper continentur, ſi vera ſit, deſiderium nempe unionis, acquieſcentia fruitionis, & affectio benevolentiæ.

7. Amor unionis eſt affectus ille, quo cum Deo conjungi volumus, 2. Cor. 2. 8. *Gratum eſt nobis abeſſe è corpore, & adeſſe apud Dominum.*

8. Amor etiam unionis in Deo eſt erga nos, Eph. 2. 4. 13. *Multa charitate dilexit nos, Vos qui olim eratis longinqui, propinqui facti eſtis.* Sed ejus amor eſt abundantia bonitatis, quia nullum è nobis commodum exſpectat; nos enim ſervi ſumus inutiles Deo. Luc. 17. 10. Job. 22. 2. 3. Noſtra autem erga eum eſt ex indigentia bonitatis, quia Deo indigemus, 2. Cor. 5. 4. *Suſpiramus gravati ---- ut abſorbeatur mortalitas à vita.*

9. Noſter igitur amor, qua eſt unionis cum Deo, eſt ex parte amor ille qui dicitur concupiſcentiæ, vel appetitionis: quoniam Deum propriè appetimus nobis, quia ſperamus ab eo commodum & beatitudinem noſtram æternam.

10. Ultimus tamen finis hujus amoris debet esse Deus ipse.

11. Amor Complacentiæ est affectus ille, quo omne illud, quod in Deo est, probamus, & acquiescimus in summa ipsius bonitate. *Ap.* 7.21. *Benedictio, & gloria, & sapientia, & gratiarum actio, & honor & potestas, & vires Deo nostro, in secula seculorũ: Amen.*

12. Deus etiam amorem complacentiæ habet erga nos, *Hebr.* 13.16. Sed ejus complacentia est in iis bonis, quæ ab ipso nobis communicantur: nostra autem in illa bonitate ac perfectione divina, quæ nullo modo pendet à nobis.

13. Amor benevolentiæ est affectus, quo nos totos Deo tradimus; & volumus, atque conamur ut omnia ipsi deferantur, quæ pertinent ad ejus gloriam, Apoc. 4. 19. 11. *Procidebant, & abjiciebant coronas suas ante thronum, dicentes: dignus es Domine, qui accipias gloriam, & honorem, & virtutem,* 1. Cor. 10.31. *Omnia ad gloriam Dei facite.*

14. Deus benè nobis volendo bonos nos facit, bonum quod vult conferendo: nos autem non possumus in ipsum boni quicquam propriè conferre, sed bonitatem quam habet, corde tantum agnoscere, verbis prædicare, & factis aliquo modo declarare.

15. Charitas illa mutua, quæ est inter Deum & fideles, habet in se rationem aliquam amicitiæ, *Joh.* 15.15. *Vos dixi amicos, quia omnia, quæ audivi à Patre meo, nota feci vobis*

16. In hac amicitia quamvis non reperiatur paritas talis, qualis est inter homines amicos; illa tamen quæ possibilis est apparet in interiore quadam communione, quæ inter Deum & fideles exercetur: cujus ratione dicitur Deus arcana sua revelare fidelibus, Ps. 25.4. Joh. 15.15. Et quasi familiariter cum ipsis versari; Apoc. 3.26. *Si quis audierit vocem meam, & aperuerit ostium, ingrediar ad eum, & cœnabo cum eo, & ipse mecum,* Jo. 14.23. *Si quis diligit me, sermonem meum observabit. Et pater meus diliget*

eum,

eum, & ad eum veniemus, & apud eum habitabimus.

17. Charitas continet in sese implicitè observationem & impletionem omnium Dei mandatorum, Rom.13.10. 1. Joh 2.5. & 3.18. Verè enim Deum amare non potest, qui non studet ipsi per omnia placere, ipsique similis esse. 1. Johan.4.17. *Per hoc adimpletur charitas nobiscum,* —— *quod qualis ille est, tales & nos sumus.*

18. Modus charitatis nostræ erga Deum est, ut feratur in eum tanquam in bonum, & finem simpliciter ultimum, ita ut neque Deus neque dilectio Dei ad aliud aliquid principaliter & ultimò referatur: quia talis amor esset mercenarius. Joh.6.26. *Quæritis me, quia edistis panes illos, & saturati estis.*

19. Possumus tamen amare Deum ut mercedem nostram. Gen.15.1. & intuitu aliorum bonorum tanquam mercedis. Gen.17.2.

20. Gradus charitas erga Deum debet esse summus. I. Quoad objectum, vel (ut loquuntur) objectivè, id est, majus bonum ipsi volendo quam cuiquam. 2. quoad æstimationem vel (ut loquuntur quidam) appretiativè, id est, anteponendo ipsum, & ejus voluntatem, omnibus aliis rebus, vel nostræ propriæ vitæ. Matth. 10.37. Luc. 14.26. Ita ut potiùs mortem obire eligamus, quam transgredi vel minimum ejus mandatorum. 3. Intensivè, id est, quoad vehementem conatum, in applicatione omnium facultatem ad dilectionem Dei. Deut.6.5. *Diliges Iehovam Deum tuum, ex toto corde tuo, & ex toto animo tuo, & ex totis viribus tuis.*

21. Secundum istam descriptionem charitatis, rectè dicitur à Theologis quibusdam, Deum solum esse diligendum: id est, simpliciter per se, & secundum omnes charitatis partes (affectione nempè benevolentiæ, desiderio unionis, & acquiescentia fruitionis) & gradum summum, quamvis etiam proximus diligendus sit secundum quid, propter aliud, ex parte & gradu inferiore.

22. Charitati huic opponitur. I. Metus ille, qui crucia-

cruciatum habet ex præsentia Dei, & formidine pœnæ ab ipso infligendæ. 1. Ioh. 4. 18. *Integra charitas foras ejicit metum: quoniam metus cruciatum habet.*

23. Hinc charitas consummata foras ejicit metum, *ibidem*; ratio est: quia metus ille est horror proveniens ex apprehensione mali, propter præsentiam Dei: atque adeò opponitur charitati, quæ fertur in Deum, tanquam in absolutè bonum.

24. Eidem secundò opponitur abalienatio à Deo, quæ à quibusdam dicitur odium abominationis. Psal. 14. 3. Ioh. 3. 20. *Vnusquisque recessit. Odit lucem.* Sicut enim charitas consistit in affectu unionis, sic abalienatio hæc est in disjunctione. Maximè autem adversatur charitati Dei odium, quod dicitur odium inimicitiæ. Ioan. 15. 23. 24. 25. *Oderunt tum me, tum Patrem meum.* Sicut enim charitatis amicitia est benevolentia; sic inimicitia ista erga Deum est in eo, quod impii malè ipsi cupiant, & vellent si fieri posset, ut non esset, vel saltem non talis, qualis est.

25 Quamvis enim *D*eus si ita apprehendatur, prout est in semetipso, non possit esse odii objectum; quatenus tamen apprehenditur ut peccatorum vindex, eatenus ab impiis peccatoribus odio sæpè habetur: quia illo respectu est ipsis maximè adversus. Ioan. 3. 20. *Quisquis quæ mala sunt agit, odit lucem, nec venit ad lucem, ne arguantur opera ejus.* Sicut enim amor *D*ei in piis causa est, ut odio habeant impietatem *D*eo adversam; sic amor iniquitatis in impiis efficit, ut *D*eum oderint tanquam iniquitati suæ adversum.

26. Gradus autem, quibus ad summam istam impietatem ascenditur: tales sunt, 1. Peccatores semetipsos inordinatè diligunt. 2. Volunt illud quod sibi placet, quamvis contrarium sit legi *D*ei. 3. Odio habent legem: quia repugnat huic desiderio. 4. Deum ipsum adversantur, quia talis legislator est & author.

27. Opponitur etiam charitati erga Deum amor hujus mundi. 1. Ioh. 2. 15. quia hic mundus cum Deo & ejus voluntate non consentit. Ibid. vers. 16. *Si quis diligit mundum, non est charitas Patris in eo, Quoniam quicquid est in mundo, non est ex Patre.*

28. Sicut enim perfectio charitatis est in eo, animus acquiescit in Deo; ita charitati necessario repugnat, ut acquiescat animus in eo, quod est alienum à Deo.

29. Charitas aliarum virtutum non magis est forma, quam quælibet virtus imperans, aut ordinans actus alterius, est ejus forma: sed quia illi actus qui in sua natura non respiciunt Deum ad ipsum per charitatem referuntur, & in eo tales actus perficiuntur; idcirco per metaphoram non malè dicitur eorum forma, & virtutum etiam à quibus eliciuntur.

30. Fidei autem charitas non potest esse forma intrinseca: quia natura sua sequitur fidem, ut effectum sequitur causam, non antecedit ut causa effectum.

31. Neque fides extrinsecè à charitate dirigitur in Deum: sed ex sua propria & interna natura, Deum respicit ut objectum suum.

32. Justificatio fidei, nullo modo pendet ex charitate (ut Pontificii volunt) sed ex proprio fidei objecto.

33. Quod fides dicitur per charitatem operari, Gal. 5. 6. Non est, quia efficacia omnis fidei pendet ex charitate, tanquam ex causa: sed quia efficaciam suam exerit & exercet fides in charitatis excitatione.

34 Particula illa *per* non indicat ibi causam formalem, sed quasi instrumentalem: ut quum Deus regenerare nos dicitur *per* verbum.

35. Fides illa quæ sine charitatis operibus existit, dicitur *mortua*, Iacob. 2. 29. Non quia fidei vita ab operibus fluit: sed quia opera sunt actus secundi ex fidei vita necessario fluentes.

36. Fides ex operibus dicitur perfici, Jac. 2. 22. Non essentiali perfectione, sicut effectum perficitur à causa, sed complementali, sicut causa perficitur, aut actu completa redditur, in productione effecti.

37. Quia charitatis objectum est ipsa bonitas Dei, prout in se est, fides autem & spes respiciunt Deum, prout nobis proponitur apprehendendus, idcirco propensio illa animi in Deum, quæ est charitatis, magis evidenter & constanter apparet in fidelibus infirmis, quam fidei aut spei speciales actus: quoniam bonitas divina magis est manifesta in sese, quam ratio eam apprehendendi, quæ nobis in hac vita quasi ænigmaticè repræsentatur.

CAPUT VIII.

De auditione Verbi.

1. EX istis virtutibus religionis, fide, spe, & Charitate erga Deum duplex oritur actus religionis, qui spectat ad communionem illam spiritualem, quæ inter Deum & nos exercetur, *Auditio verbi, & Oratio.*

2. Ratio vel fundamentum hujus distributionis est in eo, quod Deum religioso cultu afficimus, cum honorem debitum ipsi deferimus, sive hoc fiat recipiendo, quod ipse nobis proponit, sive proponendo, quod ab ipso secundum perfectionem ipsius recipiatur; utroque enim respectu illud agimus, quod Deo est immediatè ac directè honorificum.

3. Primus igitur actus religionis est circa illa, quæ à Deo nobis communicantur: & alter est circa illa quæ à nobis Deo exhibentur.

4. Auditio verbi est religiosa receptio voluntatis Dei.

5. Auditio igitur hic appellatur quælibet perceptio sermonum Dei, sive prædicatione sive lectione, sive alia quacunque ratione communicetur, quia singulariter & ex instituto suo operari solet Deus ex prædicatione & auditione verbi.

6. Non igitur tam presse & stricte accipi debet vox ista, ut vel præcipuè vel necessariò semper externum sensum audiendi includat; sed ut quamlibet perceptionem voluntatis Dei notet, & præcipuè internam receptionem & subjectionem designet.

7. Receptio autem verbi duabus partibus constat, attentione mentis, & intentione voluntatis.

8. Attentio est applicatio intellectus, ad percipiendam voluntatem Dei revelatam. Actor.16.14. *Dominus aperuit cor Lydiæ, ut attenderet iis quæ dicebantur à Paulo.* Vocatur sæpè in Scriptura, præsertim in Veteri Testamento, *inquisitio* voluntatis Dei, aut Dei ipsius, aut explicetur summum illud studium, quo ferri debemus ad voluntatem Dei cognoscendam, tanquam ad rem aliquam inveniendam, qua non possumus ullo modo carere. Esa.58.2. *Ut me quotidie requirant, & scientia viarum mearum delectentur: velut gens quæ justitiam facit, & jus Dei sui non derelinquit, regent me jura justitiæ, accessu Dei delectentur.*

9. In hac attentione illa opus est prudentia, qua discernere possimus, quid illud sit quod Deus velit. Rom.12.2. *Ut probetis quæ sit voluntas Dei, bona illa placens & perfecta.* Quod cum percipitur non est ulterius deliberandum, an bonum sit, aut observandum nec ne: ipsa enim Dei voluntas est ultimus terminus inquisitionis omnis religiosæ. Gal.1.15.16. *Quando libuit Deo revelare filium suum in me,*

-------non contuli cum carne & sanguine.

10. Intentio est applicatio voluntatis nostræ, ad voluntatis Dei jàm perceptæ religiosam observationem. Psal.119.106.. *Iuravi quod præstabo, me observaturum jura justitiæ tuæ.*

11. Intentionis propositum tum forte ac firmum esse debet, ut sine ulla exceptione parati simus observare quicquid Deus jusserit. Ier.4.25.6. *Sic Iehova nobis testis verus & fidus, nisi prorsus secundum*

illum verbum cujus causa miserit te Iehova ad nos; ita fecerimus. Sive bonum sive malum fuerit, voci Iehovæ Dei nostri auscultabimus.

12. Ratione hujus intentionis lex ipsa Dei dicitur esse in corde hominis fidelis. Psal. 40.9. & 119. 11. Ier. 31.33. Heb. 8.10.

13. Auditio hæc ut rectè se habeat, debet esse religiosæ observantiæ, subjectionem inferens interiorum actuum & inclinationum animi. Rom. 6.17. *Ex corde auscultastis ei formæ doctrinæ cui estis traditi.*

14. Ut si autem verè religiosa, requiritur inprimis, ut oriatur ex fide, qua veritatis verbum esse credimus, quod Deus nobis revelat, & congruenter etiam erga illud afficimur. Hebr. 4.2. *Non profuit illis auditus sermo, ut qui fide contemperatus non fuerit apud illos qui audierant.* Luc. 24.32. *Nonne cor nostrum ardebat in nobis, dum loqueretur nobis.*

15. Per istam fidem nos inhæremus verbo. Psal. 119.31. Et verbum ipsum inhæret, atque inseritur nobis ad salutem. Jac. 1.21. *Insititius ille sermo.*

16. *Secundò* eadem auditio fluere debet ex spe illa, qua tanquam verbum vitæ amplectimur, quod Deus promittit, ex eo etiam vitam exspectantes. Deut. 32.47. Joh. 5.39. *Est vita vestra. Vos videmini vobis in ipsis vitam aternam habere.*

17. Hac spe efficitur, ut fructum proferant fideles cum patientia. Luc. 8.15.

18. Similiter & charitatem debet habere conjunctam, qua eidem verbo, vel Deo in illo verbo semetipsum nobis revelanti, ut simpliciter bono adhæremus. Psal. 119.27. *Quam diligo legem tuam?* 2. Thess. 2.10. *Non receperunt amorem veritatis, ut salvi fierent.*

19. Ratione hujus charitatis, verbum Dei copiose habitat in fidelibus. Col. 3.16. Ita ut transformentur etiam in ejus formam ac figuram, Rom. 6.17.

20. Hujusmodi auditio verbi Dei est verus a. proprius Dei cultus. 1. Quia immediatè ac directè Deo defert spiritualem honorem; quamvi-

enim auditionis actu maximè propriè dirigatur ad nostram receptionem voluntatis divinæ, quia tamen in modo recipiendi conscientias nostras subjicimus Deo, idcirco deferimus ipsi honorem illum potestatis, ac veracitatis divinæ, in cujus agnitione religiosus ejus cultus exercetur. 2. Quia directum & immediatum exercitium continet fidei, spei, charitatis, in quibus cultus Dei maximè essentialiter consistit.

21. Hinc nullum verbum ac sententia humana misceri debet verbo divino, ac eodem modo cum illo proponi, ne istoc pacto colamus aliquo modo homines, Dei loco.

22. Auditioni huic maximè formaliter opponitur superbia illa, qua quis sic propriam suam excellentiam affectat, ut non velit subjici Dei voluntati. Quamvis enim ista superbia repugnet humilitati religionis, & observantiæ, vel obedientiæ in genere, illis tamen in istoc religionis actu maximè propriè videtur adversari: quia homo superbus, qua talis, adeo alienus est à semetipso subjiciendo alterius voluntati, tanquam legi, ut suam propriam voluntatem velit esse loco legis, Jer. 13. v. 15. *Audite, & auribus percipite, ne exaltetis vos: nam Iehova loquitur.* Ier. 5. 5. *Fregerunt jugum, diruperunt vincula.*

23. Superbiæ hujus quasi proprius actus est contemptus ille, quo quis vel Deum, vel Dei voluntatem, & ejus observationem nihili facit, 2. Sam. 12. v. 9. *Quare sprevisti verbum Iehovæ faciendo quod malum videtur in oculis ejus?*

24. Hinc duplici causa superbia dicitur causa omnium aliorum peccatorum. 1. Quia omnia alia peccata referuntur aliquo modo ad excellentiam illam, quæ in superbia spectatur, tanquam ad finem. 2. Quia superbia per contemptum abjicit à sese imperium verbi, cujus virtute sola cavetur peccatum.

25. Hinc in omni peccato aliqua ratio superbiæ inve-

invenitur, præcipuè verò in iis quæ ex deliberato consilio committuntur.

26. Hinc etiam auditioni verbi opponitur consultatio omnis cum mundo, carne, àut carnis prudentia, in iis quæ pertinent ad religionem. Rom. 8.7. Gal. 1.16.

27. Sicut etiam per superbiam recusant planè homines subjicere sese Dei voluntati: Sic per istas consultationes eorum quæ sunt à Deo aliena, quærunt sibi quasi alios Deos, quibus possint sese subjicere.

28. Maximè execrabilis oppositio ad auditionem verbi Dei, est in consultatione diaboli, Esai. 8.19. Deut. 18.11.12.13.14.15. Ubi fides & spes quædam religiosa Deo soli debita, vel explicitè, vel implicitè, in Dei hostem transfertur.

29. Hinc est quod fides inprimis postulari solet in hujusmodi consultationibus, ab iis qui talium artium sunt magistri.

30. Fidei hujus vi, fœdus quoddam si non apertè, & expresse, tacitè saltem & implicitè, initur cum diabolo, cum quadam religione.

31. Quamvis autem non habeat quis intentionem directam diabolum consulendi, si tamen id faciat, quod vel ex natura sua, vel ex usu & applicatione quam habet, compellationem infert diaboli, ad ejus auxilium, vel consilium recipiendum, particeps ille fit ejusdem peccati.

32. Artes igitur omnes diaboli instinctu introductæ, ad arcana cognoscenda, sunt ista ratione damnandæ.

33. Damnanda est igitur omnis divinatio, quæ nec nititur certa Dei revelatione, nec naturæ cursu in rebus creatis à Deo instituto.

34. Damnanda est omnis applicatio rerum aut verborum, vel ad prædictiones, vel operationes illas, ad quas neque ex natura sua, neque ex institutione Dei ullam habent dispositionem.

35. Quatenus auxilium diaboli istiusmodi rationi-

tionibus quæritur, continent in ſeſe invocationem quandam ejus, & ſic opponuntur invocationi Dei: ſed quateuus revelatio quædam exſpectatur, aut ſubmiſſio animi adhibetur ad ejus juſſa recipienda, & exequenda, eatenus opponuntur auditioni verbi divini.

36. Communio iſta cum diabolo igitur non eo tantum nomine eſt illicita, quia cum fraude & ſeductione conjungitur, ſed etiam quia ex natura ſua pugnat cum vera religione.

37. Cum diabolo enim civilem communionem aut ſocietatem non habemus: religioſam non poſſumus habere, ne quidem ut cum bonis Angelis habuerunt quidam olim; qui ſunt ſpiritus miniſtrantes in noſtrum bonum, à Deo in illum finem legati.

38. Quicquid enim cum diabolo agimus, præter illa quæ pertinent ad ipſi reſiſtendum, tanquam hoſti animarumn noſtrarum, ſpectat illud ad religionis veræ violationem, & eſt religio quædam perverſa.

39. Si videatur aliquando ſubjici hominum imperio, virtute quarundam incantationum, eſt illa ſimulatio tantum ſubjectionis, ut illa ratione facilius poſſit hominibus imperare: non impedit igitur, ſed fucat ſolùm ſubjectionem illam religioſam, quæ ipſi ab hominibus in illa communione præſtatur.

40. Cum hujuſmodi peccatis communicant ex parte omnes illi, qui vocibus, figuris & ſimilibus rebus nulſius idoneæ virtutis, morbos vel in aliis curare ſatagunt, vel in ſe ac ſuis in illum finem talia admittunt.

41. Sympathiæ & antipathiæ, ſpecificæque virtutes quæ in quibuſdam rebus inveniuntur, ab hujuſmodi incantionibus ex eo diſcernuntur: quod illis experientia commnnis omnium hominum ſuffragatur; iſtis autem nequaquam; in iſtis fides aliqua poſtulatur, in illis nulla.

42. Fortis

42. Fortis imaginatio in multis forsan concurrit ad efficaciam talium mediorum; sed illa etiam sæpè ex religiosa quadam fide exoritur; neque quidquam efficere potest, in parentibus pro liberis, aut in hominibus pro pecudibus, sine diabolica quadam operatione concomitante.

43. Qui maximè sunt dediti auditioni verbi Dei, illi ut minimè curant hujusmodi artes, sic minimè fructum ex iis percipiunt.

Cap. IX.

De Oratione.

1. *ORatio est voluntatis nostræ religiosa repræsentatio coram* Deo, *ut illa* Deus *quasi afficiatur.*

2. *Est religionis actus*, quia ex natura sua defert illi qui oratur, scientiæ, potentiæ, ac bonitatis illam sufficientiam & efficientiam, quæ propria est Dei.

3. Hinc ad alium neminem, præterquam ad Deum solum, dirigi potest, sine manifesta idololatria.

4. Oritur primò ex *fide* Rom. 10.14. *Quomodo invocabunt eum, in quem non crediderint?* Illa nempè, qua credimus Deum, primò, esse omniscium, qui cuncta noverit, atque adeo internos nostrorum cordium affectus ac motus; in iis enim precipuè orationis essentia consistit: secundò, esse omnipotentem, qui possit facere quod velit in desideriis nostris implendis: tertiò, esse authorem ac largitorem omnis boni: quartò, probare & gratam habere nostram orationem propter Christum.

5. Hinc omnes orationes nostræ offerendæ sunt Deo, in nomine ac mediatione Christi, virtute fidei justificantis. Joh. 13.13.14. & 16.23. *Quæcunque petieritis à Patre in nomine meo.*

6. Oritur etiam ex *spe* illa, quâ fructum optatum ex precibus nostris exspectamus à Deo Rom. 8.23.26. *Suspiramus, adoptionem exspectantes. Spiritus intercedit pro nobis suspiriis inenarrabilibus.*

7. Oritur denique ex *Charitate*, qua bonitatem Dei cupimus, & participare & celebrare. Psal. 34. 49. *Magnificate Ichovam mecum, & extollamus nomen ejus pariter. Gustate & videte bonum esse Ichovam: beatus vir ille, qui se recipit ad eum.*

8. Hinc Charitas etiam erga proximos necessariò requiritur ad orationem Deo gratam. *Oratio Dominica, petitione quinta.*

9. Differt oratio ab auditione verbi: quod auditio versatur circa voluntatem Dei: Oratio verò circa voluntatem nostram: in auditione verbi nos voluntatem Dei recipimus, in oratione verò nostram voluntatem offerimus Deo, ut ab ipso recipiatur.

10. Non est autem simplex voluntas aut desiderium, sed præsentatio voluntatis, aut voluntas exhibita & repræsentata coram Deo. Non enim sufficit ad orationem, ut aliquid cupiamus habere, sic enim homines prophani, quia maximè cupiunt habere, maximé etiam orarent, sed requiritur etiam desiderium illud à Deo obtinendi, & voluntas idem apud ipsum quærendi, ac tum demum hujus desiderii repræsentatio vel insinuatio coram Deo.

11. Hæc autem repræsentatio primò, & essentialiter fit in ipsa voluntate, quatenus ad Deum conversa per actum quasi protensum ipsi repræsentat suam inclinationem vel desiderium.

12. Hinc preces piorum vocantur in Script. *desideria*, Ps. 10. 17. & *suspiria inenarrabilia*, Rom. 8. 26.

13. Secundo in loco, & per modum signi, repræsentatio hæc fit ab intellectu, quatenus verbum internum concipiens exprimit coram Deo voluntatis affectus.

14. Hinc preces fidelium appellantur etiam *verba* ac *sermones*, quibus Deum alloquuntur non externè, primò, & præcipuè, sed internè. Hos. 14. vers. 2. *Sumite vobiscum verba, & revertimini ad Iehovam: dicite ei; condona, &c.*

15. Oat-

15. Oratio igitur formaliter est actus voluntatis; simul tamen ad eam requiritur & *antecedens* actus mentis, quo *quid, à quo, pro quo*, & *quomodo* sit orandum intelligimus; & *consequens*, quo orationem ipsam concipimus & exprimimus verbo quodam mentis.

16, Hinc una cum intentione vel actu, voluntatis *attentio* etiam requiritur in oratione, & ad Deum quem oramus, & ad rem de qua eum oramus, & etiam ad orationem ipsam: non enim spiritu tantum, sed intelligentiâ etiam debemus orare. 1. Cor. 14. 15. *Orabo spiritu, sed orabo etiam intelligentiâ.*

17. Hæc repræsentatio debet esse *submissa* & *humilis*; aliàs enim non esset precatio religiosa, à creatura subdita ad supremum numen & Creatorem directa, sed vel imperium superioris erga inferiorem, vel quasi familiaris collocutio, qualis est inter æquales, Gen. 18. 27. *Ecce nunc cuperem alloqui Dominum, tametsi ego sim pulvis & cinis.* Psal. 95. 6. *Venite incurvemus nos, & procumbamus, flectamus genua coram Iehova, qui fecit nos.*

18. Generalis *finis* orationis est, ut Deum quasi afficiamus aut commoveamus: unde est, quod fideles dicuntur precibus quasi potentia valere apud Deum. Gen. 32. 28. Hos. 12. 4. 5. & quasi certare, Rom. 15. 30.

19. Quamvis enim ab ipsa veritate non sit aliena differentia illa, quam nonnulli statuunt inter preces illas quæ ad homines diriguntur, & illas, quæ Deo exhibentur, quod qui homines orant, illos quos orant afficiunt, & aliquo modo disponunt ad id quod volunt, sed qui Deum orant, non tam Deum qnam semetipsos afficiunt ac disponunt ad illa quæ volunt: sic tamen Deo visum est orationis vim & efficaciam nobis commendare, ut eadem se affici & quasi commoveri declaret; quia scilicet oratio nostra est medium qno intercedente, & non aliàs, Deus vult nobis multa communicare, unde etiam, qui aliquid à Deo precantur

tur, dicuntur subsidiariam operam conferre ad illud efficiendum. 2. Cor. 1. 11.

20. Non enim idcircò Deum oramus, ut illi nescienti nota faciamus desideria nostra, qui intelligit semper *è longinquo*. Psal. 139. 2. id est, cum nondum insederint animis nostris: neque ut eum antea nolentem in nostram sententiam flectamus, apud quē non est transmutatio aut conversationis obumbratio, Iac. 1. 17. sed ut, quod credimus eum velle, oratione nostra ab ipso impetremus, 1. Ioh. 5. 14. *Hæc est fiducia quam apud Deum habemus, ipsum, si quid petierimus secundum voluntatem ejus, nos audire.*

21. Hinc firmitas & immutabilitas providentiæ divinæ non tollit, sed stabilit preces fidelium, & certissima ejus apprehensio per fidem, veros fideles non segnes reddit, sed excitat magis ad orandum, 1. Chron. 17. 25. 26. 27. *Tu Deus mi, revelasti in aurem servi tui, te ædificaturum ipsi demum: idcirco judicavit servus tuus orandum esse coram te. &c.*

22. Hinc etiam orare debemus *instanter* & *continuò*. Instanter, quoniam oratio nostra est medium necessarium ad Dei gloriam, & nostrum bonum. Continuò, quia talis voluntatis dispositio nunquam est abjicienda, & actus ejus etiam quotidie est exercendus, prout occasio nobis affertur.

23. Orationis adjuncta sunt *confessio* & *promissio* Deo facta: hæc duo enim semper in omni oratione Deo grata, & in singulis ejus partibus; vel expresse; vel implicitè adhibentur.

24. Quia enim oratione confugimus ad Dei misericordiam tanquam ad fontem omnis boni nobis vel communicandi vel communicati, eo ipso facto confitemur nos in nobis metipsis esse miseros & omni bono destitutos; quia etiam Deum nostris votis quasi afficere conamur & commovere, idcirco etiam Deo nostros animos congruenter affectos circa easdem res profitemur, & in futurum afficiendos pollicemur, neq; possunt hujusmodi affectiones à precibus nostis abesse, sine illusione quadam Dei.

25. Con-

25. *Confessio* est humilis & pœnitentialis agnitio culpæ, reatus, & miseriæ nostræ. Psal. 32. 5.

26. Finis & usus hujus confessionis est, primò, ut Deus justificetur, & gloriam habeat in suis judiciis. Psal. 51. 6. secundò, ut nos dispnoamur ad gratiam Dei obtinendam. Psal. 3. 25. tertiò, ut gratia concessa magis illustretur.

27. Modus est varius pro varietate peccatorum. *Ignota* enim generaliter sunt confitenda, Psal. 19. 13. *Nota* verò specialiter etiam pro cujusque natura & gravitate, Hezræ. 9. 14.

28. *Promissio* in oratione requisita, est testificatio propositi orationi convenientis.

29. *Propositum* hoc, est determinatio voluntatis ad illud serio conatu prosequendum, quod Deum oramus, ut fiat. Psal. 119. 106. 112. *Comp. cum seq. Versibus.*

30. Prosequimur autem illud, quod oramus, & mediis illis, quæ sua natura sunt ad illum finem necessaria, & aliis etiam, quorum determinatio ex circumstantiis contingentibus & electione nostra dependet.

31. Posterioris generis promissio, distinctè & ex deliberato consilio Deo facta, per appropriationem quandam dicitur *votum.*

32. Hinc votum omne debet esse primò, rei neque impossibilis, neque simpliciter necessariæ, sed quæ liberè per Dei gratiam ordinariam præstari potest ad arbitrium nostrum: secundò, neque rei malæ, neque vanæ, sed quoad omnes circumstantias legitimæ ac bonæ: tertiò, ad Deum solum referri debet, ut objectum cui vovemus; & ad ejus honorem, ut finem primarium, quamvis ad nostram & aliorum ædificationem & usum possit ordinari.

33. Oratio, *quoad modum*, est vel *brevis ejaculatio desiderii*, ubi mens aut non penitùs, aut non diu vacat orationi. Psal. 129. 8. Nehem. 2. 4. vel *continuata series orandi.*

34. Illa frequentior esse debet, ut quæ ordinariis

tiis negotiis non poteſt impediri; hæc autem ſtatis temporibus ut ſolemnior, & non admittens aliarum cogitationum diſtractionem.

35. Utraque autem eſt *mentalis* vel *vocalis.*

36. *Mentalis* eſt, quæ in voluntate, mente, & affectu perficitur ſine ullo ſigno ex deſtinato conſilio adjuncto. Nehem. 2. 4. 1. Sam. 1. 13.

37. *Vocalis* eſt, quæ internum animi deſiderium verbis etiam exprimit. Hoſ. 14. 2.

38. *Vox*, eſt ſonus hominis articulatus ad internum animi effectum exprimendum, excitandum, continuandum & augendum: quamvis enim affectus antecedere debet vocem, & vox affectui conformari; dum tamen voce religiosè exprimitur, reflexionem quandam habet in ipſum animum, ex qua magis accenditur, & vires majores acquirit. Eſt etiam vox ſuo modo neceſſaria, ut corpus unà cum anima in hac religionis parte poſſit exerceri.

39. Hinc igitur neque ſermo uſurpandus eſt, quem orans non intelligit, & quo ſuos conceptus exprimere non poteſt; talis enim repetitio verborum ignotorum non eſt propriè ſermo humanus, quia non magis formatur ab internis conceptibus, quàm verba illa, quæ à pſittaco nonnunquam proferuntur, atque adeò non poteſt diſtinctè exprimere internos animæ affectus, in quibus oratio primariò conſiſtit.

40. Neque etiam prolixus debet eſſe ſermo, aut eadem ſæpius repetens. Matt. 6. 7. niſi id fiat ex abundantia cordis: tum enim neque longæ preces, neque repetitiones variæ ſunt vanæ aut inanes, ſed maximè Deo gratæ, ut apparet ſatis ex probatis exemplis orationum iſtiuſmodi, quæ in Scripturis commemorantur.

41. Neque denique talis cura habenda eſt verborum, quæ ulla ex parte minuere poſſit attentionem debitam, vel ad Deum, vel ad rem ſubjectam, vel ad effectum animi internum.

42. In

42. In oratione vocali, si sit solennis, *gestus* etiam illi requiruntur, qui Dei majestatem, nostram vilitatem, & rei ipsius naturam decent.

43. Oratio vocalis, est vel in *Prosa*, vel in *Metro*.

44. In metro *cantus* est conjunctus, atque idcircò major debet esse cura sermonis & toni quam in prosa.

45. Cantus autem *melodia* instituitur ad spiritualem quandam delectationem, qua animus detinetur in meditatione rei cantatæ.

46. Hinc enim magis distincta meditatio intercedit inter verba & cordis elevationem, quam in aliis orationibus, ita ut proximus & immediatus fructus Psalmi cantati sit ædificario nostra in fide, & observantia.

47. Quia tamen simul & consequenter ad rem cantatam elevatio cordis ad Deum requiritur, & finis etiam est illius meditationis, idcircò canere dicimur in corde nostro Domino. Coloss. 3. 16. & Psalmi cantati habent rationem precum.

48. Quia autem religiosa ista melodia habet rationem precum, idcirco minus consentaneum est, ut *Decalogus* & alia similia, quæ orationis naturam non participant, vertantur in metrum, & loco Psalmorum cantentur.

49. Quia verò cantus immediatè spectat ad nostram ædificationem, & etiam lætitiam quandam animi suâ naturâ præ se fert, Jac. 5. 13. Idcircò iidem planè gestus corporis in istiusmodi exercitiis non requiruntur, qui aliis precibus conveniunt.

50. Oratio, secundò, est vel *solitaria*, vel *cum aliis*.

51. In illa, quæ cum aliis habetur, si prosâ fiat, præit unus voce, & reliqui subsequuntur affectu, & fide, quam in fine declarare debent dicendo *Amen*, Neh. 8. 7. 1 Cor. 14. 16.

52. Hinc *alternatio* precum per antiphona; partium *distributio* inter ministrum & populum; & *repetitio* verborum à ministro propositorum subse-

ſubſequenti voce populi, non eſt approbanda.

53. In cantus autem melodia, quia facit ad mutuam noſtram ædificationem, attentionem, & affectus pios inter nos invicem excitandos, Col. 3. verſ. 16. Idcircò ſimul omnes conjungunt voces. 1. Chron. 16. 35. Marc. 14. 26.

54. In iſtis orationibus, quæ habentur cum aliis, ille ſermo debet uſurpari. qui ab aliis intelligitur, 1. Cor. 14.

55. Hinc fracta illa *Muſica*, quæ intelligentiam excludit, abeſſe debet à ſacris exercitiis pietatis, ſaltem quæ cum aliis habemus.

56. Orationis ſpecies duæ ſunt, *Petitio* & *gratiarum actio*. Phil. 4. 6. *In omni re, precibus, & deprecatione, cum gratiarum actione, petitiones veſtræ innoteſcant apud* *Deum.*

57. *Petitio* eſt oratio, de eo quod deeſt, ut impetremus. Matth. 7. 7. *Petite, & dabitur vobis: quærite, & invenietis: pulſate, & aperietur vobis.*

58. Deeſt ſemper quod petitur, vel ex toto, vel ex parte, vel in ſeſe, vel in ſenſu noſtro, vel denique quoad actum, vel quoad continuatam ejus durationem.

59. Hinc inopiæ ac indigentiæ noſtræ ſenſus, unà cum ſufficientiæ apprehenſione, qua noſtra inopia poſſit elevari, neceſſario requiritur ad petitioonem rectè inſtituendam.

60. Virtus & efficacia petitionis non eſt in merendo, aut ſatisfaciendo, ut Pontificii volunt.

61. Impetrare propriè eſt medii vim habere, ad boni aliquid gratuitò ab alio obtinendum.

62. Quamvis igiter omnia opera bona, vel omnis obſervantia, qua fluit à fide, vim aliquam habet benedictiones à Deo impetrandi, virtute promiſſionis illius, qua gratuitam mercedem iis conſtituit; unde & opus bonum à quibuſdam dicitur, quamvis admodum impropriè, oratio realis, à vocali & mentali diſtincta: petitio tamen ſpeciali ratione impetrat: non tantum qua eſt pri-

maria

maria pars obſervantiæ, ſed etiam quia propria ſua natura habent hunc finem & uſum, quatenus formalis actus eſt fidei & ſpei, quibus omnia bona recipimus à *Deo*.

63. Hæc autem impetratio non propriè reſpicit juſtitiam *Dei*, ſed miſericordiam, & benignitatem ejus.

64. Hinc omne bonum quod petimus, non ex juſtitiæ, ſed ex gratiæ manu recipimus.

65. Petitio quia maximè formalitèr fluit ex fide ac ſpe, idcirco eadem ratione circa bona petenda verſatur, qua virtutes illæ verſantur circa ſua objecta ſecundaria. id eſt, bona illa quæ apprehendunt à *Deo* nobis communicanda.

66. Hinc illa ſola ſunt abſolutè petenda, quæ neceſſaria ſunt ad *Dei* gloriam & noſtram ſalutem: cætera vero cum tacita ſubjectione ad *Dei* ſapientiſſimam diſpoſitionem.

67. Hinc & modus, & tempus particulare hæc aut illa nobis communicandi, non debet à nobis in precibus noſtris *Deo* præſcribi, ut feſtinanter tamen audiat, fas eſt *Deum* orare. Pſal. 102. verſ. 3. *feſtinanter exaudi me*. Quia hoc facere promiſit. Luc. 18. 1. *Vindicabit eos cito*. Feſtinationis autem opportunitatem definire, non eſt noſtrarum partium.

68. Quia verò petitio fluit etiam ex charitate, hinc illa maximè ſunt exoptanda, & precibus roganda, quæ maximè faciunt ad gloriam & bonitatem *Dei* celebrandam.

69. Hinc etiam non pro nobis tantum petimus, ſed pro aliis etiam omnibus, qui nobiſcum vel ſunt, vel poſſunt eſſe participes ejuſdem bonitatis divinæ. 1. Timoth. 2. 1. 3.

70. Patriarchæ & Prophetæ ſuis benedictionibus, non ſolum bene precabantur, vota ſua proferentes, ſed etiam bene promittebant in nomine Dei, verba Hebraica utrumque ſolent continere, *det*, vel *dabit* Deus. Geneſ. 27. 30.

71 Quam-

71. Quamvis igitur non liceat pro defunctis peculiariter orare: quia neque præceptum, neque exemplum in Scripturis laudatum, neque denique usum aut finem ullum habet talis oratio: nec pro omnibus & singulis viventibus collectivè orandum sit ut salvi fiant; quia contrarium novimus à Deo statutum; neminem tamen viventem in particulari debemus omnino rejicere ab orationis nostræ communione: neque propter inimicitias, neque propter conjecturas aut probabilia signa reprobationis.

72. Petitio duplex est secundum rationem objecti, vel rei quæ petitur: est enim vel *apprecatio*, vel *deprecatio*, Phil. 4.6.

73. *Apprecatio* est, petitio de rebus bonis communicandis.

74. *Deprecatio* est, petitio de rebus malis amovendis. *Interpellatio* quæ hisce duabus adjungitur, 1. Tim. 21. est pecularis modus deprecationis, cum scilicet malum illud quod amoveri cupimus, ponitur in injuria quadam ab hominibus illata.

75. Ad deprecationem pertinent *querela* & lamentationes, tanquam ejus adjuncta.

76. *Querela* est doloris nostri significatio de miseriis prout ab hominibus per injuriam immittuntur.

77. Querelis istiusmodi adjungitur aliquando imprecatio, qua mali aliquid optamus iis; qui sunt authores mali. Hæc autem ordinariè non ulterius est licita, qua ut habet vim deprecationis, ad malum aliquod gravius removendum; per illud malum quod ipsis optamus; imprecationes autem propheticæ fuerunt etiam prædictiones.

78. *Lamentatio* est doloris nostri significatio de miseriis illis, prout à Deo immittuntur.

79. Deprecationi aliquando accedit *jejunium*, tanquam adjunctum externum.

80. *Ie-*

80. *Jejunium* est abstinentia à vitæ hujus adjumentis & solatiis, qua humilitas ostenditur quasi in reali confessione, & nos aptiores reddimur ad preces efficaciores habendas. 1.Cor.7.5.Ioel.1.14.15.16.Dan.9.2.3.

81. Hinc jejunium per se consideratum, non est opus bonum, & pars obedientiæ nostræ erga Deum, sed quatenus disponit nos ad preces liberiores, ardentiores, & magis continuatas habendas.

82. Hinc etiam idem jejunandi modus, ac tempus non est omnibus & singulis æqualiter utile aut necessarium.

83. Hinc denique illa jejunandi ratio est maximè religiosa, quando totus animus ita attentus est ad Deum quærendum, ut eo ipso avocetur ab illarum rerum cognitione & cura, quæ spectant ad vitam præsentem.

84. *Gratiarum actio* est oratio de iis quæ accepimus, ut honor eorum Deo tribuatur. Psal.50.15.23. *Eripiam te, ut honore afficias me. Qui sacrificat laudem honore afficit me.*

85. Est oratio vel precatio non minus quàm petitio, quia dum gratias Deo agimus, voluntatem nostram cum submissione religiosa coram Deo repræsentamus, ad ipsum quasi afficiendum aut commovendum; quamvis non eo fine propriè, ut nos aliquid à Deo accipiamus, sed potius aliquid acceptum ipsi referamus.

86. Est maximè propriè de iis quæ accepimus: quia beneficii sensu debemus prius affici, quàm possumus ejus nomine gratias agere Deo.

87. Gratiæ tamen agendæ non sunt tantum de iis quæ actu & reipsa accepimus, sed etiam de illis, quæ fide & spe apprehendimus, partim quia ipsa promissio harum rerum est beneficium, quod aliquo modo jam dicitur conferri; & partim quia res ipsæ promissæ cum illa certitudine apprehenduntur, ut afficiant animum tanquam res præsentes.

88. Per-

88. Pertinet tamen ad gratiarum actionem, illa tamen celebratio laudum Dei, quæ versatur circa illas perfectiones, quæ in Deo ipso sunt, & in operibus ejus elucent, sed cum respectu quodam ad illa, quæ accipimus, quatenus nempè perfectiones illæ sunt argumenta, vel bonum quod accepimus illustrantia, vel communicationem ejus confirmantia, Apoc. 4. 8. 9. *sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus ille omnipotens ----- tribuebant illa animalia gloriam, & honorem, & gratiarum actionem ei qui throno insidebat.*

89. Hinc ad gratiarum actionem rectè instituendam, requiritur. 1. Cognitio benedictionum Dei. 2. Applicatio earum ad nosmetipsos per fidem ac spem. 3. Iusta illarum æstimatio, una cum affectu congruente.

90. Finis proprius gratiarum actionis est, honorem Deo tribuere eorum quæ accepimus. Psal. 50. 15. Si enim de bonis, quæ accepimus ita cogitemus, ut vel in ipsis acquiescamus, vel in nobismetipsis gloriemur, vel secundis causis tantum adscribamus, gratiarum actio corrumpitur.

91. Hinc gratiarum actio est secundarius finis omnis petitionis religiosæ: qui enim rectè aliquid petit à Deo, non idcirco tantum petit ut accipiat, nedum ut in voluntates insumat, Iac. 4. 3. Sed ut acceptum referatur denuò ad gloriam Dei qui dedit, 2. Cor. 1. 11. *Vna conferentibus subsidiariam operam etiam vobis, per deprecationem pro nobis, ut donum ex multis personis in nos collatum per multos celebretur gratiarum actione pro nobis.*

92. Hinc in omni petitione, vel expressè vel implicitè promittitur gratiarum actio, de illo beneficio quod petitur.

93. Hinc etiam nobilior in sese, & perfectior est gratiarum actio, quam petitio: quia in petitione sæpe bonum nostrum spectatur, sed in gratiarum actione honor tantum.

94. Hinc Angelis & Spiritibus beatis gratiarum

um actio magis tribuitur in Scripturis, quàm etitio.

95. Per iſtum actum dicimur non tantum *laudare & celebrare* Deum, ſed etiam *extollere, benedicere, magnificare, glorificare*, & ſimilia: quæ omnia ſunt intelligenda, ut declarationem denotent plam, non realem aliquam effectionem eorum quæ præ ſe ferunt.

96. Cum gratiarum actione, ſi ſolemnior ſit, conjungi debet aliquando hilaris ſolemnitas. Eſth. 9. 19. Sicut enim jejunium in deprecatione gravioris mali, humiliationem noſtram & reddit majorem, atque etiam teſtatur; ſic in lætitia ſolemni de ſingulari bono nobis communicato, hilaritas externa, ſi modo ſit moderata & intra limites temperantiæ, eandem & majorem reddit, & magis teſtatam.

97. Mala qua mala, neque petitionis, neque gratiarum actionis poſſunt eſſe objectum. Aſſlictiones tamen, quæ à *Deo* ita diriguntur, ut cooperentur in noſtrum bonum, utramque rationem poſſunt ſubire.

CAPUT X.

De Iuramento.

1. PEtitionis modi duo ſunt ex occaſione adhibendi, qui propter humanam infirmitatem ſunt introducti, *Iuramentum & Sors.*

2. Quia autem iſti duo modi ex occaſione tali ſunt introducti, idcirco non debent uſitatè frequentari, ſed tum tantum adhiberi, cum neceſſitas humana flagitat, & gravis ac juſta cauſa ſubeſt.

3. *Iuramentum eſt petitio divini teſtimonii ad noſtri teſtimonii veritatem confirmandam.* Heb. 6. 13. 16. *Homines per eum jurant qui eſt major: atque iiſdem omnis controverſiæ terminus eſt jusjurandum ad confirmationem adhibitum.*

4. Iuramentum factum eſt neceſſarium poſt lapſum generis humani, quia homo per peccatum perdi-

perdidit, & fidem illam, quæ testimonio suo simplici adhiberi debebat, & illam etiam, quam aliorum testimonio debuit adhibere.

5. Infirmitas illa humana, in fide aliorum testimoniis adhibenda, tanta est, ut Deo etiam ipsi aliquo modo necessarium fuerit demittere sese ad sua testimonia jurisjurandi formula confirmanda. Hebr. 6.13.17. Quod ex abundanti fuit respectu fidelitatis divinæ, sed non respectu humanæ infirmitatis.

6. Deus tamen cum non habet majorem quenquam, aut judicem superiorem. Heb. 6.13. non potest proprie jurare, sed metaphoricè hoc ipsi tribuitur: quia omnis illa perfectio confirmationis, quæ in humanis juramentis reperitur, perfectissimè convenit testimoniis illis Dei.

7. Meritò autem *Dei testimonium invocatur ad veritatem confirmandam*; quia ille est summa veritas; qui nec fallere nec falli potest. Hebr. 6.18. *Fieri non potest ut mentitus sit Deus.*

8. Hinc in juramento religionis cultus Deo tribuitur, quatenus & veritatis author agnoscitur, & omnium nostrarum cogitationum conscius, ut cujus oculis nuda & aperta sunt, quæ omnibus creaturis sunt maximè arcana, & veritatis falsitatisque remunerator, atque rebus omnibus admirabili providentia consulit, ut Deus vivus. Deut. 6.13. *Iehovam Deum tuum timeto, & ipsum colito, ac per nomen ejus jurato.*

9. Hinc per nullam creaturam jurare licet, sed per Deum solum, qui solus est omniscius, solus legislator & remunerator eorum, quæ pertinent ad conscientiam, & solus denique religiosè colendus. Matth. 5.34.35. & 23.21.22. Jac. 5.12.

10. Juramenti tamen oratio tota non est propriè cultus Dei: quia non tendit directè ad honorem Deo tribuendum, sed ad veritatem confirmandam: sed petitio illa, quæ in juramento adhibetur, est cultus: atque illa ratione *jurare per verum Deum*

notat

tat aliquando in Script. *cultum verum*, Deut.6. . Esai.48.1. & *ipsum juramentum* solet appellari ltus.

11. In ista petitione divini testimonii ille, qui rat, vindictæ vel maledictioni divinæ semetipsum subjicit, si falsum testimonium det, id est, si ciens falsat. Hinc in omni juramento vel expresse vel implicitè imprecatio vel execratio continetur. Nehem.10.30. 2.Cor.1.13. *Ineuntes execrationem & juramen. Testem Deum invoco in meam animam.*

12. Hinc illa formula jurandi, quæ in V. T. frequenter occurrit, *sic faciat mihi Deus, & sic pergat facere*: quibus verbis imprecatio generalis vel indefinita continetur, ut mali infligendi ratio Deo committatur.

13. Religio igitur juramenti tanta est, ut nullam admittat æquivocationem, aut mentalem reservationem: quæ in lusu aut loco leviore suum usum possunt habere, sed in religioso Dei cultu, sine impietate magna non possunt adhiberi. Hoc enim nihil aliud est quàm Dei judicium ludibrio habere.

14. Hinc etiam nulla propriè dicta relaxatio, commutatio, vel dispensatio, & absolutio à juramento potest ab homine provenire: quamvis nonnulla juramenta, quæ vel ab initio fuerunt illicita, vel postea talia evadunt, possunt ab hominibus irrita pronunciari.

15. Quoniam testimonium est vel de re facta, vel futura, idcirco juramentum testimonium confirmans distinguitur in *assertorium*, & *promissorium*,

16. *Iuramentum assertorium* est de re præterita, aut præsente. 2. Cor. 1. 23. *Iuramentum promissorium*, sub quo & *comminatorium* continetur, est de re futura. 1. Sam.20.12.13. 14.

17. *Iuramentum assertorium*, quia est de *re jam facta*, non obligat ad quicquam faciendum, sed tantum veritatem rei jam factæ confirmat.

18. Hæc

18. Hæc autem assertio immediatè spectat judicium jurantis, illis argumentis nixum, quæ infallibilia solent haberi, ita ut juramentum tali judicio consentaneum, quamvis à re ipsa dissentiret, habendum esset pro vero: quia rem ipsam non spectat nisi tali judicio mediante: unde etiam Romani consideratissimo illo verbo *arbitror* utebantur, etiam tunc cum illa dicebant jurari, quæ comperta habebant.

19. I*uramentum promissorium* habet in sese vim *juramenti assertorii*, quatenus testantur firmam intentionem animi præsentem: sed obligat insuper ad illud faciendum, quod perhibetur intendi.

20. Obligat autem eatenus tantum, quatenus quis semetipsum potest obligare, 1. ad illud quod & *de facto*, & *de jure* potest præstare, atque adeo debet semper esse de re licita & possibili.

21. Tale juramentum obligat ad sui impletionem, quamvis juramentum ipsum quoad modum suum fuerit illicitum, aut res promissa damnum promittenti secum adferat. Josuæ. 4.19. Psal. 15.4.

22. Si autem juramentum sit contra Dei mandata, non obligat: quia juramentum non debet esse vinculum iniquitatis.

23. Juramentum tamen factum aliquo modo contra Dei promissa, obligat aliquando: ut cum Judæi quibus libertas fuit promissa, jurabant in subjectionem exterorum, in quorum potestatem venerant.

24. Iuramentum promissorium, quo aliquid promittitur homini tantum in ejus gratiam, desinit obligare, si ille cui factum est promissum, vel remittat, vel tollat fundamentum illud quo nitebatur.

25. Iuramentum est licitum & honestum Christianis. 1. quia est legis naturæ, aut moralis, quæ non est abrogata. 2. Quia pertenet ad honorem Dei, & charitatem erga proximum. 3. Quia exempla sunt lauda-

laudata juramentorum adhibitorum etiam in testamento novo. 2. Cor. 1. 23. Apoc. 6. 10.

26. Christus Matth. 5. non damnat omne juramentum, sed temeraria, & obliqua per creaturas facta.

27. Jacobus cap. 5. vers. 12. eosdem abusus jurisjurandi damnat, non omne jurisjurandum, ubi sua repetitione verborum Christi, ostendit manifestè illa Christi verba, *ne juretis omnino*, unam sententiam efficere cum sequentibus, *neque per cœlum, &c.* atque adeò conjunctim, non divisim esse intelligenda.

28. *Amen Amen*, non est formula jurandi, sed graviter tantum asseverandi. Verba illa, Hebr. 6. 14. *Certè benedicens benedicam tibi*, non continent formam, sed materiam solum jusjurandi illius quod habetur Genes. cap. 22. vers. 16. 17. Neque ita comparet vel Græcè, vel Hebraicè, *Amen*, ut quidam temerè autumarunt.

29. Interpretanda sunt verba juramenti, in foro conscientiæ, ad sensum jurantis si simpliciter & candidè egerit: sin minus, ad sensum ejus quem fallere voluit, aut cui juravit. In foro autem externo, verba jurantium accipienda sunt, ut vulgò intelliguntur.

30. Perjurus non est propriè loquendo, nisi qui vel contra conscientiam suam jurat, vel sciens volens discedit ab eo, quod legitimè juravit.

31. Fides juramento licito confirmata, iisdem circumstantiis manentibus, etiam hostibus, latronibus, piratis, est servanda: si enim personarum ratio non faciat juramentum illicitum; invalidum facere non potest.

32. Juramentum metu extortum, illa ratione non cessat obligare: quia actus illi, qui homini dicuntur metu extorqueri, si ex consilio proveniant, sunt simpliciter voluntarii, quamvis non sint absolute spontanei.

33. Qui non utuntur ratione, ita ut possint ju-

risjurandi naturam intelligere, non sunt capaces juramenti.

34. Petere juramentum ab eo qui juraturus est per falsos Deos, non est per se peccatum. Gen. 31. 53.

35. Iuramentum hominis Christiani præstitum de sua innocentia, quæ certis argumentis non potest redargui, finem debet imponere controversiis ad illam spectantibus. Exod. 22. 11. Hebr. 6. 16.

36. Iuramentum simplex verbis tantum factum æque obligat ac maxime solemne.

37. Solemnitas illa quæ in quibusdam locis usurpatur, in tactu & osculatione libri, ejusdem planè generis est cum elevatione aut apprehensione manus, id est, significat consensum ad jurandum, & ipsum juramentum.

38. Positio manus sub femore juramentum exigentis, Gen. 24. 2. non fuit in mysticam aliquam significationem Christi, sed in signum subjectionis.

39. Adjuratio est (propriè loquendo) qua quis alium adducit vel ad jurandum, Gen. 24. 8. vel ad religionem illam quæ est in juramento. Num. 5. 21. Matth. 26. 63. 1. Thes. 5. 27.

40 Pertinet igitur maximè propriè ad illos qui jus habent exigendi ab aliis juramentum, quamvis proportione aliqua extendatur etiam ad religiosam illam obtestationem, qua inferiores nonnunquam erga suos superiores, & pares inter sese utuntur.

41. Dæmones adjurare est imperium in ipsos exercere: atque adeò non licet cuiquam adjurationem erga illos exercere, nisi ad illam rem specialem potestatem acceperit à Deo.

42. Exorcismi illi qui baptismo præmittebantur, etiam tempore Patrum, fuerunt superstitiosi.

43. Adjurationes vel exorcizationes rerum inanimatarum, & consecrationes earum ad operationes & usus supernaturales, quales in aqua lustrali,

templis,

templis, campanis, & similibus, Pontificii usurpant, sunt superstitiosæ incantationes.

44. Adjuratio hominis ad semetipsum accusandum de crimine aliquo objecto (quod fit in juramento illo quod dicitur *inquisitorium*, vel ex *officio*) neque fundamentum habet in Scripturis, & legi naturæ adversatur.

45. Neque est adjuratio indefinita, de respondendo ad omnia interrogata, simpliciter admittenda.

Cap. XI.

De Sorte.

1. Sors est petitio divini testimonii per determinationem eventus, in mera contingentia manifestandi ad controversiam aliquam dirimendam. Prov. 16. 33. *in gremium conjicitur sors: à Iehova autem est totum judicium ejus.* & 18. 18. *Contentiones cessare facit sors, & inter robustos dirimit.*

2. Petitionem dicimus: quia illam naturam habet, ut expectet usum illum cui inservit à Deo solo, & ad ipsius providentiam eo nomine immediatum habet respectum.

3. Per contingentiam definimus ut eorum vitemus errorem, qui sortis communem rationem statuunt in illo modo efficientis causæ, quo dicitur agere *fortuna*.

4. Multæ enim sunt causæ fortuitæ, quæ à sortis ratione sunt prorsus alienæ: ut cum aurum invenit, qui carbones effodiendo quærebat: multæ etiam sortes occurrunt, in quibus nulla est causa agens forma: ut cum pendet sors ex avium volatu, aut simili aliquo effecto, quod producitur à causa sua facultate agente.

5. Neque potest logicè defendi, jactum ipsum aleæ, aut simile aliquod effectum, ex quo pendet sortis ratio, esse semper præter intentionem aut scopum agentis, quod tamen ad causam fortuitam necessariò postulatur.

6. Non ſimpliciter autem in contingentia, ſed in contingentia mera ſortem collocamus: quia tres ſunt gradus contingentium; aliis ſæpe contingentibus, aliis rarò, & aliis quantum nos intelligere poſſumus, æqualiter ſeſe habentibus in utramque partem: in cæteris enim locus aliquis relinquitur conjecturæ ex arte: ſed in mera contingentia nullus.

7. Non eſt igitur fortuitus modus cauſæ efficientis, qui dominari perhibetur in ſortibus, ſed vel illa fortuna cæca, quæ à prophanis hominibus facta eſt Dea, cœloque locata; vel Dei providentia ſingularis, de illa ratione agens quæ nobis eſt occulta.

8. Cum autem in omni ſorte quæſtionis aut controverſiæ alicujus determinatio quæratur, & quæratur per meram contingentiam, in ſeſe, & reſpectu noſtri, planè indeterminatam, neceſſe eſt, ut ipſa determinatio ex natura ipſius rei (quæcunque fuerit actualis hominum intentio) quæratur ſemper à ſuperiore Numine poteſtatem habente tales contingentias certo conſilio dirigendi: atque adeò re ipſa ſortis uſus eſt appellatio ſemper vel ad Deum verum, vel ad fictum aliquod Numen, quod *fortunæ* nomine ſolet à multis deſignari.

9. Cum igitur Theologi noſtri, extraordinariam quandam providentiam Dei ſortibus omnibus præeſſe docent, non ita ſunt accipiendi, quaſi vel ſortibus utentes directè & diſtinctè ſemper talem providentiam ſpectarent, vel quaſi talem ſemper Deus exerceat: ſed quod ſors ipſa, ex natura ſua, reſpectum quendam habet ad ſingularem, & extraordinariam Dei providentiam, in directione eventus, merè contingentis: & iſthoc ſenſu veriſſima eſt eorum ſententia.

10. Cum enim in ſorte judicium aliquod, ex omnium communi conſenſu expectatur, & judicium ferendi poteſtas in eventibus contingentibus nulla

nulla est, neque est alia fortuna judicans quam Dei certa providentia, necesse est ut judicium istud à Dei providentia singulariter expectetur.

11. Neque potest ipsa contingentia mera, principalis causæ rationem habere, in quæstione aliqua dirimenda: neque potest homo, cui eventus ipse est merè contingens, illum dirigere ad talem finem assequendum; necesse est igitur ut talis directio à superiore aliquo directiore exspectetur.

12. Huc accedit, quod talis sit ordo progrediendi in inquisitione humana, ut quum quæstionem aliquam cupiunt homines determinari, & hujusmodi determinationis certa media non habent in sua potestate, eandem quærant à potestate aliqua superiore: cui progrediendi modo convenit planè sortiendi ratio.

13. Neque verò consistere potest, ut agens consilio, finem & scopum suum certum certa ratione intendens, vel fortunæ, vel contingentiæ meræ, quâ talis est, actionem suam subjiciat: sic enim consilium esset sine cognitione: & indifferentia indeterminata medium esset causæ determinantis.

14. Expectatio & respectus hujusmodi ad singularem Dei providentiam, manifestè docetur Prov. 16.33. dum actio omnis hominis circa sortem in contingentia mera finiri affirmatur, *in gremium conjicitur sors*, & accurata discretione judicium totum ad Deum refertur, *à Iehovæ autem est totum judicium ejus.*

15. Quamvis enim omnia referantur aliàs in scripturis, ad providentiam Dei: cum tali tamen discretione, nihil solet ad eam referri, nisi habeat singularem quendam ad eum respectum.

16. Neque obstat quidquam, quod vox Hebraica *moskcth* solet aliquando aliquid significare præter judicium: quia ex ratione materiæ subjectæ debet semper accipi: & sortibus judicium quoddam tri-

buitur ab omnibus qui earum naturam describunt.

17. Hinc igitur neque temerè, neque in rebus ludicris aut leviculis debet sors adhiberi, neque in illis controversiis quæ aut vanæ sunt, aut per alia media ordinaria commodè dirimi possunt.

18. Neque igitur ordinariè, aut sine speciali revelatione adhibenda est ad divinandum, neque ad consultandum de jure, neque ordinariè de facto præterito, sed de futura divisione, aut electione utrinque licita, quæ aliter non potest commodè ita determinari, ut illi quorum interest acquiescere velint.

19. Sententia illorum qui lusorias sortes defendunt, illa una ratione satis refutatur, quod (omnium hominum consensu) naturalem quandam aptitudinem habeat sors ad providentiam divinam singulari modo consulendam: fieri enim non potest, ut una & eadem actio, sua natura, singulariter apta sit ad usum tam sacrum, & ludis tamen & jocis simul sit accommodata.

20. Ratio illa, quæ contenditur, sortis usum licitum esse in rebus levibus & ludicris, quia in civilibus controversiis illis quæ minoris sunt momenti, legitimè usurpatur, nullam habet consequentiam: quamvis enim controversiæ illæ civiles, in quibus locum habet sors, ex sese non sint graves, ex consequentibus tamen conjunctis, vel adhærentibus, admodum graves redduntur, quod de ludicris contentionibus non potest affirmari.

21. Animalium decimæ, Lev. 27. 22. sacerdotalium ac Leviticarum administrationum ordines. 1. Par. 26. 13. 14. Luc. 1. 9. gravia incommoda potuissent secum inferre, nisi divina aliqua sententia fuissent determinata: & eo nomine sortibus designabantur ex institutione divina.

22. Ex natura sortium non apparet, quod rebus levissimis maximè conveniunt: quamvis enim singularem Dei definitionem non licet nobis exspectare,

ſpectare, niſi antea fecerimus, quod in nobis eſt ad quæſtionem propoſitam ordinariis mediis definiendam, gravitas tamen illo conatu noſtro ab ipſa controverſia vel non removetur, vel ſorti non eſt committenda.

23. Natura ipſa ſortis eſt ſancta, ut juramenti: non opus eſt igitur ut ſpecialem ſanctificationem accipiat ab inſtitutione aliqua ſingulari: quamvis enim contingentia illa quæ eſt quaſi materia ſortis non ſit ſua natura ſancta, ſicut neque panis, neque vinum ita debent æſtimari; in applicatione tamen ad ſuum uſum, ſanctitatem quandam induit, ſicut verba juramenti, & elementa in ſacramentis.

24. Liberum eſt quidem Chriſtianis, creaturis uti ad illos fines, quibus aptæ natæ aut factæ ſunt: ſed mera contingentia nullam habet aptitudinem ex ſeſe, ad quæſtionem aliquam determinandam, neque ullam aptitudinem accipit ex conſenſu eorum, qui eadem utuntur in illum finem. In illis enim ſortibus quæ extraordinariæ vocantur, & agnoſcuntur à Deo, non ab hominibus pendere, idem conſenſus habetur, eodem modo, & ſorti tamen nihil addit.

25. Adiaphoram eſſe ſortem, nemo poteſt oſtendere, niſi prius demonſtraverit nullam in ea ſingularem eſſe ad providentiam divinam appellationem.

26. Quamvis etiam ludicrarum rerum materia non ſit ad hoc aut aliud genus communium & indifferentium actionum adſtricta, limites tamen illos habet ſibi poſitos, ut in iis quæ ſingulariter ſpectant ad communionem cum Deo, nullum locum poſſit habere.

27. Vanum planè eſt, quod objicitur, ſortem ſæpius iteratam, varium eventum habituram: neque enim hoc eſt veriſimile, ſi ritè poſſit ſors iterari, neque omnis appellatio ad divinam providentiam neceſſariò ſecum infert ſingularem ejus

operationem; & tamen Deus extra ordinem etiam variè aliquando respondisse legitur eis à quibus fuit importunè tentatus. Num. 20. 12.20. *Ne ito cum illis: surge abi cum eis.*

28. Vanius autem est multò, argumenti loco objicere, quod Deus non potest à nobis pro arbitrio nostro ad extraordinariam providentiam exercendam adduci. Hoc enim nihil obstante, possumus nos ad extraordinariam ejus providentiam, cum nobis libet, appellare.

29. Ludus igitur aleæ, non ex circumstantiis tantum, & per accidens, sed ex natura sua interna, & in se, cum religione pugnat.

30. Nomine autem aleæ comprehenduntur etiam omnes illi ludi, qui mera contingentia nituntur, quamvis ingenio, industria aut arte aliqua postea regantur, ut in taxillis, & chartis pictis.

31. Exercitia verò illa humana quæ arte nituntur, sed casui ex parte subjiciuntur in progressu, toto genere differunt ab aleâ.

32. Quod ex lusu aleæ concitari solent homines ad dejerationes, execrationes, & blasphemias, magis quam in aliis exercitiis, provenit in hoc partim à natura ipsius ludi: quia sorte sæpius iterata, & sæpius expectationem fallente, potestatem illam. quam sorte moderari autumnant, sibi putant adversari.

33. Eadem etiam ratione fit, quod hujusmodi ludis finem aut modum imponere ægrè possint, qui iis utuntur: quia illi qui in contentione sunt inferiores, nullam rationem habent de sorte sua desperandi, atque adeò persistunt in optati successus pertinaci expectatione.

34. Hinc etiam incommoda, & damna illa quibus ludi alii reddi solent extrinsecè vitiosi, in alea, pendent ex parte, ab ipsa natura ludi.

CAP.

CAP. XII.
De Tentatione.

1. Auditioni verbi & orationi singulari quadam ratione oponitur Tentatio Dei. Psalm. 95. 7. 8. 9. *Hodie si vocem ejus audieritis, ne obduretis animum vestrum, ut in contentione, ut in die tentationis in deserto: ubi tentaverunt me majores vestri: probaverunt me, &c.* quum enim in auditione verbi & oratione pia communionem habemus cum Deo, secundum illus voluntatem, si similem aliquam communionem quæramus, præter ipsius voluntatem, tum propriè dicimur ipsum tentare,

2. Tentare Deum est, illicito modo experimentum quærere perfectionis alicujus divinæ, Psal.95.9,

3. Experimentum hoc aliquando est potentiæ Dei, Psal. 78. 18. 19. *Tentantes Deum fortem cum animo suo --------- ac obloquentes contra Deum, dixerunt, an posset Deus fortis instruere mensam in hoc deserto?* quando nempè circumscribitur ab hominibus, & termini ipsi ponuntur eorum arbitratu: ut, si hoc aut illud fecerit quod ipsi volunt, tum omnipotens habeatur, aliàs neqnaquam, ibid. v. 41. *Qui subinde tentarunt Deum fortem, & sanctum Israëlis circumscripserunt.*

4. Aliquando est scientiæ Dei, quum homines clanculum aliquid faciunt, dubitantes, utrum Deus norit nec ne. Psal. 94. 7. *Dicentes, non respicit Iah; neque animadvertit Deus Iahakobi.*

5. Aliquando est præsentiæ Dei, Exod. 17. 7. *Tentaverant Iehovam, dicendo, est ne Iehova inter nos, an non?*

6. Aliquando est providentiæ Dei, quum homines media ordinaria à Deo constituta relinquentes, exspectant tamen ut Deus ipsis prospiciat ex ipsorum voto, quamvis nihil tale promiserit, Matth. 4. 7.

7. Nonnunquam eſt iræ, juſtitiæ & vindictæ Dei 1. Cor. 10. 22. *An provocamus ad æmulationem Dominum?* qualis tentandi ratio eſt in omni murmuratione & contentione adverſus Deum, aut à Deo miſſos, 1. Cor. 10. 9. 10. *Neque tentemus Christum. Neque murmurate.* Unde loci ejuſdem nomina *Maſſa & Meriba*, Exod. 17. 7.

8. Tentatio autem Dei, aliquando eſt ex intentione expreſſa Deum explorandi, ut in ſortilegiis illicitis, & quandocunque præſumitur de Deo, quod ipſe non promiſit.

9. Aliquando fit cum intentione tacita & implicita, quando nempè illud agitur, quod ex ſe, vel ſua natura tendit ad hoc, ut Deus exploretur, quamvis ille qui agit nihil tale cogitet.

10. Hoc autem dupliciter fieri ſolet. Primò cum quis vult & expectat aliquid effici, & reſpuit interim media ad illud neceſſaria: ut in naturalibus faciunt, qui ſanitatem aut vitæ continuationem volunt, & rejiciunt medicamenta, vel cibum: ut in ſupernaturalibus etiam illi, qui gratiam & vitam volunt, ſed verbum Dei & ſacramenta, cum ſimilibus gratiæ ac ſalutis mediis negligunt. Secundò, cum quis exponit ſemetipſum periculo, ſine urgente neceſſitate, à quo vel nullo modo, vel vix liberari poteſt, niſi à Deo per miraculum: ut in naturalibus faciunt ſæpè qui ambiunt vanam gloriam mortem contemnendi: & in ſpiritualibus iſti, qui peccati occaſiones & irritamenta videntur quaſi amare.

11. Fluit hoc peccatum aliquando ex dubitatione vel infidelitate: quia ille, qui tale experimentum Dei quærit, non ſatis fidit Dei verbo revelato, ſed vult novam viam divinæ voluntatis cognoſcendæ inire: atque ſic opponitur auditioni verbi, quatenus fide à nobis eſt recipiendum.

12. Aliquando fluit ex deſperatione, cuum homines non expectantes Dei promiſſa, feſtinatio-

ne

ne quadam inordinata præscribere Deo volunt, quando, & quomodo illorum expectationi satisfaciat: atque sic opponitur auditioni verbi, prout spem divinam in nobis fovet.

13. Aliquando etiam fluit ex vilipendio aut contemptu Dei: ut cum quis ludens & jocans experiri vult, an Deus semetipsum manifestare velit ex ipsius voto: atque sic opponitur auditioni verbi, prout charitatem & dignam æstimationem Dei in sese habet.

14. Fluit etiam ex arrogantia quadam aut superbia: qua nostras voluntates Dei voluntati subjicere recusantes, voluntatem ipsius nostræ libidini subjicere studemus.

15. Sæpissimè autem provenit ex præsumptione, qua quis confidit Deum hoc aut illud facturum, quod nusquam promisit, aut saltem non promisit se eo modo & iis mediis facturum, prout illi expectant. Unde etiam est, quod omnis tentatio Dei, à quibusdam refertur ad præsumptionem, atque arrogantiæ ratione opponitur orationi, qua nostram voluntatem Deo submissè repræsentamus, ut ab ipso perficiatur, prout sibi placet.

16 Semper autem opponitur alicui actui Religionis, quo à Dei voluntate pendemus: quia, quum Deum tentamus, id agimus, ut Deus quasi pendeat ex nostra voluntate.

17. Singulare aliquod signum à Deo petere, sine singulari aliqua ratione, inspiratione, aut instinctu, est Deum tentare. Matth. 16. 1. *Pharisæi & Sadducæi tentantes, rogarunt eum, ut signum è cœlo sibi ostenderet.*

18. Signum tamen à Deo oblatum respuere, est ipsum tentare, *aut fatigare.* Isai. 7. vers. 11. 12 13. *Pete signum, Non petam, neque tentabo Deum Fatigatis Deum meum.* Signum à Deo petere humiliter, circa aliquid particulare necessarium, quod aliàs non est adeò sufficienter manifestatum, potest ali-

quando fidelis aliquis fine peccato. Genef. 15. verf. 8. *Quo agnofcam me hæreditario jure poffeffurum terram.*

19. Probationes aut purgationes maleficii alicujus fufpecti, per experimenta ferri candentis, aquæ ferventis, & fimilium, funt tentationes Dei: in iis enim miraculofa quædam virtutis divinæ oftenfio exfpectatur vel poftulatur, ad veritatis occultæ probationem, fine jufta ratione: quia alia media conftituta funt ad crimina hominum indaganda: quibus etiam deficientibus, poffunt talia fine crimine ignorari.

20. Ejufdem generis funt duella fingularia, vel monomochiæ, quæ olim authoritate publica fuerunt permiffæ, & adhuc nimis frequentantur: in iis enim juftitia caufæ fingulari Dei providentiæ committitur decidenda, ex illo fucceffu quem pro fua juftitia daturus perhibetur, idque fine ulla certa juftaque ratione.

21. Præter tentationes hujufmodi, quæ propriè fpectant ad probationem, datur etiam tentatio quafi inductionis erga Deum, quando ab illo poftulatur vel exfpectatur auxilium ad nefarium aliquid perpetrandum.

22. Inductiones tamen iftæ commodè fatis referri poffunt ad tentationem probationis: quia exploratur in illis Dei voluntas. Ab aliis differunt in eo tantum, quod objectum illud circa quod voluntas Dei exploratur, eft actio per fe illicita, qua ratione honor Dei fingulariter læditur ac violatur: quia una cum tentatione conjungitur etiam turpiffima quædam illufio Dei.

23. Tentatio vel probatio Dei aliquando bonam in partem accipitur, & mandatur. Malach. 3. verf. 10. *Probate me jam in hoc, ait Iehova exercituum.*

24. Hæc autem tentatio eft actus fidei, in obedientiam aut praxin eorum quæ Deus præcipit ducen-

ducentis, cum exspectatione fructus aut benedictionis illius, quam Deus promisit.

25. Debita ista tentatio Dei repellit omnes tentationes Diaboli.

26. Illicita illa tentatio Dei obnoxios nos reddit tentationi Diaboli: neque unquam superamur ab ulla Diaboli tentatione, nisi nos Deun aliquo modo tentemus.

CAP. XIII.

De Cultu Instituto.

1. *Cultus institutus* est medium ex Dei voluntate ordinatum, ad cultum *naturalem* exercendum & promovendum.

2. Indicantur hujusmodi media omnia à Deo instituta, in secundo præcepto, per prohibitionem oppositorum mediorum omnium cultus ab hominibus excogitatorum, sub titulo *sculptilis & imaginis*, quæ cum præcipua fuerunt olim hominum inventa cultum Dei depravantia, aptissimè ponuntur (per synecdochen in decalogo perpetuam) loco omnium humani ingenii commentorum ad cultum spectantium.

3. Non pendent in specie & immediatè cultus isti ex natura Dei, aut ex illo honore, quem vi creationis Deo debemus, sed ex liberrima Dei institutione.

4. Hinc ille cultus varius fuit pro varia Ecclesiæ constitutione, alius ante Christum exhibitum, & alius post.

5. *Est medium* relationem habens ad cultum naturalem, aliter non esset cultus, quia nulla alia ratione potest quis honorem illum Deo tribuere, qui ipsi debetur quoad essentiam actus, quam fide, spe, charitate, quibus recipimus à Deo cum debita subjectione, quæ nobis proponit recipienda, & cum eadem subjectione offerimus ipsi, quæ ad honorem ipsius à nobis possunt offerri. Quoniam vero actus speciali modo exercentur in iis quæ Deus instituit ad suum honorem, idcirco in istis

istis etiam secundarius quidam Dei cultus, & participatio quædam prioris.

6. Habet autem ad naturalem illum cultum affectionem effecti, quod vi prioris existit, & medii vel instrumenti, quo fides, spes, & charitas quibus ille cultus continetur, suos actus exerunt; & causæ adjuvantis, qua promoventur; atque etiam adjuncti, cui subjiciuntur.

7. Cultus tamen maximè propriè dicitur, quatenus est medium & causa adjuvans cultus istius primarii.

8. Quia autem posito Dei præcepto, pendet, & fluit ex primario Dei cultu, idcirco suadetur sæpe & urgetur iis argumentis, quæ petuntur ab intima & maximè essentiali ratione Dei colendi, ut in præcepto secundo: *qui diligunt me, & observant mandata mea*, Deut, 10. 12. 13. *Quid, Iehova Deus tuus petit abs te, nisi ut timeas Iehovam Deum tuum, ambules in omnibus viis ejus, & diligas eum, & colas Iehovam Deum tuum ex toto corde tuo, ex toto animo tuo: observando præcepta Iehovæ, & statuta ejus?*

9. Non est igitur Catholicæ veritatis illa regula interpretandi Scripturas, quæ tradi solet à quibusdam; quod *officia illa omnia sint moralia & immutabilia, quæ rationes morales & immutabiles habent sibi annexas*; nisi sic intelligatur, ut illa officia sequantur ex illis rationibus, nullo singulari Dei præcepto intercedente. Lev. 11. 44. *Ego Iehova sum Deus vester, ut sanctificetis vos, & sitis sancti, quia ego sanctus sum: ne ergo polluite vos ipsos ullo reptili.*

10. Hujus generis cultus nullus est legitimus, nisi Deum habeat authorem & institutorem. Exo. 23. 13. Deut. 4. 2. & 12. 32. *In omnibus quæ edixero vobis continete vos. Ne addite ad verbum illud quod ego præcipio vobis, neque detrahite de eo. Unamquamque rem quam ego præcipio vobis, eam observantes facite: ne addito ei, neque detrahito ex eo.* 1. Chron. 10. 13. *Irrupit Iehova noster in nos, quum non requireremus eum ritè.*

11. In-

11. Indicatur hoc illis verbis præcepti, *non facies tibi*, id est, ex tuo proprio cerebro, vel judicio. Quamvis enim particula illa *tibi* aliàs nonnunquam vel redundat vel aliam vim habet: hic tamen, & redundantiam excludit accuratissimum horum præceptorum breviloquium, & vanitatem humanarum cogitationum excludi manifestum ex aliis Scripturæ locis eodem spectantibus: ut Amos 5. 26. *quæ fecistis vobis*. Num. 15. 39. *ne sequamini animum vestrum, & oculos vestros, quæ vos sequentes scortamini.*

12. Idem etiam declaratur universalitate illa prohibitionis, quæ in præcepto per distributionem explicatur: *coram quæ sunt in cœlis supra, aut quæ in terris infra, au quæ in aquis infra terram.*

13. Nemo enim, præter Deum ipsum, vel intelligere potest, quid illi gratum erit, vel virtutem illam cultui alicui adjicere, qua efficax fieri possit, & utilis nobis: neque potest quicquam esse Deo honorificum, quod ab ipsomet non procedit tanquam ejus authore; neque denique potestatem hujusmodi cuiquam unquam datam legimus à Deo, ut cultum aliquem instituat suo arbitratu. Matth. 15.9. *Frustra me colunt, docentes doctrinas quæ sunt mandata hominum.*

14. Hinc implicitè & per interpretationem Dei ipsius, illum nobis Deum constituimus, & honorem Deo debitum deferimus illi, cujus authoritati vel institutis nosmetipsos subjicimus in religioso cultu.

15. Hac etiam ratione dicuntur homines aliquando colere diabolum; quando illos cultus observant, quos Diabolus introduxit, 1. Corinth. 10. 20. Levit. 17.7. Deut. 32.7.

16. Illum autem cultum, quem Deus constituit, eadem religione debemus observare, qua verbum aut voluntatem ipsius recipimus, & nomen ejus invocamus, Deut. 6.17.18. & 12.25.28. & 13.18. & 28.14.

17 Me-

17, Mediorum, quæ Deus jam instituit in isthoc genere, quædam propriè ac immediate faciunt ad exercendam & promovendam fidem, spem, & charitatem, ut *publica & solennis Verbi prædicatio*; *Baptismi ac Cœnæ Dominicæ celebratio*, & *precatio*: quædam verò sunt media ad priora illa ritè præstanda, ut *fidelium combinatio* in certos cœtus vel Ecclesias, *ministrorum* à Deo institutorum *electio*, ordinatio, & ministratio, una cum *Ecclesiasticæ disciplinæ* cura.

18. Priora illa sunt maximè propriè cultus Dei institutus: cætera tamen sunt etiam cultus, non tantum generali illa ratione, qua omnia cultus & religionis actus dicuntur, quæ ullo modò à religione fluunt vel imperantur, sed etiam singulari sua natura, quoniam adæquatus finis & usus eorum est, ut Deus rectè colatur.

19. Hæc igitur omnia in genere & specie, prout à Deo constituta sunt, debent à nobis observari: Deus enim suo proprio cultu, toto, ac solo, à nobis est colendus; nihil hic addendum, detrahendum, aut mutandum. Deut. 12. 32.

20. Futilis ad modum est illa distinctio, qua nonnulli suas additiones excusare conantur quod *additio tantum corrumpens prohibetur*, & *non additio conservans*; quoniam additio quævis æquè ac detractio expressè opponitur observationi vel conservationi mandatorum Dei, tanquam corruptio. *Ibid.*

21. Similis etiam notæ est illa evasio, qua *essentialium* tantum additionem prohiberi dicunt, non *accidentalium*: nam primò, quamvis sint accidentia, vel adjuncta quædam cultus, nullus tamen cultus simpliciter dicendus est accidentalis, quia habet in sese essentiam ipsam cultus. Secundò, sicut minima mandata Dei enim ad jota & apices sunt religiosè observanda. Matt. 5. 18. 19. sic etiam additiones, quæ videntur minimæ, eadem ratione sunt rejiciendæ. Tertiò, Moses illa ipsa cautione, de *non addendo*, aut *detrahendo*, obsignat etiam illas

leges

leges de *loco* cultus divini, de *modo*, de *abstinentia à sanguine*, & similibus, quæ ad cultum accidentalem necessario referri debent, si quicquam tale sit. *Ibidem.*

22. Hæc observatio singulari ratione vocatur *obedientia*, quia per illam facimus quod rectum videtur in oculis Jehovæ, quamvis alia quædam rectiora videri possint in oculis nostris. Deuter. 12. 25. 28.

23. Cultui huic instituto opponitur, ut illicitus, *voluntarius* ille cultus, qui ab hominibus excogitatur. Matt. 15. 9. Col. 2. 23.

24. Peccatum, quod in cultu voluntario committitur, generali nomine dicitur *Superstitio.*

25. *Superstitio est*, qua Deo cultus indebitus exhibetur.

26. In superstitione enim Deus semper est objectum, & finis aliquo modo, sed cultus ipse est illicitus.

27. *Cultus indebitus* dicitur vel quoad modum aut mensuram, vel quoad materiam & substantiam cultus. Priore modo peccabant Pharisæi circa Sabbatum, cum observationem ejus urgebant, quoad externam cessationem, supra modum ac mensuram à Deo constitutam Et posteriore modo iidem etiam peccabant suis propriis traditionibus observandis & urgendis. Marc. 7. 8.

28. Hinc superstitio dicitur excessus religionis, non in ordine ad formalem virtutem religionis, quia sic nemo potest esse nimis religiosus, sed in ordine ad actus, & media religionis externa.

29. Cujusmodi excessus non tantum est in exercitiis illis positivis, quæ in rerum usu versantur, sed etiam in abstinentia à quarundam rerum usu, ut à cibis, qui habentur immundi aut illiciti, & similibus.

30. Quælibet tamen abstinentia à rebus etiam licitis, quamvis illicitæ habeantur, non est propriè loquendo superstitio, nisi ex illa abstinentia

nentia cultus & honor aliquis ſingularis Deo intendatur.

31. Cultus iſte indebitus vel propriè opponitur illi cultui, quo directè exeritur & exercetur cultus inſtitutus, id eſt, auditioni verbi, ſacramentorum celebrationi, & precationi, vel iſti cultui, qui reſpicit media illius.

32. Auditioni verbi opponitur, primò, inſtitutio per imagines ab hominibus excogitatas. Deut. 4. 15.16.Eſai.40.18.& 31.29 Ier.10.8.15.Hab.2.18. Secundò, traditionum venditatio quatenus proponuntur ut regulæ religionis, Marc .7.8.

33. Inſtitutio religioſa per imagines damnatur, primò, quia non ſunt in iuſtum finem à Deo ſanctificatæ: ſecundò, quia neque Deum ipſum, neque Dei perfectiones poſſunt nobis repræſentare: tertiò, quia deprimunt animum & avertunt attentionem à ſpirituali contemplatione Dei: quartò, quia ſi ſemel admittantur in exercitia cultus; ipſe cultus perverſitate ingenii humani, ex parte ſaltem, ad illas transferetur: ſicut indicatur illis verbis præcepti, *ne incurvato te iis, neque colito ea.*

34. Imaginibus homogeneæ ſunt omnes illæ ceremoniæ, quæ ad myſticam vel religioſam ſignificationem ab hominibus inſtituuntur.

35. Inſtiuſmodi enim ceremoniæ neque per vim inditam à natura, neque per inſtitutionem divinam, ullam habent determinatam vim docendi: per inſtitutionem autem humanam, nullam poſſunt accipere, quia homo neque hoc imperando poteſt efficere, cum ſuperat ejus authoritatem, neque impetrando, cum Deus nihil tale petenti promiſit.

36. Neque quicquam authoritatis in inſtiuſmodi ceremoniis inſtituendis ex eo poſſunt homines ſibimet arrogare, quod eccleſiis omnibus mandatur, ut omnia *decenter & ordine* faciant. 1. Cor. 14.40. Neque enim ordinis, neque decori ratio poſtulat, ut res aliquæ ſacræ de novo inſtituantur, ſed ut il-

læ,

læ, quæ à Deo sunt institutæ, eo modo adhibeantur, qui earum dignitati est consentaneus; neque pertinent ordo & decorum ad res sacras tantum, sed etiam officia civilia, in utrisque enim confusio & indecorum sunt vitia opposita debito illi modo, qui requiritur ad eorum justum finem & usum consequendum.

37. Sacramentis opponuntur, primò, sacrificia, propriè dicta, sive cruenta sint, sive incruenta, ut Pontificii fingunt de sua Missa.. Post Christum enim exhibitum, sacrificia vetera omnia sunt abrogata, neque novum aliquod est institutum, quia Christi sacrificio semel oblato, non opus est nobis aliis typis, quam illis qui pertinent ad exhibitionem & obsignationem Christi nobis donati, quod in sacramentis (sine sacrificiis) ex instituto Dei sufficienter præstatur.

38. Opponitur etiam sacramentis, novorum sigillorum & ceremoniarum gratiam aliquam Dei obsignantium ordinatio & usus; ejusdem enim est gratiam obsignare, cujus est dare.

39. Precationi opponitur relativus imaginum usus ille, quo ad illas, vel coram illis Deus colitur, quamvis cultus non referatur ad imagines Ipsas, ut quidam loquuntur, *subjectivè*, sed *objectivè*, per ipsas ad Deum solum.

40. Hujus generis superstitio vocatur idololatria. Exod. 32.5. Psal. 106.20. Actor. 7.41.

41. Si quæ sunt idola, quæ in sese Dei loco coluntur, illa est idololatria, quæ adversantur primo præcepto; cum autem Deus verus colitur ad imaginem, aut in imagine, hæc est idololatria quæ adversatur secundo præcepto.

42. Quamvis enim quoad intentionem colentis, non peccetur in objecto primario ac ultimo, tamen ex rei ipsius natura, peccatur semper in cultum Dei formalem, & interpretativè etiam novus Deus pro objecto fingitur, qui istiusmodi cultu delectatur, & imagini etiam ipsi religiosus

ſus cultus tribuitur. quamvis non eo conſilio illud fiat, ut in imagine cultus ill ultimò terminetur, ſed per illam etiam ad Deum ipſum dirigatur.

43. Hinc non tantum idololatriam hujuſmodi æquè fugere debemus, ac abſolutam illam, quæ eſt contra primum præceptum; ſed etiam ipſa idola, & idolothyta, vel idolis dicata, & idolorum omnia propriè dicta monumenta. 1. Iohan. 5. 21. 1. Cor. 8. 10. & 10. 18. 21. 2. Cor. 6. 16. Num. 33. 52. Deut. 12. 3. Exode 23. 13.

44. Superſtitio ſecundi generis eſt in humanis Eccleſiæ formis, quales ſunt Eccleſiæ viſibiliter, integraliter, & organicè Oecumenicæ, Provinciales, ac Diœceſanæ, ab hominibus introductæ, ſicut etiam in Hierarchia illis conſentanea, ac religioſorum ordinibus, qui inter Pontificios reperiuntur, & in functionibus ac cenſuris, quæ ab ipſis exercentur.

45. Intolerabilis eſt eorum hominum audacia, qui ut ſuis imaginibus conſulant, ſecundum præceptum vel penitus omittunt, vel ita multilandum eſſe docent, ut legendum ſit jam ſub Novo Teſtamento: *Non adorabis, nes coles ullam ſimilitudinem aut imaginem.*

CAP. XIV.

De Modo cultus divini.

1. CVltus adjuncta præcipuè attendenda, duo ſunt, *modus* qui tertio præcepto continetur; & *tempus* quod quarto præcepto imperatur.

2. Hæc autem duo ita ſunt cultus religioſi adjuncta, ut ſecundaria quadam ratione definitionem & naturam ejus participent: quoniam eorum obſervatione non tantum promovetur honor ille Dei, qui naturali & in inſtituto Dei cultu conſiſtit, ſed etiam ſingularis quidam honor ipſi defertur, quatenus illius & imperio, & reſpectu directo, & immediato, cæteris adjungitur.

3. Modus

3. Modus cultus in genere est, legitimus usus omnium eorum quæ ad Deum spectant.

4. Legitimus autem usus in eo consistit, ut omnia quæ pertinent ad cultum, ita tractentur, prout congruit majestati divinæ.

5. Cum enim tertio præcepto prohibetur, *ne assumas Dei nomen invanum*, per *nomen* Dei omnia illa intelliguntur, quibus Deus nobis innotescit, aut semetipsum patefacit, sicut homines inter se invicem suis nominibus solent esse noti: ita ut nomen Dei omnia illa complectatur quæ pertinent ad cultum Dei, vel naturalem vel institutum. Act. 9. 15. *Ut portet nomen meum in conspectu Gentium.* Deut. 12. 5. *Locus quem elegerit Iehova, ad collocandum nomen suum ibi.* Mich. 4. 5. *Nos ambulabimus in nomine Iehovæ Dei nostri.* Mal. 1. 11. 12. *Magnum nomen meum erit in gentibus, &c.*

6. Cum autem *sumere nomen hoc in vanum*, sit vel *temerè* sumere, id est, aut sine ullo fine proposito, aut sine justo & idoneo fine: vel *frustrà* sumere, id est, non eo modo qui requiritur ad finem, justum honorem scilicet Dei; simul etiam imperatur, ut nomen Dei *sanctificemus*, id est, ut eo modo rebus omnibus sacris utantur, qui eorum sanctitati & dignitati congruit. Isai. 1. 13.

7. Congruens iste modus est, cum illæ circumstantiæ adhibentur, quas religiosarum rerum natura postulat.

8. Circumstantiis definimus istum modum; quia essentialis modus virutum & actuum religionis in ipsis virtutibus & actibus continetur, & in iisdem præceptis cum illis directè mandatur: sed accidentalis ille modus, qui est in circumstantiis, cum sit ab actibus religionis aliquo modo separabilis, & tamen ad ipsos ut Deo grati sint, necessariò requiritur, tertio hoc præcepro singulariter imperatur.

9. Circumstantiæ istæ sunt vel internæ, vel externæ.

10. In

10. Internæ ſunt vel *antecedentes*, vel *concomitantes*, vel *conſequentes*.

11. Circumſtantiæ antecedentes ſunt deſiderium, & animi excitatio, vel præparatio, in juſta meditatione eorum, quæ pertinent ad rem illam ſacram quæ eſt tractanda. Eccleſ. 5. 1. 2. *Obſerva pedem utrumque tuum, quum adis domum ipſam Dei. Ne acceleres ore tuo, & animus tuus ne feſtinet proferre quicquam coram ipſo Deo.*

12. Hæc autem præparatio maximè propriè pertinet ad actus illos religionis, qui ſunt ſolenniores: ipſa enim meditatio, qua animus exitatur, eſt religionis actus, ſed ante ſe non requirit aliam etiam præparationem: ſic enim progreſſus fieret in infinitum: actus autem illi qui ſua natura ſunt minus perfecti, viam facere debent ad perfectiores & ſolenniores.

13. Hinc ante auditionem verbi & precationem publicam ac ſolennem, requiritur precatio privata, & ante precationem etiam privatam, ſi ſit ſolennis, requiritur etiam meditatio aliqua eorum, quæ pertinent ad preces noſtras, ſive reſpectu Dei, quem precamur, ſive reſpectu noſtri, qui preces habituri ſumus, ſive reſpectu rerum ipſarum quæ ſunt petendæ.

14. Circumſtantiæ *concomitantes* ſunt *reverentia* & *devotio*.

15. Generalis quædam reverentia Dei neceſſaria eſt ad omnem obedientiam, quæ reſpicit authoritatem Dei mandantis; ſed hæc propria eſt actuum religionis, quæ reſpectum habet ad ſanctitatem illarum rerum circa quas verſamur.

16. *Reverentia* iſta duo continet. I. Juſtam æſtimationem excellentiæ talium rerum. II. Timorem nimiæ familiaritatis, qua ſcilicet res tales indignè poſſint à nobis tractari

17. *Devotio* duo continet. I. Promptitudinem quandam ſingularem, ad omnia illa præſtanda, quæ

quæ pertinent ad Dei cultum. Psal. 108.2.3. *Erecto animo meo ò Deus canam. Expergiscar inde ab aurora.* II. Delectationem congruam in iis præstandis. Esa. 58. 13. *Si vocaveris sabbathum delicias.*

18. Hinc etiam major, & alius generis cura debet adhiberi in verbo Dei audiendo, quam in edictis principum recipiendis; Et in Dei nomine invocando, quam in supplicationibus, quas habemus hominibus quibuscunque.

19. Circumstantiæ consequentes sunt duæ. I. vim & quasi saporem illius cultus in animis nostris retinere. II. finem & usum ejus omni conatu obtinere.

20. Circumstantiæ externæ sunt illæ, quæ pertinent ad ordinem & decorum, 1. Corinth. 14.40. *Omnia decenter & ordine fiant.*

21. Harum autem generalis regula est, ut eo modo ordinentur, qui maxime facit ad ædificationem. *Ejusdem cap. vers.* 6.

22. Hujus naturæ sunt circumstantiæ loci, temporis, & similia, quæ sunt communia adjuncta actuum religiosorum & civilium.

23. Quamvis igitur hujusmodi circumstantiæ vocari soleant à nonnulis ritus & ceremoniæ religiosæ, aut ecclesiasticæ, nihil tamen habent in sua natura, quod proprium est religionis, atque adeo in iis non propriè consistit cultus religiosus, quamvis ex eorum neglectu & contemptu violatur aliquo modo sanctitas cultus religiosi: quia communis illa ratio ordinis & decori, quæ æquè convenit religiosis, actibus atque civilibus, à religioso cultu non potest separari, quin aliquo modo lædatur ipsius dignitas & majestas.

24. Hujusmodi igitur circumstantiæ, quæ sua natura sunt civiles aut communes, non sunt particulariter in Scripturis præceptæ, partim, quia in communem hominum sensum incurrunt; & partim quia infra dignitatem & majestatem legis divinæ esset, ut talia sigillatim in illa præscribantur.

tur, hac etenim ratione ridicula multa fuissent singulari lege cavenda: exempli gratia, ne in Ecclesiastico cœtu unus in alterius sinu sese collocaret, in alterius faciem conspueret, aut ne popysmos faceret in sacris actionibus. Habendæ tamen sunt tanquam ex voluntate Dei præceptæ. 1. Quia in genere præcipiuntur sub lege ordinis, decori, & ædificationis. 2. Quia pleræque earum necessariò sequuntur ex iis quæ à Deo sunt expressè constituta. Cum enim Deus constituit, ut fideles omnis generis convenirent, ad ipsius nomen & cultum celebrandum, consequenter etiam instituit, ut idoneum & commodum aliquem locum habeant in quo possint convenire, & horam etiam assignatam, qua simul possint adesse; cum etiam minister à Deo sit constitutus ad alios publicè instituendos, simul etiam constituitur, ut sedem & situm corporis illum habeat, qui tali actioni congruit.

25. Illa igitur quæ pertinent ad ordinem & decorum, non ita relinquuntur hominum arbitrio; ut possint quod ipsis libet sub illo nomine Ecclesiis obtrudere: sed partim determinantur generalibus Dei præceptis, partim natura ipsarum rerum, & partim circumstantiis illis, quæ ex occasione sese offerunt.

26. Variæ enim ordinis & decori circumstantiæ tales sunt, ut nulla institutione publica accedente, debeant tamen à singulis observari, neque possunt ob hominibus prohiberi sine peccato.

27. Illæ autem constitutiones, quibus multæ hujus generis circumstantiæ solent determinari, circa locum, tempus, & similia, rectè ab optimis Theologis dicuntur esse partim divinæ, partim humanæ: quia partim voluntate Dei nituntur, quoad summam & primariam earum rationem, & partim ex humanâ prudentiâ pendent, quoad particularem observationem eorum, quæ Dei voluntati conveniunt: ita tamen, ut si nullus sit error hominis in illa determinatione constituenda, constitutio

ſtitutio illa habenda ſit, quaſi ſimpliciter divina. Ut enim illa hora diei conveniat Eccleſia ad Dei cultum, quæ omnibus circumſtantiis conſideratis eſt maximè conveniens, eſt Dei voluntas. Si igitur nullus ſit error in circumſtantiarum obſervatione, hora illa quæ ex earum conſideratione juſta conventui aſſignatur, agnoſci debet, quaſi à Deo conſtituta.

28. Specialis modus cultus Dei ſpecialiter determinari debet, prout cujuſque actionis religioſæ ſpecialis natura poſtulat.

29. Huc pertinet rectus modus verbum Dei audiendi, nomen ipſius invocandi, ſacramenta participandi, diſciplinam eccleſiaſticam exercendi, & omnia illa ſingularia præſtandi, quæ pertinent ad cultum Dei, vel naturalem, vel inſtitutum, Ezech. 33.31. Matth. 13.9.1. Corinth. 11. 27. 29. Iſai. 66. 5.

30. Qui autem in juramentis modus jurandi maximè ſolet ſpectari, idcircò (non ſine omni ratione) referri ſolent à multis ad iſtum locum in tertio præcepto, quamvis ex ſua natura pertineant ad primum. Levit. 19. 12. Mutth. 5. 34. 2. Chron. 36. 31.

31. Modo huic debito adverſantur in genere, I. vitium illud quod à quibuſdam *acedia* vocatur, quo quis res divinas aut ſpirituales faſtidit. 2. Tim. 4. 3. quæ opponitur deſiderio illi, quo appetere debemus res ſpirituales. 1. Petr. 2. 2.

32. II. *Pigritia* illa, qua quis alacritatem & laborem ad res divinas requiſitum refugit. Roman. 12. 11. quæ opponitur animi excitationi & fervori, quo res divinæ ſunt proſequendæ, ibidem & Pſal. 57. 8. 9.

33. III. *Neglectus* & *contemptus* rerum ſacrarum, & earum *abuſus* ad res turpes, ludicras & leves, quæ omnia ooponuntur reverentiæ ſacris rebus debitæ, Luc. 19. 46.

34. IV. *Torpor* & evagatio mentis in exer-

 citiis

citiis cultus. Heb. 5. 11. Ezech. 33.31. opponitur autem devotioni, qualis fuit in *Cornelio.* Actor. 10. 2.

35. V. *Temeritas* ac levitas in usurpatione, vel nominis vel titulorum Dei, vel eorum, quæ singularem aliquem respectum habent ad Deum. Jer. 23. 34. Luc. 13. 1. opponitur autem prosecutioni illi finis justi, quæ cum reverentia in istiusmodi rerum usu debet adesse, 1. Cor. 11. 17.

36. *Oblivio*, Jac. 1. 24. 25. quæ opponitur præceptioni fructus, & permanentiæ virtutis, quæ religionis actus consequi debent.

37. VII. *Confusio*, quæ ordini opponitur, & decoro. 1. Cor. 14. 33.

Cap. XV.

De tempore Cultus.

1. Tempus cultus maximè solemnis, jam est cujusque septimanæ dies primus, qui dicitur *Dies Dominica.* Apoc. 1. 10. 1. Cor. 16. 2.

2. *Dies Dominica* dicitur eadem ratione, quâ sacra Eucharistiæ Cœna vocatur *Cœna Dominica.* 1. Cor. 11. 20. quia scilicet & à Domino nostro Jesu Christo fuit instituta, & ad eundem etiam Dominum in fine & usu debet referri.

3. Ut aliquod tempus divino cultui tribuatur, necessarium est, dictante ratione naturali: tempore enim indiget homo ad omnes suas actiones, præsertim externas, neque potest convenienter vacare divino cultui, nisi ab aliis operibus pro illo tempore vacet.

4. Hactenus igitur tempus cultus sub idem præceptum cadit cum ipso cultu, sicut enim quum Deum mundum universum creavit, tempus etiam dicitur simul concreasse; sic etiam, quum actiones religiosas præcepit & instituit, earum etiam tempus aliquod, aut circumstantiam necessariam simul præcepit & instituit.

5. Quod

5. Quod certus aliquis dies solenniori Dei cultui sit destinandus, hoc etiam juris est moralis & naturalis, Ethnicis ipsis non ignotum, qui dies suos festos, statos & solemnes, per omnia sæcula semper habueruut.

6. Quod dies iste solennis unus saltem debeat esse in septimana, vel ex cyclo septenario, hoc positivi juris est, sed immutabilis planè institutionis, ita ut respectu officii & obligationis nostræ, eandem planè vim & rationem habeat, cum iis, quæ ex natura sua sunt moralis & naturalis juris, atque adeò rectè à Scholasticis dicitur juris esse *moralis*, non *naturæ*, sed *disciplinæ*.

7. Institutionem istam non fuisse ceremonialem, & temporalem, ex eo satis apparet, quod nihil habeat proprium Judæorum, aut temporis legis ceremonialis. Nemo enim potest vel audet negare, quin talis determinatio potuerit saltem propter moralem rationem & utilitatem fieri: quia licet ratio naturalis non dictet illam ipsam determinationem, ut necessariam, dictat tamen, ut convenientem: quatenus consentaneum apprehendit, ut Dei cultus frequenter exerceatur, & istam determinationem, quoad frequentiam, dierum, hac ratione convenientem esse non potest non agnoscere.

8. Idem etiam eo manifestum fit, quod ab initio creationis, quum nullus locus fuit ceremoniis ad Christum Redemptorem respectum habentibus dies septimus, vel unus è septem cultui Dei fuit consecratus. Genes. 2.3.

9. Quod enim nonnulli contendunt, dictum hoc esse per prolepsin, aut anticipationem; vel quod sanctificatus tunc temporis fuit dies septimus in mente & proposito Dei, non in executione; vel quod tunc positum fuit fundamentum illius sanctificationis futuræ; non obligatio, aut lex ipsa: refutari hoc potest variis argumentis. Nam 1. Anticipatio ista nunquam cuiquam venit in men-

mentem, qui præjudicio aliquo de obſervatione diei Dominicæ non fuit prius anticipatus. Iudæi veteres nunquam de illa ſomniarunt, quorum ſententia recepta fuit, feſtum hoc fuiſſe *πάνδημον, καὶ τοῦ κοσμογενέσιον, omnium gentium, ab initio mundi* : *Phil. περὶ κόσμου*: 14. in N. T. nihil tale docetur, vel indicatur. Autores ipſi ſententiæ illius, probabile eſſe concedunt, aliquam obſervationem diei ſeptimi ab initio creationis incepiſſe. *Suarez de dieb. feſt.* Interpretes optimi (Lutherus, Calvinus, &c.) quos in illam partem peccaſſe, ut plus nimio tribuerint diei Dominicæ, nemo affirmabit : diem ſeptimum ab initio mundi fuiſſe ſanctificatum, ſimpliciter & candidè agnoſcunt. II. Hujuſmodi prolepſeos exemplum nullum dari poteſt in tota ſcriptura. Quamvis enim locorum quorundam appellationes prolepticè nonnunquam adhibeantur, præſertim in libro Geneſeos, de hujuſmodi tamen inſtitutione prolepticâ nulla omnino fit mentio, vel in illo libro, vel in ullo alio totius Scripturæ ſacræ. III. Verba & phraſes ipſius loci contrarium evincunt. Gen. 2. 2. 3. bis enim conjungitur creationis perfectio, cum ſeptimi diei ſanctificatione, eodem planè modo, & phraſi, qua creatio, & ceterorum animalium, & ipſius hominis, conjungitur cum ipſorum benedictione Gen. 1. 21. 22. 27. 28. IV. Neque propoſitum Dei, neque fundamentum nudum ipſius rei ſufficit ad ejusmodi phraſin de *ſanctificatione & benedictione* fundandam ac ſuſtinendam. Hac enim ratione dici potuiſſet Deus aquam, panem, & vinum in ſacramenta novi fœderis ſanctificaſſe. ex quo promiſſionem dedit de conterendo capite ſerpentis per ſemen mulieris. Gen. 3. 15. tunc enim Deo propoſitum fuit, fœdus illud gratiæ hujuſmodi ſigillis obſignare, cujus etiam obſignationis fundamentum aliquod poſitum fuit, partim in ipſa promiſſione, & partim in earum rerum creatione, quæ ad hujuſmodi obſignationem

ionem actu potuerint adhiberi. V. Ex hujusmodi fundamento, in creatione prima posito, regulam & legem perpetuam colligit propheta Mal. 2. 15. *nonne unum effecit ? quid autem unum ? quæsiturum semen Dei.* Sic itidem & nobis licet: nonne quievit Deus die septima ? quid autem septima ? sanctificaturus diem septimam Deo. VI. Hoc ipso niti videtur argumentatio Apostoli. Heb. 4. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. quia talis est: duplicis quietis fit mentio in vetere Testamento, quarum pii participes fuerunt in hac vita: una fuit sabbathi, & altera terræ Chanaan: David autem Psalm. 95. quietem promittens, non loquitur de quiete sabbathi, quia illa fuit ab initio mundi: neque de requie in terra Chanaan, quia illa fuit præterita, non *hodie* exspectanda: ergo tertiam quandam requiem intelligit, id est, æternam in cœlo.

10. Neque huic veritati quicquam obstat, quod septimi diei observationem primis Patriachis, fuisse sollemnem in historia Genescos non memoratur. nam I. Omnia & singula, quæ ab ipsis fuerunt observata per bis mille & quingentos annos, in tam brevi historia, qualis est illa Geneseos, neque potuerunt, neque debuerunt particulariter narrari. Post legem etiam de Sabbatho à Mose traditam, in libro Iudicum, & aliis quibusdam historicis, nulla fit mentio de ejus observatione. Neque certè dubitare potest quisquam sanus, quin Patres illi sancti stata quædam tempora habuerint cultui Dei sollemniter destinata: quæ tamen non commemorantur in historia; nec ulla conjectura proferri potest pro alio aliquo die, præter septimum, hunc in modum sanctificato. 2. Si hocipsum concedatur, observationem hujus diei maxima ex parte fuisse neglectam, primam tamen institutionem non magis hoc dubiam reddere debet, quam polygamia eorundem temporum, sacras conjugii leges primo ipsi conjugio non coævas fuisse, possit monstrare. 3. Ante promulgationem legis in mon-

te Sinai observatio Sabbathi proponitur & exigitur, non tanquam res nova, sed jam olim instituta: Exod. 16. 24. 30. quod quamvis de sacrificiis, & aliis quibusdam ceremonialibus observationibus possit etiam affirmari, in Sabbatho tamen propter rationes anteà positas, respectus quidam haberi videtur ad primam illam institutionem, quæ fuit hominis creationi coæva, quod indicatur etiam vers. 30. verbo illo præterito, *dedit vobis, &c.* 4. apud ipsos Ethnicos vestigia illa semper fuerunt observationis diei septimi, ut plus quam probabile sit, traditam ipsis fuisse istam observantiam à Patriarchis illis, quorum posteri fuerunt. *Iosephus libr. post r. contra Appionem, negat urbem ullam aut Græcorum, aut Barbarorum posse reperiri, quæ cessationem diei septimi ab opere in suos mores non recepisset. Clemens Alexandrinus lib. 5. Stromat. idem etiam demonstrat:* ὅτι τὴν ἑβδόμην ἱερὸν οὐ μόνον οἱ ἑβραῖοι ἀλλὰ καὶ οἱ Ἕλληνες ἴσασι. *Eusib. de præparatione Evangeica lib. 13. affirmat, septimum diem, non Hebræos tantùm, sed omnes ferè, tam Philosophos, quam Poëtas, sacratiorem esse, cognovisse. Lampridius in Alexandro Severo, narrat eum septimo die, quum in urbe esset, ascendisse Capitolium & templa frequentasse. Neque ab hoc proposito alienum est illud, quod septimo die feriæ, pueris in scholis solitæ fuerunt concedi. Lucianus in Pseudologista. Aulus Gellius l. 13. c. 2. Et Doctores quidam Ethnici Sabbathis tantùm disputare solebant, ut de Diogene quodam refert Suet. lib.* 3. Hesiodus 2. dierum. ἑβδόμη ἐστιν ἱερὸν ἦμαρ. Linus ἑβδόματα καὶ ἢ τελεσμένα πάντα τέτυκται, ἑβδόμη ἐν ἀγαθοῖς καὶ ἑβδόμη ἐστὶ γενέθλη. V. Antecedens oblivio, vel incuria & neglectus hujus diei, videtur tacitè perstringi voce illa hortatoria, quæ in principio quarti præcepti adhibetur: *Memento.*

11. Hujus autem institutionis jus, & anthoritas moralis ac perpetua ex eo maximè declaratur, quod expresse præcipitur in decalogo. Hæc enim

regula

regula est certissima, & inter optimos omnes Theologos recepta; præcepta moralia à ceremonialibus & judicialibus in eorum traditione sic fuisse discriminata, ut omnia & sola moralia publicè fuerint coram toto populo Israëlis, ex monte Sinai, ipsius Dei voce proclamata; & postea etiam proprio Dei quasi digito scripta, & rescripta, idque in tabulis lapideis, ad perpetuam & immutabilem ipsorum durationem indicandam. Christus etiam expressè testatur, nullum *jota* aut apicem hujus legis periturum. Matth. 5. 18.

12. Non est quidem eodem planè gradu, & modo, moralis naturæ, quod in quarto præcepto mandatur, cum iis, qui in cæteris ferè omnibus præceptis imperantur, utpote positivi juris non naturalis: undè etiam fit, cum priora tria præcepta fuerunt negativè proposita, vetando illa vitia, in quæ nos proclives sumus ex pravitate nostræ naturæ, ut quartum hoc præceptum affirmativè primò proponatur, indicando & imperando illud, quod hac in parte ad officium nostrum spectat, & posteà negativè, illa vetando, quæ huic officio repugnant. Quæ eadem etiam (ex parte) est ratio admonitionis illius, quæ huic præcepto singulariter præfigitur, *Recordare die Sabbathi*, id est: memenro observare istum diem, ut explicatur Deut. 5. 18. quia faciliùs in oblivionem posset abire, cum sit positivi juris, quam alia multa, quæ sunt magis naturalia. Jus tamen hoc positivum, quo nititur institutio, est jus divinum, & respectu hominum prorsus immutabile.

13. Qui præceptum istud quartum vertunt in Allegorias, de cessatione à peccatis, & à molestiis hujus vitæ, ac similibus, & inde sabbathum quadruplex, aut etiam quintuplex fingunt, pro more eorum qui allegoriis ludunt; ii nihil omninò tribuunt huic decalogi membro, quod non æquè & magis multò propriè convenir multis ceremoniis Judaicis, quæ jam sunt prorsus abrogatæ.

14. Qui autem ceremoniale volunt esse hoc præceptum (quale etiam secundum volunt esse) præterquam quod satis refutantur ex iis, quæ ante dicta fuerunt, contraveniunt expresso scripturæ testimonio, quæ affirmat *decem verba* vel præcepta moralia in decalogo contineri. Exod. 34. 18. Deut. 4.13. & 10. 4. cum illi novem tantum relinquunt, vel potius octo.

15. Qui illud tantum volunt esse morale in hoc præcepto, ut aliquod tempus, vel certi quidam dies, divino cultui assignentur, non magis moralem hanc institutionem faciunt, quam fuit exstructio tabernaculi ac templi inter Iudæos. Eo ipso enim fuit omnibus hæc Dei perpetua voluntas indicata, locum aliquem commodum semper assignandum esse cœtibus Ecclesiasticis, & publicis exercitiis cultus divni, ita ut hac ratione non magis detur morale præceptum de aliquo tempore cultus, quam datur de loco, atque adeo ne illud quidem (quod solum in quarto præcepto relinquunt) *observabis dies festos*, magis debuit in decalogo poni, quàm *templa frèquentabis*.

16. Præterea, festi dies anniversarii, novilunia, & similes institutiones, quæ merè ceremoniales fuerunt, æquitatem istam generalem in sese etiam continent, & adhuc nos docent certos quosdam & accommodos dies cultui publico assignari debere. Hac denique ratione, Deus omnibus & singulis omnibus isthoc præcepto nihil quicquam mandaret. Cum enim institutio dierum ex hac sententia tantum mandatur immediatè, & non est penes privatos homines dies hos aut illos instituere ad publicum cultum; ipsis hoc pacto nihil omnino mandaretur, nisi ex arbitrio eorum, qui publicis muneribus funguntur: neque ipsis etiam specialiter quincquam mandaretur, sed tantum in genere, ut pro sua prudentia agant in segregatione dierum ad publicum cultum: ita ut si ipsis videatur, diem unum ex viginti, aut triginta huic usui

usui assignare, non possint hoc nomine argui alicujus peccati in violatione hujus præcepti.

17. Si ceremoniale unquam quicquam fuerit in Sabbatho, quo ad ipsam observationem diei, habendum est illud pro accessorio, aut extrinsecus accedente constitutione; præter naturam Sabbathi, & primam ejus institutionem; atque adeò nihil impedit, quin septimæ diei institutio fuerit simpliciter moralis: sic enim & ad alia quædam præcepta accessit ratio ceremonialis alicujus typi, ut in autoritate Patrum & Primogenitorum familiarum, quæ pertinent ad quintum præceptum, fuit adumbratio aliqua Christi, qui primogenitus est inter filios Dei.

18. Neque tamen certo apparet ex Scripturis, ullam unquam fuisse propriè dictam ceremoniam, aut typum in observatione diei septimæ. Nam quod Heb. 4. 9. mentio fit Sabbathissimi spiritualis typo antea præsignificati, sub ratione typi refertur tantum ad quietem promissam in terra Chanaan, & per similium comparationem, ad quietem Dei, sed nullo modo, vel minima significatione refertur ad quietem imperatam in quarto præcepto, tanquam ad typum aut umbram.

19. Quod autem Exod. 31. 13. 17. & Ezech. 20. 23. Sabbathum appellatur *signum* inter Deum, & populum ipsius; non potest inde constitui typus, & futuræ alicujus gratiæ repræsentatio: quia 1. signum idem sæpe notat, quod argumentum, aut documentum, sicut etiam doctissimi interpretes annotant ad Exod. 31 *signum est inter me, &c.* id est, *documentum*. Sic charitas nostra mutua signum est, quod sumus Discipuli Christi. Ioh. 13. 35. sed non est typus. 2. Sabbathum in istis locis non dicitur signum rei alicujus futuræ, sed præsentis, quemadmodum adjunctum omne visibile concomitans est signum subjecti præsentis: In observatione enim Sabbathi est communis & publica professio communionis illius, quæ inter

Deum

Deum & nos intercedit: ſicut igitur omnis profeſſio ſolennis eſt ſignum illus rei, cujus fit profeſſio, ſic etiam Sabbathum communi iſta ratione dicitur ſignum.

20. Atque hæc eſt maximè propria ratio, cur Sabbathi obſervatio tantopere urgetur, & ejus violatio tam ſeverè vindicatur in vetere Teſt. quia ſcilicet in Sabbatho fuit communis, & publica profeſſio totius Religionis: hoc enim mandatum, prout clauſula eſt prioris tabulæ legis, ita ſummatim totum cultum Dei complectitur, dum ad omnia ejus exercitamenta certum diem imperat. Eſai.56.2.

21. Circa Sabbathi obſervationem fuerunt ceremoniæ multæ inſtitutæ: ſed ex iſtis Sabbathi obſervatio non magis reddebatur *ceremonialis*, quàm *judicialis*, aut *politica* fuit propter judiciales illas leges, quibus tum temporis cautum fuit, ut cum omni religione celebraretur, Exod.31.14.

22. Accommodatio illa quarti præcepti ad ſingularem ſtatum Judaicum, quæ fuit in obſervatione diei ſeptimæ ab initio creationis, præceptum ipſum non magis reddit ceremoniale, quam præceptum quintum ceremoniale facit promiſſio de terra Chanaan populo Iſraelitico promiſſa, *ut ſis longævus in terra, quam tibi Dominus Deus tuus daturus eſt:* aut quam omnia præcepta ceremonialia facit præfario illa, *ego ſum Dominus Deus tuus, qui eduxi te è terra Ægypti.*

23. Poteſt qnidem concedi arctiorem aliquam obſervationem Sabbathi illis temporibns fuiſſe imperatam, pædagogiæ & ſervitutis tempori accommodatam, quæ ſeculis omnibus non obtinet, hoc enim non impedit, quin obſervatio ipſa ſit planè moralis, & omnium ſeculorum communis.

24. Nihil tamen ex Scripturis adferri poteſt, quod unquam fuit circa ſtrictam obſervationem Sabbhati Judæis imperatam, & non eaddem ratione

ne pertinet ad omnes Christianos, prærer accensionem ignis. Exod. 31. 5. & cibi communis apparatum. Exod. 16. 14. At verò ista praeepta videntur specialia fuisse. & ex occasione particulari data. De ignis enim accensione non agitur, nisi in exstructione tabernaculi, quam Deus voluit indicare operam non esse tam sanctam, quin die Sabbathi possit ac debet intermitti. Neque de cibi apparatu fit ulla mentio, nisi cum Manna de cœlo fuit ex miraculo missa, quæ per miraculum etiam fuit die Sabbathi conservata. Et ex historia Christi verisimile admodum apparet, approbasse ipsum cibi apparatum ignis accensione factum die ipsa Sabbathi. Invitatus enim à Judæis ad convivia quæ habebant die Sabbathi, non detrectavit adesse. Luc. 14. 1.

25. Quod Sabbathi ratio aliquando referri videtur ad liberationem populi Israelis ex captivitate Ægypti, non vertit Sabbathum in ceremoniam. Nam I. Omnia præcepta referuntur aliquo modo ad eandem liberationem, ut apparet ex præfatione decalogi. II. Non apparet Sabbathum ipsum singularem aliquam relationem habuisse ad istam liberationem, sed illa tantum ratione mentionem fieri eductionis ex Ægypto. Deu. 5. 21. quod cum Israëlitæ servi antea fuerant in Ægypto, tempus hoc cessationis debuerint eò magis promptè ac libenter suis servis concedere.

26. Quod ultima dies hebdomadæ fuit olim observata, hoc divinitùs fuit olim institutum à tempore creationis primæ, quia Deus illa die cessabat ab operibus creationis.

27. Quod mutatus jam sit dies ultimus hebdomadæ in diem primam, hoc non factum est authoritate humana, sed divina. Solus enim ille mutare potuit diem Sabbathi, qui Dominus est Sabbathi, id est Christus. Marc. 12. 8. undè etiam dies illa prima, quæ successit, dicitur propriè *Dies Dominica*,

28. Si dies hæc dominica concedatur Apostolicæ fuisse institutionis, authoritas tamen illa, qua nititur, nihilominus est divina; quia divino spiritu agebantur Apostoli, non minus in S. institutionibus, quam in ipsa doctrina Euangelii, vel verbo vel scriptis proponenda.

29. Cum etiam institutio ista nulla nitebatur singulari aliqua occasione, ad tempus tantum duratura, qua possit reddi temporaria, necessario sequitur mentem institutorum fuisse, ut hujus diei observatio perpetui sit & immurabilis juris.

30. Verisimilius tamen est Christum ipsum in sua propria persona autorem fuisse hujus institutionis. I. Quia non minus fidelis fuit Christus in tota domo, vel Ecclesia Dei ordinanda quoad omnia generaliter necessaria & utilia, quam fuit Moses Hebr. 3. 2. 6. Sed hujus diei observationem generaliter utilem esse & aliquo modo necessariam Ecclesiis Christi, nemo Christianus potest cum ulla ratione negare. II. Quia Christus ipse post resurrectionem discipulis suis in unum locum congregatis sæpius apparuit hac ipsa die. Ioan. 20. 19. 26. III. Quia Spiritum S. super ipsos effudit hac ipsa die. Actor. 2. IV. In praxi ecclesiarum tempore Apostolorum, cum mentio fit hujus observationis primæ diei, Actor. 20. 7. 1. Cor. 16. 2. non commemoratur ut nuperum aliquod institutum, sed ut res dudum recepta inter omnes discipulos Christi. V. Apostoli in rebus omnibus illa tradiderunt Ecclesiis, quæ acceperant à Christo, 1. Cor. 11. vers. 23. VI. Non potuit ne unam quidem septimanam post Christi mortem differri hæc institutio, ita ut maneret firma illa lex de una die ex singula hebdomade sanctificanda secundum determinationem ipsius Dei: quam tamen legem perpetui juris esse fuit antea demonstratum. S. Sabbatum enim Iudaicum respectu determinationis quam habuit ad diem septimam, in Christi morte fuit abrogatum: quod enim

Apo-

Apostoli aliquandiu postea die illa Sabbathi interfuisse leguntur cœtibus Iudæorum Act. 13. vers. 14. & 16. 13. & 17. 2. & 18. 4. id eo nomine præcipuè fecerunt, quia tum optima fuit occasio Euangelium Iudæis prædicandi: sicut etiam postea maximè cupiebat Apostolus Hierosolymis esse die Pentecostes. Actor. 20. 16. quia tum temporis eo in loco maximus futurus erat Iudæorum concursus. VII. Si eò usque dilata fuisset diei Dominicæ institutio, dum Apostoli secessionem fecerant à Iudæis, & seorsum habuerant suos conventus. Act. 18. 6. 7. &c. 19. 8. ut quidam volunt, tum per totum temporis intervallum, quod inter Christi mortem, & separationem istam intercedebat, quod fuit ultra triennium, præceptum quartum neminem ad certæ alicujus diei observationem obligasset; quia dies Iudaica jam fuit abolita, & ex hac sententia, nulla nova fuit illi surrogata, atque ita novem tantum præcepta fuissent in vigore per totum illud spatium. VIII. Ratio ipsa mutationis hujus idem confirmat, quæ omnibus consentientibus ad resurrectionem Christi refertur: quia nempe ista die creatio novi mundi vel mundi futuri. Heb. 2. 5. in quo omnia facta sunt nova, 2. Cor. 5. 17. fuit perfecta, ita ut Deus jam in Christo à mortuis resurgente cessaverit vel quieverit ab opere ac labore suo maximo. Sicut igitur in initio creationis, cum quievit Deus ab operibus suis, tum benedixit ac sanctificavit diem illam in qua quievit; sic etiam par fuit, ut illa ipsa die, qua Christus quievit à suis laboribus, eandem etiam diem ipsemet sanctificaret. Neq; facilè rejiciendum est, quod ab antiquis quibusdam urgetur ex Psalm. 118. 24. *hæc est dies, quam fecit Iehova*; eo enim loco agitur de resurrectione Christi, Christo ipso interprete. Matt. 21. 41. IV. Maximè etiam consentaneum fuit, ut ab illo institueretur dies cultus sub N. T. à quo cultus ipse fuit institutus; & à quo omnis benedictio & gratia in omni cultu est expectanda.

Rectè

Rectè igitur Athanasius (hom. de semente) *diem Sabbathi Dominus transtulit in diem Dominicam.*

31. Qui diei Dominicæ observationem habent pro traditione non scripta, ii ex eo satis possunt refutari. I. Quod nulla una sit res tanti momenti, atque est diei Dominicæ observatio, ex communi ensu & consensu omnium ferè Christianorum, quæ pendet ex traditione non scripta. II. Aperitur hoc pacto janua ad varias superstitiones & humana commenta in Ecclesiam dici introducenda, vel statuminanda saltem, cum sunt introducta. III. Multos inter Pontificios pudet hujus commenti: quamvis enim omnes Papistæ, ad superstitiones suas palliandas, plus nimio tribuere solent traditionibus Ecclesiasticis, in observatione tamen diei Dominicæ, illa impressio authoritatis divinæ apparet, ut non paucos eorum coegerit illam adscribere non humano alicui, sed divino juri. Bannes in 2.2.q.44.a.1. autor supplementi ad summam Pisanam verb. *dominica.* Abbas in cap. *licet* de fer. n. 3. Ang. ver. *feria* n. 3. Silvester ver. *dominica* quæst 1.7. Alexander etiam 3. pontifex Rom. in jure ipso canonico, *de feriis* cap. *Licet* affirmat: *tam veteris quam novi Testamenti paginas septimam diem ad humanam quietem specialiter deputasse* id est (interprete Suarez de dieb. fest. cap. 1.) *utrumque Testamentum approbavit morem deputandi ad quietem humanam septimum quemque diem hebdomadæ: quod est formaliter deputare septimum diem, licet materialiter non idem dies fuerit semper deputatus: & hoc modo verum est septimum illum diem in lege veteri esse Sabbathum, in nova verò esse dominicam diem.* IV. Qui inter ipsos diem Dominicam annumerant traditionibus, Pædobaptismum etiam, idque cum majori specie, eodem loco & numero habent. Nostri autem omnes, qui de istis traditionum exemplis Pontificiis responderunt, contendunt semper, institutiones istas, & alias omnes quæ sunt ejusdem utilitatis

&

& necessitatis, in Scripturis ipsis reperiri.

32. Quæ ex Scripturis contra solent afferri, Roman. 14. 5. Galat. 4. 10. Col. 2. 17. huic veritati nihil omninò repugnant. Nam I. in istis locis omnibus diei alicujus observatio ad usum religionis ex instituto Christi, non magis damnatur, aut negatur, quàm certi alicujus cibi electio ad usum religionis ex ejusdem Christi instituto: at verò nemo Christianus adeò deseritur ab omni ratione, ut ex illis locis concludere velit, electionem panis & vini in Cœna Dominica ad usum religionis, vel esse illicitam, vel non à Christo institutam: neque igitur potest quidquam ex iis concludi, adversus observationem diei Dominicæ ex usu & instituto Christi. II. Apostolus ad Roman. 14. expressè loquitur de illa æstimatione dierum, quæ offensionem tum temporis pariebat inter Christianos: at verò observatio Dei Dominicæ, quam Apostolus ipse tum temporis in omnibus ecclesiis obtinuisset, docet. 1. Cor. 16. 1. 2. non potuit ullam occasionem præbere alicujus offensæ. III. Maximè verisimile est Apostolum illo in loco agere de selectione dierum ad certos cibos comedendos aut rejiciendos, quæstio enim illius disputationis proponitur vers. 2. de cibis tantùm: versu autem 5. & 6. adjungitur æstimatio diei, tanquam eodem spectans, & postea per totum caput reliquum de cibis tantum agitur, dierum nulla mentione facta. IV. In loco illo ad Galat. agitur expressè de illa tantùm observatione dierum, mensium, & annorum, quæ pertinebat ad servitutem infirmorum & *egenorum elementorum*, cap. 4. 9. at verò, præceptum aliquod Decalogi, aut Institutionem aliquam Christi, illo censu habere, longè abfuit ab Apostolo, & ab ipsa religione Christiana est prorsus alienum. V. Col. 2. speciatim & disertè agitur de Sabbathis illis quæ ejusdem generis fuerunt cum noviluniis, & ceremonialis umbræ rerum futurarum in Christo: Sabbathum au-

tem

tem in *Decalogo* præſcriptum, & dies noſtra *Dominica*, alius prorſus ſunt naturæ, ſicut antea fuit demonſtratum.

34. Neque vero ex iſta ſententia imminuitur quidquam Chriſtiana libertas (ut ſine ratione metuere videntur quidam) non eſt enim libertas, ſed licentia non Chriſtiana, ſi qui liberari ſeſe putent ab obſervatione ullius præcepti Decalogi, aut ab inſtitutionibus Chriſti: & experientia etiam docet licentiam, & rerum ſacrarum non curantiam, magis magiſque invaleſcere, ubi *Diei Dominicæ* juſta ratio non habetur.

35. Neque etiam ſervituti ulli ſubjectus fuit Adamus ex eo quod diem ſeptimum ſingulari obſervatione ſanctificare tenebatur.

36. Sicut etiam Sabbathi veteris initium fuit à veſpere: quia & creatio incipiebat à veſpere, quoniam maſſa communis creata fuit ante lucem, & ceſſatio diei ab opere Creationis incipiebat etiam à veſpere; ſic diei Dominicæ initium incipere videtur ab illius diei mane: quia reſurrectio Chriſti fuit in primo mane, Marc. 16. 9. Ioh. 20. 1.

37. Ad hujus diei rectam obſervationem duo ſunt neceſſaria: *quies* & quietis illius *ſanctificatio*.

38. Quies quæ requiritur, eſt ceſſatio ob omni opere, quod exercitiis cultus divini poneret impedimentum. Abſtinendum eſt igitur iſtoc die. I. ab omnibus illis operibus, quæ propriè vocantur *ſervilia*: quum enim iſtiuſmodi opera nominatim olim excluſa fuerint in feſtis aliis omnibus ſollemnioribus, Lev. 23. 7. 8. 25. 23. 36. Num. 28. 25. multò magis excluſa fuerunt à Sabbatho.

39. Per opera autem *ſervilia* ridiculum planè eſt intelligere peccata, aut etiam opera bona mercenaria, vel propter mercedem (ſervorum more) facta (ut nonnulli faciunt allegorico quodam luſu:) peccata enim non certis quibuſdam temporibus ſunt prohibita, & illicita, ſed ſemper & ubique; neq; pertinet ad 4. præceptum agere quidquam de

omnibus peccatis prohibendis, quamvis hoc aliquo sensu possit concedi, varia peccata aggravationem aliquam inde accipere, si die tam sancta perpetrentur, Isai. 58. 4. opera etiam illa mala quæ ex metu, vel ex spe planè servili fiunt, respectu illius modi, eandem naturam induunt cum aliis peccatis.

40. Servilia autem opera propriè sunt illa, ad quæ peragenda servi aut serviles homines solent adhiberi: ut sunt artificia mechanica & illa omnia ad quæ præstanda magnus labor corporis postulatur: *arare, fodere*, &c. 2. præter hujusmodi opera prohibentur etiam istac die omnia opera *nostra*; sicut colligitur ex opposita concessione, quæ habetur in quarto præcepto, sex diebus operaberis & facies omne opus *tuum*.

41. Vnde colligere est verbis illis seq. *die Sabbathi ne facito ullum opus*, omnia illa opera prohiberi, quæ propriè vocantur nostra, quamvis, non sint strictè loquendo servilia, aut mechanica.

42. Illa autem sunt opera nostra, quæ pertinent ad hujus vitæ usus, id est, in rebus naturalibus & civilibus versantur, & propriè ad lucrum & commodum nostrum spectant, quo in genere sunt illa, quæ sua natura non sunt servilia, sed liberalia: ut studia & exercitia artium liberalium, multo magis illa quæ sunt liberorum & servorum communia, ut iter facere, civiles causas tractare, &c.

43. Sic enim usurpatur ista phrasis Esai. 58. 3. *præstatis id quod delectet, ut omnes labores vestros exigatis*, id ist, rerum vestrarum sollicitè satagitis, vers. 13. *exercendo vitas tuas*: Quia autem Esaias in illo capite agit etiam & præcipuè de maleficiis, vel operibus illis, quæ omni tempore sunt illicita, ut apparet ex vers. 9. idcirco errare videntur pii quidam Theologi, qui ex istoc loco colligere solent, quodlibet verbum aut cogitationem humanam, vel humana spectantem, die Dominicâ usurpatam, habendam esse pro peccato: non enim omnia dicta, facta & cogitata humana die illa, de qua in eo capite

pite agitur (sive sit sabbathum propriè dictum, sive jejunium solenne) aliena ibi judicantur, & eo nomine simpliciter reprehenduntur; sed illa tantùm, quæ lucrum & commodum nostrum, vel simpliciter illicitum, vel piis exercitiis repugnans, solent spectare, sicut apparet ex vers. 3. & 6. De istis operibus servilibus & vulgaribus tam stricta lex habetur, ut die Sabbathi ne in ipsa quidem aratione & in messe, id est, temporibus illis, quæ sunt humanæ vitæ maximè opportuna, & quasi necessaria, Exod. 34. 21. neque in iis, quæ mediatè & remotè spectant ad res sacras, qualis fuit exstructio tabernaculi Exod. 31. vers. 13. pergere liceat, nedum ut vulgaris alicujus itineris ingressio, Exod. 16. aut mercatum ac nundinarum frequentatio, Neh. 13. licita sit.

44. Hic tamen excipiuntur. I. Illa omnia opera, quæ sunt communis honestatis. Quum enim ut semper alias, sic etiam præcipuè die illa, quæ divino cultui singulariter dicatur, honestè & decorè debeamus nos gerere & agere, illa omnia, quæ simpliciter eò spectant, intelliguntur esse permissa. II. Quæ singulari aliqua necessitate nobis imponuntur, Matth. 12. 11. quo in numero tamen non sunt illa habenda, quæ homines sibimetipsis quasi necessaria faciunt aut fingunt: sed quæ Dei providentia ex improviso necessaria & inevitabilia esse apparet, id est, quum talis urget necessitas, qualem scriptura ipsa probat ut sufficientem causam vulgare aliquid agendi. III. Opera illa omnia directè spectant cultum & gloriam Dei, Matth. 12. 5. Joh. 5. 8. 9. in isto enim casu opera illa, quæ sunt suâ naturâ servilia, transeunt in naturam operum sacrorum, neque propriè sunt opera nostra, sed opera Dei.

45. Quies ista quamvis in se absolutè considerata, non sit, neque unquam fuerit pars aliqua cultus; prout tamen à *Deo* imperatur, tanquam necessarium quid ad ipsius cultum, & ad illum etiam

refer-

refertur, eatenus est pars observantiæ illius quæ pertinet ad religionum & cultum Dei.

46. Sanctificatio hujus quietis ac diei est applicatio nostrum ipsorum singularis ad Deum illo die colendum: quod innuitur illis ipsis phrasibus, *sanctivicavit illum diem.* & *Sabbathum est Iehovæ Deo tuo.*

47. Cultus hic publicus inprimis debet spectari, unde etiam est quod appellatur Sabbathum *Convocatio sancta*, Levit. 23. vers. 13. Actor. 13. vers. 14. & 15. 23. & 16. 13. Quod autem publica illa convocatio Ecclesiæ & ante & post meridiem die Dominica debet haberi, apparet satis ex duplici holocausto Sabbathi, matutino & vespertino, Num. 28. 9.

48. Sed reliqua etiam pars diei impendi debet exercitiis pietatis: quamvis enim holocaustum olim fuit peculiare Sabbathi; juge tamen aut quotidianum holocaustum cum libamine suo non fuit omittendum, Num. 28. 10.

49. Cultus etiam ipse publicus, quum maximè solenniter est celebrandus, postulat necessario illa exercitia Scripturæ lectionis, meditationis, precum, colloquiorum sanctorum, & contemplationis operum Dei, quibus & nos paratiores fiamus ad publicum cultum, & ille etiam in nobis verè efficax reddatur.

50. Institutioni hujus diei Dominicæ repugnant omnes dies festi, ab hominibus instituti, ita ut habeantur pro diebus sanctis sicut dies Dominica debet haberi.

51. Maximè enim consentaneum est cum prima institutione, & cum scriptis Apostolicis, ut unus tantum dies in septimana sanctificetur.

52. Judæi nullos habuerunt dies festos ritè sanctificatos, nisi ex institutione divina.

53. Possunt autem dies qualescunque piè converti in occasione cultum Dei proponendi.

54. Quum etiam Deus suis judiciis singulari-

bus

bus ad solemniora jejunia vocat, dies illæ habendæ videntur quasi pro Sabbathis extraordinariis.

55. Repugnant etiam observationi diei Dominicæ, omnes negationes, exercitia, convivia, ludi, & similia, quibus animus hominis hac die abstrahitur ab exercitiis religionis.

CAP. XVI.

De Iustit ia & Charitate erga proximum.

Hactenus de Religione: sequitur Iustitia, quæ Secunda Tabula continetur

1. IVstitia est virtus, *qua inclinamur ad debitum officium proximo præstandum.* Sic officium liberorum ergo suos parentes dicitur *justum esse.* Eph. 6. 1. & Dominorum officium erga suos servos vocatur *jus* & *æquum* Col. 4. 1. & omnia illa, quæ proximis debemus, *justè vivendo* præstantur, ad Tit. 2. 12.

2. Iustitia autem in hoc loco non maximè generaliter accipitur, ut omne officium ad alterum designet: sic enim & religionem ipsam complectitur, nam justitia illa, quæ dicitur generalis, nihil aliud est quam virtus in genere, sicut antea fuit indicatum, cum inter generales affectiones virtutis Iustitiam primariam esse ostendimus: neque maximè particulariter intelligi debet, ut respiciat vel meriti vel accepti quantitatem, sic enim pauca tantum Secundæ Tabulæ officia continet, illa scilicet, quibus par pari refertur: sed media quadam ratione hic usurpatur qua mutuum officium denotat inter eos, qui eodem jure tenentur, quo sensu totam Secundæ Tabulæ vim exhaurit.

3. Habet pro objecto *proximum*, id est, omnem illum sive hominem, sive etiam Angelum, qui nobiscum particeps est, vel esse potest, ejusdem finis, & beatitatis, Luc. 10. 36. 37.

4. Hinc neque homines sancti, qualescunque denum

mum fuerint, neque Angeli ipſi poſſunt eſſe objectum idoneum religionis, aut cultus illius religioſi, qui Prima Tabula mandatur, ſed Iuſtitiæ tantum, aut officii illius proximo debiti, quod Secunda Tabula continetur: Unde etiam illa argumenta ex natura rei petita omnem creaturarum adorationem excludunt: *Surge, nam ego ipſe homo ſum.* Act. 10. 26. *Vide ne feceris: conſervus enim tuus ſum, & fratrum tuorum Prophetarum, & eorum, qui obſervant verba libri hujus: Deum adora*, Apoc. 22. 9.

5. Iſtoc autem numero & nomine analogicè unuſquiſque includitur etiam ſuimetipſius reſpectu; quilibet enim ſibimetipſi primùm proximus eſt, deinde aliis. Unde etiam eſt, quod nullnm ſingulare detur præceptum, quo homo ordinetur adverſus ſemetipſum: dum enim rectè ordinatur ad Deum, & ad proximum, ſimul etiam ad ſemetipſum ordinatur; ſed cum hac differentia, quod diſpoſitio illa qua aptus redditur aliquis ad officium ſuum Deo & proximo præſtandum, pertinet ad ejus perfectionem; ſed eadem etiam officia & proximo & ſibi (non autem Deo & ſibi) debet præſtare.

6. Quia verò modus ille, quo officia erga proximum ſunt exercenda, eſt cum reſpectu & affectu ad eorum bonum; hinc eadem hæc virtus dicitur *Charitas* erga proximum, Matthæi. 22. 29. Marc. 12. verſ. 31.

7. In iſta Charitate ineſt ſemper *amor unionis, complacentiæ, & benevolentiæ*, ſicut in Charitate illa, quæ eſt erga Deum; ſed accedit etiam ſæpe ratio miſericordiæ, cum proximi miſeria ſpectatur, quæ in Charitate erga Deum nullum habet locum.

8. Hujus autem Iuſtitiæ obligatio, & Charitatis affectio, fluere ac derivari ſemper debet ex religione erga Deum. Religio enim cum honorem ſummum Deo tribuit, efficit, ut ipſius voluntati obedientia præſtetur in iis etiam, quæ immediatè ſpectant ad creaturas; unde omnes illi, qui officium

officium ſuum negligunt erga homines, Deum honorare negantur, ſed potius *contemnere*, 1. Sam. 2. 30. Charitas etiam erga Deum, quæ in religione continetur, ſua natura producit Charitatem erga homines, quatenus aliquo modo participes ſunt imaginis Dei, unde etiam Deum dicimur amare in hominibus, & homines in Deo, quæ una eſt ratio illius phraſeos *dilecti in Domino*.

9. Hinc nihil homini propriè debetur, quod religioni adverſatur. Actor. 4. 19. & 5. 29. *An juſtum ſit, in conſpectu Dei, vobis potius auſcultare quam Deo, judicate. Obedire oportet Deo, potius quam hominibus.*.

10. Hinc etiam religionis veritas non poteſt conſiſtere cum neglectu Juſtitiæ, & Charitatis erga proximum Jacob. 1. 27. *Religioſus cultus, purus, & incontaminatus apud Deum & Patrem, hic eſt, inviſere orphanos, & viduas in afflictione.* 1. Joh. 4. 20. 21. *Si quis dixerit, diligo Deum, & fratrem ſuum oderit, mendax eſt. Hoc præceptum habemus à Deo, ut qui diligit Deum, diligat etiam fratrem ſuum.*

11. Hinc denique religio per juſtitiam optimè probatur & exploratur ſecundum frequentem uſum Scripturæ. Quod tamen argumentum multò certiùs negationi quàm affirmationi inſervit, ſi de externis operibus & officiis juſtitiæ intelligatur: quia hujuſmodi opera juſtitiæ poſſunt aliquando adeſſe, ubi vera religo deeſt; ſed religione vera præſente, non poſſunt prorſus abeſſe.

12. Eadem etiam ratione opera injuſta magis arguunt hominem impium, quam illa, quæ juſta ſunt, arguunt pium; unde opera carnis dicuntur eſſe *manifeſta*, Gal. 5. 19. quod de fructibus Spiritus non affirmatur, verſ. 22.

13. Charitatis hujus ordo talis eſt, ut cum Deus ſit primò & maximè ex charitate diligendus, atque adeò ſit formalis quaſi ratio Charitatis hujus erga proximum, proxime poſt Deum noſmetpſos diligere tenemur, illa ſcilicet Charitate

quæ

quæ respicit veram beatitudinem, Deum enim ipsum amando unionis amore nosmetipsos immediatè diligimus, Charitate illa summa, quæ respicit beatitudinem nostram spiritualem; alios autem quasi secundariò, quos nobiscum participes esse volumus ejusdem boni; præterea alii possunt hac beatitudine privari sine nostra culpa, nosmetipsi autem non possumus; magis igitur tenemur eam & velle & quærere nobismetipsis, quàm aliis.

14. Hinc est, quod dilectio nostra quasi regulæ aut mensuræ vim habet ad dilectionem aliorum, *diliges proximum tuum sicut teipsum.*

15. Hinc nunquam licet in alterius gratiam peccatum ullum committere, quamvis delictum nostrum videri possit exiguum; & summum bonum esse, quod alteri quæremus; qui enim sciens volens peccat, suam propriam animam odit. Prov.8.36. & 29.24. *Qui peccat in me, vim facit animæ suæ. Qui partitur cum fure, odit seipsum, & qui exsecrationem audiens, non indicat.*

16. Inter alios homines nemo quidem beatitudinem capax à Charitatis nostræ complexu est planè removendus; si enim Deum supra omnia diligamus, nullæ inimicitiæ apud nos adeò valebunt, quin propter Deum inimicos ipsos diligamus, Matth.5.39. Rom.12.17. 1.Thess. 5. 15. 1.Pet 3.9.

17. Inter homines autem ii magis quàm cæteri sunt diligendi, qui propiùs ad Deum, & in Deo ad nosmetipsos accedunt, Gal.6.10. *Simus benefici erga omnes, maximè verò erga domesticos fidei.*

18. Quia verò fideles magis conjuncti sunt & Deo, & nobis etiam spiritualiter, quam nondum credentes, idcircò etiam magis sunt diligendi.

19. Hinc tamen sic est intelligendum, ut referatur ad tempus præsens & immediatum affectum; possumus enim alteri alicui idem bonum æquè aut magis etiam velle in tempore futuro, gratia Dei ac fide mediante; quo sensu affectio illa Apostoli circa Israëlitas est accipienda, Rom. 9. 3.

20. Si

20. Si inter diligendos nulla ſit apparens diſparitas, neque reſpectu Dei neque reſpectu noſtri, tum æqualiter ſunt diligendi.

21 Si vero ulla diſparitas appareat vel in conjunctione ad Deum, vel noſmet ipſos, tum ille, qui conjunctione aliqua excedit, magis eſt diligendus; hoc eſt, cum pariter circa omnes non poſſumus actum dilectionis exercere, magis tenemur dilectionem noſtram in illis collocare, quos Deus per ſingularem aliquam conjunctionem aut communionem nobis commendavit, quam in aliis. Quamvis igitur æquè velle debemus aliorum etiam ſalutem, hujus tamen voluntatis exercitium & cura præcipuè debetur illis, qui nobis ſingulari aliqua ratione ſunt conjuncti, ſicut miles, quamvis omnibus commilitionibus bene cupere debet, illos tamen maximè curare tenetur, qui ſunt ejuſdem cohortis, & in eodem ordine proximè adjuncti. Hoc ipſum apparet in illo exemplo Pauli, qui Iſraelitarum ſalutem magis ardenter optabat, quam aliarum Gentium: cujus affectus hanc unam rationem reddit, quia fratres ejus fuerunt, & cognati ſecundum carnem. *ibid.*

22. In hac tamen charitatis prærogativa illa ſola bona conjunctis noſtris ſunt magis optanda, quæ propriè pertinent ad illam conjunctionem qua nos attingunt, ut ſpiritualia bona iis, qui ſpiritualiter nobis maximè ſunt conjuncti; & bona naturæ iis, quibuſcum habemus conjunctionem naturalem: non quo iſta genera bonorum ſunt à ſemet invicem in noſtris votis ſeparanda, ſed quo genus ipſum conjunctionis eſt quaſi nutus Dei, quo ab ipſo excitamur ad operam noſtram in hoc aut illo genere præcipuè collocandam.

23. Hinc ſequitur: primò, conſanguineos cæteris paribus magis eſſe diligendos, quam extraneos, in iis, quæ pertinent ad hujus vitæ bona: & inter conſanguineos maximè illos, qui ſunt propinquiores.

24. Secun-

24. Secundò, amicum aliquem insignem magis diligendum esse, quam consanguineum vulgarem, in iis saltem, quæ pertinent ad officium vitæ commune, quia talis potest esse amicitia, ut arctiorem efficiat conjunctionem, quam consanguinitas ipsa per se. Prov. 18. 24. *Est enim amicus conjunctior fratre.*

25. Tertiò, parentes magis diligendos esse quàm ullum amicum, quia major est conjunctio parentum, quàm amicorum, quoad communicationem bonorum eorum, quæ nobis sunt maximè intima. 1.Tim.5.4. *Si qua vidua liberos aut nepotes habet, discat prius in propriam domum pietatem exercere, & vicem rependere parentibus: hoc enim est honestum, & acceptum in conspectu Dei.*

26. Quartò, parentes magis diligendos esse quàm liberos in iis bonis, quæ redundare debent ab effectu ad causam, cujus generis sunt honor, æstimatio, reverentia, gratitudo, & similia. Sed filios magis diligendos esse quàm parentes, in iis, quæ derivari debent à causa in effectum; cujus generis sunt sustentatio, promotio, providentia, & similia.

27. Quintò, conjuges magis esse diligendos quàm vel parentes, vel liberos, in iis, quæ pertinent ad vitæ societatem, & unionem; maxima enim est illa conjunctio, de qua dicitur, *erunt in carnem unam* Gen.4.24. Matth. 19.5. *Idcircò relicturus est vir patrem suum, & matrem suam, & adhærebit uxori suæ, eruntque in carnem unam.*

28. Sextò, illos, qui bene de nobis meruerunt, magis diligendos esse quàm alios: & inter illos, qui spiritualia nobis communicarunt, maximè esse diligendos. *Communicet qui instituitur in sermone, cum eo qui se instituit, omnia bona.* Gal.6.6.

29. Septimò, communitatem aut societatem integram magis diligendam esse, quàm quodvis ejus membrum, quia major est conjunctio partis cum toto, quàm cum alia parte; atque idcircò

O Prin-

Principem aliquem, cujus vita ac salus bono communi est necessaria, vel maximè utilis, magis diligendum esse quam plebeum aliquem, aut varios ex plebe; imò in temporalibus magis quam nosmetipsos, 2. Sam. 21. 17. *Non es proditurus ultra nobiscum in prælium, ut non extinguas lucernam Israelis*, Lament. 4. 20.

30. Charitatis erga proximum duo sunt actus, *precatio* pro ipsius bono, & ejusdem *operatio*. Matth. 5. 44. *Diligite inimicos vestros, benedicite eis, qui devovent vos, benefacite eis, qui oderunt vos, & precamini pro eis, qui vobis infesti sunt, & persequuntur vos.*

31. *Precatio* hæc, qua respicit honorem Dei, pertinet ad religionem in prima Tabula; sed qua respicit bonum proximi, pertinet ad justitiam & charitatem erga proximum in secunda.

32. Præcaria autem illa omnia debemus, quæ religio imperat, ut ipsi velimus, sive sint spiritualia, sive corporalia.

33. Precatione hac includitur non tantum *petitio*, sed etiam *gratiarum actio*, qua Deum laudamus de bonis, quæ proximis communicavit. Rom. 1. 8. 9. 10.

34. Precationi huic opponitur *imprecatio* illa, quæ tendit in proximi malum, quæ dicitur *execratio*, Matth. 5. 44

35. *Operatio* boni erga proximum est, *conatus* circa ipsum tendens ad ejus bonum; unde etiam vocatur *benefactum*, Ibid. & *dilectio in facto*. 1. Joh. 3. 18.

36. Distinguitur hæc operatio à precatione, quia quamvis precatio sit etiam conatus tendens in bonum proximi, non tamen immediatè versatur circa ipsum proximum: sed in Deum fertur.

37. Ad istam tamen operationem referri debent illi conatus, qui circa alias creaturas versantur in gratiam proximi; ibi enim est aliqua efficientia in actione nostra, ejusdem planè rationis, ac si im-

mediatè circa ipsum proximum versaretur.

38. Adhibetur autem conatus iste vel *moraliter suadendo*, vel *realiter efficiendo*.

39. *Conatus* moralis suasionis est in propositione boni ab ipso præstandi cum argumentis, quibus ad illud possit excitari.

40. Hoc autem fit *admonitione*, & *exemplo bono*.

41. Admonitio hic generaliter accipitur, pro qualibet commonefactione, quæ verbis adhibetur, sive fiat ad bonum proximi procurandum aut perficiendum, sive ad mali aliquid propulsandum & resarciendum.

42. Continet igitur in se officium docendi & admonendi Col. 3.16. observandi alios, ut ipsos acuamus ad Charitatem & bona opera. Heb. 10.14. exhortandi ipsos etiam quotidiè. Heb. 3.13. consolandi adversus tristitiam ac dolorem. 1. Thess. 4. 18. & fraternum in modum corrigendi, si offensa aliqua sint præoccupati. Gal. cap. 6. vers. 1. Lev. 19. vers. 17.

43. Correctio autem hæc fraterna tum est adhibenda, cum malum corrigendum certò scimus esse admissum: cum spes adest alicujus fructus vel boni ex correctione nostra consecuturi, sive per emendationem fratris prolapsi, sive per aliorum conservationem ab ejusdem participatione: cum denique in tempore, persona nostra, & similibus circumstantiis adest opportunitas.

44. Admonitioni huic opponitur *consensus*, vel communnio cum aliis in eorum peccatis. Ephes. 5. 7. 11.

45. Consors quis dicitur alieni peccati novem modis, qui sic referuntur.

Jussio, consilium, consensus, palpo, recursus,
Participans, mutans, non obstans, non manifestans,

id est, consensus præbetur peccantibus suadendo, defendendo, auxiliando, permittendo cum possumus impedire, & tacendo cum utiliter possumus indicare, Rom. 1.32.

46. *Exemplum bonum* eſt repreſentatio operis boni, quo alii poſſint excitari ad ſimile quid præſtandum. 1. Timoth. 4. 12. Tit. 2. 4. 7. Matth. 5. 16. 1. Pet. 2. 12.

47. Exemplo bono opponitur *ſcandalum* 1. Cor. 10. 32. 33. *Eſtote ſine offendiculo, & Iudæis, & Græcis, & Eccleſiæ Dei.*

48. *Scandalum* eſt repræſentatio operis mali, quo alii poſſint vel excitari ad peccandum (unde *πρόσκομμα* dicitur vel *impingendi cauſa*) vel impediri aut retardari à benefaciendo (unde *ἀσθένεια* vel *infirmationis cauſa*) & propriè ſcandalum vocatur, 1. Cor. 8. 9. 10. *Videte ne quo modo facultas illa veſtra impingendi cauſa ſit infirmis, &c.* Rom. 14. 21. *In quo frater tuus impingit, vel offenditur, vel infirmus eſt.*

49. In omni opere malo, quod aliis innoteſcit, ſcandali ratio ineſt. Matth. 18. 6. 7. 8. *Quiſquis offendiculo fuerit. Si manus, pes, oculus facit ut tu offendas. Si peccaverit in te frater tuus.*

50. Ineſt etiam aliquando in opere per ſe licito, ſi ratione aliorum non expediat, 1. Cor. 8. 13. *Si eſca offendiculo eſt fratri meo, non edam carnes in æternum, ne ſim offendiculo fratri meo.*

51. Res autem media dicitur expedire vel non expedire, cum omnibus circumſtantiis conſideratis ad gloriam Dei & ædificationem proximi facit, aut non facit.

52. Nulla eſt authoritas humana, quæ actionem illam reddere poteſt licitam, qua ſcandalum proximo datur.

53. Tum autem ſcandalum dicitur dari, vel cum peccatum aliquod manifeſtum perpetratur, aut ſaltem illud quod evidentem ſpeciem habet peccati admittitur, ita ut aliis innoteſcat: vel cum illud, quod ex Dei mandato non eſt nobis neceſſarium, & aliis tamen ſpiritualem perniciem adfert, temerè committitur: multò autem magis, ſi perverſio aut conturbatiò proximi illo ipſo facto directè intendatur.

54. Si verò non ex conditione noſtri operis, ſed ex pura aliorum malitia offenſio ſequatur, tum dicitur, ſcandalum acceptum, ut Phariſæorum, quod non eſt peccatum noſtrum, ſed eorum, qui offenduntur, Matth. 15. 12. 13. 14. *Noſti Phariſæos audito iſto ſermone offenſos fuiſſe? Omittite illos, duces ſunt cæci cæcorum.*

55. Quamvis autem ſcandalum hoc *acceptum* non poſſit à nobis vitari: *datum* tamen illud poteſt ac debet. Deus enim non imponit ſuis unquam neceſſitatem quemquam offendendi.

56. Scandalum illud quo dicitur quis (metaphoricè) ſemetipſum offendere, aut occaſionem peccandi ſibimet præbere, analogicè refertur ad ſcandalum datum.

57. *Realis affectio* aut procuratio boni proximi eſt, cum nos ipſi præſtamus aliquid, quod per ſe tendit in bonum proximi, nulla ejus opera interveniente. Heb. 13. 16. *Beneficentiæ verò & communicationis ne obliviſcimini.*

58. Quamvis autem omnes juſtitiæ actus Charitatem debent habere conjunctam, nonnulli tamen ſunt, in quibus juſtitiæ ratio magis elucet, & alii, in quibus Charitas dominatur.

59. Hinc illa diſtinctio oritur, qua quædam officia dicuntur eſſe juſtitiæ ſtrictè ſumptæ, & alia Charitatis; cujus differentiæ & formalis etiam diſtributionis Chriſtum ipſum habemus authorem, Luc. 11. 42. *Præteritis judicium & Charitatem Dei.*.

60. Juſtitiæ actus illi ſunt, qui habent in ſe rationem debiti, & æqualitatis reſpectu alterius.

61. Charitatis actus illi ſunt, quibus bonum alterius ſpectatur magis quam noſtrum debitum.

62. Juſtitiæ officia ſunt priora & ſtrictioris obligationis, quam illa, quæ ſunt Charitatis.

63. Hinc magis tenemur ſolvere debita noſtra, quam aliquid ex noſtro largiri, & qui alterum offendit, magis tenetur ad reconciliationem quærendam, quam qui offenſus.

64. Justitiæ hujus duplex est in multis ratio, quarum una respicit finem proximum, & verba legis obligantis, quæ justitia dicitur strictissimo sensu; altera verò finem remotum & legis rationem, quæ dicitur æquitas vel ἐπιείκεια.

65. Partes hujus justitiæ duæ sunt, quarum altera sua unicuique tradit, & vocatur *justitia distributiva*; altera suum cuique reddit, & dici potest *justitia emendativa.*

66. Distributiva justitia rectè præstari non potest, absque recta dijudicatione rerum & personarum, decenteque comparatione rerum ad res, & personarum ad personas, ex qua oritur illa proportio, quæ *Geometrica* vocatur.

67. Justitiæ distributivæ opponitur *acceptio personarum*, qua unus alteri præfertur in distributione bonorum debitorum sine justa ratione.

68. Justitia emendativa est vel *commutativa*, vel *correctiva.*

69. Commutativa justitia est æqualitas redditi & accepti.

70. Correctiva justitia injustitiam aliquam præsupponit: estque vel *civilis*, vel *criminalis.*

71. Civilis præcipuè corrigit injustitiam rei.

72. Criminalis præcipuè corrigit injustitiam personæ.

73. Ad correctivam justitiam pertinet *vindicta* & *restitutio.*

74. Vindicta est actus justitiæ correctivæ, quo pœna infligitur illi, qui justitiam violavit.

75. Hujus finis debet esse, peccantis emendatio vel cohibitio, aliorum quies & admonitio, atque adeo justitiæ conservatio & honor Dei. Deut. 13. 11. & 17. 13. & 19. 20. 21. 22. *Ut audiant omnes Israelitæ, & timeant, ne pergant facere secundùm rem malam hanc in medio tui.*

76. Restitutio est actus justitiæ correctivæ, quo alter iterum statuitur in possessione rei suæ, qua fuit injustè privatus.

77. Hinc

77. Hinc actio obligans ad restitutionem debet esse contra justitiam strictè sumptam, & non contra Charitatem solam.

78. Huic Justitiæ opponitur *injuria*.

79. Charitati opponitur *malevolentia*, sive sit formalis per intentionem directam, sive virtualis per interpretationem.

80. Ad malevolentiam istam pertinet *discordia injusta*, quæ si erumpat in secessionem, præsertim in iis quæ spectant ad religionem, dicitur propriè *Schisma*.

CAP. XVII.

De Honore Proximi.

1. Justitia erga proximum, vel afficit eum immediatè, vel mediante alia aliqua actione.

2. Justitia quæ immediatè afficit proximum, vel respicit gradum conditionis in quo proximus collocatur, vel conditionem ipsam absolutè considera-tam.

3. Qua respicit gradum ejus, dicitur *honor*, qui in quinto præcepto imperatur: quod dicitur, *primum cum promissione*, Ephes. 6. 2. vel quia primum est tabulæ secundæ, vel quia primum & unicum est in tota lege, quod singularem & sibi propriam habet promissionem adjunctam.

4. Supponitur hic & sancitur societas hominum inter sese, privata vel œconomica, & publica, vel politica, qua debent alii aliis inservire mutuis officiis justitiæ & charitatis conjuncti, ut religionem illam, qua Deum colunt, erga homines exerceant & ostendant.

5. Hinc solitaria illa vita, quam Eremitæ quidam sibimet ut angelicam elegerunt, & alii alias ob causas amplectuntur, tantùm abest à perfectione, ut, nisi extraordinaria aliqua ratione (idque ad tempus tantùm) suadeatur, legi ac voluntati Dei prorsus adversetur.

6. Quia verò societatis humana fundamenti locum habet ad reliqua omnia justitiæ & charitatis officia, quæ in secunda legis tabula præcipiuntur, illa igitur scelera, quæ directè faciunt ad societatis hujus perturbationem, confusionem, & eversionem, graviora sunt peccata, quàm singularium præceptorum violationes.

7. Quamvis autem societas politica à Deo sanciatur æquè ac œconomica, non tamen, ut hujus (unà cum ecclesiastica) sic illius, certa aliqua forma est omnibus populis à Deo præscripta, sed eorum libertati relicta, ut (potestate eorum integra manente) illam instituant, quæ maximè facit ad religionem & justitiam inter ipsos constituendam.

8. Atque hæc una est ratio cur parentum tantum sit mentio in quinto præcepto: quia œconomica sola societas (quæ est planè naturalis) per omnia sæcula, omnesque gentes, una & eadem erat mansura: cui illa etiam accedit, quod hic est primus gradus in quo fons & seminarium est omnis societatis: undè etiam aliorum omnium potestate superiore pollentium authoritas *patris* appellatione designatur & mitigatur. 2.Reg.2.12.& 5.13.& 13.14. Gen.41.8.43. 1.Sam.24.12. 1.Tim. 5.1.

9. *Honor* est agnitio dignitatis, vel excellentiæ illius, quæ est in alio, cum ejuidem debita testificatione.

10. *Agnitio* simul dicitur & *testificatio*, quia neque in externa observantia sola, neque in interna consistit, sed in utraque.

11. Excellentiam respicere dicitur aut dignitatem, quia reverentia non afficimur, nisi ex apprehensione alicujus præstantiæ.

12. Hinc & vulgariter & maximè propriè officium illud honoris & reverentiæ nomine notatur, quod iis debetur, qui supra nos in aliqua eminentia collocantur: sed per synecdochen omne officium designat, quo respectu habetur ad gradum digni-

dignitatis, vel excellentiæ alterius, ſive gradus ille ſit inæqualis, reſpectu noſtri, ſive æqualis. Rom. 12.10. *Honore alii aliis præeuntes.* 1 Pet.3.7. *Veriſimiliter habitent ſecundum Dei notitiam, vaſi muliebri, ut infirmiori, tribuentes honorem,* ſecundum illud, 1. Pet. 2.17. *Omnes honorate.*

13. Primum autem locum obtinet inter illa officia, quæ proximo debentur. 1. Quia proximè accedit ad naturam religionis ac pietatis, qua Deum ipſum colimus, unde etiam *religio aut pietas,* non tantum apud profanos authores, ſed etiam in ipſis ſcripturis aliquando vocatur. 1. Tim. 5.4. *diſcat prius in propriam domum pietatem exercere, &c.* 2. Quia vinculum & fundamentum eſt totius reliquæ juſtitiæ, quæ ergo proximum eſt præſtanda: Virtute enim hujus officii & graduum eorum inter homines, quos reſpicit, *quieta & tranquilla* vita agitur ab hominibus, *cum omni pietate* & veneratione. 1. Tim.2.2. quæ etiam propria ratio videtur illius promiſſionis, quæ præcepto iſti quinto adjungitur, *ut prolongent dies tuos ſuper terram,* quia ſine hujuſmodi obſervantia mutua ſuperiorum & inferiorum inter ſeſe, non eſt expectandum, ut vita hominum in ſuo ſtatu conſiſtat.

14. Honor qua reſpicit notitiam vel opinionem aliorum de honorando dicitur *fama,* Eccleſ. 1.7. aut *bonum nomen,* Phil.4. 8.

15. Hinc honor, qua hominis bonum eſt externum, non differt realiter à fama, ſed ratione tantum.

16. Officium illud honorandi, quod omnibus debemus, eſt illæſum conſervare ſtatum illum dignitatis, quem habent.

17. Huic officio illa vitia opponuntur, quibus læditur fama proximi.

18. Læditur autem fama proximi, cum diminuitur iſta æſtimatio, quæ circa ipſum debet haberi. 1. Cor.4.13. *Infamati precamur*: 2. Cor. 6.8. *Per gloriam & dedecus, per convicia & laudes.*

19. Diminuere possumus, vel apud nosmetipsos tantum, malè de ipso concipiendo sine justa ratione: quod *judicium* dicitur *temerarium*. Matth. 7. 1. 1. Cor. 4. 3. vel apud alios etiam.

20. Apud alios diminuitur fama proximi, verbis, factis, gestibus, aut signis aliis.

21. Hoc etiam fit aliquando *directè & formaliter* cum intentione lædendi, & alias *virtualiter* ac *indirectè*, vel ex natura ipsius rei, vel ex circumstantiis adjunctis.

22. Cum læditur fama alterius per imputationem mali culpæ vel pœnæ, si fit in præsentia ipsius, dicitur vel *contumelia*, vel *derisio*, vel *convitium*; si fit in absentia ejus, dicitur *detractio*.

23. Detractio directè versatur circa malum proximi, quatuor modis 1. Cum falsum crimen imponitur. 2. Cum crimen occultum sine justa causa detegitur. 3. Cum verùm crimen nimis exaggeratur. 4. Quando factum non improbatur, sed intentio vituperatur.

24. Indirectè versatur circa bonum proximi, modis etiam quatuor. 1. Negando illud bonum, quod proximo est tribuendum. 2. Occultando. 3. Minuendo. 4. Frigide laudando.

25. Priores modi isto carmine continentur:

Imponens, augens, manifestans, in mala vertens.

26. Posteriores isto:

Qui negat, aut minuit, tacuit, laudatque remissè.

27. Restituitur fama per *retractionem*, aut *veniæ postulationem*, aut aliquando etiam per ejus *compensationem*.

28. Honoris officia sunt, alia imparium, alia parium

29. Inter inæquales, *superiorum* est in bene merendo excellere: *Inferiorum* autem revereri, & gratias referre.

30. *Imparitas* est vel in simplici aliqua qualitate, vel in authoritate, ac potestate.

31. In simplici qualitate imparitas est, vel quoad ætatem, vel quoad bona. 32. Qui

32. Qui alios ætate superant, debent iis exempli gravitate præire. Tit. 2. 4. *Vt anus sapere doceant adolescentulas.*

33. Qui donis excellunt, debent eadem ad aliorum utilitatem promptè impertiri. Rom. 1. 14. *Et Græcis & barbaris, tum sapientibus, tum insipientibus debitor sum.*

34. Qui alios superant potestate, ii sunt, qui jus habent alios gubernandi, undè etiam potestas *Iurisdictio* solet vocari; quorum est erga inferiores Justitiam & Charitatem eminenti quadam ratione administrare, pro potestate illa, quam habent sibi commissam. Job. 29. 14. 15. *Iustitiam induebam, & induebat me velut pallium, & cidaria judicium meum. Vt oculi eram cæco, & velut pedes claudo eram.* Coloss. 4. 1. *Domini jus & æquum servis præstate.*

35. Justitia hæc in charitate administratur, *protegendo* & *regendo.*

36. *Protectio* est potestatis applicatio, ad defendendos alios à malo. Iesai. 31. 2. *Et erit vir tanquam absconsio à vento, & latibulum ab inundatione, &c.* Quo etiam pertinet providentia illa, qua prospicitur iis de rebus necessariis, 1. Tim. cap. 5. vers. 8.

37. *Rectio* est potestatis applicatio ad promovendos alios in bono. Rom. 13. 4. *Dei enim minister est tuo bono,* 1. Tim. 2. 2. *ut tranquillam ac quietam vitam degamus cum omni pietate & veneratione.*

38. Rectio hæc exercetur in *directione* & *remuneratione.*

39. *Directio* est propositio recti & boni, ut observetur, Eph. 6. 4. *Patres enutrite liberos vestros in disciplina & admonitione Domini.*

40. Ad istam directionem pertinet bonarum legum latio & promulgatio, in quacunque hoc fiat hominum societate.

41. *Remuneratio* est compensatio observationis illius, quæ directioni præstatur, vel denegatur.

1. Pet. 2. 14. *Tum ad ultionem facinorosorum, tum ad laudem bene agentium.* Sic Rom. 13.

42. Hic maximè elucet justitia *distributiva* & *emendativa*: quamvis enim eadem sit justitia in aliis hominibus cum illa, quæ à superioribus istis exercetur, maximè tamen elucet, si cum idonea potestate administretur.

43. Hinc vindictæ jus non aliis propriè convenit, quam iis, qui supereminent potestate; Rom. 13.4. 1. Pet. 2. 14. à quibus cum rectè exercetur, non est hominum, sed Dei vindicta, 2. Par. 19. 6. *Vide quid sitis facturi, non enim pro homine judicaturi estis, sed pro Iehova, qui vobiscum futurus est in rebus judiciariis.*

44. Qui potestate supereminent, debent prospicere commodis eorum, quibus præsunt. Quoad *animas* ut habeant media salutis, Ephes. 6. 4. Quoad *corpus*, ut habeant victum, vestitum, & habitationem idoneam.

45. Sunt autem vel *privati*, vel *publici*.

46. Privati sunt *maritus* respectu uxoris, *parentes* respectu liberorum, & heri respectu servorum. Ubi maritalis potestas est æqualitate quadam delenita: herilis est merè imperiosa: paterna verò est quasi mixta.

47. Qui publica supereminent authoritate, sunt vel *ministri* vel *magistratus*.

48. Inter magistratus autem & ministros ecclesiæ hoc interest, quod I. Magistratus, hujus potiùs, quam ulterius generis, institutio est ab homine: sed ministrorum est à *Deo*, quod in scripturis indicatur, quum magistratus potestas, quamvis sit à Deo ordinata, Rom. 13. 1. vocatur tamen *creatura humana*. 1. Petr. 2. 13. quæ quidem appellatio minimè convenit legitimis ecclesiæ ministris. II. Magistratus est ordinatio Dei creatoris, atque adeo ad omne genus hominum spectat: sed ministerium ecclesiasticum est donum & ordinatio Christi mediatoris, atque adeò non proprio & ordinario

dinario

dinario jure ſpectat niſi ad illos, qui ſunt de ecleſia Chriſti. III. Magiſtratus juriſdictionem habet cum imperio, atque adeo (ſi ſummus ſit) juſta ratione poteſt leges condere & abolere; atque juriſdictionem aliis mandare: ſed miniſtri eccleſiaſtici (in ſeſe conſiderati) ſunt mandatarii meri, qui proprii nihil habent, ſed quicquid legitimè agunt, id omne vice Chriſti mandantis agunt, atque adeo neque leges poſſunt ferre, neque aliis mandare poteſtatem illam quam acceperunt. IV. Magiſtratuum eſt pollicitis mediis, & poteſtate coërcita, procurare bonum commune, tam ſpirituale quam corporale omnium eorum, quos habent ſuæ juriſdictioni commiſſos. 1. Tim.2.2. miniſtrorum autem eſt eccleſiaſticis mediis eorum bonum ſpirituale procurare, qui ipſis committuntur. Act.20.28. Heb. 13.17.

49. Rebus verò ipſis, perſonis, aut cauſis, circa quas occupantur, non poſſunt accuratè diſtingui; nulla enim res, perſona, aut cauſa, tam eſt eccleſiaſtica, quin aliqua ratione pertineat ad juriſdictionem magiſtratus; neque ulla eſt actio adeò ſecularis, (modo ab eccleſiæ membro præſtetur) quin quatenus gratia erga Deum reſpicit, pertinere poſſit ad eccleſiaſticam cognitionem.

50. Exemptio igitur eccleſiaſticorum (ut vocant) & hominum à juriſdictione civilis magiſtratus, ſicut & obſervantiæ magiſtratibus & parentibus debitæ ſolutio, ſub religionis & perfectionis prætextu, à Pontificiis introducta, perfectæ Dei legi, è regione planè adverſatur.

51. Reſpectu rectionis, quæ à poteſtate ſuperiorum proficiſcitur, debetur ab inferioribus *ſubjectio & obedientia* Heb.13.17. *Obedite ductoribus veſtris & obſecundate.*

52. *Subjectio* eſt authoritatis eorum agnitio. 1. Pet. 3.18. Epheſ.5.22.

53. *Obedientia* eſt præſtatio eorum, quæ præſcribuntur. Epheſ.6.1.5.

54. Obe-

54. Obedientia hæc limitari semper debet secundum limites potestatis, quam habet superior præcipiens.

55. Hinc in iis non obediendum hominibus, quæ sunt contra præceptum Dei: obediendum enim est *Domino*. Eph. 6. 1. & *ex timore Dei*. Col.3.22. Aut etiam aliorum hominum superiorum qui in iisdem authoritatem habent majorem.

56. Hinc etiam obedientia illa non debet esse cœca, vel sine examine præcepti: sed inferior debet inquirere quantum ad materiam subjectam requerirur, an præceptum sit legitimum, conveniens, & obligans. Actor.4.19.

57. Si verò præceptum sit illegitimum, tum toleratio pœnæ cum injuria inflictæ, vim & locum habet obedientiæ. 1. Pet.2.19.20.

58. Respectu boni, quod vel per dona, vel per potestatem superiorum communicatur, debetur ab inferioribus submissa gratitudo.

59. Gratitudo est studium compensandi beneficia accepta.

60. Est enim benevola quædam affectio respectum & proportionem habens ad beneficium alterius: ita tamen ut in ipso affectu non debeat contineri, sed in conatu etiam congruo manifestari.

61. Gratitudo quidem est omnium hominum officium commune, qui aliquo beneficio ab aliis fuerunt affecti, sed singularis quædam ratio est gratitudinis inferiorum erga superiores, quæ illa voce indicatur, cum *submissa* gratitudo vocatur.

62. Huc pertinet necessitatis eorum sublevatio, sive re, sive opera, sive consilio indigeant. Genes. 45.9.

63. Gratitudo ista quæ respicit eos, quorum beneficio post Deum subsistimus, parentes nimirum, & patriam, aut qui eandem cum iis personam sustinent, dicitur *pietas*. 1. Tim.5.4.

64. Æqualium erga suos æquales omnes officium

cium est, ut alii alios honore antevertant. Rom. 12. 10. Ephes. 5. 21.

65. Erga quosdam amore & communione conjunctiores est amicitia, Prov. 18. 24.

66. Honoris omnis proximo deferendi, præsertim verò illius, qui superioribus, & æqualibus debetur, principium est *humilitas*.

67. *Humilitas* hæc est virtus, quia ita moderatur quis existimationem sui de semetipso, ut non velit ullo in genere sibi quicquam tribui, supra id, quod ipsi congruit. Phil. 2. 3. *Ex animi submissione alii alios existimantes sibi præcellere.*

68. Humilitati opponuntur *superbia* ac *invidia*.

69. *Superbia* est inordinata affectatio propriæ excellentiæ.

70. Affectatio ista propriæ excellentiæ, si versetur circa bona quæ habemus, dicitur *jactantia*: si circa illa, quæ videri volumus habere, dicitur *arrogantia*; si circa famam, aut existimationem, quam apud alios quærimus, dicitur *inanis gloria*: si circa dignitates, dicitur *Ambitio*: si circa aggressionem rerum, quæ proprias vires excedunt, dicitur *præsumptio*.

71. *Invidia* est tristitia de bono proximi, quia minuere videtur propriam nostram excellentiam. Numero 10. 29.

72. Si tristitiæ causa sit de alterius bono, quoniam inde aliqua mala proventura videmus, vel aliis, vel nobis, non est *invidia*, sed *timor honestus*. Prov. 28. 28.

73. Si tristitiæ causa sit, non quod alter habet bonum, sed quod nos non habemus, & bonum illud sit nobis optandum, tum non est *invidia*, sed *æmulatio*. Rom. 11. 14.

74. Si tristitiæ causa sit indignitas illius, qui fruitur illo bono, tum non est invidia propriè, sed *indignatio*. Prov. 29. 2.

75. Hi omnes tamen affectus, si modum excedunt, invidiæ nomine solēt in Scripturis designari. Psal. 37. 1. 7. 8. Prov. 3. 31.

CAP.

CAP. XVIII.

De Humanitate erga Proximum.

1. Justitia quæ respicit conditionem proximi absolutè consideratam vel respicit personam proximi, vel externa ejus commoda.

2. Quæ respicit personam, vel vitam ejus respicit, vel puritatem.

3. Quæ respicit vitam ejus est humanitas, & præcipitur sexto mandato. Quum enim hic vitæ humanæ propriè cavetur, vel (ut Scriptura loquitur Gen. 9.5.6.) *animæ hominis*, & *sanguini hominis*: totum illud officium de quo hic agitur *humanitatis* nomine rectè designatur.

4. De vita brutorum animalium non agitur propriè in isthoc præcepto; quippe quæ sunt in hominis potestate Gen. 9.2.3. neque habent communem cum homine societatem. Quia tamen justa dispositio erga vitam hominis respectum aliquem infert ad illum ejus imaginem quæ in aliis animalibus reperitur, & crudelitas adversus illa, inhumanam quandam dispositionem vel indicare solet, vel ad eam paulatim assuefacere: idcirco clementia & inclementia erga animalia bruta, pertinent etiam huc ut appendix quædam.

5. *Humanitas est virtus, qua inclinamur ad vitam proximi, & ejus tranquillitatem legitimis mediis conservandam.*

6. Hoc autem duplici modo præstatur, subsidio nempè ferendo, & noxis depellendis.

7. Quandoquidem verò duplex est hominis vita, quæ debet à nobis conservari, spiritualis & corporalis, hinc humanitatis officia alia sunt *Spiritualia*, & alia *corporalia*.

8. Officium spirituale est omnia illa facere secundum potestatem nostram, quæ ædificationem proximi possunt promovere.

9. Hujus generis sunt *precatio*, *exemplum bonum*, & *admonitio*, quæ ab omnibus postulantur.

10. Hæc enim, quamvis immediatè quoad finem proximum sunt generalia officia Charitatis, mediatè tamen, & quoad finem remotum pertinent ad spiritualem vitam proximi conservandam. Jacob. 5.20.

11. Similis est ratio cessationis ab officiis debitis ad salutem proximi spectantibus; consensus cum aliis in peccatis, & scandali ipsis dati, quæ sunt peccata officiis illis opposita, hæc enim lædunt semper vitam proximi spiritualem. Ezech. 3.18. & 13. 19. & 33.6.8. Rom. 14.15. 1. Cor. 8.11.

12. Quamvis autem ut anima nobilior est corpore, sic vita etiam spiritualis majoris est pretii quam corporalis; atque adeo peccata illa, quæ adversus spiritualem vitam proximi faciunt, graviora sunt (æquâ comparatione adhibitâ) quam quæ corpus lædunt, ad læsionem tamen proximi non tam realiter attingunt: quia læsio & mors ipsa corporalis inferri solet hominibus invitis ex necessitate coactionis: mors autem spiritualis uni ab altero non potest inferri, nisi aliquo modo volenti & consentienti, ita ut ipsius actio propria sit immediata ejus causa.

13. A superioribus verò auctoritate ac potestate præditis postulatur etiam, ut ex potestate sua salutem inferiorum promovere studeant.

14. Officii erga vitam proximi corporalem, ut tranquilla ac tuta conservetur, varii sunt gradus.

15. Eorum primus est in iis virtutibus, quibus alieni redduntur ab omni læsione proximi.

16. Hujus generis sunt *mansuetudo*, *patientia*, *longanimitas*, & *placabilitas* vel *condonatio injuriæ*.

17. *Mansuetudo* est virtus, quæ moderatur iram. Proverbiorum 17. 17. 1. Corinth. 13.4. Numerorum 12. 3. *Vir autem ille Moses mansuetus erat valdè præ omnibus hominibus qui erant in superficie*

ciæ terræ. Gal. 5. 22. *Fructus spiritus, iræ cohibitio, bonitas, lenitas.*

18. Huic opponitur & *lentitudo & iracundia.*

19. *Lentitudo* est privatio iræ justæ. 1. Samuel. 12. vers. 13.

20. *Iracundia* est inordinata iræ concitatio. Genes. 49. 7. *Maledicta iræ eorum, quia vehemens & furor eorum, quia sævus fuit.* Eccles. 7. 9. *Ne perturbatè spiritu tuo indigneris: nam indignatio in sinu stolidorum conquiescit.*

21. Iracundiæ gradus sunt, irritatio animi, excandescentia, & odium.

22. *Patientia* est virtus, quæ moderatur iram per injurias graves excitatam. Luc. 21. 19. Colos. 2. 11. 1. Thess. 5. 14.

23. *Longanimitas* est continuatio patientiæ, quamvis diu fuerit læsa. Proverb. 14. 29. & 15. 18. & 16. 32.

24. *Placabilitas* est virtus, qua injuriam nobis factam facilè condonamus, Matth. 18. 21. 22. Luc. 17. 3. 4.

25. Secundus gradus officii hujus est in virtutibus illis, quæ vitæ conjunctionem fovent: *ut concordia & benevolentia, quæ conjunctam habent comitatem, affabilitatem, & æquanimitatem.*

26. *Concordia* est virtus, quæ facilè cum aliis in iis, quæ bona sunt, consentimus. Phil. 1. 27. & 2. 2. & 4. 2.

27. *Benevolentia* est virtus, qua volumus aliis omnia læta. 1. Cor. 13. 4. *Charitas est benigna.*

28. Istis opponuntur *discordia, dissidium, & inimicitia, &c.* Gal. 5. 20.

29. Tertii hujus officii gradus est in iis conatibus, quibus vita ipsa proximi defenditur, promovetur, & refocillatur.

30. Conatus defendendi, promovendi, & refocillandi vitam proximi omnia illa officia continet, quibus causæ conservantes possumus esse humanæ vitæ. Prov. 20. 10.

31. Istis

31. Istis opponuntur omnia illa peccata, quibus vita hominum læditur, ut *sævitia*, *crudelitas*, & similia. *Ibidem.*

32. Hæc omnia, continentur homicidii nomine.

33. *Homicidium est injusta hominis occisio.*

34. Illa autem occisio, atque etiam læsio est injusta, quæ vel non fit auctoritate justa, id est, publica, vel publicæ æquipollente; vel non ex justa causa; vel non ordine justo; vel ex intentione non justa. Istæ enim quatuor conditiones concurrere semper debent ad cædem justam; earum una si deficiat, homicidium committitur.

35. Ad homicidium etiam revocari debet *ira temeraria*, quatenus tendit ad læsionem vitæ proximi. Matth. 5. vers. 22. *quicunque fratri irascitur temerè, &c.*

36. Sed ex illis ipsis verbis observandum datur, omnem iram non damnari; illa enim sola arguitur, quæ est *temeraria*: id est, quæ nullam justam causam habet, aut justum modum non observat. Alioquin iræ tempus, ut zelus Dei, sæpè laudarur. Gen. 30.2. Exod. 11.8. & 16.20. & 23.19. Num. 16.15. & 31.14. 2. Regum. 13. 19. & odium ipsum. Psal. 132. 21. 22.

37. Peculiare hoc ferè est in sexto præcepto, ut illa, quæ probibentur, possint aliquando (alia ratione) non malè, aliquando etiam rectè & benè, ex observantia erga Deum fieri.

38. Sic qui casu mero, cui ille causam non dedit, dum rei licitæ operam dat, ubi & quando est licita debita diligentia adhibita, alium occidit, non peccat. Deut. 19. 5.

39. Qualis etiam est ratio necessariæ defensionis, modo vindictæ cupiditas absit. Hæc enim est inculpata tutela cuique concessa.

40. Aliquando etiam obedientia Deo præstatur occidendo. Deut. 13. 9. Quum scilicet id fit ex authoritate, & jussu Dei, 1. Sam. 15. 18. 19.

41. Illius

41. Illius hominis ex destinato consilio occidendi, cujus innocentiam habet notam, nemo potestatem habet à Deo, ex lege communi.

42. Neque ulla est potestas hominis, quæ cuiquam subditorum sufficientem authoritatem adferre potest illum occidendi, quem innocuum, aut mortis immerentem esse novit.

43. Bellum igitur ex utraque parte nunquam potest esse justum, quia causa mortis non potest esse utrinque.

44. Neque in illo bello licitum est occasionem eorum intendere, qui non sunt aliquo modo participes hujusmodi causæ.

45. Si verò adsit legitima causa, una cum authoritate justa, & intentio, modusque adhibeatur justus, bellum ipsum, aut militia, non pugnat cum religione, justitia aut charitate. Num. 31. 3. 1. Sam. 18. 16. & 25. 28. 1. Par. 5. 22. Luc. 3. 14. Rom. 13. 4. 1. Pet. 2. 14.

46. Iisdem etiam conditionibus observatis, licet iis, qui armis uti norunt. 1. Par. 5. 18. Pf. 143. 1. operam suam legitimis Ducibus offerre & addicere ad bellum gerendum. Luc. 3. 14. 1. Cor. 9. 7.

47. Ut quis semetipsum occidat, lex nulla Dei permittit.

48. Licitum tamen & justum est aliquando ut aliquis exponat semetipsum certo periculo mortis.

49. Imò datur nonunquam casus in quo quis offerre sese morti & potest, & debet, Joan. 10. 12.

CAP. XIX.

De Castitate.

1. Justitia, quæ respicit proximi puritatem, est *Castitas*.

2. *Castitas est virtus*, qua puritas personæ conservatur, quoad illa, quæ spectant generationem, 1. Thess. 4. 3. 4. 5.

3. Castitatis partes duæ sunt; *verecundia*, & *honestas*.

4. Verecundia est pars castitatis retrahens ab impuritate, quæ eodem etiam sensu dicitur *pudicitia.*

5. Honestas est pars castitatis ducens ad ea, quæ puritatem decent.

6. Verecundia & honestas sunt radicaliter in interiore hominis electione, significativè verò in exteriore conversatione.

7. Hinc castitas præcipuè pudicitia nominatur, quatenus tollit externa signa impuritatis; & dicitur honestas, quatenus ponit externa signa puritatis.

8. Ad verecundiam præcipuè refertur *modestia*; ad honestatem *gravitas.*

9. Modestia est virtus, quâ intra metam cupiditas carnis continetur.

10. Gravitas est virtus, qua puritatis decorum observatur.

11. Castitas est *virginalis, conjugalis & vidualis.*

12. Hæc autem non est distributio generis in species, sed adjuncti in sua subjecta.

13. Eadem enim est charitas quoad essentiam in omnibus, sed accidentales quasdam differentias admittit secundùm diversos status eorum, à quibus observatur.

14. Virginalis enim est, quæ à virgine custodiri debet, donec honestè contrahit matrimonium. 1. Corinth. 7. 34.

15. Conjugalis est, quæ in conjugio servari debet. Titum 2. 5.

16. Vidualis, quæ à viduis. 1. Tim. 5. 7.

17. Ad conjugalem castitatem refertur *conjugium* legitimè contractum & observatum. Matth. 19. 6. 1. Tim. 2. 14. Heb. 13. 4. 1. Pet. 3. 1. 2. 4.

18. Hoc enim interest inter cœlibatum, & conjugium, quod quamvis in cœlibatu possit ac debeat castitas observari, ipse tamen cœlibatus per se nihil facit ad castitatem: sed conjugium ex sua natura & puritatem quandam in sese habet, quatenus

tenus est institutio Dei, & ejusdem etiam institutionis virtute medium jam fit ad puritatem & castitatem conservandam.

19. Conjugium est unius viri & fœminæ ex legitimo consensu individua conjunctio, ad communicationem corporum, & societatem vitæ inter se mutuo.

20. *Est unius viri* cum una fœmina. Gen. 2. 22. Malach. 2. 25. Matth. 19. 4. 5. 1. Cor. 7. 2. Levit. 18. vers. 18.

21. Non potest enim perfectio illa amicitiæ, & officii mutui, quæ est conjugalis, haberi, nisi inter unum & unam.

22. Polygamia igitur etiam illa, quæ apud Patres antiquos fuit in usu, violatio semper fuit legum conjugii, neque dispensatione alia fuit olim à Deo tolerata, quam qua infirmitates & ignorantias hominum tolerare sæpè solet, & in bonum convertere.

23. Ad legitimum consensum requiritur primò, ut personæ conjungendæ sint idoneæ. Secundò, ut consensus ipse sit rei naturæ & legi Dei consentaneus.

24. Ut personæ sint idoneæ, requiritur 1. *Justa distantia sanguinis*. Levit. 18.

25. Propinquitas enim carnis impedit matrimonium propter singularem quandam reverentiam propriæ carni debitam, cui repugnat consuetudo illa conjugalis, quæ phrasi illa significatur; *ne detegito nuditatem ejus*. Lev. 11. 6. 7. *& seq.*

26. Distantia illa graduum, vel cognationis, vel affinitatis, quæ Levit. 18. proponitur observanda, communis est & perpetui juris; illius enim violatio fuit inter abominationes eas, qua gentes ipsæ dicuntur polluisse terram, vers. 27. 28.

27. Non est tamen per omnia essentialis juris moralis, quin exceptionem admittat, vel ex mera necessitate urgente, ut in initio mundi; vel ex speciali Dei mandato. Deut. 25. 5.

28. Cognatio aut proximitas (ut appellant) spiritualis à Pontificiis introducta, inter baptizantem, aut compatrem, & filiastrum (ut vocant) aut filiastram baptizatam, quasi legitimi conjugii impedimentum est otiosum & tyrannnicum superstitionis commentum.

29. Requiritur 2. Etiam in persona matrimonium contractura, *maturitas ætatis*, 1. Cor. 7. 36. quæ si deesset, alia minoris momenti pacta contrahere non posset, necdum istud tam grave.

30. Ut consensus iste sit rei naturæ conformis, prærequiritur, 1. *Parentum consensus*, si modo adhuc sint in eorum potestate. 1. Corinth. 7. 36. 37. 38.

31. 2. *Consensus* etiam *personarum contrahentium* ex certo & deliberato consilio provenire debet, sine coactione, aut dolo malo.

31. Conjunctio ista dicitur *individua*, quia ex natura ipsius rei eosdem fines habet cum vita humana. Rom. 7. 1. 2. 3. 1. Cor. 7. 39.

33. Concubinatus igitur eorum, qui ad tempus contrahunt inter sese, non est conjugium à Deo institutum aut probatum, sed ejus turpis elusio.

34. Neque pendet ista perpetuitas ex voluntate tantum & fœdere personarum contrahentium, tunc enim utraque parte consentiente, posset pactum sic initum denuò rescindi, sicut fieri solet inter Dominum & servum: sed hujus fœderis regula & vinculum est institutio Dei, undè etiam in scripturis nonnunquam appellatur fœdus Dei. Prov. 2. 17.

35. Institutio ista Dei, qua in individuam conjugum consuetudinem sancit, spectat bonum generis humani in ejus conservatione justa per certam educationem, & hæreditariam liberorum successionem, qui sine individua parentum conjunctione non potest constitui.

36. Conjugium igitur licitum non potest solvi ante

ante mortem sine gravissimo reatu illius, qui est in causa.

37. Ne infidelitas quidem aut hæresis in alterutra parte justam causam adfert separationis. 1. Cor. 7. 12. 13.

38. At verò si ab una parte separatio fiat cum obstinata pertinacia, pars altera in eo casu est liberata. 1. Cor. 7. 15.

39. Conjunctio ista est *ad communicationem corporum*, quia in conjugio quæritur primò semen Dei, Mala. 2. 16. & secundariò remedium adversus cupiditates carnales, quæ jam post lapsum in multis, qui singulare continentiæ donum non habent, ita sunt effrænes, ut eos (nisi hoc remedio occurratur ipsis) quasi incendant, id est, ineptos reddant ad officia pia, & præcipites dent ad illicitas & turpes commixtiones. 1. Cor. 7. 2. 9.

40. Hinc corpus viri dicitur esse in potestate uxoris, & corpus uxoris in potestate viri, ita ut debitam benevolentiam sibi mutuo reddere debeant sine fraudatione. 1. Cor. 7. 3. 4. 5.

41. Hinc etiam votum cœlibatus prout inter Pontificios obtinet, non est castitatis, sed diabolicæ præsumptionis votum, conscientiæ laqueus, & vinculum impuritatis.

42. Societas etiam vitæ, eaque maximè intima, ad mutuum solatium & auxilium, est inter conjugii fines: Cum enim vir patrem suum & matrem suam relinquere debet, & uxori suæ adhærere, Gen. 2. 24. & cum mulier dicitur facta in auxilium commodum homini, Gen. 2. 18. societas hæc auxiliaris non tantùm ad propagationem generis humani spectat, sed & ad omnia officia hujus vitæ debet extendi.

43. Hæc omnia sunt inter virum & uxorem mutua, & pari jure debent coli quoad essentiam aut summam rei; ita tamen ut differentia illa gradus, quæ inter virum & uxorem intercedit (ut vir præsit, & uxor obsequatur) in omnibus istis observetur

tur. 1 Petr. 3. 7. 1 Cor. 11. 7, 8, 9, 10. Ephes. 5. 33.

44. Castitati opponitur *luxuria* strictiore sensu, quo notat illicitum usum eorum, quæ spectant ad generationem, quæ eodem sensu vocatur *impuritas, mollities* & *cupiditas mala*, Colos. 3. 5. *lascivia*, Rom. 13. 13. *morbus cupiditatis*, 1 Thess. 4. 3.

45. Luxuriæ annumerantur omnes causæ ejus adjuvantes, effecta & signa, ut *impudici aspectus*, Iob. 31. 1. Prov. 9. 13. 2 Pet. 3. 14. Matth. 5. 28. *natus, oscula, amplexus, tactus, chorea, spectacula, cantica, gestus*, & similia, Gal. 5. 15.

46. Ad luxuriæ causas adjuvantes referuntur *commessationes* & *ebrietates* Rom. 13. 13. Ezech. 16. 49. Prov. 23. 31, 33.

47. Ad effecta & signa ejus refertur *luxus* & *ornatus lascivus*, Prov. 17. 11. & *verborum obscœnitas*. Ephes. 5. 4.

48. Luxuriæ species sunt. I. *Scortatio*, quæ est commixtio soluti cum soluta. 1 Cor. 7. 16. sive sit *stuprum*, quod est propriè mulieris alias honestæ vitiatio; sive sit *fornicatio* propriè dicta, quæ est cum inhonesta, vel meretrice. II. *Adulterium*, cum altera saltem persona peccans est conjugata, vel desponsata. III. *Incestus*, cum propinqui carne miscentur: IV. *Raptus*, cum vis accedit ad luxuriam. V. *Concubitus contra naturam.*

49. Adulterium maximè propriè & essentialiter adversatur conjugio, cujus vinculum & fœdus ex sua natura abrumpit, atque adeo propria & justa causa est *divortii*, quod propter alia multa peccata, quamvis sint graviora, non est admittendum.

50. Divortium justum vinculum ipsum conjugii dissolvit.

CAP. XX.

De Iustitia Commutativa.

1. IUstitia quæ respicit externa commoda proximi per appropriationem quandam dicitur ju-

ſtitia commutativa, quia præcipuè verſatur in commutationibus.

2. Iuſtitia hæc *eſt virtus quâ ſuum cuique in commodis externis tribuitur.*

3. Id autem ſuum cujuſque dicitur, cujus legitimum habet Dominium.

4. Dominium eſt jus de re perfectè diſponendi, quatenus leges permittunt. Matth. 20. 16.

5. Dominii perfecti duæ ſunt partes, proprietas & uſus fructus. Luc. 20. 9, & 10. 1 Cor. 9. 7.

6. Hæc autem aliquando ſeparantur; ita ut proprietas ſit penes unum, & uſus fructus ad tempus ſit penes alium.

7. Iuſtitia hæc exercetur in acquiſitione & uſu.

8. Acquiſitionis juſtitia pendet ex cauſa Dominii.

9. Cauſa & ratio dominii dicitur *titulus.*

10. Titulus juſtus eſt juſta occupatio, hæreditas, donatio, merces, vel contractus.

11. Iuſta occupatio eſt rerum, quæ fuerunt antea nullius, & tamen alicujus fieri poſſunt, legitima apprehenſio.

12. Res illæ nullius eſſe dicuntur, quæ non poſſidentur, nec dominio habentur ab ullo.

13. Hoc ſenſu omnia in initio mundi atque etiam poſt diluvium dicuntur fuiſſe communia: quia nullius hominis fuerunt poſſeſſione aut dominio peculiari: atque adeo in communi propoſita cuilibet primo apprehendenti aut occupanti. Quo etjam ſpectat illa Dei benedictio erga genus humanum. Geneſ. 1. 28. *Implete terram, eamque ſubjicite, & dominamini in piſces maris, & in volucres cœli, atque in omnes beſtias reptantes ſuper terram.* Quæ poſt diluvium etiam iteratur Gen. 9. 7. *fœtificate & augeſcite, ac replete terram.*

14. In eadem jam ſunt conditione inſulæ illæ Maris, & partes etiam Continentis, quæ nunquam fuerunt inhabitatæ.

13. Ejuſdem etiam ſunt juris illæ omnes res, quæ

quæ alicujus olim fuerunt, sed postea esse desierunt, quæ *res vacantes* aut *derelicta* solent appellari.

16. Res autem perditæ non sunt istis annumerandæ; nisi adhibita debita diligentia ad earum verum dominum exquirendum; alias enim quamvis corporaliter ab alio non detineantur, jure tamen, voluntate & animo possidentur.

17. Hinc merces illæ quæ navis sublevandæ causa in mare projiciuntur, aut ex naufragio aliquo in littus feruntur, non sunt habendæ pro rebus vacantibus aut derelictis.

18. Ad occupationem istam refertur captivitas, quæ est occupatio facta jure belli justè suscepti.

19. Hæreditas est successio in bona alterius, ex ipsius justa voluntate. Levit. 25. 45, 46. Num. 27. 8, 9, 10, & 11.

20. Donatio est gratuita boni communicatio, 1 Reg 10. 10, & 13.

2 . Merces est remuneratio operæ præstitæ.

22. Contractus prout ad istum locum spectat, est communicatio boni ex conventione obligante: cujus formula est, *do ut des*, vel *do ut facias*, vel *facio ut facias*, vel *facio ut des*.

23. Ad possessionem ex contractu referenda est: I. Emtio, quum res habetur ex certo pretio. II. Locati conductio, quum certa mercede usus rei conceditur. III. Mutuum, quum res accipitur gratuitò in eodem genere denuò reddenda: & commodatum, quum in eadem specie est restituenda, cui pignus & depositum possunt annumerari.

24. Circa res istas versatur legitima occupatio, seu vivendi ratio omnium hominum præter illos qui publicis muniis funguntur, de quibus antea dictum est ad quintum præceptum: istiusmodi enim occupationes vitæ quamvis ex natura rei spectent ad bonum commune, & eò etiam debeant ab hominibus dirigi: simul tamen spectant etiam ad bonum privatum in hujus vitæ commodis ac-

 qui-

quirendis, vel converſandis. Epheſ. 4. verſ. 28. 2 Theſſ. 3. 11, 12.

25. Ad hujuſmodi occupationem aliquam exercendam tenentur omnes, qui in amplioribus muneribus non verſantur, neque ad illa ſeſe præparant. 1 Tim. 5. 13. Geneſ. 3. 19. ſecundum illud Apoſtoli, *ſi quis nolit operari, etiam non edito.* 2 Theſſ. 3. verſ. 10.

26. Neque ſatis eſt ut quis operetur, niſi etiam *operetur quod bonum eſt.* Eph. 4. 28. id eſt, occupationem illam vitæ ſequatur, quæ cum voluntate Dei & hominum utilitate conſentit: ſtudens *quieti*, & *ſedulitati*, 1 Theſ. 4. 11, 12. & 2 Theſſ. 3. 12., quibus opponitur ignavia, mendicitas voluntaria, artes futiles, curioſæ, turpes: & rerum alienarum non neceſſaria cura quæ vocatur πολυπραγμοσύνη.

27. Ad quam autem ſingularem ſpeciem occupationis quiſque ſemetipſum applicare debeat, pendet illud partim ex dotibus & inclinationibus, quas habet internas 1 Pet. 4. 10. Et partim ex circumſtantiis externis, quibus in unam vivendi rationem potius fertur quàm in aliam.

28. Quia autem ſingularis quædam providentia Dei in iſtiuſmodi rebus dirigendis verſatur: idcirco ſinguli rectè dicuntur quaſi nutu ipſius Dei, huic aut illi vitæ generi aſſignari.

29. Quamvis autem hujus providentiæ divinæ ratione iſtiuſmodi occupatio vitæ ſpecialis, *hominis vocatio* analogicè ſoleat à Theologis appellari: hoc ita tamen non debet accipi, quaſi æquè ſepararentur à Deo homines vulgares ad ſuas occupationes, ac homo fidelis ad benè vivendum, aut Miniſter verbi ad opus Miniſterii implendum: neque enim ullibi in Scripturis vel tale quid indicatur, vel titulus ipſe vocationis occupationi alicui vulgari ſimpliciter ac propriè tribuitur.

30. Apoſtolus enim 1 Cor. 7. 20. quum vocationis facit mentionem, nullam certam occupationem hujus vitæ deſignat (circumciſio enim & præputium,

putium, servitus & libertas non sunt occupationes vitæ, aut vocationes justæ) sed vocationem fidelium distribuit quasi ex subjectis, dum alios ostendit vocari servos & alios liberos; sicut apparet ex vers. 34. ubi varietatem vocationis explicat ex vario illo statu aut conditione, in qua vocati reperiuntur: neque eo in loco præcipit, ut maneat quisque in eo statu, in quo fuit vocatus: servo enim permittit ad libertatem adspirare vers. 21. sed docet tantum liberi & servi nullam esse differentiam respectu Christi & vocationis Christianæ, vers. 22.

31. In hujusmodi possessionum defectu consistit paupertas, & in earum abundantia divitiæ. 1 Ioh. 3 17.

32. Divitiæ legitimè partæ in sua natura quamvis non sint moralia bona, sunt tamen bona Dei dona. Prov. 22. 4.

33. Et paupertas rationem habet pœnæ vel afflictionis. Prov. 21. 17.

34. Nulla igitur perfectio est in abdicatione, aut desertione facultatum, nisi specialis Dei vocatio illud requirat. Actor. 20. 25.

35. Paupertas autem Euangelica, quæ est spiritualis consistere potest cum divitiis magnis: ut in Abrahamo, Iobo, &c.

36. Proprietas etiam & distinctio Dominiorum, est ordinatio Dei, & ipsi probatur. Proverb. 22. 2. 2 Thess. 3. 12.

37. In isto Domini jure & acquirendo & utendo justitia commutativa versatur, cujus summa est, ut nostra non aliena possideamus, idque sine aliorum incommodo.

38. Fundamentum autem hujus justitiæ ponitur in eorum quæ habemus legitima conservatione.

39. Ad istam conservationem requiritur parsimonia & frugalitas, Prov. 21. 15.

40. Parsimonia est virtus, qua honestos tantum & necessarios sumtus facimus.

41. Frugalitas eſt virtus, qua res noſtras cum utilitate & fruge collocamus, Prov. 21. 15.

42. Hujus juſtitiæ perfectio ex charitate propriè fluens eſt in liberalitate.

43. Liberalitas eſt virtus, qua inclinamur ad commoda noſtra cum aliis ex voluntate Dei gratuitò communicanda, 2 Cor. 8. 14. Rom. 12. 13. Levit. 25. 35. Pſal. 37. 19.

44. Ad liberalitatem ſpectat non tantum libera donatio, ſub qua comprehenditur debiti remiſſio: ſed & mutuatio libera. Luc 6. 34. & hoſpitalitas, Rom. 12. 12. 1 Pet. 4. 9.

45. In hac liberalitate, quum exercetur ex commiſeratione calamitatis proximi, *eleemoſyna* propriè ſic dicta conſiſtit.

46. Iuſto dominii titulo opponitur furtum ampliore ſignificatione.

47. *Furtum eſt ablatio injuſta rei alienæ invito Domino.* Eph. 4. 28.

48. Ablatio comprehendit acceptionem, detentionem & damnificationem.

49. Res dicitur aliena quæ alterius eſt, vel quo ad proprietatem, poteſtatem, vel poſſeſſionem.

50. In variis caſibus dominus, ex humanitati jure, ſupponitur conſentire in communicationem alicujus partis rerum ſuarum, quamvis conſenſum ſuum non ſit actu teſtatus, tum autem furti ratio ceſſat. Deut. 23. 2'.

51. Quandoquidem autem aliena res aufertur, vel occultè vel per vim: hinc duæ ſunt ſpecies hujus peccati, *furtum* nempe ſpecialiter dictum, & *rapina* ſeu *latrocinium*. Exod. 22. 1. Hoſ. 6. 8, 9. Luc. 8. 21. 1 Cor. 6. 8, 9.

52. Ad furtum refertur omnis fraudulentia, quæ in emtionibus aut venditionibus adhibetur, aut in alia quacunque illegitima rerum acquiſitione.

53. Furtum in republica, eſt *peculatus* cum res communitati debitę ſubtrahuntur, & *annonæ flagellatio*, cum frumentorum, aliarumve rerum emptio & ven-

& venditio redditur carior æquo, per *monopolia*, aut similes artes.

54. Ad rapinam refertur oppressio Esa. 3. 14. & extorsio. Luc. 3. 14. 1 Sam. 2. 12.

55. Parsimoniæ & frugalitati opponitur profusio, quæ est immoderata eorum quæ habemus communicatio.

56. Liberalitati opponitur avaritia, quæ est immoderata eorum, quæ habemus, cohibitio. Pro. 11. 24. vel eorum, quæ non habemus, aviditas, 1 Tim. 6. vers. 9.

CAP. XXI.

De Veracitate.

1. IVstitia quæ proximum afficit mediatè, est *veracitas* & *contentatio*. Illa enim afficitur proximus, mediante ejus fide: & hac, mediante opera vel actione aliqua nostra, ad antecedens aliquod præceptum spectante.

2. *Veracitas est virtus*, qua inclinamur ad veritatem observandam in testimonio dicendo, Matt. 23. 22. Ephes. 4. 25. Psalm. 15. 2.

3. De hac veracitate testimonii agitur propriè in nono præcepto, & non de iis tantum aut præcipuè, quæ spectant ad proximi famam. Fama enim pertinet ad honorem illum cujus ratio habetur in quinto præcepto, neque debet postponi divitiis & commodis hujus vitæ, de quibus agitur in octavo præcepto. Prov. 22. 1 neque pertinet testimonium verum aut falsum ad aliorum famam solum; sed ad possessiones etiam, & ad ipsam vitam. Prov. 30. vers. 14.

4. Manifestum est etiam verba ipsa hujus præcepti, maximè directe spectare ad processum judiciorum Num. 35. 30 Deut. 17. 6. & 19. 15. in quibus de aliis rebus multis agitur præterquam de fama: quamvis extendi etiam debeant ad omnia testimonia, publica, privata, politica, & sacra 1 Cor. 15. 15. Ioh. 1. 7, 8, 15, 19, 32, 34.

5. Hinc actiones forenses non approbationem tantum, sed & directionem etiam habent ex isthoc præcepto: quod scilicet judicia debent semper niti testimoniis idoneis: (nisi adsit evidentia illa rei, quæ testimoniis non eget) vel saltem præsumptionibus validis & (ut vocantur) violentis, quæ testimoniis æquipollent.

6. Testimonii verba eo sensu semper debent adhiberi, quo intelliguntur, vel intelligi putantur ab iis, quibus testis fidem facere conatur sine æquivocatione, amphibologia, vel reservatione ulla mentali.

7. Veritas in testimonio triplex est. I. Cum illud, quod dicitur, conformatur ipsi rei, de qua agitur. II. Cum conformatur menti dicentis. III. Cum & menti & rei conformatur.

8. Secunda veritas est illa, quæ maximè propriè in testimonio, & veracitate spectatur: tertia tamen requiritur in iis rebus, quarum certam scientiam vel tenemur habere, vel profitemur.

9. Veracitas hæc vel est in *simplici assertione*, vel in *promissione*.

10. Assertionis veritas hactenus semper est necessaria, ut si quid asserámus, consentiat menti ac judicio nostro.

11. Aliquando etiam assertio ipsa est necessaria, cum vel justitia id à nobis postulat, vel charitas.

12. Iustitia postulat in judiciis publicis à *Iudice*, ab *Actore*, à *Reo*, à *Teste*, ab *Advocato*, *Notario*, & *Procuratore*: & extra judicium, cum singulari aliquo jure, testimonium ferre tenemur.

13. Charitas hoc postulat, cum bonum inde proximo accedit, sine nostro vel alterius æquivalente malo.

14. Veritas promissionis dicitur *fidelitas*. Matth. 23. vers. 22.

15. *Fidelitas* est virtus, qua inclinamur ad fidem datam constanter servandam.

16. Fidelitas hæc est justitiæ civilis, ac omnium pacto-

pactorum & contractuum fundamentum: promissio enim reciproca est contractus.

17. Veritati testimonii opponitur *mendacium.* Ephes. 4. 25.

18. *Mendacium propriè est testimonium,* quo quis aliter pronuntiat quàm sentit in corde. Actor. 5. 3. Vnde phrasis illa scripturæ de *duplici corde* hominis mendacis. Psal. 12. 3.

19. Quia verò pronunciatum non consistit in externis verbis tantum, sed præcipuè in eorum sensu; idcircò eadem verba, quæ uno sensu vera sunt, alio sensu mendacium fiunt. Matth. 26. 61.

20. *Ironia, fabulæ, joci, recitationes* etiam rerum falsarum, & similia, non sunt mendacia, quia non sunt testimonia; testimonia autem non sunt, quia fide ac authoritate dicentis non confirmantur.

21. Intentio fallendi, quamvis semper ferè testimonium falsum comitetur, non est tamen de illius essentia, neque necessario requiritur ad mendacium; quamvis enim quis noverit illum, cum quo agit, non posse suo mendacio falli; si tamen intentionem falsum asserendi habeat in dicendo, nihilo minus mentitur quam si fallendi spem haberet.

22. Intentio nocendi auget quidem mendacii noxam: sed naturam ejus non constituit: si enim vel joco, vel ex obsequii & officii studio, sua fide confirmet quis, quod falsum esse novit, mendacium est; si non aliis, authori tamen ipsi, ex sua natura, perniciosum; ut in iis est, qui sunt adulationibus vel jactationibus dediti, aut vel monstrosis fabulis, vel fictionibus suis apud alios confirmandis delectantur.

23. Intentio falsum asserendi constituit mendacium, quamvis illud, quod dicitur, sit verissimum.

24. Mendacio annumeratur asseveratio rei incertæ pro certa, quamvis putemus esse veram.

25. Mendacii naturam participat etiam *taciturnitas* illa, qua quis non dicit verum, cum justitia vel charitas illud requirit.

26. Cum autem neque justitia neque charitas testimonium ferre jubet, tum sine peccato potest veritas, aut pars ejus aliqua celari. Ier. 38.27.

27. Inter mendacia, illa sunt graviora, in quibus testimonium est magis solenne, ut in judiciis forensibus, quæ præcipuè respiciuntur in verbis noni præcepti: in rebus sacris, & similibus, Matth. 26.59. 1 Cor. 15.15.

28. Hinc *subscriptiones*, *testimonia*, aut *literæ commendatitiæ*, contra veritatem notam datæ, sunt turpia mendacia.

29. *Simulatio* illa; quæ in factis vel signis aliis ac non in verbis consistit, non est propriè mendacium; nisi eadem vel ex sua natura, vel ex certo aliquo instituto, vim ac usum habent sermonis: ut 1 Sam. 20. 20, 1, 22. Matth. 26. 49. quia istiusmodi facta & signa non verbalia, non habent certam & determinatam aliquam significationem, ita ut possint testimonii vim habere.

30. Hujusmodi igitur simulatio aliquando est licita, ut in stratagematis bellicis. Iosuæ 8.

31. Illicita autem redditur, cum ratione finis aut modi pugnat cum religione, justitia, vel charitate.

32. Fidelitati opponitur *perfidia* vel *infidelitas*.

33. In promissione admittitur mendacium, si non adsit intentio faciendi quod promittitur: infidelitas admittitur, si non adsit conatus idoneus ejusdem perficiendi: mendacium igitur & infidelitas possunt conjungi, & possunt etiam separari.

34. Quum juramento testimonium erga proximum confirmatur, tum juramentum est adjunctum illius testimonii: & quamvis in sese respiciat Deum solum; in illo tamen ejus usu respicit etiam proximum.

35. *Perjurium* igitur in hujusmodi testimonio, est

est directè & immediatè peccatum contra reverentiam Deo debitam: sed mediatè violat etiam justitiam illam, quæ proximo debetur.

36. Asseveratio est modus testimonii; quo sinceritas testis, ac certitudo cognitionis, quam habet de re testata, declaratur, unde etiam non ineptè à nonnullis vocatur *Protestatio*; quia testationem producit explicando.

37. Non est igitur in asseveratione, ut in juramento, secunda contestatio, ad priorem accedens; sed unius & ejusdem illustratio.

38. Neque est in asseveratione mera invocatio illa Dei, quæ est essentialis juramento.

39. Non tamen convenit asseveratio nisi gravioribus testimoniis; est enim gradus quasi intermedius inter simplex testimonium, & jusjurandum.

40. Ab illis maximè asseverationibus abstinendum est, in communi sermone, quæ speciem aliquam habent juramenti.

CAP. XXII.

De Contentatione.

1. *Contentatio est virtus*, qua animus acquiescit in sorte à Deo concessa, 1 Tim. 6. 6. Hebr. 13. 5. Phil. 4. 11.

2. Præcipitur hæc contentatio in decimo mandato, ut ex verbis ipsis apparet, neque ullo modo consentaneum est, mandatum istud immediatè referre ad puritatem istam justitiæ internam & originalem, quæ fons est omnis obedientiæ: illa enim non generaliter præcipitur in uno aliquo mandato, sed in omnibus; neque magis pertinet ad secundam tabulam, quæ est conditio hujus præcepti, quam ad primam.

3. Quia tamen ex omnibus virtutibus, quæ in secunda tabula continentur, nulla est magis interna, aut justitiæ primævæ magis intima, quàm contentatio, adeoque ab hac ad illam contem-

plendam & quærendam quasi manu ducimur; idcirco non incommodè ex occasione hujus præcepti de illa puritate solet agi.

4. Contentationi huic adjungitur *gaudium* de prosperitate proximi, tanquam de propria, Rom. 12. vers. 15.

5. In ista contentatione & gaudio, fastigium & perfectio consistit omnis charitatis erga proximum. Qua etiam ratione, contentatio est aliquo modo pietatis, & hominis pii perfectio. 1 Tim. 6. 6. *est enim quæstus magnus pietas* (μετ' αὐταρκείας) *cum contentatione*, vel producens contentationis perfectionem.

6. Hinc ultimo præcepto mandatur secundum ordinem illum, qui procedit ab imperfectiore ad perfectius, & à notiore ad minus notum.

7. Hoc enim est officium maximè perfectum, & nobis maximè à natura ignotum, ut quicquid concipimus & volumus, id cum proximorum bono sit conjunctum.

8. Quamvis igitur hoc sua natura primum locum obtinet inter officia erga proximum, ut cæterorum omnium fundamentum; quia tamen in homine corrupto ultimò existit, idcirco postremo in loco mandatur.

9. Contentationi opponitur *concupiscentia*. Hebr. 13. 5.

10. Per concupiscentiam autem non intelligitur vis & facultas concupiscendi & appetendi, quæ est naturalis: neque naturalis illius facultatis actus, vel operatio, quæ etiam est naturalis, licita: neque tota inclinatio naturæ nostræ, quæ est corrupta, quæ nullo uno præcepto singulariter damnatur, sed tota lege: neque omnes actuales illæ cupiditates primæ, quæ sunt inordinatæ, quarum magna pars religioni adversatur, & prima tabula damnatur: neque denique omnes cupiditates, quæ tendunt in proximi detrimentum, illæ enim quæ, deliberatum consensum & prosequendi propositum

positum habent adjunctum, in singulis præceptis condemnantur: Sed illa cupiditas, quâ animus primo instigatur, ac titillatur desiderio bonorum quæ sunt proximi, quamvis eadem illicitis mediis acquirere nondum in animum induxerit, 1 Reg. 21. vers. 2. Marc. 1 . 19.

11. Propter affinitatem aut consanguinitatem illam proximam, quam primi isti motus injustitiæ habent cum originali fomite, unde sunt oriundi, cum illo solent à multis quasi confundi. Sed I. Originale peccatum est quasi habitus innatus, perpetuo inhabitans, eodem semper modo, dum istic vivimus, quoad existentiam sese habens: motus verò isti sunt actus transeuntes ex illo habitu proficiscentes. II. Peccatum illud inhabitans, non magis est originale, quam generale principium omnium actuum vitiosorum: isti autem actus, qui hoc in loco damnantur, circumscriptionem habent manifestam, ut respicientes tantum ad proximum.

12. Apostolus ipse Rom. 7. apertè explicat hoc præceptum per Synecdochem de operationibus peccati, *concupiscentia* enim vers. 7. eadem est cum *affectibus peccatorum* vers. 5. & cum *concupiscentia à peccato effecta*, vers. 8. atque adeò necessariò distingui debet à *peccato inhabitante*, vers. 7.

1 . Neque miri quicquam est in eo, quod Pharisæi (quorum unus fuerat Paulus) non agnoscebant primos concupiscentiæ motus esse peccata, cum *idem adhuc pernegetur ab eorum germanis Pontificiis.*

14. Qui præceptum istud ultimum de concupiscentia dissecant in duo, ut unum sit de concupiscentia domus, & alterum uxoris, cum sequentibus, illi hac in re. 1. ab omni ratione deferuntur. 2. Præceptum secundum primæ tabulæ vel prorsus eradere coguntur vel convertere saltem in supervacaneam appendicem primi, ut numerum decem verborum videantur aliquo modo retinere, vel

re vel potius (quod in multis eorum palam est) ut secundi præcepti vim obscurantes, possint eam à se & suis superstitionibus cum aliqua specie amoliri, decimum istud coguntur lacerare. 3. Quod nonum, quod decimum præceptum sit, non possunt certò designare, quia in repetitione legis, Deut. 5. vers. 27. concupiscentia uxoris anteponitur concupiscentiæ domus. 4. Distinctam injustitiam inter istas concupiscentias, nullam possunt indicare, unde etiam fit, quod ipsimet in explicatione Decalogi, nonum & decimum præceptum conjungunt semper, vel potius confundunt. 5. Verba ipsa Decalogi expresse notant unum præceptum, cum unum prohibent actum: *Non concupisces*, & unum objectum commune, *quicquid est proximi tui*.

15. Ad concupiscentiam refertur ut causa, *inordinatus amor nostrûm ipsorum*, qui φιλαυτία vocatur, 2 Tim. 3. 2.

16. Hæc φιλαυτία est fons & origo aliquo modo omnium peccatorum, non tantum in proximum, sed etiam in Deum ipsum, 2 Timoth. 3. vers. 4.

17. Concupiscentia hæc est illa, quæ à *Ioanne* distribuitur in illam, quæ est *carnis*, ea spectans, quæ pertinent ad *victum* & *libidinem*: in illam, quæ est *oculorum*, ea spectans, quæ pertinent ad *externam delectationem* & *utilitatem*: & in illam, quæ est *superbia vitæ*, ea spectans, quæ pertinent ad *gloriam* & *pompam hujus mundi*. 1 Ioan. cap. 2. vers. 16.

18. Gaudio & complacentiæ in prosperitate proximi opponitur *invidia* vel *oculus malus*. Matth. 20. 15. & ἐπιχαιρεκακία vel *lætitia* de proximi malo, Psal. 70. 3. 4. Obad. vers. 12.

19. In isthoc ultimo præcepto perfectio illa *justitiæ* præcipitur, quæ per totam secundam tabulam aliquo modo explicatur: sicut & in primo primæ tabulæ præcepto, tota *religio* aliquo modo impera-

eratur: ita ut in primo primæ tabulæ præcepto præcipuè contineatur primum & magnum illud mandatum, *diliges Deum ex toto corde:* & secundum illi simile, *diliges proximum tuum ut teipsum*, in ultimo præcepto tabulæ secundæ.

20. Ex ista perfectione, quæ vel in uno aliquo istorum præceptorum elucet, manifestum est, integram & accuratam legis impletionem impossibilem esse etiam fidelibus, ex illa gratiæ mensura, quam habent in ista vita communicatam. Cum enim (ut non malè dicitur) regula & mensura obedientiæ in affirmativis est, *diliges ex toto corde:* & in negativis, *non concupisces:* quorum utrumque in isthac vita nobis est impossibile, sequitur necessariò, neminem accuratè satisfacere posse legi.

21. In hac vita cognoscimus tantum ex parte 1 Cor. 13. 9. ex parte igitur tantum facimus: Primitias tantum spiritus accipimus. Rom. 8. 28. legem igitur planè spiritualem. Roman. 7. 14. non possumus accuratè observare. Gestamus carnem adversus spiritum concupiscentem. Gal. 5. vers. 17. absque concupiscentia igitur aliò inclinante ac trahente non possumus obedire. Non sumus denique consummati, Phil. 3. 12. non possumus igitur consummatam obedientiam præstare: sed necesse semper habemus, petitionem illam in corde & ore habere, *remitte nobis debita nostra*

22. Verè tamen ac rectè dicitur, quod *jugum Christi est facile atque onus ejus leve.* Matth. 11. 30. & *mandata ejus non sunt gravia*, 1 Ioh. 5. 3. quia consideratur ibi lex. I. quatenus observatur à fidelibus, qui illa delectantur. Rom. 7. 22. Psal. 119. 14. 16. non quatenus debet observari; illa enim observatio adfert requiem animabus fidelium. Matt. 11. 29. quamvis imperfectio adhærens sit ipsis gravis & molesta. II. respectu spiritus, non respectu carnis. Matth. 26. 41. III. adjuncta remissione peccati & imperfectionis omnis, quæ conatibus nostris adhæret. IV. in comparatione literæ legis

esci-

occidentis. V. adhibita etiam comparatione mercedis à Deo constitutæ obedientiæ inchoatæ imperfectæ: quo sensu afflictiones etiam omnes dicuntur *leves*. 2 Cor. 4. 17. facilitas igitur & levitas legis Dei, non est in ejus ad nostras vires proportione, sed in *gratia Domini nostri, Iesu Christi, & charitate Dei una cum communicatione Spiritus sancti!* quæ est cum omnibus legem Dei diligentibus.

Metho-

THEOLOGIA. *Lib.*1. *Cap.*1. *Pag.*1. Partes *ejus duæ sunt. Cap.*2.*pag.*3.

- *Fides in Deum.* Cap.3.pag.5. In quo consideratur ejus
  - Sufficientia: in ejus
    - Essentia cap.4. pag.9.
    - Subsistentia cap.5.pag.15.
  - Efficientia cap.6.pag.10. Cujus modus Decretum consilii cap.7. pag.24. Species
    - Creatio cap. 8. pag 33.
    - Providentia
      - Communis cap.9 pag.41.
      - Specialis, aut propria creaturæ intelligentis, cap.10.pag.46. Ubi hominis
        - Apostasia cap.11. pag.51.
          - Ex qua
          - Reatus turpitudo, pœna mortis spiritualis inchoatæ, cap.12 pag.55.
          - Peccatum originale cap.13.pag.60.
          - Peccatum actuale. cap.14. pag.62.
          - Mors corporalis inchoata. cap.15. pag 66.
          - Mortis consummatio. cap.16.p.68.
          - Propagatio peccati & mortis. c.17. pag.69.
        - Restitutio
          - Redemptio per Christum. Cujus
            - Persona. cap.18. pag.71.
            - Officium cap.19.pag.76. In quo
              - Humiliatio ad satisfactionem cap. 20. pag. 80. in
                - Vita cap. 21.pag.84.
                - Morte c. 22.pag.90
              - Exaltatio cap.23. pag.94.

B

Applicatio redemtionis ex fœdere novo. cap. 24. pag. 100.
Vbi elucet *Prædestinatio*. cap. 25 pag 104.

In applicatione est
- Vnio per *Vocationem*. cap. 26. pag. 110.
- Communio
  - Relativa in
    - *Iustificatione*. cap. 27. pag. 116.
    - *Adoptione*. cap. 28. pag. 121.
  - Absoluta in
    - *Sanctificatione*. cap. 29. pag. 126.
    - *Glorificatione* cap 30. pag 131.

Applicationis
- Objectum: Ecclesia
  - Mysticè considerata cap. 31. p. 136.
  - Instituta cap. 32. pag. 141.
- Modus per
  - Ministros
    - Extraordinarios cap. 33. pag. 145. A quibus *Scriptura*. cap. 34. pag. 150.
    - Ordinarios ex Scriptura docentes. cap. 35. pag. 156.
  - Sacramenta cap. 36. pag. 165.
  - Disciplinam. cap. 37. pag. 169.
  - Modus iste varius
    - Ante Christum. cap. 38. pag. 173.
    - A Christo ad finem mundi cap. 39. pag. 178. & cap. 40. pag. 184.
    - In fine mundi, cap. 41. pag. 189.

- *Observantia.* Lib.2.cap.1.pag.194. in
  - Operibus bonis cap.3.p.212. Virtute c.2.p.201. estque
    - Religio c.4.p.218. Cujus Actus
      - Cultus
        - Naturalis: cujus
          - Principia
            - Fides. cap.5. pag.223.
            - Spes. cap.6. pag. 331.
            - Charitas. cap.7. pag.237.
          - Actus
            - Auditio verbi. c.8. p.243.
            - Cujus modi singulares Oratio cap.9.p.249.
              - Iuramentum. cap. 10. pag.261.
              - Sors. c.11. p.267.
              - Oppositum, Tentatio Dei. cap. 12. p.373.
        - Institutus, cap.13. pag. 277.
          - Modus c.14. p.284.
          - Tempus. c.15. p.290.
    - Justitia & Charitas erga proximum. c.16. p.308. afficiens
      - Immediatè
        - Quoad gradum: Honor. cap.17. pag. 319.
        - Absolutè
          - Quoad personam
            - In vita: Humanitas. cap.18. p.328.
            - In puritate: Castitas c.19. p.332.
          - Quoad commoda externa: Iustitia commutativa. cap. 20. pag. 337.
      - Mediatè
        - Veracitas. cap.21. pag.343.
        - Contentatio. cap 22. pag. 347

F I N I S.

Disputatio Repetita, & Vindicata

DE

FIDEI DIVINÆ VERITATE.

THESIS I.

ASSENSUS ille, quem intellectus præbet veritati sensu perceptæ, propter evidentiam rei, communi appellatione vocatur *perceptio, agnitio*, aut *experientia*. Qui præbetur veritati contingenti, propter rationem præcipuè probabilem, ab intellectu apprehensam, *opinio* vocatur. Qui veritati necessariæ, ex ratione immutabili præbetur, *scientia* dicitur. Qui autem veritati alicui accommodatur, propter testis alicujus auctoritatem, hic propriè vocatur *fides*.

II. Quia porrò testes, quibus fidem adhibemus, ex lege, & ordine communi sunt homines, vel Deus, idcircò sicut testimonium, sic etiam fides distinguitur, in *humanam* & *divinam*, prout nititur testimonio, vel humano, vel divino.

III. Quandoquidem verò homo omnis in testimonio suo potest esse mendax, idcircò fides humana non habet sua natura certitudinem infallibilem; quamvis sit fides humana, quæ moraliter loquendo, evidens & infallibilis censetur: ut *quod Roma sit, quod Indi sint, &c.* sed quia Deus est omnimodò verax, & veritas ipsa, idcircò fidei divinæ non potest subesse falsum; Quod istis rationibus demonstramus.

IV. 1. Nulli virtuti aut perfectioni intellectuali, potest falsum propriè & practicè subesse; si enim

in-

intellectus assentiatur falso, hoc provenit ab imperfectione, non à perfectione; & hac ratione, opinio, & fides humana, excluduntur ex numero virtutum, ac perfectionum intellectus, quia possunt esse principium falsi assensus: sed fides divina est virtus & perfectio intellectus; ergo fidei divinæ non potest falsum subesse.

OPPONENS. I. *Cur tantum perfectione intellectuali, cum falsum non tantum cadat sub intellectum, sed etiam sub sensum?* II. *Falsum hoc etiam, quod non subsit, etiamsi post distinguimus, quomodo subsit. Maria ut videbat Christum hortulanum fuisse, ita credebat, sic qui Emaunta ibant, ut videbant diversa specie Christum à Christo, ita credebant non fuisse Christum. Dices: opinio hac. Resp. opinio est, cum res apparet sub suâ specie, & tamen putatur alia: at ubi sub aliena specie apparet, opinio non est. Nam ut videtur, ita esse judicatur: judicium enim intellectus ex sensu pendet. Iam distinguemus: subesse potest, non per se sed per accidens, in quantum speciem aliam assumit: quam quæ ipsius est, ut patet ex exemplis modo allatis.*

RESPONDENS. I. Quia quæstio est de perfectione intellectuali, fide scilicet divina, idcirco de aliis perfectionibus non est quod philosophemur. II. Falsum axiomaticum & complexum (de quo quæstio instituitur) cadere sub sensum, hoc neque sub sensum neque sub intellectum cadit. Verum & falsum præsupponit semper affirmatum & negatum, quæ sensu bruto & ἀλόγῳ non subjiciuntur. III. Si falsum sub sensum cadit, hoc tamen nihil ad rem, nisi caderet etiam propriè & practicè sub perfectionem sensus. IV. Distinctio (qua ostenderetur) quomodo falsum subsit virtuti & perfectioni intellectus practicè & propriè, promittitur primò, & postea adumbratur & exhibetur, sed applicatur nusquam. V. Mariæ & discipulorum Emaunta tendentium conceptus de Christo non fuit virtus, aut perfectio intellectus. VI. Definitio quæ affertur opinionis & ejusdem discriminatio, à judi-

cio

io ἀνωνύμω, neque ratione neque authoritate
itur ulla. VII. Ostendatur species illa alia
uam fidei divinæ objectum assumit.

Quæsitum est cur negatum fuit fidem sub perfectionem intellectualem cadere, cum falsum & verum etiam sub sensum cadunt? responsum fuit: quia agitur de fide.

OPPONENS. I. *Illi fidem non in intellectu sed in voluntate semper collocant: falsum ergo est ex ipsius sententia fidem esse perfectionem intellectualem.* II. *Non frustra hoc quæsivi: nam si perfectioni intellectuali non subest falsum, ergo vel nulli perfectioni subest, sub quam verum, vel saltem intellectuali. Si prius affirmet, ipsa Enstasis, à sensu ducta ipsum refellit: si posterius, tum ejus ratio danda, cur cuidam perfectioni subesse potest & non omni.* III. *Falsum est quod non cadat sub sensum verum vel falsum. Nam si ita est, ad quid ergo argumenta à sensu petita ad aliquid probandum, vel refellendũ? Certe à sensus testimonio Christus veritatem corporis sui comprobat. Iam ergo video ad quid limitatio illa, nisi cadat proprie & practice.* IV. *Exempla quæ à nobis allata sunt, ad evincendum quod sensui subesse potest falsum, jam examinat & dicit, promittere me distinctionem quâ subsit aut subesse potest falsum perfectioni intellectus, & nunquam applicare, at hoc falsum. An non cum doceo, quædam mandari eo fine nobis, ut exploremur aut convincamur, & ea esse objecta per accidens fidei, non enim jubentur credi quod Deus ea fieri velit; sed fine alio: hæc per se esse objecta, quia Deus ea jubet credi, quia vult fieri?* V. *Dicit, conceptus Mariæ de Christo hortulano aut discipulorum de eodem peregrino non fuit perfectio intellectus. At non de hoc est quæstio, utrum conceptus fuerit sic perfectio? Sed an hæc fuerint objecta intellectus, ut hoc à me ostensum, nam & Maria credebat Christum hortulanum fuisse, & ill qui Emaunta ibant peregrinum.* 3. *Iam examinat definitionem opinionis: dixi opinionem esse cum apparet res sub propria specie & tamen alia putatur. Ad hoc ille, neque*

que ratione neque auctoritate nititur hac definitio. Resp. de authoritate non multum laboramus. Ratio est hac, quia opinio oritur ex eo, si putem rem esse ut non est. Itaque error in me est, tamen non in re. At ubi judico rem talem qualis apparet, jam non est error in me sed in re. ex.gr. appareat mihi quis larvâ obtectus senis, ita ut larva ista non appareat, sed videatur genuina facies, ego rem concipiam sub ea specie sub qua apparet, non in me error est sed in re. Authoritatem insuper addo Kerckmanni in suis Metaphysicis, falsum esse non tantum in conceptu sed in re, statuentis. Dices quid hoc facit ad rem? Resp. cum opinio falsum sit subjecti non objecti, evadet hoc modo planum judicium, quod Maria habuit de Christo, quem putabat hortulanum, non fuisse opinionem. Porrò pergit: & quia dixi aliquod objectum esse fidei per accidens, aliud per se, vult sibi ostendi distinctionem hanc. Sed illa jam superius ostensa.

RESPONDENS. 1. Fides de qua agitur in ipsa thesi prima disputationis hujus, quæ impugnatur verbis disertis, collocatur in intellectu. 2. Facilius concipi potest, quomodo falsum practicè cadat, sub perfectione potentiæ tantum apprehendentis, quam potentiæ judicantis. Non cadit tamen sub perfectione aliqua, falli aut errari apprehendendo falsum pro vero (quod est propriè & practicè apprehendere falsum) quia talis actus provenit semper ab imperfectione, non à perfectione. 3. Quæritur de vero & falso axiomatico logico (an detur aliud non jam inquiro) quod sub sensu ἀλόγῳ cadere non posse probatum fuit: quia talis sensus non potest componere & dividere, affirmare ac negare, quod tamen ad verum aut falsum concipiendum est necessarium. Opponens autem neque veri aut falsi axiomatici mentionem facit, neque ad rationem quidquam respondet: sed quæstiunculam tantum opponit: *ad quid igitur argumenta à sensu petita ad aliquid probandum vel refellendum?* quasi omnia illa à quibus argumenta petuntur, conciperent verum & falsum.

Certè

Certè omnia loca inventionis non sunt tantæ perfectionis. 4. Quæritur qua distinctione possit explicari, quomodo falsum subsit virtuti ac perfectioni intellectus. Resp. Oppon. *quædam jubentur credi nobis eo fine, ut exploremur, vel convincamur, & illa sunt objecta per accidens fidei: hæc autem per se esse objecta fidei, quæ Deus jubet credi, quia vult fieri.* Hæc vero est implicatio potius quam explicatio. Nam. 1. Novo modo contra scripturam & rationem, restringit credenda ad illa quæ Deus vult fieri, vel non vult fieri. 2. Supponit (quod est in quæstione) Deum quædam jubere credi, tanquam futura, quæ tamen non sunt futura, id est, quædam falsa. 3. Distinctionem objecti per se & per accidens (saltem respectu fidei) pendere facit ex occulta intentione proponentis: quasi ratio objecti per se & per accidens non esset in re objecta, sed in fine objicientis, ita ut una & eadem res, possit esse objectum per se, & per accidens unius & ejusdem habitus aut actus, prout eventus postea consequetur, vel non consequetur, ex intentione proponentis. 4. Quomodo talis falsitas & error consistere possit cum perfectione fidei (quod fuit hoc in loco quæsitum) non magis ex hac distinctione quam ex alia qualibet vanissima declaretur. IV. Vtrum quæstio fuit de objecto intellectus simpliciter, vel de objecto perfectionis intellectus, facilè vidisset opponens, si nostras (ut appellat) nugas inspicere dignatus fuisset. Nam thesi. 4. vel arg. 1. quod hic impugnatur, totum medium vel tertium argumentum est, virtus aut perfectio intellectualis, cujus idcircò in Syllogismo & prosyllogismo ter aut quater fit mentio expressa. V. Ex larvato discursu, quem de opinionis natura proponit, sequitur. I. Nullam opinionem esse veram: quia opinio (scilicet) oritur ex eo, si putent rem esse ut non est. II. Nullum esse errorem in illo, qui Syllogismum sophisticum judicat esse verum ac solidum: quia (nem-

pe) ubi rem judico talem qualem qualis apparet, jam non est error in me, sed in re. Istæ sunt Metaphysicæ notiones, quas Keckermanni Metaphysica non capit. 6. Postulatum fuit, ut ostenderetur nobis propria species objecti fidei divinæ,& aliena illa, quam aliquando assumit. Rejicit nos Opponens ad distinctionem, inter per se, & per accidens: & quia illa nihil facit, idcirco fingit postulatum fuisse de hac ipsa distinctione. Debuisset saltem tentare, an speciem genuinam ac assumptam possit invenire in eo quod falsum est, & tamen proponitur, credendum tanquam verum. Vt congruant omnia, falsitatem oportet veram speciem objecti fidei statuere, & veritatem facere alienam illam speciem, sub qua falsum apparet.

V. Eadem est ratio fidei divinæ ad verum, quæ est charitatis divinæ ad bonum: sed charitas divina ita determinatur ad bonum, ut non possit ferri in malum; ergo nec fides divina potest ferri in falsum.

OPPONENS. *Nescitur hic elenchus.* I. *Obscurissimis enim vocabulis ludit charitatis divinæ. Nec enim facile percipitur, quod hic intelligat, an amorem quo Deus non prosequitur, an quo nos Deum prosequimur. Si rem expendas, necessario intelliget, quâ nos Deum diligimus, idque ex eo quod nostra de fide agit* II. *Nititur falsa hypothesi totus hic discursus (hac) si mens ipsius hac est, quod sicut se intellectus habet ad verum, sic voluntas ad bonum. Namque quod verum est, falsum esse non potest, Deo volente, quia Deus non vult contradictoria. At bonum quod est aliquid morale, potest esse malum, & malum bonum, si Deus istam permutationem facit. Ex. grat. si prohibeat occidere, malum hoc: si jubeat, uti jussit Abrahamo, malum est non occidere, & occidere bonum. Dices quid hoc ad solutionem argumenti? Respon. multum, nam quando Deus jubet credere falsum, tum etsi jubeat, tamen non desinet esse falsum, quod falsum est: ut si jubet malum, hoc ipsum etsi sit malum, cum tamen jubet,*

esse

esse malum desinit, & fit bonum ut patet ex illo axiomate. Quædam justa sunt, quia Deus vult, & quædam vult, quia justa sunt.

RESPONDENS. Intelligitur charitas nostra divina, quod etiam satis apparet. 2. Sicut quædam mala possunt in bona converti, sic etiam quædam falsa in vera; idem enim axioma, quod ante fuit falsum, fit verum, quando Deus vocat, quæ non sunt tanquam sint. Rom. 4. 17. II. Vis argumenti manet intacta. Sicut enim malum, dum malum est, non potest esse objectum charitatis divinæ, sic neque falsum, dum falsum est, potest esse fidei divinæ objectum.

OPPONENS. *Respondet falsa esse posse vera. At inepte hoc, nam si falsa posint esse vera, contradictoria possunt esse vera. At Deus contradictoria non potest: vanum ergo quicquid afferat contra exceptionem.*

RESPONDENS. Hoc est adversus stimulos calcitrare. Nihil enim dicitur, quod non ab illo ipso responso, quod petit, refellitur. Illis enim verbis: *quod antea fuit falsum, fit verum*, de contradictione satisfacit cuilibet intelligenti.

VI. Si fidei posset subesse falsum, tum fides esset principium deceptionis: sed hoc est absurdum: ergo.

OPPONENS. *Disputat perinde ac si statueretur ab istis, qui fidei dicunt falsum subesse, subesse semper & non aliquando tantum.* II. *Distinguo inter objectum proprium domesticum & per se, & objectum per accidens, externum & alienum, quale est falsum.* III. *Distinguo inter deceptionem, nam deceptio est vel cum commodo ejus qui decipitur, vel cum pernicie. v. g. credebant isti qui Emaunta ibant, Christum longius progressurum fuisse, quia scriptura dicit, simulabat se iturũ longius, fides tamẽ hæc non erat deceptionis principium, qua ipsis incommodaret. Atqui videtur etiam principium esse deceptionis. Nam illorũ reproborũ fidei si qua esse posit, subesset falsum, dum jubentur credere*

in Christum (quod illi jubentur ut reddantur inexcusabiles) & tamen esset ipsis exitio. Resp. præsupponi hic, quod possunt habere fidem, quod falsum. Ioh. 10. *non potestis credere, quia non estis ex ovibus meis.*

RESPONDENS. I. Non ita disputatur: quia agitur de eo, quod fidei possit subesse, non de eo quod semper subest. II. Applicetur hæc distinctio prima ad quæstionem, aut ad argumentum. III. Secunda distinctio non habet alium sensum, quam si quis distingueret inter mendacium officiosum & perniciosum, & tum adderet mendacium officiosum proponi nobis divina fide credendum, sed non perniciosum. IV. Talis fides vel opinio, qualem habuerunt discipuli Emaunta tendentes, de Christi ulteriore profectione, non est fides divina, imo potest esse cum pernicie credentium, ut sæpe accidit in stratagematis militaribus. V. Alienum est ab omni Theologia, quod in fictitia objectione ponitur: fidem in Christum cuiquam futuram exitio, cui verè inest.

OPPONENS. *Duo priora objecta superius jam refutata. Ad tertium respondet, distinctionem istam, quam attulit perinde habere, ac si quis distingueret inter mendacium officiosum & perniciosum. At ipse Christi factum, quando se dissimulabat ulterius progressurum, statuit stratagema esse militare. En quo abeat! stratagema enim militare* dolus bonus *à Polit. vocatur: dolus ergo caderet in Christum, quod horribile auditu. Quid si vero dicam Deo attribui hoc in sacra Scriptura, quod seducat & errare faciat, & tamen nunquam quod mentiatur aut mentiri possit; quod si inquam hoc ostendam, jam vana responsio apparebit. Ostenditur autem hoc, ut aliis locis, ita* Ezec. 14. 9. & Es. 63. 17. *quare nos (inquit Ecclesia) errare fecisti de viis tuis? Domine, indurasti cor nostrum ne timeremus te. At inquis: ergo Deus author peccati? Resp. non magis certè quam cum cœcitate percutit aliquem, quod quidem & ipsum facere certum est, & propter hoc peccati accusare nequit. Quod porro addit alienum ab omni*

Theo-

Theologiâ , fidem in Christum alicui exitio esse posse , id fateor : sed nec hoc responsio ad objectionem vult , nam expresse nego fidem in reprobos cadere , scilicet salvificam. Idcirco hic adversarius cum umbrâ sua, quod ipsi non infrequens est , digladiatur.

RESPONDENS. I. Horrorem istum ad mentionem doli , quis non videt fingi tantum ab eo qui contendit , Deum decipere homines per affirmationem falsi , quasi esset verum. Facile etiam deponi potest, si consideret stratagemata licitum esse dolum bonum , non malum , cujus generis dolus à Deo approbatur. Exod. 11. 2. Iud. 20. 35. & ab Apostolo exercetur. Act. 23. 6. Sed tamen non dictum fuit à me, factum Christi fuisse militare stratagema : fidem tantum vel opinionem discipulorum similem dici opinioni eorum , qui stratagematis militaribus falluntur. II. Ex eo quod Deus aliquando dicitur seducere , sed non mentiri , falsitas responsi nullo modo apparebit , nisi ostendatur Deum seducere affirmando falsum pro vero : quod nunquam fiet. Præterea Opponens (secundum suam distinctionem) debet ostendere , fidem divinam esse principium deceptionis , quæ est cum commodo decepti : ille vero cum hoc non potuit , ut videatur aliquid invenisse , phrases producit nemini ignotas, quibus Deus dicitur (aliquo sensu) seducere & errare facere , non cum commodo , sed (ex justo judicio Dei) cum pernicie eorum qui decipiuntur. Sic quidlibet ex quolibet facile potest probari. 3. Sibimetipsi objecerat Oppon. (quasi non satis haberet ab aliis objectum) *At videtur fides etiam esse principium deceptionis quæ est cum exitio : nam reproborum fidei , si qua esse posset , subesset falsum, dum jubentur credere in Christum , & tamen esset ipsis exitio : cui* objectioni nihil aliud respondet, quam *supponi hic , reprobos posse fidem habere* , quod ille negat. Hoc autem jure merito , ut grande paradoxum fuit notatum , *fidem in Christum cuiquam posse esse exitio cui vere inesset.* Insanam hanc assertationem satis à

se remotam putat, si *neget fidem in reprobos cadere.* At verò quæritur de veritate hujus consequentiæ: *si reprobus crederet in Christum, esset hæc fides exitio ipsi:* non de antecedente, utrum reprobus credere possit, nec ne. Qui consequentiam concedit (quod Opp. facit) ille manifestè concedit ex suppositione, fidem in Christum posse alicui cedere in exitium. Subterfugium est merum, dicere in hac propositione, si reprobus crederet in Christum, hoc cederet ipsi in exitium; supponi hoc, reprobum posse credere in Christum. Quis puerum ferret affirmantem in illa triviali connexione, si Socrates esset quadrupes, supponi hoc, Socratem posse esse leonem?

VII. Si fidei subesset falsum, tum lex obligaret ad errandum; obligamur enim ad fidem divinam: sed posterius est absurdum: ergo.

OPPONENS. *Perinde agit ut in proxime præcedente Syllogismo.* I. *Ac si statueretur à nobis objectum fidei adæquatum esse falsum.* II. *Ac si statueretur esse objectum proprium & domesticum & non per accidens* III. *Nihil absurdi secuturum, si statuamus legem aliquando, quando Deo visum est, obligare ad errandum. Ecce exemplum.* Num. 14. *jusserat Israëlitas credere, quod Deus daturus esset sibi terram promissam: nam propterea quod non crediderunt hoc, Deus jurat se illorum nullum præter Calebum & Iosuam in terram promissam introducturum, id est, eo quod non crediderint Deum facere hoc potuisse: non ingressuros autem fuisse patet ex eventu, &c.*

RESPONDENS. Primo duo responsa eadem facilitate negantur, qua affirmantur. Tertium illud; legem aliquando obligare ad errandum, videtur planè absonum; illud enim ad quod obligat lex, est bonum morale: sed errare non est bonum morale; ergo lex non obligat ad errandum. Exemplum impar est quæstioni probandæ, nisi possit probari, Deum jussisse, ut omnes & singuli Israëlitæ crederent absolute, sine ulla exceptione, ac condi-

tione,

tione, sibi in suis propriis personis terram promissam in possessionem cessuram. Cujus postulati probatio nunquam invenietur. Remonstrantes in collatione Hagiensi edit. Bran. pag. 415. eadem ratione, ex eodem exemplo inepte concludunt, promissiones omnes Dei non esse certas, quia scil. Israëlitis illis terra Chanaan fuit promissa, qui in eam nunquam sunt ingressi.

OPPONENS. *Si in negatione nuda res sita esset, tum certè Corydon quilibet facile palmam referret de præstantissimo quoque Philosopho: plus enim ille negare poterit, quam hic probare Sed missa faciamus hæc: nam quæ negat, superius sunt à nobis probata. Ad exemplum veniamus quo ista probavimus. Illud petitum ab Israëlitis eductis ex Ægypto, qui tenebantur credere ingressum in terram promissam. Et tamen hoc falsum, quod eventus docuit. Hic ille, non inquit sine conditione ipsis terra promissa est. Certe sic est: sed conditio erat, ut crederent Deum hoc facturum fuisse.* Num. 14 11. *Si cum conditione erat ipsis promissa terra: Ergo sic credendum erat illis ipsam sibi cessuram in possessionem, credenda certè erit & conditio. Secundò inquit, Remonst. utantur hoc exemplo, ut incertas promissiones ostendant. At an ego hoc facio, qui doceo aliquando obligari aliquem ad falsum credendum? nihil minus. Itaque allegatio Remonstrantium non facit ad rhombum.*

RESPONDENS. I Si satis sit accusasse, quis erit innocens? at satis est negasse crimen aut vitium objectum, usque dum fuerit probatum. Annon potest Corydon aliquis æque affirmando ac negando vincere Philosophos præstantes. II Credendum fuit Israëlitis (si Opponenti credendum est) se credituros: & sic tenebantur credere, cum non crederent. Nunquam legimus in scriptura de istiusmodi præcepto, crede te incepturum credere. 3. Maxime pertinet ad Opponentem, quod de Remonst. fuit allegatum: quia cum Remonstrantes jure accusentur, quod ex hoc exemplo velint promissiones De reddere incertas, ille magis multo est accusandus,

 qui

qui ex eodem fundamento concludit promissiones esse falsas.

VIII. Si falsum subesset fidei, tum subesset formali rationi ejus, id est veritati primæ, sed falsum non magis stare potest sub veritate, quam malum sub bono aut non ens sub ente.

OPPONENS. *Ludit in fide, nam fides ea est, vel qua creditur, vel quâ creditur: fides qua creditur, verbum Dei est, & ejus formalis ratio est veritas prima, unde etiam norma fidei vocatur, & ejus mensura qua creditur. Quod si dicat quod fidei qua credimus, objectum sit veritas prima, tum Resp. distinguendo object. inter illud quod per se & per accidens, object. per se est verum, ut ante ostendimus, per accidens non semper, ut in exemplis superioribus à nobis ostensum. Objicit ille quidem falsum non posse stare sub veritate. Sed nescio quorsum hoc nisi forte velit, quod fides ut object. ejus verum est, sic ipsa vera est ac proinde, quia ipsa vera est, non potest falli. Resp. fides non fallitur ratione objecti per se, sed ratione objecti per accidens fallitur, quia credit quod falsum est verum esse. Quod autem hoc ita sit, patet ex Apostolis euntibus Emaunta, qui credebant Christum ulterius progressurum esse, in quo tamen fallebantur. Item ex Israelitis qui antequam in terram promissam exploratores miserant, credebant datum iri ipsis in possessionem: Falsum hoc tamen, ut docuit eventus. Quod autem crediderunt, inde patet, quod versus ipsam proficiscebantur, eo fine, ut incolis pulsis eam possiderent.*

RESPONDENS. Lusus non videtur serio objectus: nam I. Quod attinet ad distinctionem, inter objectum per se, & per accidens, vellem eam primo explicari, & deinde ad quæstionem applicari. Illud certè quod proponitur nobis à Deo, in Euangelio, ad justificationem necessario credendum, est objectum fidei per se, non per accidens. 2. Quis sensus eorum verborum? fides ratione objecti per accidens fallitur, quia credit quod falsum est verum esse, an omnis fides, quæ credit quod falsum est esse verum, fallitur ratione obje-

&i per accidens? Ego certè hæc non capio. De exemplis postea respondebitur.

OPPONENS. *Distinctio ista satis probata & ad quæstionem applicata, insuper exemplo illustrata speciali Petri, quod planè omittit, quodque ipsi fuit solutu difficile: quod ne animadverteretur, dicere aliquid voluit, quod tamen ad rem nihil facit.*

RESPONDENS. Verba dantur: præterea nihil. Quod attinet ad Petrum, nullo modo probari potest, debuisse eum absolute & immediate credere, aquas ipsi non cessuras. Fides quæ necessariò requiritur ad miraculi vim recipiendam, est illa quæ declaratur. Matth. 8. vers. 2, *Domine si velis, potes me purgare.*

IX. Si falsum subesset fidei, tum assentiri veritati, esset ratio assentiendi falso: quia fidei divinæ ratio, est assensus, qui præbetur veritati Dei: sed illud est impossibile: quia unum oppositum non est propria causa sui oppositi: & ex vero nil nisi verum sequitur.

OPPONENS. *Eadem quæ ad præcedens argumentum. Objectum duplex per se & per accidens, proprium & extraneum: itaque non falsum statuimus per se, sed per accidens. Vt quando Deus jubet hæc & illa credere, explorat homines, quemadmodum jussit per aquas adse accedere: Petrum, dum enim hoc jubet, jubet simul hoc ut credat aquas non cessuras ipsi, sed instar terræ firmas mansuras, & tamen hoc falsum erat ex eventu, quod aquæ ipsi cessuræ fuissent: jubebat autem Christus hoc ut exploraret fidem ejus* Matth. 14. 28. *debuisse autem eum credere patet ex* vers. 31. *ubi ob hoc quod non credidit, reprehenditur.*

RESPONDENS. 1. Distinctio hæc recocta (objecti per se & per accidens) nullum terminum, qui in argumento reperitur, attingit: nihil enim dicetur in argumento de objecto, sed de causa tantum. 2. Objectum per accidens malè vocatur, quod proponitur explorandi causa: finis proponentis non mutat rationem objecti propositi.

Q 5. Obje-

Objectum per se est illud, circa quod adjunctum per se versatur: sed circa veritatem, quæ explorandi causa proponitur, fides potest per se versari. De Petro dictum est.

OPPONENS. *Accusat distinctionem sed male, nec ratio, qua eam subruere vult, cujusquam momenti. Quod inquit, explorandi causa, proponitur, id est, objectum per se: finis enim, inquit, proponentis non mutat objecti naturam. Objectum per se est illud, circa quod adjunctum per se versatur: sed circa veritatem, &c. Inepta ratio prior, ex hac causa, quod ob finem diversum res mutetur sæpe, ut quæ una videatur, non sit tamen: ita crucifixio Christi, est opus Dei, & Iudæorum, ob fines diversos, Dei opus bonum, Iudæorum scelus horribile: vide exemplum, item* Esai 10. *Ad Argumentum secundum respondeo minorem negando: ratio negationis est, quia versatur circa hoc quod credat futura, cum tamen futura non sint, non enim eo fine proponuntur, quo fides seducat.*

RESPONDENS. Verba denuò dantur mera. Quærebatur de mutatione objecti Logici, per se, per accidens: Respondet Opponens de mutatione rei moralis: Quærebatur de fine proponentis, an respectu alterius mutaret objectum: respondetur de fine agentis, quod respectu ipsius actionem mutet. Dicitur etiam consideratissimè, *fide, qua versatur circa veritatem, credi futura, quæ non sunt futura.* Hoc enim perinde est, ac si diceret fide qua creditur verum, creditur falsum. In illa denique chorda perpetuò oberrat Opp. quod nihil futurum possit alicui proponi explorandi causa; quasi Deus non soleat aut possit explorare homines vero, sed falso tantum. Minor utcumque illa, *circa veritatem, quæ explorandi causa proponitur, fides potest per se versari*, temerè admodum negatur: quia veritas à Deo proposita (qualiscunque fuerit arcana Dei intentio) est fidei divinæ objectum per se.

X. Omne testimonium divinum est verum, quia

quia testis est verax, non mendax: sed quicquid credere tenemur fide divina, est testimonium divinum, ergo quicquid credere tenemur fide divina, est verum. Totum hoc Argumentum & Theologicè & Logicè explicatur Ab Apostolo. 1 Cor. 13. vers. 14, 15.

OPPONENS. *Testimon. divinum verum est, si integrè proferatur. Sin minus, sæpe fit, ut prout verba sonant, & præ se ferunt, verum non videatur, non vitio testimonii, sed vitio ejus cui datur, & qui illud non intelligit, nisi prout verba præ se ferunt. Ex. gratia, illud, quo die comederis, morieris, verum est si integre proferatur, hoc est, vel tu, vel alius pro te substitutus: at si complemento hoc omisso proferatur, tum non verum sed falsum videtur, quia primus homo non est mortuus in seipso, neque fideles moriuntur, neque experiuntur pœnam hanc in seipsis.*

RESPONDENS. 1. In hoc argumento nihil omnino negatur, propositio est: omne testimonium divinum est verum. Respondetur: *si integrè proferatur: si verò non integrè proferatur, &c. fieri posse, ut verum non videatur:* nulla hic est contradictio inter esse verum, & verum alicui non videri 2. Sententia quam nos impugnamus, statuit aliquod testimonium videri verum, sed esse falsum; defensio hæc contra sonat, aliquod testimonium videri falsum, sed esse verum: quid ad rhombum?

OPPON. *Respondi ad argumentum distinctione adhibita, ut videre licet in mea refutatione, quid verò adversarius ad hoc inquit? quid inquit ad rhombum? ostendi satis quid ad rhombum faciat; sed quia non vult intelligere hoc, ideo Syllogismum ipsius apponam, & responsionem meam ad illum ptabo, Syllogismus est talis: omne testimonium divinum est verũ, sed quicquid tenemur credere fide divina, est testimonium divinum: ergo, Nego minorem, & rationem do negationis: quia tenemur credere non id tantum, quod est testimonium divinum, sed sæpe quod est pars ejus, quæ quoad verba attinet, alium sensum præ se fert ac ipsum*

testimonium. En exemplum de Adamo, cui comminatus Deus mortem, si de fructu vetito comederet: hoc non est testimonium integrum: sed pars ejus, ut à me explicatum in disceptatione cum ipso habita. Nam si fuit testimonium integrum, & omne verum est, tum hoc futurum fuisset, quod tamen falsum. Objectio: imò fuit integrum testimonium, sed conditionale. Resp. retorquendo, si conditionale fuit, non fuit integrum si reticebatur conditio.

RESPONDENS. Præter vitium antea notatum, hæc porrò veniunt observanda. I. Quod pars testimonii divini arguatur falsum: quum tamen ne unũ ἰῶτα aut unus apex testimonii divini sit transiturum ut falsum, teste Christo. Matth. 5. 18. II. Quod aliquid credendum fingatur fide divina, quod non sit testimonium; cum tamen nihil credi possit fide divina, nisi quod Deus testatur, verum esse: & omne id quod Deus verum esse testatur, esse ejus testimonium, pueri norunt, qui relationem intelligunt inter testem ac testimonium. III. Quod comminatio illa (quo die comederis morte morieris) negatur esse integrum testimonium: quum tamen sit integrum axioma authoritate testis confirmatum. IV. Quod promissio Salvatoris constituatur pars comminationis legalis: *si non feceris, vel tu morieris, vel alius (id est Salvator) pro te.*

XI. Fidei, quæ obsignat Deum veracem esse, falsum non potest subesse: sed omnis fides divina obsignat Deum veracem esse. Ioh. 3. 33.

OPPONENS. *Negatur consequentia. Ratio datur exemplo Mosis, qui obsignaturus erat Deum veracem esse si credidisset, ad unum ictum baculi prosilituras aquas, at falsum hoc, Secundò obsignat Deum veracem, quia credit firmissima quæ promittit, & quæ mandat, sive illa intelligat, sive non, quod sit circa mandata explorationis & convictionis*, Hebr. 11. 17, 18.

RESPONDENS. Ratio consequentiæ est, quia fides Deum veracem esse obsignat, quatenus assensu suo confirmat verum esse, quod Deus testatur; sed

ſed ſi aliquando fidei ſubeſſet falſum, non ſemper verè & infallibiliter confirmaret verum eſſe, quod Deus teſtatur.

OPPONENS. *Negavit conſequentiam rationem negationis dando, & quid ille ad hac? probare vult, negationis ratione non refutata. Ad hoc plane ineptum in diſputatione, nam qui ea qua negantur improbare vult, ſubruere debet prius rationem negationis, oſtendendo vel ad rem non facere, vel falſam eſſe. Objectio: at oſtenſum eſt ab ipſo, de ictu baculi Moſis nihil in ſacris literis. Reſponſio: ita eſt, ſed argumentum à nobis correctum hoc pacto: Moſes tenebatur ad alloquium, quod facturus erat ad petram credere aquas proſilituras fuiſſe, falſum eventus oſtendit.*

RESPONDENS. Lex gravis & dura eſt, quæ poſtulat exemplum controverſum toties refutari, quoties obtruditur ad illam ipſam controverſiam probandam cui ſubeſt. Sed quare non oſtendit Oppon. quomodo fides noſtra poſſit vere obſignare Deum eſſe veracem, ſi falſum ſit, quod ille exhibet nobis fide obſignandum? De Moſis exemplo poſtea ſeorſim erit agendi locus.

XII. Verbum Dei, & quod ſequitur ex verbo Dei, eſt verum: ſed quicquid credere tenemur eſt verbum Dei, aut ex eo deducitur; ergo eſt verum.

OPPONENS. *Reſp. idem datur quod ad arg. 7.*

RESPONDENS. Verbum igitur Dei & quod ex eo deducitur eſt objectum fidei per accidens: libenter, profecto ſcirem quodnam ſit objectum fidei per ſe.

OPPONENS. *Contra diſtinctionem à nobis allatam, quæ quia probata eſt, & ipſius rationes contra ipſam allatæ, refutatæ, idcirco, nihil addi debere judicamus.*

RESPONDENS. At vero tam horrida hæc eſt ſententia: verbum Dei eſſe objectum fidei per accidens, aut eſſe aliquomodo falſum, ut dilucidam authoris ſui explicationem flagitare videatur: idque eo magis, quia primaria noſtra quæſtio eſt, an

an illud quod proponitur homini ad ejus justificationem, id est, verbum Euangelii, si ullo respectu falsum.

XIII. Qui non credit Deo, (id est, qui fidem divinam non admittit) mendacem facit Deum: 1 Iohan. 1.10. At verò non credendo falsum, nemo facit Deum mendacem; sed potius credendo falsum, tanquam à Deo profectum aut etiam credendo falsum à Deo proficisci. Deus enim omniscius non magis potest falsum asserere, quam mentiri.

OPPONENS. I. *Negamus minorem: nam Moses non credendo falsum, faciebat Deum mendacem, dum non credebat ad unum ictum aquas prosilituras. II Disting. minorem, si constet quod falsum sit, sed talia quæ jubentur non ut fiant, sed ut homines explorentur, aut convincantur, non constat esse falsa. Quod addit, tanquam à Deo profectum, sciendum si credat aliquis falsum à Deo proficisci, tum utique sequetur hoc, at non continuò sequitur: nam potest aliquis credere hoc aliquando se teneri credere, falsum, non à Deo falsum proficisci: ut tenetur ad impossibilia, sæpe, nec tamen Deus per præcepta impotentiæ auctor.*

RESPONDENS. I. Assumptio sic probatur: Deus tunc solùm ab hominibus fit mendax, quando quod ipse verum esse testatur, isti putant esse falsum; sed non credendo falsum, nemo putat illud esse falsum quod Deus verum esse testatur: ergo nemo non credendo falsum facit Deum mendacem. II. Limitatio illa (*si constet quod falsum sit*) nihil juvat. quod enim Deus proponit credendum, & jubet credere illud esset credendum, quamvis omnia nobis constarent ab initio, quæ postea patent ex eventu. Obligatio ad fidem non pendet ex ignorantia nostra, sed ex auctoritate Dei. III. Ad propositionem illam quæ hic agnoscitur vera (*si credat aliquis falsum à Deo proficisci ille facit Deum mendacem*) liceat mihi (cum bona pace non accusationis sed disputationis causa, sic assu-

assumere, *Sed Oppon. credit falsum à Deo proficisci:* credit enim Deum aliquid proponere credendum quod falsum est: ergo. IV. Responsum etiam exspectabo ad illud argumentum: Deus omniscius, non magis potest falsum asserere, quam mentiri, sed nullo modo potest mentiri: ergo nec falsum asserere.

OPPONENS. *Quod ad considerationem theseos octava fecit, hic & jam facit, ut negationem probet ratione à me assignata missa, proinde & hic agit contra leges legitima disputationis. At objicit hic I. inquit limitatio ista si constet quod falsum sit nihil juvat: quod enim Deus proponit credendum & jubet credere, illud credendum esset, quamvis omnia nobis constarent initio qua postea patent ex eventu. Resp. credendum esse eo fine, quo jubet verum esse, v.gr. si Petro constitisset de eo quod Christus ipsum juberet in mari venire explorationis ergò, non quod hoc absque omni plane periculo futurum esset, utique hoc verum tenebatur credere, hac ratione & certe non alia. Quod addit, obligatio ad fidem non pendet ex ignorantia nostra, sed ex authoritate Dei: nihil ad rem facit: hoc enim & ego assero. Sed de hoc non quaritur, sed de hoc: utrumne quod Deus jubeat, etiamsi quo fine hoc jubeat, non doceat, credere teneamur & velle? & utrum omne quod jubet, hoc velit, II. Objicit ad propositionem, qua hic agnoscitur vera: si credat aliquid falsum proficisci à Deo, ille facit Deum mendacem: sed Oppon. credit à Deo proficisci falsum: ergo. Resp. Opponens se expedivit hic: nam negavit minorem, ratione assignata hac: quemadmodũ Deus jubendo impossibilia, nobis non est causa impotentia, ita jubendo credere falsa non est mendax, qua ratio fuerat refutanda, non silentio praetereunda quod ab ipso tamen factum est. IV. Objicit arg. Deus omniscius non potest magis falsum asserere, quam mentiri: sed nullo modo potest mentiri: ergo nec falsum asserere. Resp. aliud est falsũ asserere, aliud nos debere falsum credere, id quod ostendo: aliud esset si Deus dixisset, quod omnes Israelita ex Ægypto egressi terram promissam fuissent*

in-

ingressuri, & aliud si jussisset ut crederent Deum illis terram promissam daturum fuisse, itaque Respondens negat minorem.

RESPONDENS. I. Præteritionis exempli controversi, toties inculcati, controversi, & seorsim tractandi non est quod causam dicam apud intelligentes, sed cur legi, quam fert & urget, non paret Opponens ipse? Hoc enim loco, integro Syllogismo, de re gravissimâ, semel tantum proposito, nihil opponit: illi sc. quo concluditur neminem facere Deum mendacem non credendo falsum; quia non habet pro falso, quod Deus verum esse testatur. II. *Credendum esse aliquid eo fine, quo Deus jubet, verum esse, hac ratione & non alia:* novum est & mirabile schema. Nam. I. axiomatis veritas non distinguitur aut variat, ratione finis Una & eadem sententia non magis potest esse vera respectu unius finis & falsa respectu alterius, quam vera respectu unius efficientis, subjecti, adjuncti, & alterius respectu, falsa. II. Non quæritur de fine aut efficiente, subjecto, adjuncto, sed an sententia credenda pronunciet uti res est, necne, id est, utrum vera sit in sese, an falsa. Opp. concedit esse falsam; sed credendam tamen, quia non constat quod falsa sit. Quid igitur si constaret? respondet, credendum tum esse certo fine, quatenus sc. est vera. sed quare credenda est alio fine, aut sensu, dum non constat de eventu? quia Deus ita proponit, & credi jubet. Annon igitur apertè concedit Opp. Deum aliquid proponere credendum, & jubere credi, quod non esset credendum, si de eventu nobis constaret. III. In exemplo fidei hujus variantis, sibimetipsi non constat Opp. nam supra ad th. 9. contendit absolute, *credendum fuisse Petro, aquas non cessuras ipsi, sed instar terræ firmas mansuras.* Iam vero dicit: si *Petro constitisset de eo, quod Christus ipsum juberet ad se in mari venire explorationis ergo, hoc verum esse tenebatur credere.* Illud alterum credendum, de aquis instar terræ firmis, jam non com-

pa-

paret, obligatio igitur Petri, ad prius illud credendum ab ejus ignorantia pendebat. III Adhuc nulla facta est mentio hujusmodi quæstionis in thesibus nostris: (*utrum teneamur credere Deum velle quod jubet*) neque juvat quidquam causam Opponentis, nisi per *velle* Dei intelligat efficacem ejus voluntatem, quam sequitur semper opus illud quod vult: hoc autem sensu, non dicet ipse, Deum velle omnia in omnibus, quæ ipsos facere jubet. IV. Videndum jam, quomodo se expediat Opp. à crimine capitali. Arg. fuit hujusmodi: *Qui credit aliquid falsum à Deo proficisci, facit Deum mendacem: Sed Opp. credit aliquid falsum à Deo proficisci, dum credit Deum aliquid proponere credendum quod est falsum. Ergo Opp. facit Deum mendacem.* Propositio est confessio Opponentis. Assumptio, quam dicit se negasse, confirmata fuit hac ratione: qui credit Deum aliquid proponere credendum, quod est falsum, credit falsum à Deo proficisci: sed Opponens facit prius: ergo & posterius. Hoc argumento (contra suas leges) prætermisso, reddit rationem suæ negationis, à simili, quod non quadrat. *Sicut* (inquit) *Deus jubendo impossibilia, nobis non est causa impotentiæ; ita jubendo credere falsa, non est mendax.* Sed I. Minor negata fuit: *Opp. credit falsum à Deo proficisci;* Hic nulla fit mentio *mendacis*, sed profectionis falsi à Deo: in ratione verò opposita, nihil dicitur de falso à Deo proficiscente, sed de mendace. II. Nulla est proportio terminorum in ista comparatione: *jubere impossibilia, causa impotentiæ, jubere credere falsa, mendax:* ut conveniant omnia, ultimus terminus debet esse, *causa falsum credendi:* nam causa credendi falsa, respondet causæ impotentiæ. Sed sic appareret statim fallacia comparationis: non enim est eadem ratio harum connexionum: *jubet impossibilia: ergo est causa impotentiæ. Et jubet credere falsa: ergo est causa credendi falsum.* Iussio namque non est causa cur illud quod jubetur

non

non fit: sed est causa, quod fit, quando fit. Nebulis istis discussis, quid sit in re ipsa, quilibet potest videre: Opponentem scilicet ex sua propria confessione facere Deum mendacem. V. Simili plane modo declinat vim alterius arg. *Deus omniscius non magis potest falsum asserere, quam mentiri: sed non potest mentiri: ergo nec falsum asserere.* Respondet Oppon. aliud esset falsum asserere, aliud nos teneri falsum credere. Hoc quidem verum est: sed nulla ex parte labefactat vim argumenti Nam quisquis dicit, nos teneri fide divina, vel propter assertionem & authoritatem Dei, falsum credere, is manifestè docet Deum falsum asserere. Neque ulla est realis differentia inter ista duo: *Deus dixit quod omnes Israelitæ ingressuri essent terram promissam:* & *Deus jussit, ut omnes Israelitæ absolutè crederent, fide divina, quod ingressuri essent in terram promissam:* Deus enim nihil jubet nos credere fide divina, quod ipse non dicit.

XIV. Nisi vera esset hæc propositio, *quicquid est de fide est verum:* nulla esset consequentia illa: *hoc est de fide: ergo est verissimum.* Quam tamen qui negaret, non esset pro Christiano habendus.

OPPONENS. *Negatur consequentia, est enim ignoratio Elenchi: nam nos non dicimus falsum fidei objectum per se, sed per accidens, ac proinde non negamus esse de fide, nam particula* de *notat copulam essentialem inter rem & rem.*

RESPONDENS. I. Consequentiæ ratio est, quia in hoc enthymemate; *hoc est de fide, ergo est verissimum,* subintelligitur illa propositio: *Quicquid est de fide, verum est:* isi autem propositio subintellecta sit vera, nullius enthymematis consequentia valet. 2. Ratio negationis nullum habet sensum; nos dicimus falsum esse objectum fidei per accidens: ergo non negamus illam consequentiam: idcircò enim per illud accidens negatis. 3. Nullam emphasin ponimus in illa particula, De: sed

ſed illud omne intelligimus eſſe, *de fide*, quod Deus revelavit credendum.

OPPONENS. *Reſpondeo diſtinguendo: quod Deus revelavit ad credendum, vel ideo ut fieret, vel explorationis vel convictionis ergo: ſi priore modo intelligatur, vera propoſitio, ſecus falſa: ut exempla à nobis allata complurima probant.*

RESPONDENS. Miſera illa diſtinctio. Nam I. Multa Deus revelavit credenda, quæ non revelantur ut fierent (ſicut patet omnibus qui vel Symbolum Apoſtolicum nôrunt) & tamen ſunt veriſſima. II. Nulla fit mentio in argumento de *revelatione*: diſtinguitur igitur extra argumentum. III. Contradictio eſt manifeſta, ut aliud *à Deo* reveletur ad credendum, & tamen non ſit de fide; aut *de fide*, & tamen non verum.

X V. *Object. I. Abraham tenebatur credere Deum velle ut filium offerret, & immolaret: & tamen falſum hoc erat.* Solutio. Deus dicitur velle, & quod præcipit, quamvis non decernat futurum, ſicut voluit Adamum abſtinere à vetito fructu: & quod decernit, quamvis illud non præcipiat, ſicut voluit filium ſuum crucifigi. Priore modo tenebatur Abraham credere, Deum velle ut filium ſuum immolaret, quod verum fuit: poſteriore modo, non tenebatur credere, Deum id velle, quia non fuit ipſi revelatum à Deo.

OPPONENS. *Dicit ſicut voluit Adamum abſtinere à vetito fructu: ita voluit Abrahamum occidere filium ſuum &c. retorquemus arg ſi ita voluit Abrahamum credere, ut voluit Adamum abſtinere à vetito fructu, tunc certè voluit Abrahamum credere, ut filium offerret: ratio: quia Adamus tenebatur credere hoc: quod patet, quia diſtinctio iſta non potuit eſſe nota illi, hoc eſſe ſui officii, & Deum aliud velle, nam ex eventu cognita tandem eſt.*

RESPONDENS. Nihil eſt quod poſtulat reſponſum præter illud unum: *Adamus tenebatur credere, ſe abſtenturum à fructu vetito, quia eventus*

non

non fuit ei notus. At verò illud quod obligat ad fidem, non est ignorantia eventus. Deus jubet Paulum prædicare Euangelium ad conversionem auditorum: an igitur tenetur absolutè Paulus credere, omnes auditores conversum iri, quia nescit eventum?

OPPONENS. *Nihil respondet; dixi ego, Adam tenebatur credere Deum velle hoc, ut abstineret à fructu vetito, eo quod ignorabat distinctionem hanc tenebatur ratione officii & non eventus: ratio quia distinctio hæc ipsi nota non erat. Adversarius objectat, ignorantia neminem obligat ad fidem. Fateor: sed dum nobis unum revelatur, & alterum non, tenemur hoc unum credere, & tantummodo unum hoc; etsi alterum quod nos fugiat, dari possit. E. gr. justificationem ex lege dari tenebamur credere in statu integritatis, & tantummodo hanc; etiamsi dari poterat ex fide, ut jam datur, quia, scilicet, hoc nobis non fuit revelatum.*

RESPONDENS. Distinctio inter illa duo: *teneor credere hoc esse officium meum, & teneor credere hoc absolutè esse futurum*, non fuit Adamo ignota. Est enim talis, qualem ratio recta facile percipit; quando mandatum solum traditur, & de eventu nihil affirmatur: Adamo autem revelatum fuit mandatum, & nihil prædictum de eventu. Confirmatur hoc, non refutatur ab Opp. illa sua Regula: *teneri nos dum unum revelatur, & non alterum, credere tantummodo unum hoc, etsi alterum quod nos fugit dari possit.* Revelatum n. fuit Adamo, Deum voluisse hoc officium ipsi imponere, ut abstineret à fructu vetito: Sed voluisse Deum absolutè efficere, ut ab eodem abstineret, neque ulli, neque nobis fuit revelatum. Sic etiam tantum revelata fuit ipsi justificatio ex lege: sed non fuit ipsi revelatum, quod nulla alia futura esset justificationis ratio post lapsum. Nulla igitur fuit causa, aut ratio, cur crederet nullam aliam justificationem futuram, nisi defectus revelationis, & ignorantia, justa sit causa fidei divinæ. Latum discrimen est

est inter ista duo: *hoc tantum credere quod est revelatum; & credere hoc tantum, & nihil aliud futurum*, Adamus tantummodo tenebatur credere se victurum si faceret hoc: sed non tenebatur credere hac tantum ratione Deum velle ipsi vitam largiri.

XVI. *Inst.* 1. *Quare ergo jam jam jugulaturus erat filium?* Resp. Quia hoc officium impositum ipsi fuit à Deo. *Instant.* 2. *Qua alacritate potuit hoc facere, si non credidisset se effecturum quod aggrediebatur.* Resp. Eadem alacritate, quâ Ioab aggrediebatur hostes, 2 Sam. 10. 12. *Confirmemus nos. Iehova autem faciet, quod bonum videbitur in oculis suis.* Petrus tenebatur vigilare, & orare cum alacritate, ne Christum abnegaret; etiam cum prædictum ipsi fuit, quod esset Christum abnegaturus. *Inst.* 3. *Quomodo igitur potuit explorari fides Abrahami?* Resp Si non obstantibus omnibus illis quæ potuerant eum avertere ab implendo tali præcepto, compararet sese ad observationem ejus, eventum Deo certa fide commendans.

OPPONENS. *Discrimen fuit inter Ioabi & Abrahami factum, quia hic mandatum, ibi nullum.* II. *Discrimen datur in exemplo Petri; quod debuerit, ille ait; quod potuerit, nostra ait responsio.* III. *Instan. dicit quod hic explorari potuit si se accingeret ad mandatum exequendum. Aliter scriptura* Ebr. 11. *quia certò persuaserat sibi se interfecturum Isaacum, eumque interficiendum a se, ac proinde dicit, obtulit per fidem tantum.*

RESPONDENS, I. Mandatum non minuit alacritatem. II. Ioabo defuisse Mandatum omne, debet probari. III. Petrus & debuit & potuit, si voluisset, alacriter vigilare. De *Ebr.* 11. postea.

OPPONENS. *Quæ dicit non merentur responsum, conferantur cum meis.*

RESPONDENS. Si bene conferantur omnia, tum apparebit. I. Mandatum Dei non minuisse alacritatem Abrahami; atque adeo nullum discrimen

men posuisse inter eum & Ioabum quoad alacritatem: quod tamen fuit subterfugium Opponentis. II. Affirmari ab Opponen. sine ullo fundamento, Ioabum sine mandato pugnasse. III. Nullam caussam ab ipso afferri, quare Petrus non potuerit (si voluisset) cum alacritate vigilare. IV. Petitio principii, in grossa illa, quæ gratis induitur verbis Apostoli. Hebr. 11.

XVII. *Object. 2. Quæ Deus mandat, si non revelaverit, illud se mandare eo fine, non quod illa velit, sed quod nostri officii admoneat, tenemur nos credere eum illa velle.* Sol. I. Non tenemur credere voluntatem Dei aliquid decernentem, ex eo quod non revelavit, sed ex eo quod revelavit. II. In mandato non revelatur Dei voluntas, decernens sed mandans, & quod mandatur sæpè non præstatur. III. Si ex mandato sequatur, Deum hoc vel illud, quod mandat, decrevisse, tum ex hac hypothesi sequitur: *Deus omnia, quæ mandat, decrevit fieri:* sed hanc hypothesin falsam esse, tot sunt argumenta, quot sunt in mundo peccata: ergo consequentia nulla est. *Instat. Mandatum cum eventu, testatur de decreto: ergo & ante eventum idem testatur ex parte, saltem ex mente Dei.* Resp. I. Eventus æquè sine, ac cum mandato, de decreto testatur. II. Mandatum quod eventu perficitur, nulla ex parte, amplius aliquid de decreto Dei testatur, quam illud, quod non perficitur. III. Si illud quod eventu non perficitur, vel ex parte testaretur de eventu decreto, tum necesse esset ut testimonium illud esset falsum, saltem ex illa parte.

OPPONENS. *Vult negare quod non tenemur credere, Deum velle quod nobis imperat, etsi non revelet quo fine. At locus clarissimus est.* Deut. 29. *ea quæ occulta sunt, &c unde tale argumentum exstruimus. Quæ tenemur credere fore, ea tenemur credere Deum velle: at quæ in præceptis proponit, tenemur credere fore, si non revelet quo fine proponat: ergo,*

Major

Major certa, quia qui credit dari ut fiant, ille credit fore, qui fore credit, credit velle Deum: quia nihil fit, quod non vult. Thed. cap. 3. verſ. 37. *Dices, videbatur ſaltem Deus teſtari tunc temporis Iſaacum moriturum: negat ex eo Abrahamum teneri credere quod Deus vellet, ut immolaret: ſed nos probavimus hoc ad ſecundum Corollarium.*

RESPONDENS. Ad illud quod aſſumitur in objectione, *quæ in præceptis Deus proponit, tenemur credere fore,* ſatis eſt in ipſa theſi reſponſum. Probatio illa (*qui credit dari ut fiant,* , *credit fore*) falſa eſt ſi intelligatur per *ut* finis operis aut præcepti, ex natura ſua: ſi vero finis operantis, aut interna & efficax intentio Dei intelligatur, reſpectu eventus, tum falſa eſt propoſitio ſubintellecta: quæ Deus præcepit (ſi non revelat quo fine proponat) tenemur credere proponi ut fiant.

OPPONENS. *Diſtinguit inter finem operis & operantis, ut locum ex* Deut. 29. *eludat: ſed fruſtra eſt: nam ego hic urgeo finem operis, & ita concludo: aut nobis nunquam credendum, Deum velle quidquam quod jubet, ſed tantum hoc eſſe noſtri officii, & ita falſum erit credendum, aut omnia quæ jubet, & itidem ſic falſum credendum. Hic effugium nullum in quamcunque partem inclines ſive enim hoc dixeris, ſive illud, in iſtud quod, fugis, incurris.*

RESPONDENS. Captiuncula hæc, cui adeò confidit Opp. eſt planè araneoſa tela. Nam 1. Diſtinctio illa non eſt ſufficiens, vel neceſſaria: *aut nunquam credendum Deum velle quod jubet, aut ſemper illud credendum de omnibus quæ jubet.* Datur tertium: credendum, Deum velle efficaciter procurare illud quod jubet, quando revelat, ſe illud facturum: quod neque ſemper fit, neque nunquam, 2. Conſequentia prioris partis eſt ridicula: *ſi nunquam creden um, Deum velle quod jubet, ſed tant um credendum hoc eſſe noſtri officii, tum falſum erit credendum.* An ille qui non credit aliquid veri, eo ipſo quod non credit, credit falſum? multa ſunt, vera

nobis

nobis ignota, de quibus neque veri, neque falsi aliquid credimus, aut assensu aliquo affirmanus.

XVIII. *Object. 3. Videbatur saltem Deus testari, Isaacum tum temporis moriturum.* Solut. Abrahamus non tenebatur credere, verba Dei testari illud, quod non testabantur, sed tantum videbantur testari: hæc enim fuisset fides & conscientia errans, quam non assumere, sed deponere tenemur.

XIX. *Object. 4. Isai. 38. & 2 Reg. 20 Ezechias tenebatur credere, se ex illo morbo moriturum, ex quo evasit: sed hoc erat falsum.* Sol. verba illa, *morieris tu & non vives.* 1. Vt comminationem continebant, intelligi & credi debuerunt cum exceptione humilis deprecationis: Ierem. 18. 7, 8. 2. Quatenus prædictionem continebant, intelligi debuerunt, & credi, secundum ordinem causarum naturalium, cum exceptione miraculosæ Dei operationis, ad eum à morte liberandum: utroque modo verum fuit, quod Ezechias credere tenebatur fide divina.

OPPONENS. *Movet objectionem, quam non solvit. Nam non omnis comminatio credi debet cum conditione: alioquin quod Deus minatus fuit filiis Eli, credendum cum conditione: quod tamen falsum. Si incertum est, quando cum conditione, quando sine conditione; ubi Deus conditionem expressam non addit, tum certè debemus credere minis Dei: sed verum prius: ergo & posterius. Ratio consequentiæ, quia fides nostra per auditum est, auditus autem per verbum Dei.*

RESPONDENS. Verba Dei Ier. 18. sunt: *quo momento eloquar contra gentem & contra regnum me convulsurum, & demoliturum, & perditurum esse, si convertatur gens illa à malo suo, contra quam loquutus fuero, pœnitebit me quoque ejus mali, quod cogitaveram facere ei.* Quæro, annon hoc ex ordine teneamur credere de omni comminatione? In illum certe finem proponitur à prophetâ. Oppon. tamen hæc satis audacter negat, & sine ullo testimonio, vel divino, vel humano, ponit regu-

regulam novam, *ubi Deus expresse conditionem non addit, tum certe tenemur credere minis Dei:* credere autem minis Dei, ut sensus constet, necessariò sic accipitur, ut sit, credere sine ulla conditione, mala denunciata inevitabiliter secutura. Non debet certè ita defendi fides falsi, ut S. Scripturæ fides derogetur. Ad illud, quod objicitur de filiis Eli, respondeo: elapso jam tempore conditionis præstandæ, comminatio illa; quæ ante fuit conditionalis, & promissionem conditionalem habuit conjunctam. 1 Sam. 2. 30. evasit prædictio absoluta.

OPPONENS. *Inepta ista est hypothesis, quod omnes minæ conditionales: minæ enim de conditione, si illa non impleatur, an sint conditionales: qualis illa Salvatoris* Luc. 13. 3. *(plures occurrunt ne dicas: nam ita conditiones conditionum texes in infinitum.*

RESPONDENS. Facilè est cuilibet fingere sibi hypothesin ineptam. Dictum fuit ex ordine credendum esse de omni conditione, illud quod propheta generaliter docet: Thesis est clara, quæ si possit negari, quorsum fingitur hypothesis nova? si non possit, manus dentur veritati. Quod adversus prophetæ thesin objicitur, *minas de conditione (qualis illa Salvatoris* Luc. 3. 13. *nisi resipiscatis, peribitis) non esse conditionales,* nullum omnino habet sensum. Tales namque minæ non minantur conditionem: sed malum denunciatum, & ex illâ conditione suspensum, atque adeò sunt non implicitè, sed explicitè conditionales. Non minatus est Deus Galilæis resipiscentiam, neque resipiscentiæ privationem, sed perditionem, ex illa conditione, si perstarent in impœnitentia, Nova igitur hæc hypothesis, minas de conditione, à conditionalibus differre, nihil aliud habet, quam si quis diceret, comminationem ex conditione factam, non esse conditionalem.

XX. *Obj. 4 Reprobi, quibus prædicatur Evangelium, tenentur credere, Christum esse mortuum pro se, se esse redemptos per Christum: sed hoc est falsum.* Sol. 1.

Reprobi illi, quibus Euangelium prædicatur, nihil tenentur credere, quod in Euangelio non revelatur: sed nihil in Euangelio revelatur de ipsis, magis quam de omnibus aliis hominibus, quod attinet ad redemptionem per Christum: ergo nihil magis tenentur credere de sua, quam de omnium hominum redemptione. 2. Dicimus cum Polano, *Syntag. l. 6. c. 18.* Nullum omnino hominem, sive reprobum, sive electum, antequam conversus sit ad Christum, teneri absolutè credere, Christum pro se mortuum esse quoad efficaciam. Hoc enim non scribitur in Euangelio de quoquam singulariter: neque potest ex Euangelio per legitimam consequentiam deduci, ullo alio modo, præter conversionem & fidem, atque adeò, neque de ullo alio homine, quàm de converso, & fidem habente.

XXI. *Inst. 1. Damnantur increduli, quia non credunt.* Sol. Damnantur propriè quia non credunt Euangelio: quia non credunt Christum esse sufficientem redemptorem omnibus qui recipiunt eum: quia non credunt sibi necessarium esse, ut Christum recipiant, aut ad eum accedant: quia denique non credunt in Christum, id est, quia non accedunt ad eum, non apprehendunt eum, non recipiunt eum, non acquiescunt in eo: quæ omnia facere tenentur: sed non damnantur, quia non credunt Christum esse mortuum pro se, quoad efficaciam mortis ejus.

XXII. *Inst. 2. Hæc duo sunt unum & idem: credere in Christum: & credere Christum esse mortuum pro se quoad efficaciam.* Sol. Sunt quidem hæc duo, (sua natura) inter se connexa & conjuncta: unde etiam fit, quod à multis soleant confundi: sunt tamen duo actus distincti. Apparet hoc ex isto Syllogismo Euangelico: *Quicunque credit in Christum, ad illum pertinet efficacia mortis Christi: sed ego credo in Christum: ergo efficacia mortis Christi pertinet ad me.* Assumptio hic est credere in Christum: & conclusio inde consequens, est credere Christum esse mortuum pro me efficaciter. XXIII. Dif-

XXIII. Differunt autem isti actus, 1. objectis: quia prior versatur circa ens (ut loquuntur) incomplexum, Christum, causam salutis: sed posterior circa axioma de Christo, quod me redemit. 2. Subjectis: quia prior est propriè in corde aut voluntate: sed posterior propriè in intellectu. 3. Temporis respectu: quia prior Christum ut præsentem apprehendit: sed posterior præteritam Christi & Dei intentionem. 4. Natura: quia prior facit unionem inter Christum & nos, sicut conjugalis contractus facit conjugium: sed posterior agnoscit tantum illud quod factum est. Hæc omnia liquido apparent, per oppositionem illam quæ in Scripturis inculcatur inter illam fiduciam in Deo, & in creatura collocatam. Sicut enim fiduciam habere in creatura, non est proprie factum præteritum, aut intentionem facti agnoscere, sed statuere eam brachium, aut baculum, eidem innitendo. Ier.17.5. Esai.36.6. 31.1. sic etiam fiduciam habere in Deo, & in Christo, non est propriè agnoscere quid fecerit, & qua intentione, sed ipsi inniti, & devolvere se totum, suamque salutem in ipsum, Psal. 37. 5.

XXIV. *Inst.3. Credere Christum esse mortuum pro se tenentur omnes aliquo modo: quia est officium pium, quod facit ad gloriam Dei, & hominum salutem.* Sol. Eodem sc. modo, quo tenentur credere, se esse electos, justificatos, participes adoptionis, sanctificatos, & glorificatos: id est, non immediate, antequam sint conversi, sed postea: quia hi sunt frûctus conversionis qui non possunt percipi nisi à conversis, neque possunt ab aliis vere & cum fundamento credi. Tenentur omnes, quibus Euangelium prædicatur, accedere ad Cœnam Dominicam: non tamen immediate sed postquam conversi Ecclesiæ se adjunxerint, ac baptizati fuerint, &c. similis & hic obligandi ratio.

OPPONENS. *Arg.5. Est vulgare illud. Quod quisque tenetur credere, verum est. Atqui qui audit Euan-*

gelium prædicari, tenetur credere Christum pro se mortuum esse. Ergo. Minorem ille negat thesibus 20, 21, 22. & dicit, obscurè & tenebricosè satis, aliud esse credere in Christum, & aliud, credere Christum pro se esse mortuum. nemo tenetur credere Christum esse mortuum pro se, nisi prius credat in Christū. Si hæc recte ex scriptura expendantur, vana deprehendentur: nam sic contra hoc argumentatur: non prius credendum, Christum pro se esse mortuum, quam credere in Christum: Credere autem in Christum est nihil aliud, ut ipse fatetur thes. 13. quam fidere Christo vel fiduciam habere. Hinc jam aut fiduciam habemus in Christo, quia in Christo promissiones omnes factæ sunt etiam & amen absolutè & simpliciter; aut quia nobis factæ sunt. Non prius, nam diaboli credunt etiam promissiones in ipso factas amen, sed quia sibi factæ non sunt. Ergo posterius, quia mihi promissiones factæ. Si ergo quia mihi hæc promissio facta: Christum non pro mundi tantum, sed pro meis mortuum fuisse: Ergo verum est eum non tantum pro mundo, sed & pro me mortuum esse. Quia igitur Christus pro me mortuus, ideo fiduciam in ipso habeo: non autem ideo mortuus est, quia fiduciam in ipso habeam. Vt rem clarius dicam, nam digna est consideratione, ita argumentamur. Aut fiduciam in eum habeo, quia morte placavit Deum hominibus, quia quos placavit, eos etiam conservat, aut quia non tantum hominibus, sed & mihi morte sua placavit Deum, & me etiam redemit. Non illud, quia caderet in diabolos & reprobos. Ergo posterius. Ideo in Christum ego fiduciam loco, quia morte sua mihi reconciliavit Patrem, non autem reconciliavit Patrem quia in eum confido. Quod ergo putabat unicum præsidiū suæ causæ, hoc clarissime quilibet, si attendat recte ad Scripturā, per Scripturā facilè evertet, ut quæ clarè statuit, fiduciam oriri in Christum, ex eo, quia Christus nobis factus est sapientia, justitia, sanctificatio, redēptio. Ita ergo nihil responsum videmus ad argumentum hoc.

RESPONDENS. 1. De obscuritate & tenebris thesium 20, 21, 22, 23. si quis conqueratur habet

bet authorem præsentem & paratum easdem sibi explicare. 2. Illam disjunctionem, *aut fiduciam habemus in Christo, quia promissiones omnes factæ sunt in Christo amen absolutè & simpl. aut quia nobis factæ sunt*, nego esse sufficientem: fiduciam enim habemus in Christo, quia Deus promisit eos qui credunt in eum non perituros, sed habituros vitam æternam: & simul declaravit, nullam aliam esse viam ad salutem perveniendi, ac insuper mandavit, ut in illum credamus.

OPPONENS. *Ad quintum respondes, istam distinctionem, qua totus discursus ejus refutabitur, Credo in Christum, vel quia promissiones in eo facta absolutè, vel quia mihi facta, insufficientem esse, & addit membrum tertium, quia Deus promittit in Christum credenti vitam æternam. At non sic effugiet: nam quare Deus promittit mihi in ipsum credenti vitam æternam? an quia Servator est absolutè? an quia meus Servator est? non prius: nam ita & multis reprobis, & ipsi diabolo vita æterna daretur. Ergo posterius. Credere ergo in Christum, præsupponit mediatorem & servatorem meum esse, ac proinde prior est actus, credere Christum mortuum pro me, quam in ipsum credere, sive in ipsum fiduciam collocare.*

RESPONDENS. Nihil novi hic adfertur. Ad quæstionem illam: *quare Deus promittit mihi in Christum credenti vitam æternam?* non alio modo respondendum est, quam ad illam *quare Deus Euangelium in Christo patefecit?* quia scil. ex abundante sua gratia voluit. Nemo verò non videt, inter illa duo, *servator absolutè*, & *servator ex certa intentione meus*, medium quoddam esse, servator scil. idoneus ad quemlibet hominem atque adeò ad me, si in ipsum credam servandum; qui humanam naturam assumsit, non angelorum; qui denique hominibus, non dæmonibus proponitur, cum mandato ut in ipsum credant, & promissione salutis per ipsum consequendæ, hominibus credentibus, non dæmonibus facta.

Summa defenſionis noſtræ in hoc argumento talis eſt: Euangelium non eſt falſum. Quicquid circa mortem Chriſti tenentur homines credere ad ſalutem, eſt Euangelium. Ergo nihil quod homines tenentur credere circa mortem Chriſti ad ſalutem, poteſt eſſe falſum.

Examen exemplorum quæ ubique ad nauſeam uſque fuerunt objecta.

OPPONENS. *Arg. 1. Adam tenebatur credere in ſtatu integritatis vitam æternam ſibi obventuram. At hoc falſum. Ergo tenebatur credere falſum: Reſponſio quæ datur, argumentum non tollit*, conditionaliter debebat credere: *Nam quæſtio iterum poteſt inſtitui de conditione, utrumne illa credenda fuit adimpletum iri nec ne: ſi non credenda erat, nec hoc, quod à conditione pendebat, erat credendum; ſi credenda erat, ergo & hoc quod ad conditionem ſequebatur.*

RESPONDENS. Ad ultimum proſyllogiſmum reſpond. Conſequentia illa eſt falſa. *Si non credenda erat conditio, nec hoc quod à conditione pendebat, erat credendum.* Conditiones omnes rerum credendarum non ſunt credendæ, ſed vel faciendæ vel cavendæ. Credendum erat Adamo, vitam ſecuturam ex obedientia, & ex inobedientia mortem: ſed obedientia fuit præſtanda, & inobedientia cavenda, ſecundum naturam conditionum fidei legalis.

OPPONENS. *Ad argumentum reſpondere conatur, & dicit conditiones non credendas eſſe, ſed faciendas. Ineptè, nam ſi vita æterna credenda erit: credenda erit & conditio, cum conditio ſe habebit ut medium ad vitam æternam; aut ſi hoc credi non debuit, nec vita æterna credi debuit. Videat ſimili argumento quam benè quadret hæc reſponſio. Obiiciatur Arminianis: Si perſeverentia fidei non eſt credenda, nec vita æterna erit credenda: Abſurdum poſterius: Ergo & prius. Hic ex D. Ameſii præſcripto, promptum erit reſpondere adverſario, perſeverantia non eſt credenda, ſed præſtanda: nam* Apoc. 2. v. 26. *dicitur, qui vicerit & obſervaverit uſque ad finem, &c.*

RESPONDENS. Responsum fuit, non omnes conditiones rerum credendarum esse credendas. Probat contrarium primo generaliter, *quia medium omne ad vitam æternam est credendum.* Respondemus negando: quia sic ipsum credere esset credendum, & illud etiam credere insuper credendum, & sic porro in infinitum. Altera probatio quæ petitur ab exemplo perseverantiæ, non probat omnes, sed aliquam tantum conditionem esse credendam, illam sc. quam Deus promisit se daturum sicut perseverantiam vere credentibus promisit. Exigua certe esset consolatio fidelium, si aliam non haberent promissionem de conservatione in fide, quam habuit Adamus de præservatione à lapsu.

OPPONENS. *Arg. 2. Ab homine lapso. Comminatus est Deus, ut si de fructu vetito comederet, moreretur. Postquam ergo peccavit, quæritur an tenebatur credere sibi moriendum fuisse, nec ne? Ego affirmo; quia clarissima comminatio exstabat, cui credendum erat. Dices, credenda erat comminatio, sed cum exceptione, nisi misericordia ipsi fuisset exhibita, id quod factum. Resp. atqui istam neque ex verbo Dei haurire potuit, cum nullum esset, aut saltem cum Euangelium nullum esset, cujus particula esset futura talis exceptio. Neque ex natura Dei haurire potuit, nam utut scire poterat esse Deum natura benignum, tamen latere ipsum non potuit, esse etiam justissimum, & quidem ita, qui non condonaret sonti, sive nullo pacto absolveret eum: Vide hac de re* Exod. 34. 7. Deut. 29. 20.

RESPONDENS. Ad prosyllogismum respondeo: ex gratia, misericordia, & sapientia Dei, quæ fuit cognita Adamo, potuit ille scire, Deum potuisse invenire viam justitiæ suæ satisfaciendi, sine æterna perditione generis humani. Tenebatur igitur credere se, si peccaret, obnoxium fore æternæ morti: sed de eventu postea ex libera dispensatione Dei secuturo, nihil distincte credere tenebatur.

OPPONENS. *Ad secundum conatur respondere,*

sed nihil tamen respondet. 1. *dicit, tenebatur credere, si peccaret, obnoxium se futurum morti æternæ: sed de eventu nihil distincte tenebatur credere. Contra* 1. *Ergo nec Diaboli, postquam peccassent, tenebantur de eventu quicquam distinctè credere, quod est absurdum.* 2. *dicit ad thesin* 19 *elapso jam tempore conditionis præstandæ comminatio illa quæ ante fuit conditionalis, & promissionem conditionalem habuit conjunctam, evasit prædictio absoluta. At quanto nos melius, conditione præstita, hoc est, violata lege Dei per Adamum, omnino comminatio evasit, quæ antea fuit conditionalis absoluta. Si ergo filiis Eli credendum erat comminationibus Dei absolute; quia quæ erant conditionales, evaserunt, absolutæ: Ergo & Adamo comminatio credenda erat absolutè.*

RESPONDENS. 1 Ne Diaboli quidem tenebantur quicquam credere absolute de eventu, antequam ipsis fuit absolute revelatum; Adamo autem non fuit revelatus eventus totus, ante lapsum. 2. Comminationem mortis credendam fuisse Adamo absolute, violatione legis posita, non fuit negatum, sed illa comminatio quæ faciebat Adamum morti subjectum, non excludebat illam liberationem, quæ per Christum consequebatur.

OPPONENS. *Arg.* 3. Num. 20. *hunc in modum: Moses tenebatur credere, ad primum ictum petræ, aquas prosilituras fuisse, Atqui hoc erat falsum. Ergo tenebatur credere falsum. Quod tenebatur credere prosilituras aquas ad primum ictum, manifeste patet ex* vers. 12. *Vbi pœna propter hoc ipsum, & Moysi & Aaroni infligitur: quod vero non prosilitura fuisset aqua primo ictu, patet ex eventu: nam ex eventu judicandum de voluntate Dei Thren.* 3. 37.

RESPONDENS. 1. Duplex ex Historia de eductione aquæ ex petra. Prior. Exod. 17. posterior Num. 20. In posteriore nihil omnino dicitur de petra percutienda: in priore nihil de percutienda semel, aut bis percussa. Nihil in alterutro loco de aquis ad ictum primum prosilituris.

OPPONENS. *Esto quod non fuerint jussi percutere petram Moyses & Aaron: jussi tamen sunt alloqui, & ad alloquium credere aquas prosilituras, quod tamen falsum futurum erat: nam ex eventu judicandum fuit quid esset certo futurum: non autem futurum erat, ut ad alloquium aquæ prosilirent: quia non evenit etiam hoc, nam certa rerum futuritio pendet ex voluntate Dei. Voluntas autem Dei cognoscitur ex eventu.*

RESPONDENS. 1. Conceditur, hanc objectionem temere fuisse conceptam. 2. Magis adhuc temere asseritur, falsum esse, aquas prosilituras fuisse ex petra, si Moses eam allocutus fuisset secundum Dei præscriptum. Hoc enim est apertum Dei testimonium & promissionem arguere falsi. Neque juvat quicquam quod additur; *Certa rerum futuritio pendet ex voluntate Dei: voluntas autem Dei cognoscitur ex eventu* Falsum est enim, omnem, aut totam Dei voluntatem cognosci ex eventu. Eadem plane sophistica, possit Opponens dicere: falsum est Adamum victurum fuisse, si in obedientia perstitisset: aut Simonem Magum salvum futurum fuisse, si vere credidisset in Christum, quia scil. voluntas Dei circa futuritiones istas, non cognoscitur ex eventu. Labes & pestis religionis in futili argutia continetur.

OPPONENS *Arg 4. Hebr. 11. Abraham credebat filium suum moriturum, ergo credebat falsum. Resp. Advers. credebat, sed non fide divina Quod autem fide divina sic probo, ex vers. 12. Qua fide credidit resurrectionem, illa etiam credidit mortem: nam resurrectio includit mortem; At credidit fide divina resuscitatum iri. Ergo. Respondet Advers. ad hoc, secundo corollario, & dicit, cum officiũ nobis imponitur, cujus implendi, & potestatem habemus, & voluntatem, fieri non potest, quin putemus illud ipsum, quod jubetur pariter eventurum: & porro addit, sic est etiam probabile, Abrahamum tum temporis credidisse filium suũ moriturum. Vbi notanda contradictio in verbis: nam primo dicit, non fieri posse quin putemus: post addit,*

pro-

Probabile esse: nam si fieri non poßit, quomodo probabile; aut si probabile, quomodo fieri non potest, ut putemus? II. *Ad argumentum nihil respondet, nisi forte velit ratiocinationem Abraha, fidei non fuisse effectum. Atqui analysis loci ostendit rem ita esse.*

RESPONDENS. In prosyllogismo. I. manifeste falsum est illud: *qua fide crederet resurrectionem, illâ etiam crederet mortem.* Alia enim est fides qua credimus liberationem à peccato & morte, & alia qua credimus peccatum: ibi est, assensus intellectus tantum, hic est fiducia voluntatis. II. falsum etiam resurrectionem includere mortem, sicut enim justificatio præsupponit, non includit mortem. III. Falsum est Abrahamum absolute sine ulla conditione credidisse Isaacum tum temporis resuscitatum iri. Credidisse dicitur in Scripturis, *Deum potentem esse qui ex mortuis excitaret ipsum*; & nihil ultra. IV. Contradictio quæ notatur in corollario, nulla est; *fieri non potest quin putemus*; scil. moraliter non absolute, aut (ut loquuntur) Metaphysice: *& probabile admodum est hunc aut illum credere,* optime inter se consentiunt.

OPPONENS. *Ad quartum, Negat eadem fide credidisse Abrahamum Isaacum moriturum fuisse & iri resuscitatum. Alia enim est fides, qua credimus liberationem à peccato & morte, & alia, qua credimus peccatum. Inepte & hoc, nam quemadmodum resurrectio duplex, una ad vitam, altera ad mortem,* Ioh. 5. *Ita est & mors duplex, una qua est via ad vitā æternam, alia qua est via ad mortem æternam. Quemadmodum ergo non omnis resurrectio credenda est fide salvifica, sed ea tantum qua est ad vitam, ita non omnis mors credenda est non tantum fide historica, sed etiam ea, qua est via ad mortem æternam. II. quod notat in hoc arg. meo, quod dixerim resurrectionem includere mortem, & inquit non includit, sed præsupponit. Dico ergo τὸ includere in latâ significatione accipi, prout notat præsupponere, aut inferre, prout vox hac accipitur aliquando. Notum id Goclenio. Sed parum facit ad rem: sit ita, argumento*

tamen

tamen nihil decedit. III. Ait falsum esse. Abrahamum absolute credidisse Isaacum resuscitatum iri; at verba hæc ista urgent: in similitudine recepit eum: nam si conditionaliter credidit, non erat necesse ut illud adjiceret Sp. S. in similitudine recepit eum, quandoquidem ea quæ creduntur conditionaliter, conditione non impleta, non fiunt: sicuti male dicerentur Ninivitæ in similitudine periisse, quod crederent Deum se perdere potuisse: quia fides illa conditionata fuit, ex conditione non adimpleta, eventum non habuit. IV. Contradictionem elevare vult ipsi objectam, distinctiuncula aliqua, distinguendo scil. moraliter & metaphysice: sed verba ista sunt: exprimat nobis ista, notione aliqua communi, aut exemplum istiusmodi loquendi adferat ex authore aliquo probato, alias hæc pro fictis habebimus.

RESPONDENS. 1. In exceptione prima conclusio illa, *non omnis mors credenda est, non tantum fide historica, sed tantum ea, quæ est via ad mortem æternam:* quid ad rem faciat, aut quem sensum habeat, non video. Voluit forsan dicere (sicut comparationis proportio postulat) omnem mortem non esse credendam fide historica, sed tantum illam, quæ est via ad mortem æternam. Sed neque sic sani quidquam habet: quia mors non est per se medium vitæ, atque adeo non potest esse objectum fidei salvificæ, quæ fertur in vitam, sed historicæ tantum, quæ salvificæ inservit. 2. Vis objectionis stat, aut cadit, cum stricto sensu hujus vocis, *includit, Eadem fide creditur mors, qua resurrectio creditur; quia resurrectio præsupponit mortem.* Ista consequentia esset nimis absurda: est enim ac si quis diceret: eadem fide credendum est peccatum, quo creditur in Deum justificantem peccatores, quia talis justificatio præsupponit peccatum. Quando igitur Opp. dixit resurrectionem *includere* mortem, vel stricte accepit vocem *includere*, vel omnem sensum ex objectione sua excludebat. 3. Verba illa Ebr. 11. 10. *ex mortuis illum similitudine quadam recepit*, nihil aliud significant, quam quod

Isaac

Isaac fuerit similitudine quadam mortuus, quia Domino fuit oblatus, & traditus morti, ac proinde Abrahamus eum receperit, quasi ex statu mortis. 4. Differentia sensus moralis, & absoluta, in ista phrasi, *fieri non potest*, adeo est ubique obvia, ut disputatorem non dicam acutum & exercitatum, sed vulgarem non debeat latere. Fieri non potest (moraliter loquendo) ut pater proprium suum filium, ad omne obsequium paratum, odio prosequatur: absolute tamen potest fieri.

Guilielmi Amesii S. S. Theol. Doct.

Explicatio Textus ex 1 Corinth. cap. 2. vers. 4. 5.

Quibusdam Theol. Studiosis ad imitationem proposita.

Neque oratio mea, neque præconium meum versatum est in persuasoriis humanæ sapientiæ verbis , sed in demonstratione spirituali & potente. Ne fides vestra consistat in sapientia hominum, sed in potentia Dei.

Bellum perpetuum geritur in hoc mundo , & præcipuè in illis locis ubi Deus Ecclesiam suam colligit, inter Michaëlem & Angelos ejus ab una parte , & Draconem & Angelos ejus ab altera parte Apoc. 12. vers. 7. Vnde etiam usu venire solet, ut ubicunque CHRISTUS per suos Angelos & Apostolos Ecclesiam colligat, ibi Sathan per suos Angelos eandem omnibus modis evertere satagat, atque illum in finem omnibus occasionibus invigilat , omnesque arripit ansas.

Hoc ut aliis in locis, sic præcipuè Corinthi factum esse videmus: Postquam enim Paulus Apostolus Ecclesiam in illa urbe collegerat, Actor. 18. & aliò fuit à Domino evocatus, Angeli quidem Sathanæ sicut expressè vocantur. 2 Cor. 11. vers. 15. *transformantes semetipsos in Angelos lucis, ministros justitiæ, & Apostolos Christi*, insinuarunt sese in illam Ecclesiam, quam Apostolus reliquerat optimè constitutam, ut, si Euangelium planè amovere non possint, idem tamen corruptelis quibusdam aliquo modo labefactent. Inter alias autem artes quas hunc in finem adhibebant, non ultima fuit illa, quod novo quodam fastu utebantur in concionando, & sapientiæ cujusdam specie semetipsos commendabant populo, & Pauli prædicationem cum ipsius persona in omnem contemptum vocarunt. Sanctus autem Apostolus, ut Angelus lucis opposuit sese hisce tenebris in utraque Epistola quam scripsit ad Ecclesiam Corinthiacam. Hoc autem in loco illud præcipuè agit, ut vindicare possit suum prædicandi modum à contumeliis & præjudiciis quæ inter imperitos eorum operâ patiebatur. Sicut igitur in antecedentibus & in consequentibus illud latius agit variis argumentis, sic etiam idem facit in hisce duobus versiculis jam modo prælectis, quibus primò humilitatem suæ prædicationis agnoscit & profitetur primis illis verbis: *Neque oratio mea, neque præconium meum versatum est in persuasoriis humanæ sapientiæ verbis*; Deinde ne idcirco vilis & contemnenda videatur ejus prædicatio, veram laudem sibimetipsi tribuit in hoc negotio, quam opponit vanitati humanæ sapientiæ, verbis illis seqq. *Sed in demonstratione spirituali & potente.* Vtriusque rei ratio justa redditur à fine prædicationis Euangelii, fide nempe auditorum, illis verbis: *ne fides*

vestra

vestra con^fstat, quam fidem consentire negat cum illa sapientia hominum quàm alii tantopere urgebant, sed omni modo pendere ex potentia Dei, quæ in prædicatione Pauli maximè vigebat & exercebatur, illis verbis: *Non in sapientia hominum, sed in potentia Dei*, id est, cum fides auditorum præcipuè sit spectanda in prædicatione nostra, & ad illam rem sapientia humana nihil omnino potest conferre, sed sua natura pendeat ac fluat ex potentia Dei spirituali; Officium meum præstiti & simul etiam optimè consului vestræ saluti; dum inter prædicandum abstinui ab omnibus persuasoriis humanæ sapientiæ verbis, & omnem operam dedi efficaci demonstrationi spiritualis potentiæ Dei.

Hæc est dependentia & Analysis. Sequitur Explicatio.

Vt ista autem melius & accuratius percipi possint, illa breviter explicabo, quæ in textu opus habent explicatione. Per verba igitur persuasoria humanæ sapientiæ, intelligere debemus oratoriam illam facultatem, quam exercent homines in rebus humanis & quæ vulgo hominum voluptatem quandam & levem titillationem animi adfert sine ullo solido fructu. 1 Cor. 1. vers. 17. Corinth. 2. vers. 6. Per demonstrationem autem spiritualem & potentem intelligitur efficax ille agendi modus, in quo nihil est, quantum per nostram infirmitatem fieri potest, quod non provenit ab ipso spiritu Dei, atque spiritualem potentiam exercet in cordibus hominum efficiens. Fides verò tum dicitur consistere in sapientia hominum, cum circa res illas quæ fide sunt accipiendæ, leviter tantum afficiuntur homines propter eloquentiam & eruditionem eorum quos audiunt: Sed in potentia Dei consistit; quando

nihil respicit præter Deum ejusque verbum & spiritualem efficaciam illam quam Deus in verbo & per verbum unum exercet. Hactenus etiam Expositio: sequuntur Documenta.

Documentum 1. In prædicatione Euangelii magna cura adhibenda est, non tantum ut vera illa sint quæ prædicantur, sed etiam ut recto modo proponantur. 1 Petr. 4. v. 11. *Si quis loquitur, loquatur ut eloquia Dei.* non sufficit proponere eloquia Dei, nisi etiam eo modo proponantur qui convenit rebus divinis. Ratio 1. quia omnis oratio debet congruere rebus ipsis quæ tractantur. 2. quia in ipso modo prædicandi consistit magna pars officii prædicationis. 3. quia ex eodem etiam pendet magna pars fructus qui expectari potest apud auditores.

Vsus 1. Observanda est ista doctrina primò in hunc usum: Ne ministri putent se officio suo functos esse, cum veritatem populo proponunt, nisi etiam omne studium adhibeant, ut illos eo modo proponant, quo debent: Sicut enim auditores non satisfaciunt suo officio, si audiant illa quæ vera sunt & bona nisi eo modo quo debent. Luc. 8. vers. 18. *Videte quomodo audiatis:* Sic neque ministri officio suo satisfacere possunt vera & bona proponendo, nisi etiam ita proponant, quomodo debent proponere.

Vsus 2. Hæc doctrina illum etiam habet usum, ut, cum tantum momenti in ipso modo concionandi ponatur, modum istum petamus & discamus ex SS. Scripturis. Hæc etenim sufficiunt ut, ex iis *homo Dei*, id est, minister verbi sit *perfectus ad omne opus bonum perfectè instructus.* 2 Timoth. 3. 17. neque ad ipsos ministros tantum & eorum officium spectat, sed etiam ad auditores, qui sunt seriò monendi & rogandi, ne alium ullum docendi modum in ministris desiderent aut expe-

ctent,

ctent, quàm, quem Scripturæ ipsis commendant.

Documentum 2. Artificium illud oratorium quod in rebus humanis sæpè laudatur, non est rectus modus verbum Dei prædicandi. Ratio 1. quia istiusmodi eloquentia nullum alium habet usum, nisi levìs & carnalis delectationis, quæ à rebus divinis ubi agitur de vita ac morte æterna, procul debet abesse. 2. quia & dicentis & audientium animos abducit, ita ut non possint penitus applicare sese ad rem ipsam quæ agitur. 3. quia non potest adhiberi ad res divinas ornandas sine earum contumelia: qui enim levibus istiusmodi flosculis veritatem Dei commendare student, nihil aliud agunt, quam si ebur atramento candefacere conarentur, ut est in proverbio. 4. quia Christianos veros efficere non solet sed pypocritas tales, quales hîc in textu describuntur, quorum fides consistit in sapientia humana.

Usus 1. Ad redarguendam ministrorum eorum vanitatem, qui ex affectatione alicujus gloriolæ, conciones suas similes planè faciunt orationum vulgarium quoad modum agendi, dum hominum verbis, sententiis & dicendi modis utuntur, non tantum quasi hoc licitum ipsis esset aliquando, sed etiam quasi inde penderet maxima laus & fructus ipse concionis; neque possunt objicere hîc, quod minimè hoc faciant inanis gloriæ causâ, aut ut famam sibi conciliarent, sed ut facilius populo persuaderent quod habent ipsis ex verbo Dei proponendum; hoc enim à Pseudo-Apostolis illis ipsum quoque factitatum est inter Corinthios qui idcirco *persuasoriis verbis* (πειθοῖς λόγοις) utebantur vel saltem nihil aliud præ se ferebant, quàm ut melius populo persuaderent, quod tamen Apostolus ipsis vitio maximo vertit, & à semetipso rejicit tanquam indignum Christi ministro.

Vsus 2. Admonitionis ad populum, ne unquam indulgere velint istiusmodi vanitati carnali, ut in prædicatione verbi expectent ac laudent humanæ sapientiæ verba, qui enim ita sunt animati, ex eorum numero sunt de quibus agit Apostolus, 2 Timoth. 4. vers. 3. qui *aures* habent *prurientes*, suæ propriæ ædificationi ac saluti adversantur, & Dei regnum dum videri volunt quærere, hâc in parte oppugnant. A ministro & populo hic utrinque graviter mutuò peccatur: præter enim alia incommoda hæc quæ minister talis sua vanitate infert Ecclesiæ, hoc unum est gravissimum; quod veram, simplicem ac genuinam Euangelii prædicationem faciunt à populo contemni, sicut isti Pseudo-Apostoli suâ fucatâ eloquentiâ effecerant, ut Pauli prædicatio apud multos esset contemtui: Sic etiam ex adverso populus, dum illum concionandi modum habet in admiratione, illud efficit, ut infirmiores quidam ad eundem modum sese accommodent, quasi puderet ipsos simplicitatis Euangelii Christi, cum tamen Apostolus hoc in loco, non tantum agnoscit suam simplicitatem in prædicatione Euangelii, sed & præ se fert, & profitetur tanquam virtutem singularem, quia sc. non pudebat ipsum Euangelii Christi. Rom. 1. v. 16.

Documentum 3. Optimus prædicandi modus est ille, quo spiritualis potentia maximè demonstratur. Colligitur hoc ex illis verbis, *sed in demonstratione spirituali.* Ostenditur hoc ipsius Christi exemplo. Matth. 7. 29. *docebat ut habens authoritatem & non ut scriba.* Deinde Iohan. 7. 46. *nunquam locutus est homo, ut homo iste.* Actor. 6. 10. *Sed nequiverunt obsistere sapientiæ & spiritui per quem loquebatur*, Matth. 10. 20. *non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri est, qui loquitur in vobis.* Ratio 1. quia totum illud quod agi-

agitur per ministerium verbi est opus spiritus & potentiæ Dei. Cum igitur ministri sint in isthoc opere organa spiritus Dei potentis, eorum perfectio in eo consistit, si quam maximè exprimant virtutem causæ principalis. 2. quia verbum Dei non est efficax, nisi quatenus virtute spiritus comitante fit quasi spiritus, brachium & potentia Dei. Ioh.6.63. *Verba quæ ego loquor vobis spiritus sunt & vita sunt.* Esai. 53. 1. *quis credit prædicationi nostræ, & brachium Iehovæ in quo revelatur.* Rom. 1. 16. *Euangelium potentia Dei est cuivis credenti.* 3. quia usus etiam est prædicationis verbi *destruere munitiones spirituales, quæ dirui non possunt nisi per arma spiritualia & divinitus valida.* 2 Cor. 10.4.5. Hoc documentum sic illustrari potest. Servator noster cum discipulos misit ad prædicandum, non dicitur illos misisse ullos lentos, molles & mitiores, qui Euangelium quasi canticum quoddam proponerent hominibus, sed dicitur omnes misisse plenos spiritu, & quibusdam singulariter imposuit nomina *filiorum tonitruum.* Marc. 3.17.

Vsus 1. Observanda est ista doctrina primò omnibus ministris verbi Divini, ut precibus suis apud Deum impetrent sibi spiritum & potentiam Euangelio dignam. Actor. 4. v.29. Ephes. 6. vers. 19. 20.

Vsus 2. Observanda est etiam omnibus fidelibus & auditoribus verbi divini, ut ita comparent sese ad audiendum verbum Dei, ut in eo percipere possint efficaciam spiritus & potentiæ divinæ. 1 Thess. 1.5. Longè enim alia est ratio audiendi verbum Dei, & orationem aliquam humanam auscultandi: Homines enim perorantes audimus tanquam judices, pro arbitrio nostro statuentes, utrum ad eorum sententiam accommodare nos velimus necne; sed Dei verbum atten-

deredebemus, non tantum ut ſupremi noſtri Domini edictum, ſ.d etiam ut medium efficax, per quod Deus in cordibus noſtris ſalutem noſtram operatur.

Documentum 4. Primarius ille ſcopus qui ſpectari ſemper debet in prædicatione verbi & in prædicandi modo, eſt auditorum fides. Colligitur hoc ex verſu 5. *Ne fides veſtra conſiſtat &c.* Hoc autem ita non debet intelligi, quaſi nihil pro concione dicendum eſſet de aliis virtutibus aut vitiis aut de lege ipſa; ſed quia Chriſtus ipſe ſolus prædicandus eſt,& cætera omnia vel quatenus ducunt ad Chriſtum, vel quatenus ab eo dependent, & ſic etiam fides quâ Chriſtus recipitur præcipue ſpectatur & inculcatur in prædicatione Euangelica, & cætera omnia, vel ut viam faciunt ad fidem, vel, ut fluunt ex fide. Rom. 10. verſ. 17. Galat. 3. verſ. 2. 5. Ratio I. quia ſalus hominis eſt finis miniſterii: Salvamur autem per fidem. Epheſ. 2. verſ. 8. *gratiâ enim ſervati eſtis per fidem.* II. Quia Chriſtus præcipuè proponitur in Euangelii prædicatione, ut ab auditoribus recipiatur ad ſalutem: recipiatur autem per fidem. Ioh. 1. verſ. 12. III. quia verbum nobis prædicatur, ut adferat nobis ſpiritualem vitam: *juſtus autem ex fide vivet.* Rom. 1. verſ 17.

Vſus 1. Ad miniſtrorum omnium informationem, ut inſtanter & iteratò inculcent apud populum illa quæ ad vitam fidei maximè pertinent.

Vſus 2. Pertinet ad auditores omnes fideleſque monendos, ut nihil magis quærant aut expetant in concionibus, quam ut earum ope ædificari poſſint in fide. Debet igitur religioſus auditor verbi ad omne verbum Dei exſuſcitare in ſemetipſo fidem ſuam, prout à Deo vocatur in illo verbo, & prout habet occaſionem ſuppeditatam.

Documentum 5. Fides vera non poteſt conſi-
ſtere

stere in sapientia hominum : quod sic est accipiendum, ut intelligatur, sapientiam illam humanam neque principalem esse causam fidei, neque administrantem aut adjuvantem, prioris cap. v. 19. ex Esai. 29. vers. 14. Ratio. 1. quia fides est spirituale & supernaturale donum Dei, à naturalibus igitur causis non potest pendere. 2. quia humana sapientia est *inimicitia adversus Deum*, respectu perversitatis illius, quâ involvitur. Rom. 8. vers. 7. vel saltem vacua est eorum omnium quæ sunt spiritus Dei, etiam perversitate illâ remotâ. 1 Cor. 2. vers. 14. 3. quia fidei finis & usus est sapientiam omnem humanam abnegare, quatenus est perversa, & transcendere, quatenus est imperfecta. Qui autem ædificant aliquo modo super sapientiam humanam, similes sunt *viro illi fatuo, qui ædificaverat domum suam super arenam*, Matth. 7. vers. 26.

Usus. Admonitionis: tum adversus ministros, tum adversus auditores, ut oculos & animos suos avertant ab omni eo quod est humanum in rebus divinis.

Documentum 6. Potentia Dei est vera causa & fulcrum fidei. Per potentiam autem Dei intelligere debemus potentem illam efficaciam spiritus, quæ exeritur per verbum & cum verbo in cordibus fidelium Ephes. 1. vers. 19. & 3. 7. Col. 2. vers. 12. Ratio 1. quia ingeneratio fidei est exsuscitatio hominis à spirituali morte ad vitam spiritualem, atque adeò requirit virtutem omnem potentem. 2. quia hostes fidei ac salutis nostræ, non possunt superari vel propulsari, nisi à potentia Dei. 3. quia per fidem tendimus & elevamur ad Deum ipsum, ad Deum autem nemo potest accedere, nisi per potentiam ipsius Dei.

Usus 1. Admonitionis : primò, ut potentiæ Dei perpetuò fide nostra innitamur. 2. ut non *formam*

tantum *pietatis* habemus, sed & potentiam ac vim ejus exprimamus. 2 Tim. 3. vers. 5.

Vsus 2. Consolationis omnium fidelium, quia fides ac spes ipsorum nunquam falluntur, si modo sit vera & solida, quia nituntur potentia Dei, quæ nunquam potest deficere.

ORATIO

ORATIO

Clariß. Theologi D. Doct.

GUILIELMI AMESII

p. m. habita Franequeræ Frisior. cum Rectoratum alii traderet.

MArc. Tull. Cicero graviter alicubi conqueritur de Metello quodam tribuno plebis, qui eum jam abeuntem consulatu concionis habendæ potestate privavit; quam tamen injuriam in suum summum honorem convertit. Nam cum tribunus nihil spei nisi ut juraret permitteret, magna voce juravit verissimum pulcherrimumque jusjurandum, Remp. scil. à se fuisse conservatam.

Ego verò talem tribunum, & injuriam talem mihimet hoc tempore sanè quam optarem. Quamvis enim de conservata Rep. non possem gloriari, studium tamen Academiæ bene gerendæ mihi præcipuum hoc animo fuisse non dubitarem jurare & acquiescere etiam in illa professione, ut quæ disertam quamlibet orationem virili quadam efficacia superaret. Sed quia mihi major datur potestas hodie dicendi, quam vel facultas, vel etiam voluntas mea postulat, & consuetudo voluntati obsequi recepta inanes prætextus tacendi quærere vetat, idcirco Neoptolemum illum Enniani imitabor, qui dixisse fertur *Philosophari sibi quidem necesse esse, sed paucis.* Quia omnino non placebat. Nonnihil enim & mihi hoc tempore necesse est dicere ex

more, sed paucis hoc faciam, quia non omnino placet. Constitui igitur non Plautinam aliquam longam & otiosam fabulam in scenam producere, sed illud ipsum quod agitur, breviter explicare. Agitur de Academiæ Rectore in possessionem sui muneris inducendo. Hoc igitur munus, aut officium quale quantumque sit ostendam, idque ex accommodatitia quadam tractatione illorum verborum quæ apud Esaiam Prophetam cap. 21. leguntur.

Abi, constitue speculatorem, quod viderit, indicet. Quamvis multis aliis imaginibus illustrari posset provincia Rectoris, nullam tamen aptiorem ejus effigiem esse censeo, quam quæ in Speculatore vel vigili urbis custode apparet.

Tres verò sunt boni Speculatoris characteres, qui hoc in loco notantur, quorum Primus est quòd constitutus consistat: *Abi, constitue speculatorem.* Secundus, quod consistens videat vel observet omnia quæ ad suam curam spectant: *Viderit, speculetur speculator.* Tertius, quod certiores alios faciat de iis quæ vidit aut observavit: *Quod viderit indicet.* In primo horum elucere debet fortitudo & constantia, qua Speculator exponere se sustinet hostium insidiis & injuriis omnibus cœli: ita ut dicere possit cum Jacobo: *Fui cum interdiu absumeret me æstus, & gelu noctu, profugeretque somnus meus ab oculis meis.* Vel ut Esaias hîc introducit speculatorem clamantem: *In specula Domini ego consistam jugiter interdiu, & in observatione mea ego perstabo totis noctibus.* Hæc autem fortitudo & constantia primaria virtus est Rectoris, ut odio, invidiæ, obtrectationi, & maledicentiæ, probris etiam & contumeliis expositus intrepidè consistat, & quod est officii constanter agat. *οὐδεὶς δὲ δειλὸν κατάσκοπον πέμπει* dixit olim Epictetus, *Timidum speculatorem nemo mittit*, qui sonitum quendam duntaxat audiens, vel si umbram

umbram alicubi conſpicatus ſit mox tremebundus accurrat, hoſteſque jam jam putans temere adeſſe clamet: φύγετε ἄνδρες, πάρεισιν οἱ πολέμιοι. *Conſulite vobis fugâ, ô viri; adſunt hoſtes*

Narrant hiſtoriæ de exploratoribus nonnullis, qui fingentes, quod metuant, & quod finxerant metuentes, agrum cum viderant ſentibus majoribus repletam, accurrebant ſtatim ad ſuos, & magnum numerum haſtatorum appropinquare curabant. Haud longè ſecus faceret Rector, qui fremitus, iras, minas, petulantium quorundam juvenum ejuſque faventium audiens, illicò denunciaret, omnia eſſe plena terroris, cedendum eſſe tempori, turbas cavendas, pacem conſervandam & famæ rationem habendam. Hæc breviter dixiſſe ſufficiat de officio primo Speculatoris, quod eſt in conſtituendo.

Secundum eſt, *ut videat* & in omnem partem ſpeculetur, an forſan hoſtis aliquid moliatur; an periculum, vel periculi ſuſpicio aliqua, vel extra vel intra mœnia poſſit notari. Speculatoris hoc munus eſſe, neque ipſum neque alium quenquam latere poteſt, quia nomine ejus non innuitur, ſed clariſſime proclamatur & efficaciter inculcatur.

Verum enim verò quamvis Rectoris nomen aliud quiddam ſonare videatur, res ipſa tamen magis ipſi convenit, quàm vigili cuilibet vulgari. Hoſtes, inſidiæ, pericula quæ ab Academia ſunt propulſanda, ſubtilitate ac varietate ſua comparari poſſunt cum callidiſſimis illis ſtratagematis quibus aſtutiores Duces urbes, alia ratione inexpugnabiles, in poteſtatem ſuam redegerunt. Non motus tantum omnes caveri iſthic dicunt, ſed & quies, otium, inertia, & nihil agendi libido, incruſtata vitia & ſimulatæ virtutes non minus periculi creant Academiæ quàm tumultus ac ſeditiones, hæc ſunt occulta inteſtina, domeſtica mala

quæ

quæ vix cavendo vitari possunt. Talis vigilantia hic seriò potest optari, qualem Cicero per jocum tribuit Vatinio cuidam qui uno & eodem die consul esse cœpit & desiit: *Nihil eo consule mali factum est, fuit enim mirifica vigilantia, qui suo toto consulatu somnum non viderit.*

Habemus igitur quod pedibus & oculis præstare debet speculator noster: stare scil. & videre secundum illud Domini ad Prophetam: *In exploratoria specula constitui te apud populum meum in munitione, ut cognoscas, & explores viam eorum.*

Tertium officium restat, estque oris INDICARE scil. quod stando vidit. Frustra stat qui nihil videt aut observat; frustra vidit qui nihil indicat. Buccina idcirco speculatori tradi solet in manus, ut ejus clangore magnum & certum sonum edat, cujus clangore moneantur omnes prout occasio tulerit. Ex ore vigilis totus populus pendet, sicut verba illa innuunt apud Proph. *Vigil! quid de nocte, vigil quid loquitur? Dicit vigil, advenerat mane, sed etiam nox: si quæsituri estis, quærite, revertimini, venite.* Et sanè quidem hæc non est minima pars officii quod incumbit Rectori, si viderit aliquid periculi imminentis indicare illud quam primum omnibus iis quorum interest hoc scire, si clanxerit buccina, ut nihil aliud profecerit, suam tamen animam liberaverit. Speculator mutus non magis ferendus est quàm cæcus. Imò verò non actus qualiscunque; sed & libertas loquendi hic postulatur, sine quâ speculator est nemo nisi dimidiatus. *Attolle vocem potenter, dicit Dominus, attolle, ne timeto.*

Perstrinximus jam levi brachio præcipuas partes officii Speculatoris & Rectoris, & in ista simplici declaratione acquiescere liceret ac liberet, nisi viderer mihi quasi obmurmurantium voces audire: quid tu? an tibi hoc arrogas, quod te Rectorem talem præstiteris, qualem nobis descripsisti?

Hisce

Hisce enim necesse habeo respondere, antequam de hac tabula manum possim auferre. Date igitur veniam Cl. & Hum. Audd. si præter morem nonnulla protulero, quæ ad officii, quo jam sum defunctus rationem reddendam aliquo modo spectant. Constiti certè hoc anno toto ad exemplum veterum tribunorum plebis, quibus nullum unum diem abesse licuit Roma. Neque conscius sum mihi alicujus trepidationis. Constiti etiam quasi erectis digitis attentus ad omnia videnda quæ vel meis propriis vel etiam aliorum oculis potuerunt observari. Quæ vidi, magna ex parte aliis indicavi, iis nempe ad quorum cognitionem pertinebant. Hic non est locus omnia singulatim dicendi. Vidi tamen nonnulla quæ cum aliquo fructu publicè hoc tempore & posse indicare censui, & breviter etiam indicare decrevi. Vidi igitur (ut incipiam quasi ab ovo Academicæ vitæ) vidi, inquam, juvenes nescio quo in trivii æquilibrio positos, qui nullo certo consilio apud se statuerant, quare potius ad Academiam, quam ad militiam, vel aliud quodlibet vitæ genus irent; qui tamen quasi vento & tempestate aliqua ad Academiam deferebantur; ita ut quomodo eò pervenerint & quid ibi agerent, ipsimet postea meritò sint mirati. Ex isthoc hominum genere sunt illi qui casu docti fieri dicuntur, & postea casu etiam doctorum occupant loca, eodem scil. modo quo ille, de quo dicitur, quod fortè præteriens curiam, vidit januam apertam, calceos mutavit, & statim factus est senator. Non venerunt hi ad Academiam, sed in eam inciderunt. Alios vidi qui aliquo modo venerunt, sed tanquam ad profugium & asylum quoddam, severioris illius disciplinæ pertæsi, quam vel in schola, vel domi sunt experti. Hi nihil aliud quærunt aut jactant nisi *libertatem*, id est, potestatem vivendi ut libet, neglectâ etiam & spretâ salutari illa restrictione

secun-

ſecundum leges, vel niſi eſt quod prohibetur jure. Hi poſtea ſequuntur factionem nefariam P. Clodii, qui cum libertatem ex urbe Romana ſuſtuliſſet, ſimulachrum Libertatis, in ædibus Ciceronis quas antea invaſerat ac diripuerat, quaſi in captivis ſedibus collocavit. Et exemplum ſanè convenit perpulchrè. fuit enim illud ſignum illa Dea, ut Cicero obſervat, imago meretricis cujuſdam Tanagrææ à fure ſublata, à ſacrilego collocata, indicium oppreſſi ſenatus, ad memoriam ſempiternam turpitudinis imaginem vivam depinxit hiſce verbis Orator abominandæ illius licentiæ; quæ non illum ſolum domo ſua pepulit, ſed & omnem pietatem, modeſtiam & ſalutarem diſciplinam ex pleriſque Academiis pepulit & ex reliquis pellere contendit. Iſtius ſectæ ſententiam nemo unquam luculentius expreſſit, quàm Duronius quidam tribunus Romanus, qui legem ſumptuariam, ad coërcendum conviviorum luxum, latam impugnaturus roſtra conſcendit & talia verba dicitur protuliſſe: *Freni ſunt injecti nobis* (Quirites) *nullo modo perpetiendi, colligati & conſtricti eſtis amaro vinculo ſervitutis. Lex enim lata eſt quæ vos eſſe frugi jubet. Abrogemus igitur iſtud horrida vetuſtatis rubigine obſitum imperium. Etenim quid opus eſt libertate, ſi volentibus luxu perire non licet.* Quæ alia erat oratio ipſius Licentiæ vel Impudentiæ ſi loqui poſſet? Tales querelæ audiuntur tamen in Academiis Chriſtianis. Demens planè & inſanus habetur (ut Epictetus obſervat) qui in Grammatica illam libertatem quæreret, ut loqui & ſcribere ipſi liceret, contra omnes regulas prout ipſi libet. Furor certè non minor eſt poſcere, ut vivere cuique liceat pro lubitu ſuo contra leges benè vivendi. Sed mitto iſtos: Alios vidi, qui eruditionem vel ſpeciem ejus affectant, ſed quia recta & regia via omnia ſumma non poſſunt uno quaſi ſpiritu haurire, probatam ſtudiorum ratio-

nem

nem & ordinem faſtidioſè contemnunt, &, vel ad otium ignavum, vel ad fallaces impoſturas deflectunt. Fuit olim Sophiſtarum quorundam tanta confidentia ſui, ut ſinguli auſi ſint in conventu poſcere qua de re quiſque audire vellet. Cujus audaciæ primus author fuit Gorgias Leontinus qui ſellâ poſitâ pollicebatur, ſe reſponſurum de qua quiſque re interrogare vellet. Prudentiores autem viderunt hoc non eſſe opus unius hominis, docere, idque ex tempore, quod quiſque vellet diſcere; conſtituerunt idcircò multos Profeſſores, qui conjunctis operis poſſent ſtudioſos quotidie rogare qua de re audire vellent. Non deſunt tamen, qui illis omnibus illudunt, eodem fere modo quo Papyrius Pætus olim Philoſophum irriſit, ſi quis quæreret rogantem, reſpondit enim Pætus *ſe quærere cœnam à manè*. Ille baro (ait Cicero) putabat eum quæſiturum, unum cœlum eſſe, an innumerabilia, vel ſimile quiddam; ille verò cœnam quærebat idque à manè. Vidi tamen inter iſtos, quibus eruditio oblata ſordet, quibus nihil vel quærendum vel audiendum apparet in eis quæ publicè docentur, vidi inquam inter iſtos, qui ſibimet ſapiunt, ſibimet intus canunt. Quidam qui vix poſſunt principia diſciplinarum præmanſa deglutire, ſtatim arripiunt concluſiones duriſſimas, eaſque crudas devorare conantur, quas concoquere ac digerere nequeunt, unde poſtea fit, ut cruditates magnas ſentiant, & incidant in tormina, vomitus, fluxus & febres. In hoc autem genere illi ſibimet maximè fælices videntur, qui incidunt in Magiſtrum aliquem, ſive mutum, ſive loquacem, qui ſpondeat ipſis breviſſimo ſpatio totam ἐγκυκλοπαιδείαν, quamvis παιδεία relictâ κύκλον ſolum doceat, tanquam circulator: qualem hominem optimè depingit Hieronymus ad Pammachium: *Repertus eſt* (ait ille) *ſeculis noſtris haud grandis homunculus, qui de cunctis Eccleſiæ quæſtionibus; uno*

lingua

lingua rotatu sole clarius coruscaret. Loquitur de Iohanne Hierosolymitano qui jactabat se una lectione extemporali de cunctis Ecclesiasticis dogmatibus accuratè disputasse. Iam verò non Hierosolymæ tantum aut uno in loco sed ubique ferè talis aliquis homunculus reperitur, cujus stultitia nutritur cassis præconiis juvenum imperitorum; qui ad talem hominem tanquam ad saxum adhærescunt & juxta cum saxis sapere discunt, cum ex eruditionis ignotæ ac larvatæ admiratione se doctos evasuros credunt, semetipsos coguntur damnare stuporis, quod non in tempore viderint & fugerint talem imposturam. Sunt mihi alia in promptu quæ memini me in specula vidisse mea, & facile possem indicare, sed nolo vos obtundere Clariss. ac Humaniss. Audd.) narrationibus meis, ne forsan inciderem in eorum vitium, qui nimiis vigiliis debilitati loquaces admodum fiunt, ita ut suis fabulis nullum finem imponere possint. Verbum igitur non addam, nisi unum & alterum, quo meam vigiliam illi tradam, cui authoritate publica est assignata, id est Clariss. ac Consultiss. Viro D. Bernhardo Schotano. Conscende igitur honorande D. Collega in istam cathedram tamquam in speculam. Accipe sceptra duo tanquam scipiones, quibus niti possis inter speculandum, & sigilla, quibus speculatorias observationes obsignes. Ecce Catalogum eorum civium pro quibus debes vigilare, nec non leges, ad quorum normam vigilias tuas dirigere debes. Claves etiam tibi trado quibus penetrare potes ad archiva quæ continent acta, observationes & labores vigilum qui ante nos fuerunt. Quibus omnibus addo quod ab initio dixi, *Constitutus es speculator, persta in specula, vide videndo & quæ videris indicato.* Dixi.

FINIS.